

VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5

RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS

OSA I: Kiinteistön 1903-05 rakennettu osa

31.12.1991

Maarit Mannila

VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5

RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS

OSA I: Kiinteistön 1903-05 rakennettu osa

Maarit Mannila

Consart Oy

Luotsik. 14 D 35 00160 Helsinki
puh. 90-627 315, 90-738 817

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
2. TONTTI VUOTEEN 1903	6
2.1. Sijainti, asemakaava ja rakennusjärjestys.....	6
2.2. Omistussuhteet.....	6
2.3. Rakennukset.....	7
2.4. Lähiympäristö ja kunnallistekniikka.....	9
3. RAKENNUUTTAMINEN	11
3.1. Rakennuttaja	11
3.2. Rakennuksen tuleva käyttötarkoitus.....	11
4. SUUNNITTELU	13
4.1. Arkkitehtisuunnittelu.....	13
4.1.1. Arkkitehdin valinta	13
4.1.2. Arkkitehtuuri-toimisto Grahn, Hedman & Wasastjerna.....	13
4.2. Rakennesuunnittelu.....	15
4.3. Muut suunnittelijat	15
5. RAKENTAMINEN	16
5.1. Rakennustyön suoritusmuoto, rakentajat, työnjohto ja valvonta	16
5.2. Rakennusaineiden tuottajat	17
5.3. Rakentamisaikataulu	17
5.4. Kustannukset.....	18
6. ARKKITEHTUURI	19
6.1. Piirustukset	19
6.2. Sijoitus tontille.....	19
6.3. Ulkoarkkitehtuuri.....	24
6.4. Pohjakaavat.....	28
6.5. Interiöörit.....	31
7. KALEVAN VUOKRATALONA v. 1905–1913	38
7.1. Talon vuokralaisia.....	38
7.2. Korjaus- ja muutostyöt	41
8. MUUTOSVAIHEET	43
8.1. Omistajanvaihdos v. 1913	43
8.1.1. Myynti.....	43
8.1.2. Ostaja.....	43
8.2. Asemakaavamuutokset ja rakennussuojelu	44
8.3. Hallinta ja korjaushuolto	45
8.4. Käyttö	46
8.4.1. Asukkaat.....	46
8.4.2. Virastot.....	48
8.5. Korjaus- ja muutostyöt	56
8.5.1. Omistajanvaihdoksen jälkeen v. 1913–15	56
8.5.2. Käyttötarkoituksen muutosten yhteydessä	58
8.5.3. Pommitusvauriokorjaukset ja ullakon osittainen sisustaminen kuudenneksi kerrokseksi v. 1944–45.....	63
8.5.4. Perusparannus v. 1969–71.....	70
8.5.5. Peruskorjauksen suunnitteluvaiheet	72

9. RAKENNUSTEKNIikka JA MUUTOS- JA KORJAUSTOIMEN-

PITEET	74
9.1. Maarakennus	74
9.2. Perustukset ja ulkopuoliset rakenteet	74
9.2.1. Perustukset ja alapohja.....	74
9.2.2. Ulkopuoliset rakenteet.....	75
9.3. Runko- ja vesikattorakenteet	75
9.3.1. Ulkoseinät.....	75
9.3.2. Väliseinät ja pilarit.....	77
9.3.3. Välipohjat.....	78
9.3.4. Yläpohja.....	79
9.3.5. Portaat.....	80
9.3.6. Ulkotasot ja parvekkeet.....	81
9.3.7. Vesikaton kannatus- ja alusrakenteet	81
9.4. Täydentävät rakennusosat	83
9.4.1. Ikkunat.....	83
9.4.2. Ovet.....	85
9.4.2.1. Ulko-ovet.....	85
9.4.2.2. Huoneistojen ovet porrashuoneissa.....	86
9.4.2.3. Väliovet.....	88
9.4.2.4. Palo-ovet.....	90
9.4.3. Kevyet väliseinät	91
9.4.4. Kaiteet, hoitotasot, tikkaat	92
9.4.5. Hormit, kanavat, tulisijat ja piiput.....	93
9.4.5.1. Hormit, kanavat ja piiput	93
9.4.5.2. Tulisijat	95
9.4.6. Pintarakenteet	97
9.4.6.1. Vesikate	97
9.4.6.2. Sisäseinät.....	98
9.4.6.2.1. Seiniin kiinnitetyt listat.....	100
9.4.6.3. Sisäkatot	101
9.4.6.4. Ulkoseinät	102
9.4.6.5. Lattiat ja portaat	103
9.4.6.6. Maalaus ja tapetointi	106
9.4.7. Kalusteet, varusteet ja laitteet.....	109
9.5. Konetekniset työt	110
9.5.1. Lämmitysjärjestelmät.....	110
9.5.2. Vesi- ja viemärintijärjestelmät	111
9.5.3. Ilmanvaihtojärjestelmät	113
9.5.4. Sähkö- ja kaasu- sekä puhelinjärjestelmät	115
9.5.5. Hissi.....	117
LÄHDELUETTELO 1 Painamattomat ja painetut lähteet sekä kirjallisuus	118
LÄHDELUETTELO 2 Rakennus-, muutos- ja mittauspiirustukset.....	122

LIITTEET:

Liite 1	Rakenteiden ajoitus pohjapiirustuksissa värein havainnollistettuna
Liite 2a	Huoneistojen käyttö
Liite 2b	Huoneiden käyttö
Liite 3	Talossa säilyneitä kaakeliuuneja, jotka on tunnistettu eri valmistajien myyntiluetteloista
Liite 4	Käytetyt vuosikorjausmäärärahat 1914–1977.

1. JOHDANTO

Rakennushallitus on tilannut allekirjoittaneelta kiinteistön rakennushistoriallisen selvityksen, joka perustuu arkistolähteisiin, rakennushallituksen samanaikaisesti teettämään huonetilojen inventointiin sekä muihin käytettävissä oleviin rakenne-, väritysym. selvityksiin. Selvitystyön lähtökohtana on ollut tuoda esiin tulevan peruskorjauksen kannalta olennaista tietoa kiinteistön rakennusten alkuperästä ja myöhemmistä vaiheista.

Nykyinen valtion virastotalo Uudenmaankatu 1–5 Helsingissä on kiinteistö, joka on rakennettu kolmessa eri vaiheessa. Kaksi ensimmäistä rakennusta on rakennuttanut Henkivakuutusosakeyhtiö Kaleva; v. 1889–1991 rakennuksen Erottajankatu 2–Uudenmaankatu 1–3 yhtiön toimi- ja vuokratilaksi ja v. 1903–1905 rakennuksen Uudenmaankatu 5–Yrjönkatu 5 vuokra-asuintaloksi. Viimeinen osa kiinteistöstä, edellisten pihasiivet yhdistävä lisärakennusosa on rakennettu Yleisten rakennusten ylihallituksen toimesta v. 1914–1915, sen jälkeen kun kiinteistö oli senaatin päätöksellä lokakuussa 1913 ostettu vakuutusosakeyhtiö Kalevalta maan keskushallinnon käyttöön.

Kiinteistön rakennushistorian selvitystyö on jaettu kolmeen osaan tulevan peruskorjauksen aikataulun ja kiinteistön rakennusvaiheiden mukaan. Peruskorjaus tullaan aloittamaan keväällä 1992 kiinteistön vuonna 1903–05 rakennetusta osasta, ja siksi myös rakennushistorian selvitystyö on aloitettu siitä.

Suurimman osan olemassaolostaan valtion virastotalona toimineen rakennuksen rakennushistorian ja alkuperäisen käyttötarkoituksen selvitystyö on tuonut esiin monia uusia näköaloja rakennukseen. Varhaisen omistajanvaihdoksen myötä rakennuksen historiassa muutosvaiheita on ollut vähän. Alunperin sijainniltaan hyvälle tontille edustavaksi, tilavien asuntojen asuintaloksi rakennettuna sen on valinnut perheensä asuinsijaksi moni aikanaan tieteen tai taiteen aloilla tai yhteiskunnallisena vaikuttajana tunnettu henkilö. Ennen kuin asuintalo muuttui pelkäksi virastotaloksi, se ehti jonkin aikaa olla yhdessä molempia ja tarjota edustavia asuntoja valtionhallinnossa korkeassa asemassa olleille virkamiehille. Viimeksi vain metsä- ja tullihallitusten toimitalona tunnettu rakennus on tarjonnut virkahuoneiston monelle muullekin valtion virastolle. Käyttötarkoituksen muutos ei rakennuksen ulkoarkkitehtuuria ole muuttanut, ainoa näkyvän muutoksen aihe on ollut vuonna 1944 sattunut pommitusvaurio, jonka jälkeen uusittiin katto ja ullakkokerroksen osa. Sisätiloissa käyttötarkoituksen muutos on sen sijaan vähitellen johtanut asuintalolle tunnusomaisten elementtien merkittävään vähenemiseen, osittain vain siksi, että niitä ei enää korosteta samalla tavoin, vaan sisätilojen käsittelyssä ensisijaisesti määrääväksi tekijäksi on viihtyisyyden sijasta tullut käytännöllisyys.

Rakennushistorian selvitystyössä on tässä tapauksessa kiinnitetty tavanomaista enemmän huomiota rakennuksen valmistumisen jälkeisiin vaiheisiin ja rakennukseen myöhemmin kohdistuneisiin muutos- ja korjaustoimenpiteisiin sekä niiden vaikutuksiin alkuperäiselle rakennukselle. Rakennuksen käyttöhistorian selvittäminen on ollut olennaisen tärkeää niin alkuperäisen rakennuksen kuin myöhempien muutostoimenpiteiden perusteiden ymmärtämiseksi. Tavanomaista vähemmän sen sijaan on puututtu mm. interiöörien yksityiskohtiin, sillä rakennushallituksen erikseen teettämään huonetilojen yksityiskohtaiseen inventointiin liittyy mm. ovien, ikkunoiden ja listojen mitaus- ja detaljipiirustukset.

Pääasiallisia lähteitä ovat olleet alkuperäiset rakennuspiirustukset ja rakennuttamista

koskenut päätöksenteko ja myöhemmistä vaiheista rakennuksesta (osana kiinteistöä) laaditut mittauspiirustukset, sekä muutos- ja korjauspiirustukset ja niihin liittyvät muut asiakirjat eri ajoilta. Rakennus on valmistumisensa jälkeen vain niukasti esitelty arkkitehtuurin tai rakennustekniikan aikakauslehdissä. Arkkitehti Waldemar Wilenius huomioi rakennuksen sen valmistumisvuonna julkaistussa Suomen rakennustaiteen katsauksessaan (Wilenius 1905), ja arkkitehti Nils Wasastjerna otti rakennuksen mukaan vuonna 1907 julkaisemaansa uutta suomalaista arkkitehtuuria esittelevään kuvateokseensa (Wasastjerna 1907). Wasastjernan rakennuksesta ulkopuolelta pian sen valmistumisen jälkeen ottama valokuva on ollut merkittävä lähde selvittäessä rakennuksen ulkoarkkitehtuurin toteutumista piirustusten mukaan. Valokuvia rakennuksen sisätiloista alkuperäisessä ja varhaisimmissa asuissaan on etsinnöistä huolimatta löytynyt yllättävän vähän, vaikka rakennuksessa ehtikin asua lukuisa määrä ihmisiä.

Pintakerros- ja väritystutkimuksia ei rakennuksessa ole tämän selvitystyön aikana teetetty, joten sisätilojen pintakäsittelyistä ja värityksistä on jouduttu tyytymään vain ajankohdalle tyypillisen käytännön esiintuomiseen. Sen sijaan väli- ja yläpohjarakenteisiin on rakennustekniikkaa koskevassa luvussa voitu perehtyä muita rakenteita perusteellisemmin, sillä niistä on ollut käytettävissä rakennushallituksessa vuonna 1991 tehtyjen rakennetutkimusten tulokset.

Selvityksen alkuosassa (luvut 1–5) käsitellään vaiheet ennen rakentamisen aloittamista sekä rakentamisen vaiheet. Rakennuksen arkkitehtuuriin on perehdytty sen alunperin toteutuneessa asussaan (luku 6), ja sitä täydentää rakennustekniikkaan keskittyvä viimeinen luku (luku 9). Rakennuksen alkuperäiseen käyttötarkoitukseen, joka rajoittuu ajanjaksoon ennen omistajanvaihdosta, on syvennytty seuraavassa luvussa (luku 7). Muutosvaiheissa (luku 8) käsitellään omistajan, käyttötarkoituksen ja asemakaavamuutosten lisäksi itse rakennukseen kohdistuneet muutostoimenpiteet kokonaisuuksina niiden lähtökohtien mukaan ryhmiteltynä. Alkuperäiset rakenteet esitetään hieman epäjohdonmukaisesti vasta viimeisessä, yksityiskohtiin keskittyvässä luvussa (luku 9) yhdessä myöhempien muutos- ja korjaustoimenpiteiden kanssa, jotta eri aikoina tehdyt rakenteelliset toimenpiteet olisivat helpommin verrattavissa, ja niiden merkitys sekä eri aikaisten rakenteiden esiintyminen rakennuksessa nykyisin olisi helpommin todettavissa. Viimeisen luvun jäsentelyssä on soveltaen käytetty rakennusselityksissä noudatettua Talo -80 -nimikkeistöä.

Selvitykseen ei ole liitetty rakennusta koskevia mittaus- tai muutospirustuksia kuin poikkeustapauksissa, koska selvityksen liite nro 1, pohjapiirustuksiin väreillä havainnollistettu rakenteiden ajoitus, sisältää niistä saadut tiedot. Selvitystyön yhteydessä koko piirustusaineisto on pyritty mahdollisimman kattavasti kartoittamaan, ja tiedot piirustuksista ja niiden säilytyspaikoista on löydettävissä lähdeluettelosta 2. Myöskään inventointiin ja rakennetutkimuksiin liittyvää piirustusmateriaalia ei ole jäljennetty tämän työn yhteyteen, sillä ne löytyvät tarvittaessa rakennushallituksesta.

Helsingissä 31.12.1991

Choo 7 Choo A

2. TONTTI VUOTEEN 1903

2.1. Sijainti, asemakaava ja rakennusjärjestys

Henkivakuutusosakeyhtiö Kalevan elokuussa 1902 ostama tontti osoitteessa Uudenmaankatu 5–Yrjönkatu 5 sijaitsi Helsingin kaupungin viidennessä kaupunginosassa korttelissa nro 61, jonka nimi oli Kotka. Tontti nro 14 Yrjönkadun varrella oli korttelin kulmatontti, joka rajoittui myös Uudenmaankadun vastakkaisella puolella olevaan Kolmikulmaan. Tontin pinta-ala vuonna 1902 oli 981 898 m² ja mitat seuraavat: Yrjönkadun suuntainen sivu 42,25 m, Uudenmaankadun suuntainen sivu 23,31 m, tontin länsiraja korttelin keskellä 42,01 m ja pohjoisraja 23,31 m. Tontti nro 14 tultiin uuden omistajan hakemuksesta senaatin päätöksellä 15.7.1903 yhdistämään ja rakentamaan yhteen Kalevan v. 1889 ostamien ja yhteen rakennuttamien tonttien nro 5 Erottajankadun ja nro 1 Uudenmaankadun varrelta kanssa. (mittakirjat 2.10.1902 ja 3.2.1903 sekä tonttikortisto; HKA ma.)

Alueella oli voimassa 19.5.1875 vahvistettu asemakaava ja rakentamisessa oli noudatettava 3.5.1895 vahvistettua rakennusjärjestystä.

Asemakaava, jonka mukaan alue kaupungin etelä-länsipuolella oli rakennettu uudeksi "Uudenmaan esikaupungiksi", oli C. A. Ehrenströmin vuonna 1812 laatima. Vuonna 1823 Pehr Granstedtin laatimassa kaupungin mittauksessa on nähtävissä korttelin jo saaneen Ehrenströmin asemakaavan mukaisen muodon ja tonttijaon, jonka mukainen se edelleen yhtä muutosta lukuunottamatta on. Se oli kaavoitettu yhteensä kuudeksi suunnilleen samankokoiseksi tontiksi, joista puolet rajoittui yhdeltä sivultaan Bulevardiin ja puolet Uudenmaankatuun. Tontit olivat muodoltaan suorakaiteita paitsi Uudenmaankatuun rajoittuva kulmatontti nro 5 Erottajankadun varrella, joka oli viisikulmainen. Vuonna 1878 Claes Kjerrströmin laatimassa kaupungin mittauksessa on nähtävissä korttelin kaikki tontit jo rakennettuina. Myös Kolmikulma, joka ainakin 1838 kartassa (laat. kaup.ins. G. W. Gylden) on merkitty vielä esikaupungin toriksi, oli 1870-luvulla nykyisen kaltaisena puistona, vaikka siitä käytettiinkin vielä nimeä Kolmikulmainen tori.

Ensimmäiseksi korttelista oli rakennettu Uudenmaankadun varren tontit. Tontti nro 14 paalutettiin maahan ja mitattiin uudelleenrakennuskomitean toimesta jo vuonna 1816, kun kaupunki myi tontin yksityiselle. Tontin tällöin ilmoitetut mitat olivat: lyhyet sivut pohjois- ja eteläreunassa 39 kyynärää, pitkät sivut 70 kyynärää, koko ala 2730 neliökyynärää. (mittakirja 7.2.1817, mitann. ja paal. A. Kocke. VA Rakh II lca 158:8)

Kortteli on saanut viimeisen muotonsa 25.10.1887 vahvistetun asemakaavamuutoksen nojalla vuonna 1888 suoritettuna Erottajankadun leventämisen vuoksi. Muutos kohdistui tällöin ainoastaan tonttiin nro 5 Erottajan- ja Uudenmaankatujen kulmassa. (asemapiirros korttelista maalisk. 1888, laat. kaup.ins. O. Ehrström; VA Rakh II lca 158:9)

Maanpinnan korkeusvaihtelut olivat kaupungin tässä osassa hyvin kallioisen maaperän johdosta luonnostaan huomattavia, eikä niitä alueen kaavoituksen ja rakentamisen yhteydessä täysin tasoitettu.

2.2. Omistussuhteet

Tontin ensimmäinen omistaja oli porvari Michael Pettersson, jolle tontti 1816 oli mitattu. Jo 1822 sen osti puuseppä Israel Lindholm "rusthollari" Petter Petterssonilta. Hinta oli tällä välin yli 20-kertaistunut; kun kaupunki oli saanut tontista 273 ruplaa, joutui

*Uudenmaan
981, 898 m²*

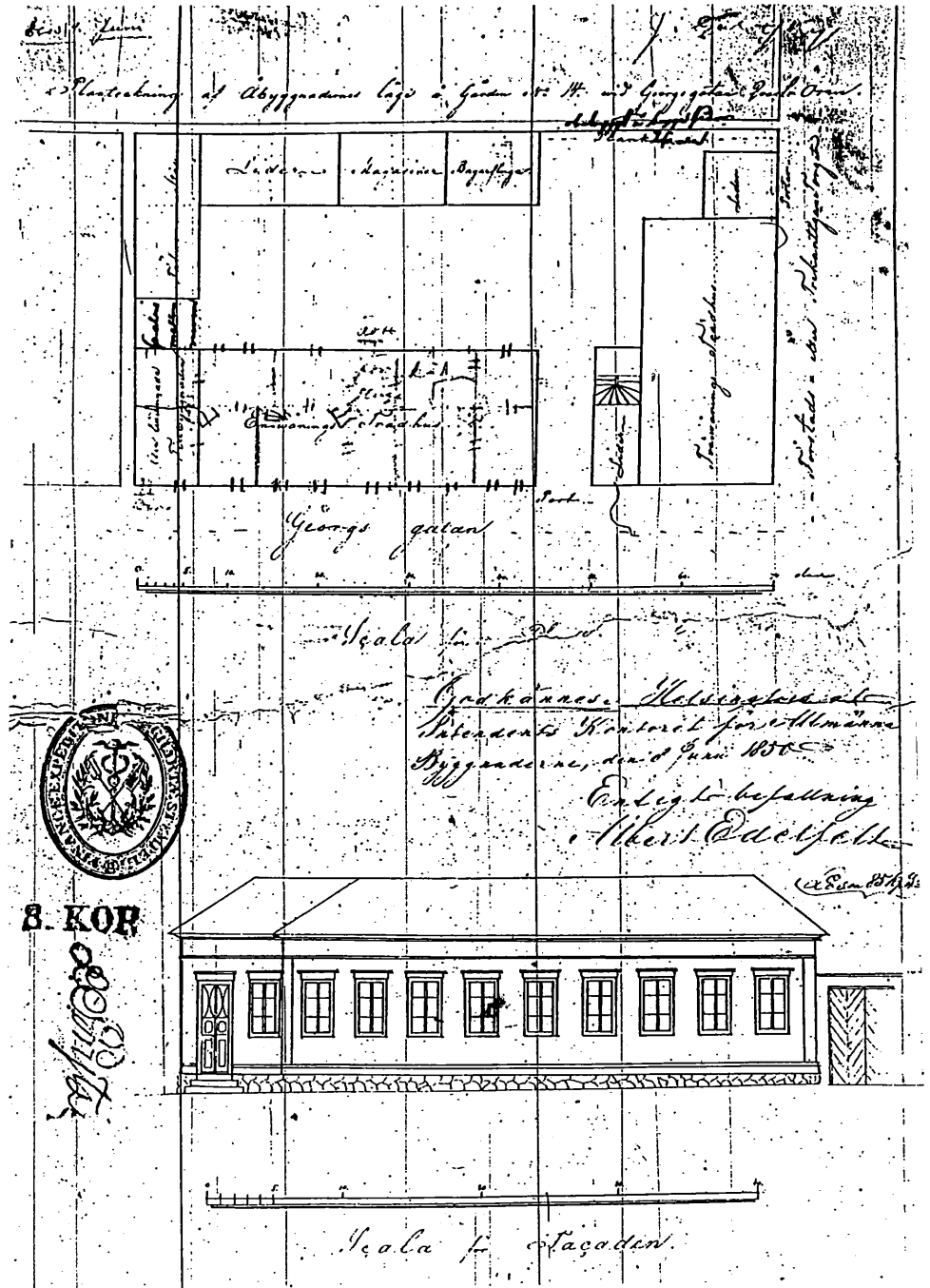
Lindholm siitä maksamaan 6000 ruplaa, mikä antaisi aiheen olettaa, että tontille olisi tällä välin rakennettu joitakin rakennuksia. Lindholmin perheen hallussa tontti oli aina vuoteen 1850, jolloin perikunta myi sen rakennuksineen huutokaupalla tapettimestari Joh. Fredr. Galetskylle 3800 ruplan hinnalla. Galetskyn lapsista tuli perinnön kautta kiinteistön seuraavia omistajia vuonna 1896, ja keskinäiset omistussuhteensa he selvittivät ostamalla toistensa osuuksia siten, että lopulta Cecilia Galetsky pääomistajanaan tontti myytiin rakennuksineen Henkivakuutusosakeyhtiö Kalevalle sen tarjoamaan hintaan 150 000 markkaa. (tonttikortisto; HKA ma.. Kalevan johtokunnan ptk:t 17.6. (§ 8) ja 31.7. (§ 4) 1902; S-o)

2.3. Rakennukset

Kun Kaleva osti tontin, sillä oli kaksi kadun varteen pituussuunnassa rakennettua asuinrakennusta ja pihalla ulkorakennuksia. Rakennus Uudenmaankadun varressa oli kaksikerroksinen ja Yrjönkadun varressa yksikerroksinen, kumpikin matalalle kivijalalle perustettuja puurakennuksia. Aluksi rakennukset eivät täyttäneet tontin kadun puoleisia sivuja kokonaan, mutta myöhemmin kumpaakin oli jatkettu lisärakennusosalla toisessa päässä. Tontille kuljettiin Yrjönkadun puolelta rakennusten välissä sijaitsevista puurakenteisella umpiportilla suljettavasta porttikäytävästä. Porttikäytävän eteläsvuolella Yrjönkadun varressa oli Uudenmaankadun suuntaisen rakennuksen toiseen kerrokseen johtavat portaat ja niiden alla pihalle aukeava vaja. Sisäpihalla tonttia kahdella sivulla rajasivat yhteen rakennetut navetta, talli, liiteri, makasiinit ja leivintupa.

Edellä kuvatut rakennukset olivat tontilla jo ennen vuotta 1850, jolloin tapettimestari Galetsky osti tontin, ja ryhtyi Yrjönkadun puoleisen rakennuksen jatkamiseen tontin pohjoisrajalle järjestääkseen taloon sisäänkäynnin myös Yrjönkadun puolelta. Uudenmaankadun varressa sijainnutta rakennusta oli jatkettu myöhemmin, kuitenkin vuoteen 1889 mennessä, kivirakenteisella yhden huoneen levyisellä lisärakennusosalla, jossa oli käynti suoraan kadulta ja tilat alakerrassa pienelle liikehuoneistolle. Siinä toimi viini- ja punssimyymä ennen talon purkamista. (ks. piir. ja valokuva s. 8–9)

Kaleva ei ollut ostanut tonttia sen rakennusten vuoksi, vaan rakennuttaakseen sen yhteen yhtiön jo omistamien tonttien kanssa (Vak.oy. Kaleva, vuosikert. 1902). Tontin nro 14 vanhat rakennukset purettiin kesäkuussa 1903 (maistraatin ptk. 6.6.1903 § 11; HKA ma.).

Tontilla nro 14 ennen vuotta 1903 sijainneet asuin- ja ulkorakennukset. (muutospiirustus Yrjönkadun varressa sijainneen asuinrakennuksen jatkamiseksi pohjoispäädystä. Int.kontt:n vahv. 8.6.1850; VA Rakh II)

Tontti nro 14 Uudenmaan- ja Yrjönkadun kulmassa rakennuksineen valokuvattuna v. 1902–1903. Kuva HKM, repro RAKH.

2.4. Lähiympäristö ja kunnallistekniikka

Naapuritonteilta matalat puurakennukset olivat hävinneet jo aikaisemmin. Viereisellä tri Nordbladin tontilla osoitteessa Yrjönkatu 7 oli vuonna 1902 aloitettu uuden neljäkerroksisen kiviasuintalon rakentaminen arkkitehti Hugo Lindbergiltä tilattujen suunnitelmien mukaan. Se tuli rakennettavaksi yhteen saman tontin (nro 1 Bulevardinkadun varrella) Yrjönkadun ja Bulevardinkadun kulmaan jo 1880-luvun lopussa rakennetun, arkkitehti Theodor Granstedtin suunnitteleman neljäkerroksisen asuinkerrostalon kanssa. Tonttia nro 14 vastapäätä Yrjönkadulla Uudenmaankadun kulmassa sijaitsi Grahn, Hedman & Wasastjernan arkkitehtuuritoimiston vuonna 1897 suunnittelema As.oy Concordian neljäkerroksinen asuintalo, jonka ensimmäisessä kerroksessa kadun varressa oli liikehuoneistoja (Teknikern 1900, s.152). Sen vieressä Yrjönkadulla, Bulevardinkatuun asti ulottuvalla tontilla sijaitsi vuonna 1884 valmistunut arkkitehti Sebastian Gripenbergin suunnittelema uusklassistinen Suomalaisen tyttökoulun rakennus (Ollila–Toppari 1975, s. 178).

Tontin lähiympäristö alkoi vuonna 1902 olla viimeisimmän asemakaavan ja rakennusjärjestyksen mukaan valmiiksi rakennettu paitsi rakennusten myös kunnallistekniikan osalta. Ehrenströmin asemakaavan mukaan rakennetut Yrjönkatu ja Uudenmaankatu olivat leveydeltään 14,85 m ja jalkakäytävät niissä kolme metriä leveitä. Kadut olivat tässä kohdassa mukulakiveyksellä päällystettyjä, jalkakäytävät samoin, tai myös joiltakin osiltaan jo asfaltilla ja sementillä päällystettyjä. Kummankin kadun alla kulki kaupungin vesi- ja viemäriverkosto. Katuvalaistus valurautapylväiden kannattamin kaasulyhdyin oli

myös näiden katujen varsilla. Lähin raitiotie kulki Bulevardilla, vuoden 1908 jälkeen myös Erottajankatua Kolmikulman sivuitse. Kolmikulmasta oli jo tehty puisto, jota reunoilla rajasivat matalat pensasistutukset ja jota käytävät halkoivat. (Berättelse ang. H:fors stads kommunalförvaltning 1903, tab. nr 9, ks. valokuva s. 11)

Kolmikulman matalahkot puuistutukset eivät vielä estäneet näkyvyyttä sen muille laidoille. Erottajankadun varressa Kolmikulman kohdalla kerrostaloja ei vielä ollut kuin korttelin kulmissa; välissä olleet neljä tonttia rakennettiin vasta v. 1909–11. Myös Yrjönkadun varren kerrostalojen rakentamista oltiin tässä kohdin vasta aloittamassa; 1905 valmistui Kalevan tonttia kulmittain vastapäätä rakennettu Yrjönkatu 12–14 –Uudenmaankatu 2, jonka oli suunnitellut Grahn, Hedman & Wasastjernan toimistossakin työskennellyt John Settergren yhdessä Mauritz Gripenbergin kanssa. (Ollila–Toppari 1975, s. 108 ja 216).

3. RAKENNUTTAMINEN

3.1. Rakennuttaja

Vuonna 1874 oli perustettu Henkivakuutusosakeyhtiö Kaleva, joka toimi aluksi erilaisissa vuokrahuoneistoissa, viimeiseksi Höijerin suunnittelemassa Grönqvistin talossa Pohjoisesplanadin varrella ennen kuin rakennutti ensimmäisen oman talonsa arkkitehti Theodor Höijerin suunnitelmien mukaan v. 1889–91 (Zetterman 1915, s.52–79). Tästä Erottajankadun varteen rakennetusta Kalevan talosta, jonka viereen yhtiö tuli runsaan vuosikymmenen kuluttua rakentamaan tämän tutkimuksen kohteena olevan asuintalon, enemmän erillisessä rakennushistoriikissa Valtion virastotalo Uudenmaankatu 1–5, osa II.

Kun toimitusjohtaja Uno Kurtén oli johtokunnan valtuuttamana ostanut yhtiölle tontin n:o 14 Yrjönkadun varrella, ryhdyttiin välittömästi toimenpiteisiin sen uudelleen rakentamiseksi. Arkkitehtisuunnittelun ollessa vielä käynnissä johtokunta nimitti yhtiön edustajina toimitusjohtaja Uno Kurténin ja tri Fredrik Saltzmanin valvomaan rakennustyötä yhtiön puolesta, yhteistyössä arkkitehti Knut Wasastjernan kanssa. Tällä kertaa ei erityisesti puhuttu rakennuskomiteasta, joka sen sijaan v. 1889 oli Kalevassa nimitetty ensimmäisen talon rakennustöiden aluksi. Tällöin rakennuskomitea oli perustettu erityisesti huolehtimaan rakennustyön kuluessa hoidettavista erilaisista juoksevista asioista, ja oli siis yhtiön sisäinen, toimitusjohtajan ja kahden johtokunnan jäsenen muodostama toimikunta (johtok:n ptk:t 17.2.1903 § 9 ja 28.9.1889 § 3; S-o).

3.2. Rakennuksen tuleva käyttötarkoitus

Kalevan toimitalossa Erottajankadun ja Uudenmaankadun kulmassa sen käytössä oli ensimmäisen vuosikymmenen ajan ollut kuuden huoneen huoneisto ensimmäisessä kerroksessa, ja mahdollisuuksia tilojen laajentamiseen riitti, kun vuoden 1902 alussa oli todettava omien konttoritilojen käyneen ahtaaksi (johtok:n ptk. 27.1.1902 § 5; S-o). Henkivakuutustoiminta kannatti ja pääkonttoriin oli palkattava lisää väkeä myymään vakuutuksia, hoitamaan vakuutuskortistoa ja kirjeenvaihtoa sekä laskentaa matemaattisella osastolla.

Vuokra-asuintalon rakentamisen perusteena ei voinut olla yhtiön henkilökunnan asuntojen tarve, sillä vain pieni osa uuteen taloon muuttaneista vuokralaisista oli työsuhteessa Kalevaan. Erinäisiä muita yhteyksiä, kuten sukulaisuus- ja liikesuhteita, on kylläkin ollut jäljitettävissä. Tässä yleisessä noususuhdanteessa oli kannattavaa sijoittaa yhtiölle kertynyttä pääomaa kiinteistöön, joka yleisen arvonnousun lisäksi tuotti yhtiölle vuokratuloja. Edustavan asuintalon rakentaminen hyvälle ja keskeiselle paikalle tuotti vuokratuloja varmimmin. Uuden talon rakentaminen nykyaikaisen pääkaupunkilaisherrasväen vaatimuksia vastaaviksi asuinhuoneistoiksi, jotka joustavasti olivat muutettavissa myös liiketiloiksi, oli tavoitteena yleinen rakennettaessa Helsingin keskustassa vuosisadan alussa (esim. Wäre 1989, s. 146). Näin tultiin rakentamaan ainakin Kalevan talon ensimmäinen kerros.

Rakennus valokuvattuna ennen vuotta 1907. (Wasastjerna 1907, kuva nro 11.)
Kuva SRM, repro RAKH.

Yrjönkatu

Vuodenmaank.

4. SUUNNITTELU

4.1. Arkkitehtisuunnittelu

4.1.1. Arkkitehdin valinta

Kalevan johtokunnan ajatuksissa oli ehkä paitsi mahdollisimman uudenaikaista arkkitehtuuria edustava rakennus, myös katukuvallinen yhtenäisyys, kun kummankin vie-reisen rakennuksen arkkitehdit, Höijer ja Lindberg, olivat aluksi esillä tulevaa suunnittelijaa valittaessa (lopputuloksesta katukuvan kannalta oltiin kuitenkin aikanaan toista mieltä, ks. luku 6.3., s. 28). Höijeriin Kalevan ensimmäisen talon arkkitehtina oli oltu tyytyväisiä, vaikka rakennuksen nopea tyyllinen vanhanaikaistuminen olikin ehditty jo todeta. Tällä välin Höijer oli ehtinyt suunnitella Helsinkiin lukuisia asuinkerrostaloja ja mm. päästä palkinnoille vakuutusyhtiö Pohjolan uuden toimitalon suunnittelukilpailussa v. 1899 (Wäre 1989, s. 148). Esillä oli aluksi myös arkkitehti Onni Törnqvist, joka oli jo vuonna 1889 Kalevan tilauksesta laatinut luonnossuunnitelmat Erottajankadun talo-akin varten, Höijerin ja Schjerfbeckin lisäksi (johtok:n ptk. 26.9.1889 § 3; S-o). Hänen suunnittelemansa Suomen Kansallisteatterin rakennustyöt olivat parhaillaan valmistumassa.

Syyskuussa 1902 päätettiin tilata luonnossuunnitelmat vasta hankitulle tontille aiottua uudisrakennusta varten. Johtokunnalle oli esitetty arkkitehtien Höijer, Wasastjerna ja Saarinen sekä H. Lindberg ja O. Törnqvist nimet. Näistä kolmelta ensimmäiseltä päätettiin tilata luonnospirustukset ja tarkoitukseen varattiin 2000 markkaa. (johtok:n ptk. 24.9.1902 § 7; S-o). Höijer jäi edustamaan vanhempaa, Saarinen ja Wasastjerna uutta tyyliä. Saarinen todennäköisesti edusti arkkitehtuuritoimistoa Gesellius, Lindgren, Saarinen, joiden suunnittelema vuonna 1901 valmistunut vakuutusyhtiö Pohjolan talo oli jo ehtinyt herättää merkittävää huomiota arkkitehtuurinsa ansiosta ja joiden suunnittelemissa asuinkerrostaloja kaupungissa oli rakennettu jo useita. Lindbergin ja Törnqvistin jäämiselle pois jo luonnosvaiheesta voi olla selityksenä, että johtokunnassa ei haluttukaan yhtiön kustantavan viiden eri suunnittelijan luonnoksia, tai että Lindberg ja Törnqvist itse olivat peruneet ilmoituksensa olla käytettävissä.

Jo runsaan puolentoista kuukauden kuluttua johtokunnalle voitiin esitellä arkkitehteiltä saapuneet luonnokset. Tiedossa ei ole, olivatko Höijer ja Saarinen vastanneet tilaukseen (johtok:n ptk. 14.11.1902 § 7, pöytäkirjaan kirjattu yleisesti luonnosten saapuminen). Kahden viikon harkinta-ajan jälkeen päätettiin tilata arkkitehtuuritoimistolta Grahn, Hedman & Wasastjerna, jota Wasastjerna oli siis edustanut, uudet luonnospirustukset, jotka tuli laatia ensimmäisten pohjalta ja johtokunnan niihin esittämät muutokset huomioiden (johtok:n ptk. 27.11.1902 § 7; S-o).

Kalevan ja Wasastjernan aikaisemmista yhteyksistä ei ole tietoa, mutta ainakin saman vuoden lopulla Wasastjernalle oli myönnetty yhtiön lainaa (johtok:n ptk. 29.12.1902; S-o), ja asiakassuhteella saattoi olla aikaisempaakin taustaa. Arkkitehtuuritoimiston Grahn, Hedman & Wasastjerna suunnittelemissa asuin- ja liiketaloja oli Helsingissä, erityisesti Kampin, Kluuvin ja Kaartinkaupungin alueilla rakennettu jo useita, ja ne tunnettiin varmasti Kalevassakin.

4.1.2. Arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjerna

Arkitekturbyrå Grahn, Hedman & Wasastjerna oli perustettu Helsingissä vuonna 1891. Sen perustajaosakkaat olivat Helsingin polyteknillisestä opistosta vasta valmistuneet nuoret arkkitehdit Karl G. Grahn, Ernst G. Hedman ja Knut E. Wasastjerna. Alkuaikoina

toimistolle riitti yksi piirtäjä, lisäksi sillä oli harjoittelijoina nuoria arkkitehtiopiskelijoita. 1890-luvun puoliväliin mennessä toimisto oli onnistunut jo saamaan itselleen mainetta ja töitä niin runsaasti, että suunnittelijakuntaakin oli laajennettu. 1890-luvun jälkipuoliskolla toimistolle olivat suunnitelleet ainakin Selim A. Lindqvist, sekä ruotsalaiset arkkitehdit Klas Boman, John Settergren ja vuodesta 1899 alkaen myös Ruotsista tulut Gustaf Ad. Lindberg. (Hansson 1989, s. 111–112)

Arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjernan suunnittelema rakennuksia oli siis ehditty toteuttaa ennen Kalevalta saatua suunnittelutoimeksiantoa useita. Suurin osa aiemmista asuin- ja/tai liiketalojen suunnittelutoimeksiannoista oli tullut Helsingin keskustasta, Kampin, Kluuvin, Kaartinkaupungin ja Punavuoren alueilta, lähin viereisestä korttelista. Asuinkerrostalojen suunnitteluun sisältyi yleensä myös niihin liittyvä matala piharakennus. Toimisto oli lisäksi suunnitellut mm. kauppahallin, teollisuusrakennuksia ja osallistunut useisiin arkkitehtikilpailuihin eikä suinkaan pyrkinyt rajoittumaan asuin- ja liiketalojen suunnitteluun, vaikka käytännössä kuitenkin pääosa toteutuneista suunnitelmista oli juuri niitä.

Toimiston arkkitehtuuri ei tuohon aikaan edustanut mitään erityisen poikkeuksellista Helsingissä, vaan vaikutteet eri arkkitehtitoimistoissa oli omaksuttu yleisesti juuri samoilta suunnilta. Ennen vuosisadan vaihdetta oli Helsinkiin jo perustettu useita arkkitehtitoimistoja, jotka kilpailivat keskustan kylläkin runsaasta toimeksiantojen tarjonnasta 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Muita samoihin aikoihin Helsingissä vaikuttaneita arkkitehteja ja toimistoja olivat mm. Nyström, Petrelius & Penttilä, Gesellius, Lindgren & Saarinen, Polón & Georg Wasastjerna, von Essen, Kallio & Ikaläinen sekä arkkitehdit Onni Törnqvist ja Mauritz Gripenberg. (Moorhouse ym. 1987, s. 36 ja 38. Wäre 1989, s. 164–169)

Vuonna 1902 oli toimistolla jo alkanut tuotannossaan tyyllisesti kolmas vaihe, joka tuli selvästi poikkeamaan edellisistä, alkuvaiheen tyyllisesti vielä kertaustyyleissä pysyttelevästä tuotannosta ja sen jälkeen erityisesti ruotsalaisarkkitehtien suosimista eri kansainvälisistä vaikutteista omaksutuista tyyleistä. Rakennukset poikkesivat toisistaan hyvinkin huomattavasti toimistossa kulloinkin työskennelleestä arkkitehdista riippuen. Ruotsalainen Lindberg oli tähän aikaan yksi toimiston pääsuunnittelijoista, Grahnin ja Wasastjernan lisäksi, ja hän tuli suunnittelemaan myös Kalevan taloa Uudenmaankatu 5–Yrjönkatu 5 (Wilenius 1905, s. 47. Hansson 1989, s. 117). Lindbergillä oli ennen Suomeen tuloaan takanaan Ruotsin lisäksi Saksassa hankitut perusteellinen arkkitehdin koulutus ja työkokemus. Hänen työskentelyajanjaksolleen toimistossa ajoittui sen tuotannon selkeä tyyllinen uudistuminen mm. uudesta anglosaksisesta arkkitehtuurista omaksuttujen vaikutteiden pohjalta.

Edellä mainittujen vierailevien arkkitehtien suunnittelemat työt erottuivat toimiston kokonaistuotannossa tyyllisesti yksittäistapauksina. Sen sijaan perustajaosakkaiden osuutta töissä ei tiedetä, työt kun on signeerattu ainoastaan yhteisesti toimiston leimalla, "Grahn, Hedman & Wasastjerna, Arkitekturbyrå. Helsingfors". Toimiston suunnitelmien edistyksellisistä pohjakaavoista on kunniaa ehdotettu erityisesti Grahnille (Wilenius 1905, s. 47). Sen sijaan Hedman toimi alusta lähtien aktiivisesti myös rakennusainetuotannon parissa, mm. Oy Granit Ab:n isännöitsijänä Hangossa ja eri sahalaitosten johdossa. Hänen osuutensa siis toimiston arkkitehtuuriin on voitu olettaa perustajaosakkaista vähäisimmäksi. Hedman oli luopunut toimistosta jo 1890-luvun lopulla ja myynyt osakkuutensa Grahnille ja Wasastjernalle. Arkkitehti Selim A. Lindqvist tuli Hedmanin jälkeen joksikin aikaa toimiston osakkaaksi, mutta luopui hänkin osakkuudestaan jo ennen vuosisadan vaihdetta. (Hansson 1989, s. 112)

Kalevan talo kuuluu toimiston viimeisiin töihin. Viimeisen tyyllisesti uudistuneen vaiheen rakennuksista ensimmäinen oli ollut Sanmarkin talo Bulevardinkadun ja Fredri-

kinkadun kulmassa (maaliskuu 1902) ja muita olivat mm. Kalevan talon kanssa osittain samanaikaisesti rakennetut asuintalo Hietalahdenranta nro 15 (suunnitelmat päivätty, kuten Kalevan talonkin huhtikuussa 1903), asuintalo Fredrikinkatu 22–Uudenmaankatu 32 (maaliskuu 1904) ja As.oy. Siriuksen talo Fabianinkatu 4–Pohj.makasiinikatu 7 (kesäkuu 1904). Tunnetuimmiksi toimiston suunnittelemista rakennuksista ovat tulleet mm. Argoksen talo Pohjoisesplanadin ja nykyisen Mannerheimintien kulmassa (GH&W, J. Settergren 1896), Hotelli Fennia (GH&W, Selim A. Lindqvist 1896) sekä Wasa Aktie Bank Eteläesplanadin varrella (GH&W, J. Settergren 1898). Toimiston Helsingin ulkopuolelle suunnittelemissa rakennuksissa olivat mm. Kotkan kauppahalli (1897), Fred. & Silveniuksen asuin- ja liiketalo Viipurissa (1898) ja Sumeliuksen asuin- ja liiketalo Tampereella (1899). Toimisto oli osallistunut myös useisiin arkkitehtikilpailuihin, ja saavuttanut mm. Tampereen Säästöpankin uuden toimitalon kilpailussa vuonna 1900 I ja II palkinnot, samana vuonna Tampereen Johanneksen kirkon kilpailussa II ja III palkinnot ja Kansallismuseon kilpailussa vuonna 1902 II palkinnon, mutta ei päässyt toteuttamaan niistä yhtäkään. (Hansson 1989, s.117–120, Moorhouse ym 1987, s. 146–147, Wäre 1991, s. 55, 115)

Toimisto lakkautettiin vuodenvaihteen 1905–06 tienoilla. Wasastjerna jatkoi välittömästi edellisen toimiston pohjalta G. A. Lindbergin kanssa perustamalla toimiston Wasastjerna & Lindberg, mutta Lindberg kuoli jo elokuussa 1906. Wasastjerna jatkoi yksityisarkkitehtinä ainakin vuoteen 1918, jolloin hänet nimitettiin Helsingin kaupungin asuntotarkastajaksi, jota tointa hän hoiti ilmeisesti kuolemaansa v. 1935 asti. Grahn perusti oman toimiston, mutta hän kuoli jo vuonna 1907 (Hansson 1989 s. 271–275).

4.2. Rakennesuunnittelu

Toistaiseksi ei ole löytynyt minkäänlaisia tietoja kohteen rakennesuunnittelusta eikä -suunnittelijasta. Kyseisen arkkitehtuuritoimiston osalta ei ole toistaiseksi selvitetty, kenellä tai keillä se teetti rakenteiden kantavuus- ja lujuuslaskelmat, toisin kuin useiden muiden arkkitehtien tai toimistojen kohdalla. Myöskään kenelläkään siellä toimineista arkkitehteistä ei tiettävästi ollut erityisiä konstruktöörin valmiuksia, vaan kaikki olivat puhtaasti arkkitehtikoulutuksen saaneita.

4.3. Muut suunnittelijat

Kaasu-, vesi- ja viemäröintijärjestelmien sijoittamiseksi rakennukseen on saatu tarvittavaa asiantuntemusta mahdollisesti Helsingin kaupungin asianomaisilta laitoksilta. Ainakin Helsingin kaupungin kaasulaitos vastasi itse myös kaasujohtojen asentamisesta, eikä antanut sitä yksityisten urakoitsijoiden tehtäväksi (esim. Lahti 1960, s. 193). Vesi-johtourakoitsijoita sen sijaan toimi Helsingissä useitakin, ja ne tarjosivat asennusten ja tarvikkeiden lisäksi myös suunnittelua (esim. Rob. Huber Oy). Sähkönjakelu Helsingissä oli tuolloin vielä yksityisten yrittäjien harjoittamaa liiketoimintaa, ja jonkun sellaisen palveluksia on tässäkin tapauksessa käytetty.

Sisustuksen suunnittelu sisältyi nähtävästi arkkitehtisuunnitteluun siltä osin, kuin sitä ei jätetty huoneistojen tulevien vuokralaisten tehtäväksi. Myös osa talon uuneista on samojen arkkitehtien suunnittelemissa, mutta muidenkin suunnittelemissa on käytetty (ks. liite 3).

5. RAKENTAMINEN

5.1. Rakennustyön suoritusmuoto, rakentajat, työnjohto ja valvonta

Rakennustyön teettämisestä ja tekijöistä ei ole löytynyt tietoja. Yhtiön johtokunnassa ei arkkitehtisuunnittelun jälkeen rakennuttamista käsitelty, ei edes rakennusjärjestyksen edellyttämiä lupa-asioita kuten vielä v. 1889–91 Kalevan ensimmäisen rakennusprojektin yhteydessä. Silloin rakennustyö oli teetetty urakkatyönä, ja urakoitsija valittu arkkitehtipiirustusten valmistumisen jälkeen yhtiön johtokunnassa, urakoitsijoilta pyydettyjen kirjallisten tarjousten perusteella. Yhtiö oli toiminut siis tällöin itse aktiivisesti rakennuttajana, ja sen etuja valvomaan sekä rakennustyön edellyttämät lupa- ym. asiat (ehkä hankinnatkin) hoitamaan oli nimitetty yhtiön sisäinen rakennustoimikunta. Tällä toisella kerralla rakennuttaja nimitti etujensa valvojaksi kaksi yhtiön johtokunnan jäsentä sekä rakennuksen suunnittelijan edustajana arkkitehti Knut Wasastjernan. Erityiseksi rakennustoimikunnaksi tätä ei kuitenkaan mainittu, kuten edellisellä kerralla. (johkok:n ptk:t v.1889–91, sekä 17.2.1903 § 9; S-o).

Urakalla rakentaminen oli kuitenkin vielä heti vuosisadan vaihteen jälkeen hyvin harvinaista, yksityiset rakennuttivat talonsa edelleen pääasiassa laskutyönä. Saattoi myös olla, että yhtiön kokemukset ensimmäisen rakennushankkeen kohdalla rakennustyön antamisesta urakalla tehtäväksi eivät olleet vastanneet odotuksia, ja nyt olisi päädytty rakentamiseen laskutyönä. Koska kyseisiä itse rakennustyön kustannusten ja laadun kannalta erittäin tärkeitä asioita ei ole käsitelty yhtiön johtokunnassa, vaikuttaa siltä, että yhtiö ei tällä kertaa aktiivisesti toiminut rakennuttajana. Ehkä rakennustyön valvojiksi yhtiön nimittämät kaksi johtokunnan edustajaa ja Grahn, Hedman & Wasastjerna hoitivat tällä kertaa rakennuttajan roolin, mutta siitä työstä mahdollisesti jälkeen jääneitä pöytäkirjoja ja muita rakennustyötä koskevia asiakirjoja ei ole löytynyt. Ei ole pystytty myöskään sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että arkkitehtitoimisto olisi rakennuttajan edustajana valinnut tekijät ja organisoinut osaurakoita. Grahn, Hedman & Wasastjernan toimimisesta myös urakoitsijana, joidenkin muiden arkkitehtitoimistojen tapaan, ei ole tietoa. Arkkitehtitoimisto oli joka tapauksessa mukana koko rakennustyön ajan, ja se hoiti mm. rakennusjärjestyksen edellyttämät lupa-asiat rakennuttajan puolesta. Kalevan ensimmäisessä rakennusprojektissa ne oli hoidettu Kalevan toimitusjohtajan (rakennustoimikunnan puheenjohtaja) toimesta, lukuunottamatta tilapäisten kuivatusuunien pystytyslupaa, jonka anoi urakoitsija.

Alueella voimassa oleva rakennusjärjestys oli vahvistettu 3.5.1895, ja sen noudattamista valvoi kaupungin maistraatti. Rakennuspiirustukset oli hyväksyttävä maistraatilla, julkisivupiirustukset erikseen vielä Yleisten rakennusten ylihallituksessa, ja viimein rakennusluvan vahvisti läänin kuvernööri. Rakentamisen eri vaiheissa suoritettujen rakennuskatselmukset ja niissä saatu hyväksyntä olivat edellytyksenä töiden jatkamiselle. Rakennustarkastajaa ei kaupungilla vielä ollut, mutta rakennuskatselmuksen suorittivat kaupunginvaltuutusmiesten valitsema arkkitehti, yksi maistraatin jäsen ja joissakin vaiheissa mukana oli myös terveydenhoitolautakunnan valtuutettu.

Rakennustyömaan valvonnasta rakennusjärjestyksessä määrättiin, että jos rakennuttaja nimitti työmaalle vastuullisen rakennusmestarin, tämä oli hyväksyttävä maistraatilla, muutoin vastuun kantoi rakennuttaja. Kaleva ei kuitenkaan tällaista hyväksymisano- musta maistraatille ollut tehnyt. Kuitenkin keväällä 1905 muutospiirustusten (GH&W:n toimistossa laaditut) hyväksymisen edellyttämässä katselmuksessa rakennuksen omistajan edustajana esiintyi rakennusmestari Klas Ahlbom (maistr:n ptk. 29.4.1905 § 12; rak.lupa-anomuksen liitteenä tark.ptk. 6.4.1905; HKA ma.). Ahlbomin mahdollisesta osuudesta rakennustöiden osan tai koko työmaan työnjohtoon ja valvontaan ei ole löytynyt tietoja, mutta sellaisessa tapauksessa olisi rakentaminen ainakin suoritettu

pätevän asiantuntijan johdolla. Ahlbom nimittäin kuului koulutettujen rakennusmestarien vielä hyvin harvalukaiseen joukkoon. Ahlbom (synt. 1875) oli vuonna 1895 valmistunut teollisuuskoulusta rakennusmestariksi, ja toiminut sen jälkeen yksityisenä rakennusmestarina, mm. Lars Sonckin suunnitteleman Polyteknikkojen yhdistyksen talon työmaan vastaavana rakennusmestarina v. 1901–03 (Suomen Rak.mest. matrikkeli 1905–30, Wasastjerna 1903, s. 58).

Itse rakennustyön tekijöistä ei ole löytynyt minkäänlaista tietoa.

5.2. Rakennusaineiden hankinta ja tuottajat

Rakennusaineiden ja valmiiden rakenteiden hankinnasta ei tietoja ole löytynyt sen enempää kuin rakennustyön tekijöistäkään. Hankinta on voinut sisältyä esim. kussakin työvaiheessa osaurakkaan, mikäli sellaisia on teetetty, tai hankinnat on tehnyt rakennuttajan edustaja. Ehkä arkkitehdeilla oli tässä merkittävä osuus.

Rakennusaineiden tuottajista ja valmiiden rakenteiden valmistajista tai toimittajista ei ole löytynyt tietoa, eikä tämän tutkimuksen yhteydessä ole erikseen ryhdytty niiden mahdollista alkuperää selvittämään paitsi säilyneiden kaakeliuunien osalta, joista osa oli oletettavissa rakennuksen suunnitelleen arkkitehtitoimiston suunnittelemissa. Osa niistä löytyi Arabian, Wilh. Andsténin ja Turun kaakelitehtaiden myyntiluetteloista (ks. liite 3). Vertailuja muihin Grahn, Hedman & Wasastjernan saman kauden rakennuksiin ei rakennusaineiden alkuperän suhteen ole tehty.

5.3. Rakentamisaikataulu

Rakennuksen suunnittelutyö oli lähtenyt käyntiin syyskuussa 1902 ja piirustukset olivat valmiit huhtikuussa 1903. Tontilla sijanneet rakennukset purettiin kesäkuussa 1903 (maistr:n ptk. 6.6.1903 § 11; HKA ma.) Syksyyn mennessä oli tarvittavat raivaus- ja louhintatyöt tehty, ja ennen talvea olivat perustukset, todennäköisesti myös kivijalka valmiina. Rakennusjärjestys nimittäin salli perustusten rakentamisen maanpinnan tasoon jo ennen piirustusten vahvistamista. Piirustukset oli jätetty maistraatin vahvistettaviksi heinäkuun lopulla rakennuspaikalla järjestetyn katselmuksen yhteydessä, ja kuvernöörin vahvistus niille saatiin syyskuussa 1903. Lokakuussa rakennustyöt olivat jo käynnissä. (maistr:n ptk. 22.8.1903 § 12, liitteenä kats.ptk. 24.7.1903, sekä maistr:n ptk. 7.10.1903 § 10; HKA ma.)

Kylmimpään talviaikaan ei rakennustöitä tuolloin tehty. Tiilirungon muuraus päästiin aloittamaan keväällä 1904 ja elokuun loppuun mennessä muuraustyöt oli saatu valmiiksi. Vesikatto valmistui saman syksyn kuluessa, ja runko voitiin jättää talven ajaksi kuivumaan ennen keväällä aloitettavia sisustustöitä. Kuivumisen jouduttamiseksi rakennettavia tilapäisiä uuneja arveltiin rakennuksessa tarvittavan 100 kpl. (Vrt. Kalevan v. 1889–91 rakennetun talon kuivattamiseksi oli aikanaan anottu lupaa 160 uunille). Samassa vaiheessa tämän rakennuksen kanssa oli rakenteilla Grahn, Hedman & Wasastjernan suunnittelema asuintalo osoitteessa Fredrikink. 22–Uudenmaank. 32, ja arkkitehti Wasastjernan rakennuslupa-anomukset kuivausuuneille näissä rakennuksissa käsiteltiin maistraatissa samalla kertaa. (maistr:n ptk. 5.10.1904 § 27, liitteenä kats. ptk. 29.8.1904; HKA ma.)

Hyvissä ajoin keväällä 1905 kuivausuunit purettiin ja rakennustyöt jatkuivat sisustustöillä. Tässä vaiheessa oli vielä mahdollista muuttaa alkuperäisiä suunnitelmia mm. kevyiden väliseinien ja tulisijojen osalta. Grahn, Hedman & Wasastjernan toimistossa huhtikuussa 1905 päivätylle muutospiirustukselle saatiin huhtikuun lopulla rakennus-

paikalla pidetyn katselmuksen jälkeen kuvernöörin vahvistus 10.5.1905. Muutospiirustukseen sisältyi paitsi edellä mainitut 1903 piirustuksiin kohdistuneet muutokset, myös pihalla olleen vuonna 1891 valmistuneen ulkorakennuksen tilalle rakennettavan uuden ulkorakennuksen rakennuspiirustus. Rakennus- ja sisustustyöt ehdittiin ainakin joidenkin tilojen osalta toteuttaa kesään mennessä, sillä asukkaita taloon muutti jo kesäkuussa. (maistr:n ptk. 29.4.1905, liitteenä kats.ptk. 6.4.1905; HKA ma.)

Viimeinen rakennusjärjestyksen (§ 60) edellyttämä katselmus oli rakennuksessa suoritettu 20.4.1905, "utan att skäl till anmärkning". Matalan ulkorakennuksen rakennustöitä voitiin jatkaa vielä kesällä, joskin sen oli valmistuttava käyttökuntoon melko nopeasti, kun edellinen ulkorakennus oli purettu sen alta. Sisustuksen viimeistelyitä voitiin myös jatkaa asukkaiden sisäänmuuton jälkeen, sillä ennen joidenkin pintojen viimeistelyä saatettiin odottaa rakenteiden kuivumista. Esimerkiksi secco-tekniikalla maalattavien rappauspintojen oli oltava täysin kuivuneita, ja laualattioiden kutistumiselle kuivumisen myötä saatettiin antaa kolmekin vuotta aikaa ennen linoleummatoin päällystämistä (asemapiirr. 1903, nro 4592; HKA ma.. Esim. Lahti 1960, s. 175).

5.4. Kustannukset

Tontista Kaleva oli vuonna 1902 maksanut 150 000 mk. Vuoden 1903 loppuun mennessä oli rakennuskustannuksia kertynyt (tontin hinta mukaan luettuna) 248 117;75 mk ja vuoden 1904 kuluessa 240 000 mk lisää. Toukokuussa 1905 palovakuutusasiakirjaan on rakennuskustannuksiksi ilmoitettu 500 000 mk ja katselmusmiehet arvioivat palovakuutettavan uudisrakennuksen arvoksi 480 000 mk. (Vak.oy Kalevan vuosikert:t 1902-05. Palovak. 22.5.1905 nro 23(E) Palovak.oy Fennia; Y-Fennia)

6. ARKKITEHTUURI

6.1. Piirustukset

Helsingin kaupungin maistraattiin ja Yleisten rakennusten ylihallitukseen hyväksyttäviksi ja kuvernöörin vahvistettaviksi toimitetut piirustukset on päivätty huhtikuussa 1903 ja signeerattu toimiston leimalla "Grah, Hedman & Wasastjerna Arkitekturbyrå, Helsingfors" (ainoastaan päiväys "April 1903" on kirjoitettu käsin musteella, arkkitehdin tai piirtäjän nimeä ei ole) piirustusten oikeaan alakulmaan. Uudisrakennussuunnitelmaan liittyvä rakennusmuutos ("Ritning till nybyggnad och byggnadsförändring...") koski Kalevan vuonna 1891 valmistuneen rakennuksen Uudenmaankadun puoleisen sisäänkäynnin porrashuoneen purkamista. Piirustukset käsittivät asemapiirroksen, julkisivut Uudenmaan- ja Yrjönkadulle, leikkauspiirustuksen, kellarin, 1. krs:n, 2.-5. krs:ia esittävän yhteisen pohjapiirustuksen sekä ullakon pohjapiirustuksen. (ks. piir:t etu- ja takakannessa, ja s. 20-21, 24).

Toteutuneiden pohjakaavojen ja em. piirustusten välillä on kuitenkin useita selviä eroavaisuuksia. Niistä osa selittyy Grah, Hedman & Wasastjernan toimistossa rakennustöiden loppuvaiheessa huhtikuussa 1905 laaditulla, maistraatin 29.4.1905 hyväksymällä ja kuvernöörin 10.5.1905 vahvistamalla muutospiirustuksella. Piirustus on signeerattu samoin kuin ensimmäisetkin, toimiston leimalla ja käsin musteella kirjoitetulla päiväyksellä "April 1905". Piirustuksen sisältämät muutokset kohdistuivat lähinnä 1903 piirustuksissa esitettyihin pihasiiven huoneistojen pohjakaavoihin kevyiden väliseinien osalta, sekä vuonna 1891 valmistuneeseen ulkorakennukseen, jonka purkaminen ja uudelleen rakentaminen ei ollut vielä 1903 piirustuksiin sisällynyt. Muutospiirustuksen pohjalta rakennettiin myös hissien tilavaraus nyk. C-porrashuoneeseen. (ks. piir. s. 23)

Minkäänlaisia työ- ja rakennepiirustuksia ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole löydetty. Myöskään arkkitehtitoimiston luonnospiirustuksia ei ole nähty. (Tied. Sampo-yhtiöiden Kalevan arkistosta, SRM:n piirustusarkistosta ja arkkitehti K. E. Wasastjernan jälkeläiseltä; toimiston arkisto ja tarpeisto oli siirtynyt lakkauttamisen jälkeen Wasastjerna & Lindbergin toimistolle (Hansson s. 113)). Ensimmäisillä Kalevaan toimitetuilla luonnospiirustuksilla olisi arkkitehtuurin kannalta ollut oma mielenkiintonsa, sillä niihin ei tilaaja ollut vielä vaikuttanut kuten myöhemmissä vaiheissa. (vrt. luku 4.1.1., s. 13)

6.2. Sijoitus tontille

Tontti hyödynnettiin niin tehokkaasti kuin rakennusjärjestyksen mukaan oli mahdollista. Kalevan ensimmäinen talo oli aikanaan rakennettu kahdelle yhdistetylle tontille, nyt rakennettiin vain yhdelle, joka pinta-alaltaan oli noin puolet edellisistä yhdessä. Rakennus täytti tontin pinta-alasta suurimman osan, eikä pihaa olisi jäänyt juuri lainkaan, ellei tonttia olisi yhdistetty Kalevan muihin tontteihin. Kiinni viereisiin rakennuksiin rakentaminen sulki pihan kadulle päin kokonaan. Koska Kalevan ensimmäisessä talossa oli jo porttikäytävä Uudenmaankadulta pihalle, ei siihenkään tarkoitukseen enää ollut varattava tilaa tästä rakennuksesta.

Piha-alueesta tuli nyt poikkeuksellisen avara (525 m²) (maistr:n ptk.22.8.1903 § 12; HKA ma.), kun kahden talon pihat yhdistettiin ja aikaisemmin tonttien välisellä rajalla sijainneet lauta-aita, Kalevan talon porrashuone sekä nyt rakennettavan tontin puolella ollut ulkorakennusrivi purettiin. Pihan korkeuseroja järjestettiin viimeksi hankitun tontin puolelle rakennettavalla pengerryksellä. Puoliympyrän kaaren muotoon rakennettu pengerrys rajattiin graniittimuurilla, joka muodosti aidan korkuisen reunuksen maan-

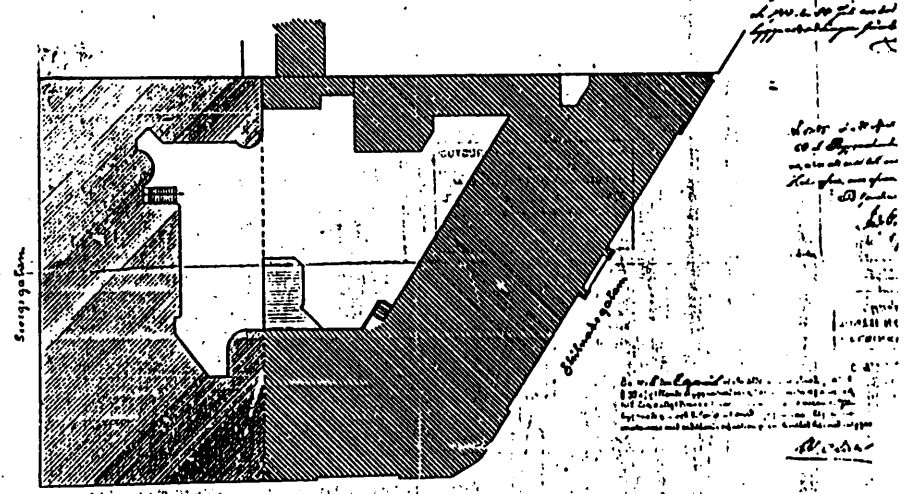
pinnan yläpuolelle, mutta ei lyhydessään kuitenkaan jakanut tonttia erillisiksi pihoiksi.

Grahn, Hedman & Wasastjernan muusta osallisuudesta pihamaan suunnitteluun ei ole tietoa. Julkisivupiirustuksessa pihaa koristaa keittiöporrashuoneen (nyk. F-porrashuoneen) eteen sijoitettu matalahko pensas, mutta muita mahdollisista istutuksista, pihamaan pintarakenteista ja mahdollisista kalusteista kertovia tietoja ei ole löytynyt.

Maiseraatin arkkite.

1903 den 1. Sept. med
plan 1: 500 af byggnad
för restaurang i nya
Storgatan
M.

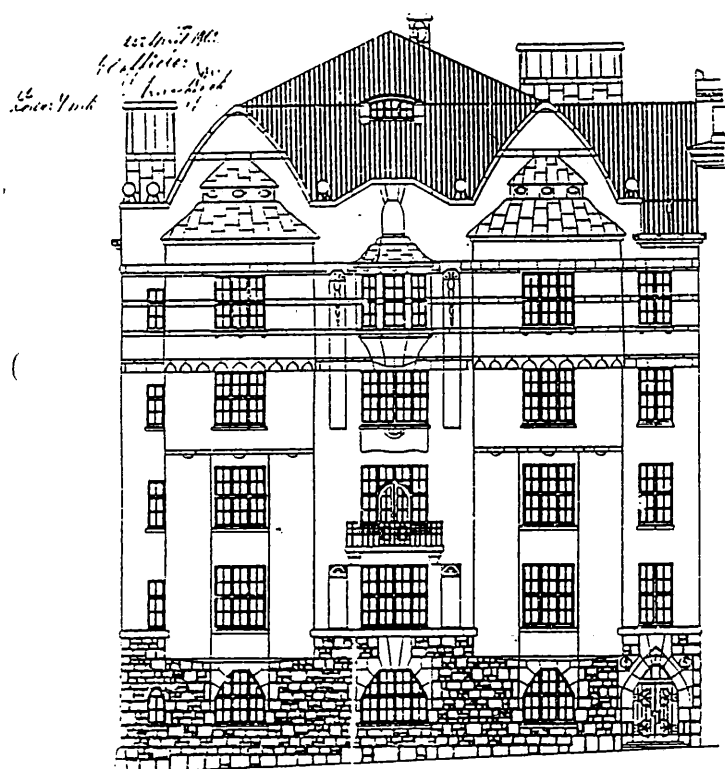
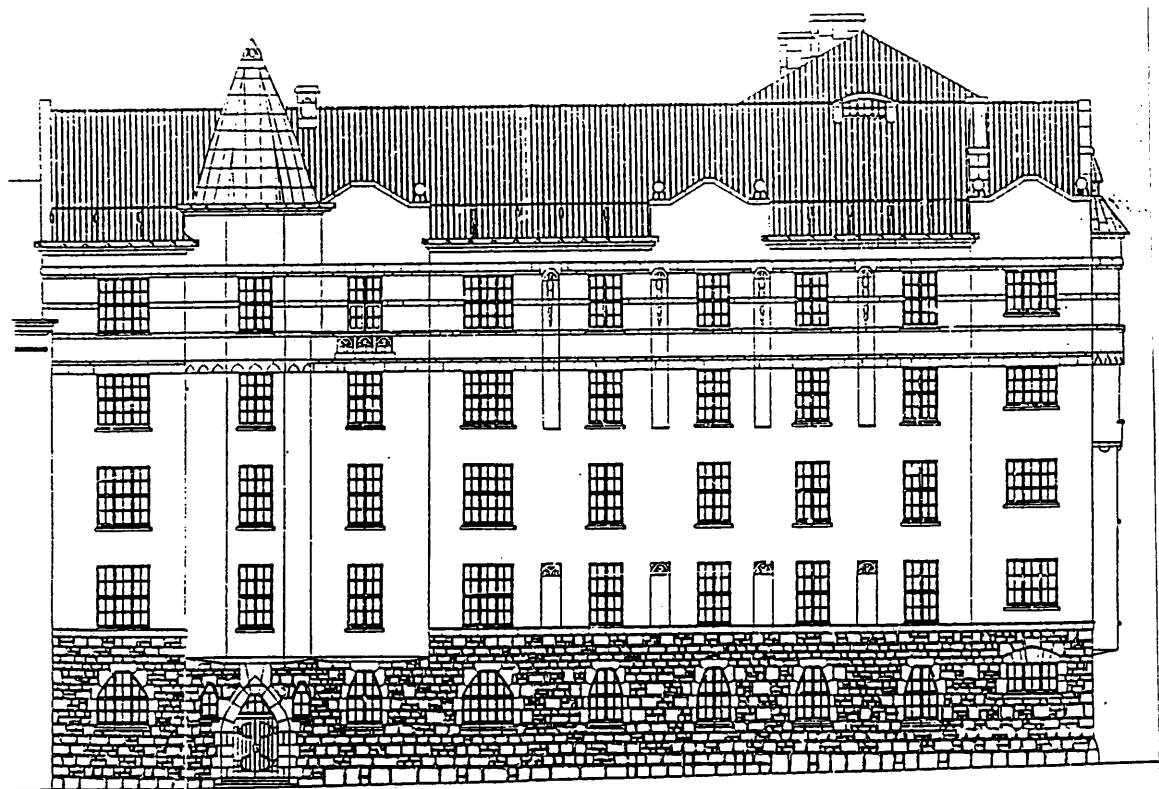
Situations plan.

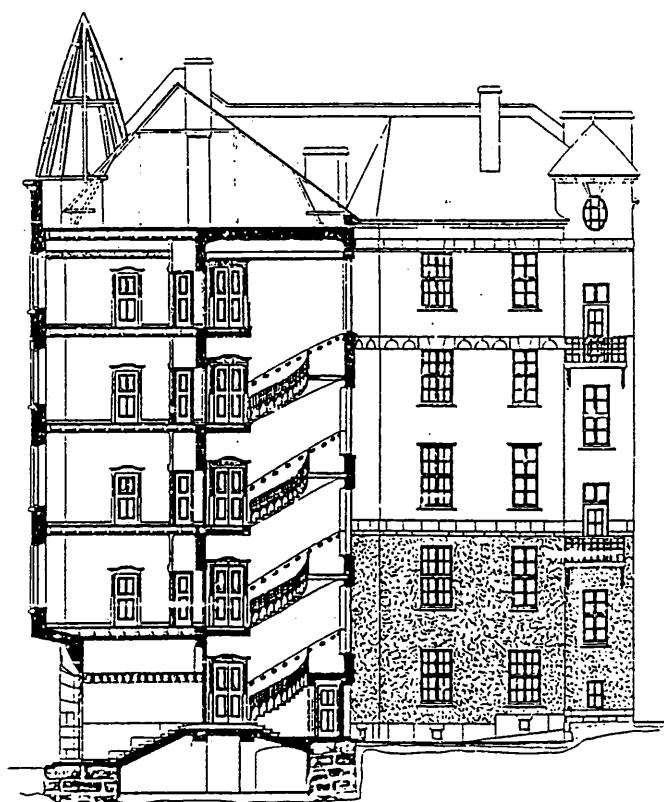
Situationsplan

Öfverbyggnad och byggnadsförändring &
sammanslagning af tomterna 201, 205 & 211 vid Storga-
tan i kvarteret 206 i Östra af Helsingfors stad.

Asemapiirustus. Grahn, Hedman & Wasastjerna, huhtikuu 1903.
Vahv. 16.9.1903. HKA ma.

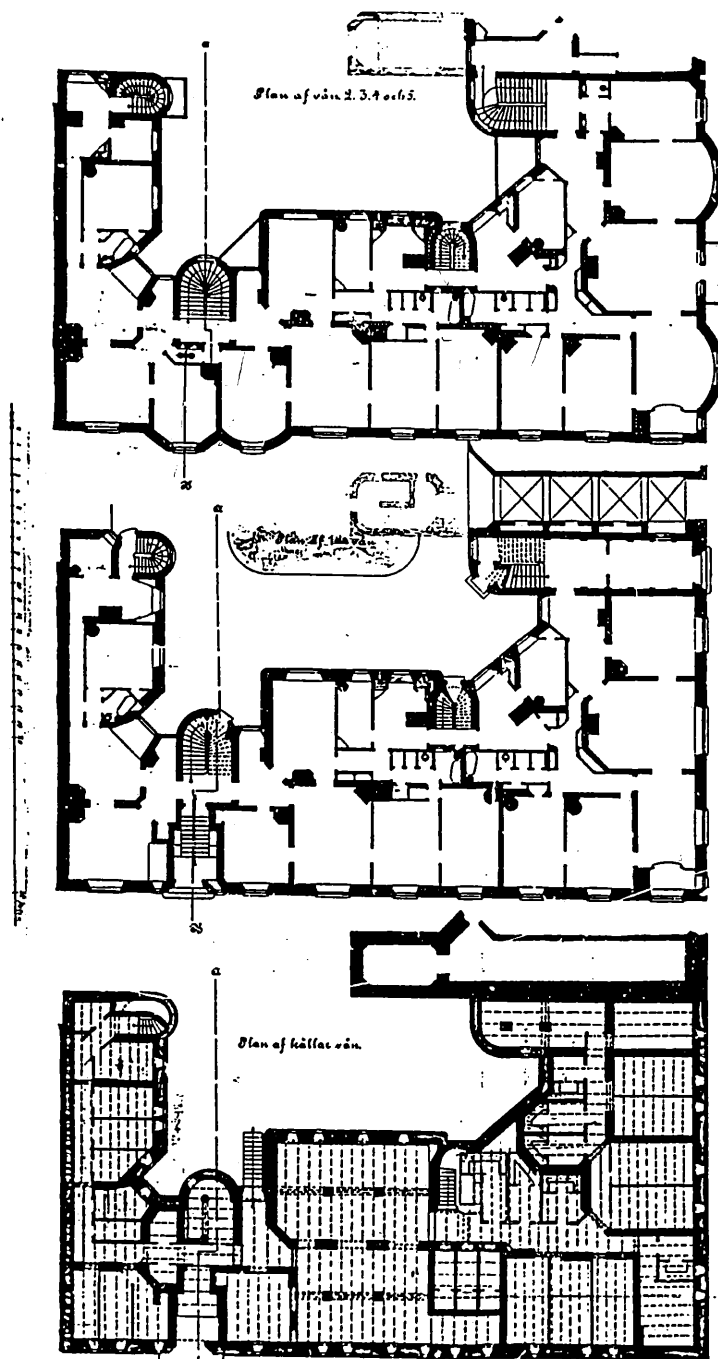

Se ad mat. Sirkantien

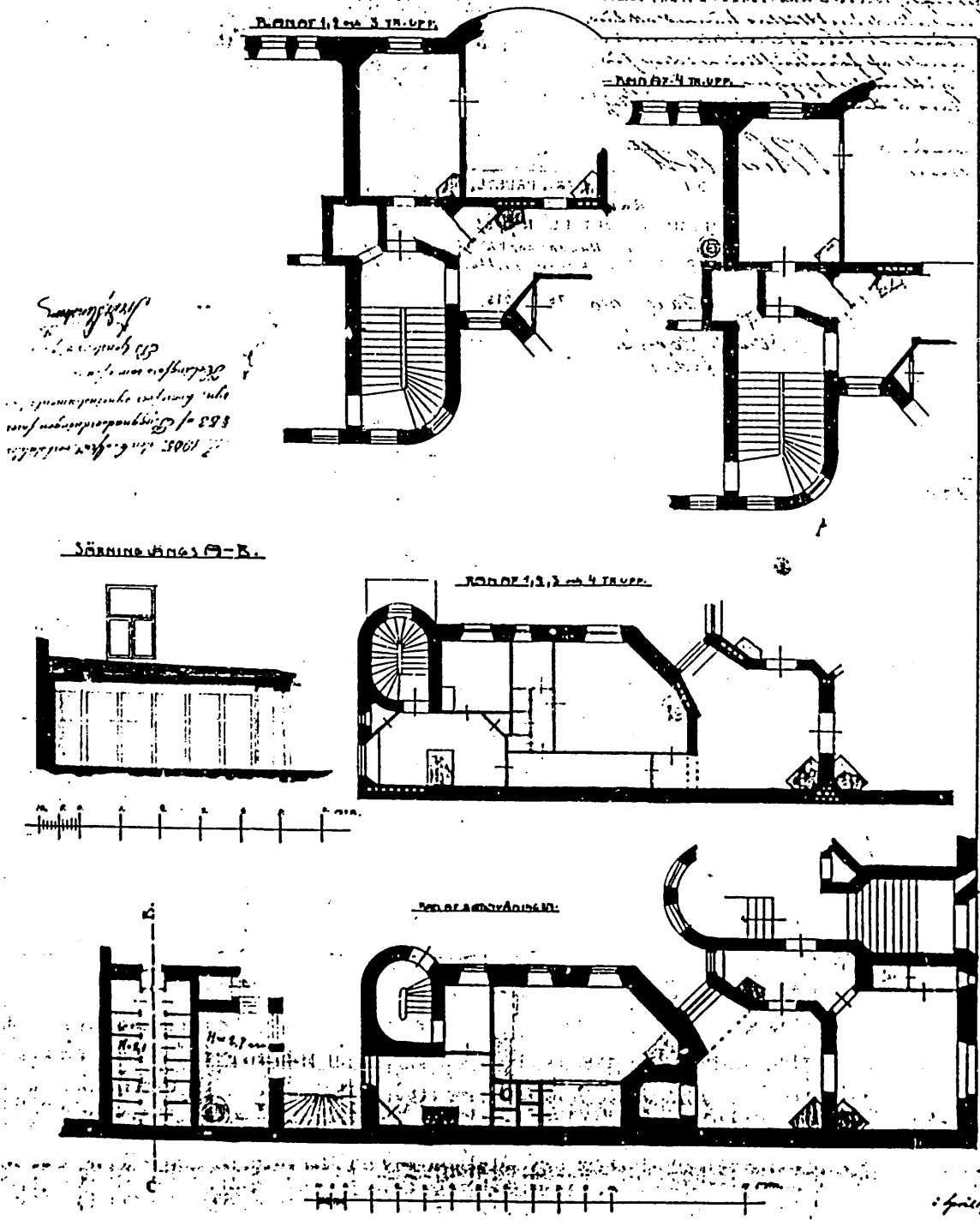
Sädeming: A-7

Julkisivut Yrjönkadulle (ylh.) ja Uudenmaankadulle, sekä leikkaus Yrjök.-piha). Grahn, Hedman & Wasastjerna, huhtikuu 1903. Vahv. 16.9.1903. HKA ma.

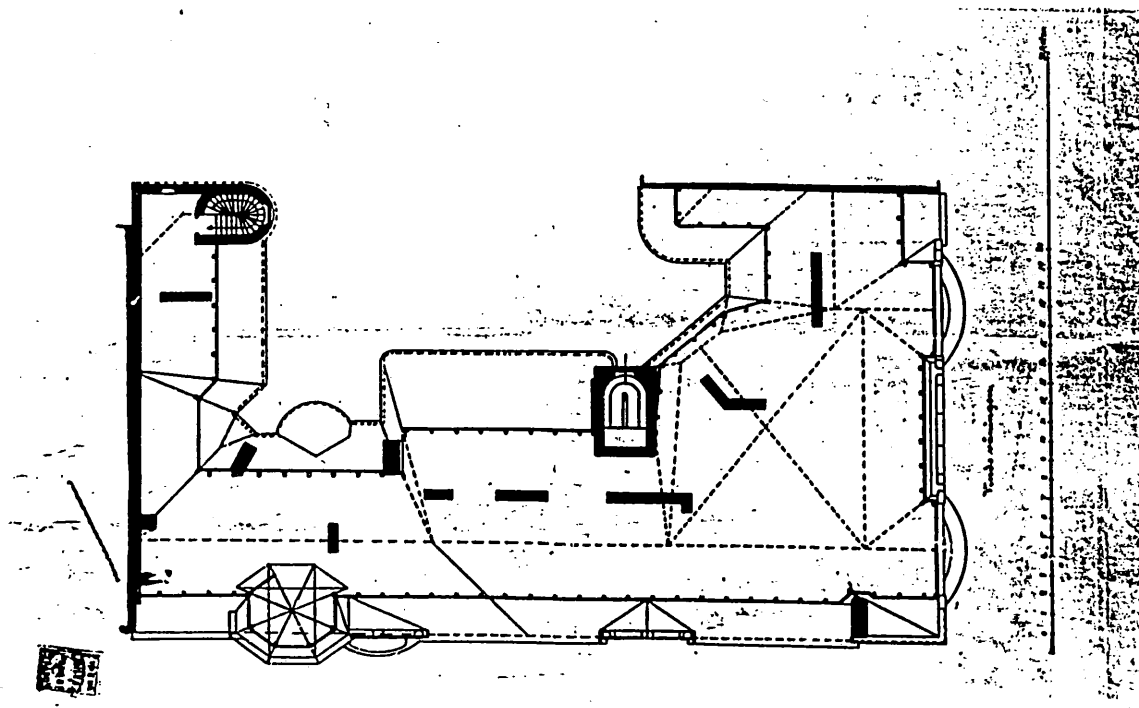

Kellarin (alh.), ensimmäisen kerroksen (keskellä) ja 2.–5. kerroksen pohjapiirustukset. Grahn, Hedman & Wasastjerna, huhtikuu 1903. Vahv. 16.9.1903. HKA ma. (vrt. seuraava sivu)

RITNING TIL BYGGENÄDS- och LIDSTADS-TÖRHÄNDNING A SAMMANBYGDA TOMTERNA
N° 1, 3, och 4 VID GLOUGSGATAN I KVARTERET N° 61 ÖRNEN AF HELSINGFORS STAD.

Muutospiirustus väliseinä- ja tulisijamuutoksia varten. Ulkorakennuksen rakennuspiirustus (vas. reunassa). Grahn, Hedman & Wasastjerna, huhtikuu 1905. Vahv. 10.5.1905. HKA ma.

Ullakon pohjapiirustus. Grahn, Hedman & Wasastjerna, huhtikuu 1903.
Vahv. 16.9.1903. HKA ma.

6.3. Ulkoarkkitehtuuri

Rakennus toteutui ulkoarkkitehtuurin osalta lähes täydellisesti Grahn, Hedman & Wasastjernan arkkitehtuuritoimistossa huhtikuussa 1903 ja 1905 päivätyjen suunnitelmien mukaan. Merkittävimmät poikkeamat niistä tehtiin ilmeisesti vesikatemateriaalia ja ulko-ovien ulkoasua muuttamalla. Tontin pohjoisrajalle vuonna 1905 rakennetun yhden kerroksen korkeisen tiilirunkoisen ja pulpettikattoisen ulkorakennuksen ulkoasusta ei ole laadittu julkisivupiirustusta.

Uudenmaankatu ja Yrjönkatu olivat rakennusjärjestyksen mukaan samanarvoisia katuja, toisin sanoen ne asettivat ulkoarkkitehtuurille samanlaiset ehdot. Kumpikin oli leveydeltään vain 14,85 m, eikä rakennusjärjestys (§ 43 ja § 46) sallinut neljää kerrosta ja 17,85 m (mitta jalkakäytävästä räystäääseen) korkeamman talon rakentamista niiden varrelle. Poikkeuksen viisikerroksisen ja 23 m korkean talon rakentamiseksi teki mahdolliseksi kuitenkin Uudenmaankatua tällä kohdin avartava Kolmikulman puisto sekä jo em. korkeuteen rakennettu Kalevan Erottajankatuun rajoittuva talo, johon kiinni rakennettavaksi tämä talo tuli. Koko rakennuksen sai tehdä em. poikkeuksen mukaiseen korkeuteen, vaikka korttelin kulmatontilla siitä vähintään puolet ulottui kapean Yrjönkadun varrelle, jossa muut rakennukset olivat sitä matalampia.

Korttelin kulmatontilla sijaitsevalla rakennuksella on kaksi katujulkisivua, joista Uudenmaankadun ja samalla Kolmikulman puiston puolelle arkkitehdit ovat selvästi tehneet pääjulkisivun. Sen takana sijaitsivat myös talon parhaat huoneistot. Julkisivujen suunnitteluun on kummankin kohdalla kuitenkin paneuduttu yhtäläisellä huolella. Kokonaisuutta hallitsee tiukka aksiaalisuus, symmetria ja suorakulmaisuus yhdistettynä tarkasti harkittuihin pinnan ulokkeisiin ja toisaalta monimuotoiseen, korkeaan vesikattoon. Rakennus erottuu em. ominaisuuksiensa vuoksi selvästi paitsi toimiston muusta tuotannosta myös ajankohdan arkkitehtuurin valtavirrasta. Siitä puuttuvat suosittu kulmatorni, samoin muut kulmaan tavallisesti sijoitetut ulokkeet, kuten parveke, joita kumpaakin Grahn, Hedman & Wasastjerna käytti samana vuonna valmistuneessa As.oy Siriuksen talossa (GH&W, 1904). Niiden pois jättäminen ei voinut johtua pelkästään rakennusjärjestyksen mm. ulokkeiden syvyyttä ja sijoittelua koskevista rajoituksista. Yksi parveke rakennukseen sijoitettiin Uudenmaankadun puoleiseen julkisivuun erkkeriulokkeiden väliin ja ilman Kolmikulman puiston sijaintia vastapäätä olisivat talon katujulkisivut saataneet jäädä kokonaan parvekkeetta. Niitä ei ollut lainkaan läheisissä Yrjönkadun ja Uudenmaankadun varteen lähivuosina rakennetuissa taloissa. Erkkeriulokkeilla on muodostettu kumpaankin julkisivuun kaksi tornin kaltaista 2.–5.:een kerrokseen ulottuvaa ulkonemaa. Yrjönkadun puolella lisäksi toinen niistä on vesikaton räystäslinjan yläpuolella saanut erillisen tornikaton. Yksi yhden huoneen erkkeri on lisäksi sijoitettu viidenteen kerrokseen Uudenmaankadun puoleisten erkkeritornien väliin. Kaikki ne ovat yhteydessä pohjakaavaan siten, että niiden takana sijaitsevat huoneistojen arvokkaimmat huoneet. Julkisivujen ja rakennuksen käyttötarkoituksen välillä ei ole minikäänlaista ristiriitaa.

Korkealla vesikatolla on ollut merkittävä osuus julkisivuissa, eikä niin ollen vesikatemateriaalin valintaa ole ratkaistu vain käytännöllisten seikkojen perusteella. Julkisivupiirustuksissa esitetyn kadun puoleisen tiilikatteen ja pihan puoleisen peltikatteen muuttaminen arvokkaaseen kuparipeltikatteeseen on todennäköisesti ollut rakennuttajan taholta esitetty muutos, joka edusti osittain käytännöllisempää ratkaisua, ulkoarkkitehtuuria väheksymättä. Kattomuoto toteutui kuitenkin alkuperäisten piirustusten mukaisena. Samaan aikaan rakenteilla olleessa As.oy Siriuksessa suunniteltu tiilikate toteutettiin (joskin on myöhemmin korvattu kuparipellillä). Räystäslinja on ollut julkisivun yläosan vaihtelevaa muotoa myötäilevä, Uudenmaankadun puolella erkkeritornien yläpuolella muusta linjasta suippokaarena ylös nouseva. Erkkeritornit päättyivät jo räystäslinjan alapuolella, ja ne katettiin kukin omilla julkisivuun liittyvillä pyöreäpäätteisillä katteillaan lukuun ottamatta em. Yrjönkadun puolella yli räystäslinjan kohoavaa korkeaa tornikattoa. Räystäslinja ei mitenkään liittynyt rakennusta viereisiin rakennuksiin. Kattoikkunat katettiin osana vesikattoa niiden yläpuolelta laskevan vesikatteen kaartuessa niiden ylle. Katujulkisivuissa räystäälle sijoitettiin ohuesta raudasta konstruoitu ristikko-kaide (ei suippokaarien kohdalle). Piirustuksissa räystäälle sijoitettaviksi esitettyjä koriste-elementtejä (vihreiksi väritettyinä ilmeisesti kuparia) ei toteutettu. Savupiiput nousivat enimmäkseen pihan puoleiselta lappeelta, ja vain muutama niistä näkyi julkisivuissa. Pääasiassa piippuja ei pyritty korostamaan, vaan niistä tehtiin mahdollisimman huomaamattomia vesikatemateriaalilla ulkopuolelta verhottuna, mutta kadun puoleisista piipuista tehtiin osa julkisivua rappaamalla ja maalaamalla niiden alaosat kuten seinät.

Julkisivut ja pohjakaavat on selkeästi kytketty toisiinsa. Ikkunat ovat sekä vaaka- että pystysuunnassa tiukan aksiaalisesti linjassa niin kadun kuin pihan puolellakin. Pystysuuntainen aksiaalisuus on mahdollinen pohjakaavan toistuessa lähes identtisenä 1.–5.:ssä kerroksessa, vaakasuuntainen, koska ikkunat ovat kerroskohtaisesti yhden korkuisia. Ikkunat eivät kuitenkaan ole samassa linjassa viereisten rakennusten kanssa, ja tuskin siihen olisi pyrittykään. Jo maaston korkeusvaihtelujenkin vuoksi rakennuksessa kerrostasot tulivat puoli kerrosta alemmaksi kuin viereisessä v. 1891 valmistuneessa kiinteistön osassa. Ikkuna-aukot ovat kookkaita ja muodoltaan suorakulmaisia. Poikkeuksena ovat ensimmäisen kerroksen ja pihajulkisivuissa porrashuoneiden

ikkuna-aukot, jotka ovat muodoltaan kuten oviaukotkin, yläosastaan ylöspäin kapenevia, mutta kuitenkin tasalakisia, sekä kellarin ja pihajulkisivussa yhden pihasiiven huoneen (ruokasalin) yläosastaan kaareva ikkuna-aukko 1.–5. krs:issa ja ainakin toisen keittiönporrashuoneen (nyk. F-) yläosaan sijoitettu soikea valoikkuna. Ikkuna-aukkojen leveys vaihtelee takana olevien huonetilojen keskinäisen hierarkian (ja samalla myös huoneiden koon) mukaan. Arvokkaimpien huoneiden leveät ikkunat kuuluvatkin taitteisina julkisivujen erkkereihin. Yhden pihan puolella sijaitsevan ruokasalin ikkuna 2.–5. kerroksessa on tehty myös taitteiseksi, vaikka ko. huoneisiin ei liitykään erkkeriä. Ikkuna-aukkojen korkeus vaihtelee kerrosten välillä, vaikkakin tuskin havaittavasti. Korkeimmat niistä ovat toisessa ja kolmannessa kerroksessa, muissa ne ovat yhtä korkeita ja edellisiä enintään puoli metriä matalampia. Poikkeuksellisesti leveys-suunnassa korkeuttaan suurempia ikkuna-aukkoja ovat 1.–5. kerroksessa Uudenmaankadun puoleisessa julkisivussa erkkeritornien välissä olevat. Ikkunoiden puitejako on kaikissa samanlainen. Parvekkeille avautuvat ikkunaovet on sijoitettu ikkunoiden puitejakoa noudattaen. Ikkuna-aukkojen täydellinen kehystämättömyys julkisivuissa on silmiinpistävä (erityisesti kun täydellinen vastakohta ratkaisulle on vastapäisessä, saman toimiston v. 1897 suunnittelemassa rakennuksessa). Vain ensimmäisen kerroksen kohdalla on ikkuna- ja oviaukot kehystetty muuraamalla ne muusta graniitti-verhouksesta erottuvilla sileäpintaisiksi hakatuilla kivillä.

Julkisivujen ornamenttiikka on niukkaa, pihajulkisivuissa sitä ei ole lainkaan. Koristeita on käytetty vähän ja niiden aiheet ovat pitkälle geometrisesti tyyliteltystä siten, että lähdekohtaa niille on vaikea löytää. Toteutuneet koristeet vastaavat tarkkaan julkisivupii-rustuksissa esitettyjä, vain viidennen kerroksen kohdalle (nyk. huoneen nro 562) yhden ikkunan alapuolelle Yrjönkadun julkisivuun suunnitellut vastaavanlaiset koristeet on jostain syystä jätetty toteuttamatta. Samanlaisia ei ole käytetty muissa toimiston suunnittelemissa rakennuksissa. Ajankohdan arkkitehtuurissa hyvin suosituista eläinmaailman aiheista Grahn, Hedman & Wasastjernan toimisto ei ollut innostunut, niitä ei käytetty täällä eikä aikaisemmassa tai muussa samanaikaisessa tuotannossa. Sen sijaan erityisesti sisätiloissa toimisto oli tuotannossaan selvästi suosinut kasvimailman aiheita, erityisesti eri tavoin tyyliteltystä kukkia löytyy sen vuosisadan vaihteessa suunnittelemissa rakennuksista melko poikkeuksetta.

Rakennuksen ulkoseinät ovat pääosin rapatut. Toimisto oli vuosisadan vaihteessa siirtynyt sileäksi rappaamisen sijasta suosimaan roiskerappausta, jolla tämänkin talon katujulkisivut rapattiin (Hansson 1989, s. 151. Rapp.pinta näht. valokuvassa, ks. s.12). Luonnonkiveä on käytetty hillitysti kuten toimiston muissakin saman aikakauden rakennuksissa. Tällä kertaa on käytetty graniittia, jonka värisävy on harmaan-punaisen kirjavaa mutta yleisvaikutelma harmaa (vrt. viereisessä, arkkit. Höijerin suunn. talossa käytetty tasaisen punaista). Katujulkisivut on verhottu ensimmäisen kerroksen osalta squared rubble -limityksellä muuratulla graniitilla. Rakennuksen kantava osa on siten tuotu korostettuna esiin julkisivussa klassisen arkkitehtuurin muotokielestä omaksuttuun tapaan. Huomattavat ovat myös julkisivuparvekkeen graniitista veistetyt kannattajat. Graniitin kevyempi käyttö, julkisivujen rappauspintaa jäsentävät listat ja koristeet, painottuu julkisivuissa selvästi yläosaan. Viidennen kerroksen korkeudelle on sijoitettu neljä yhtäjaksoisesti kummankin katujulkisivun päästä päähän kulkevaa listaa ja koko räystäslista on myös graniitista muurattu. Listojen sijoittamisessa on jonkin verran huomioitu Uudenmaankadun puolella viereisen rakennuksen julkisivujäsentely. Kookkaimmat koristeet on sijoitettu viidennen kerroksen korkeudelle ja sitä ylemmäs ja ylimmät listat ovat muita leveämpiä (erot katutasosta tarkasteltuna silmällä tuskin havaittavissa). Koristeet on sijoitettu rappauspintaan muotoiltuihin pitkänomaisen suorakaiteen muotoisiin syvennyksiin. Graniittiliista kaikkien ikkuna-aukkojen alareunassa viimeistelee vaikutelman hyvin hallitusti yksityiskohdilla luodusta, hienostuneesta kokonaisuudesta erityisesti Yrjönkadun puoleisessa julkisivussa.

Pihajulkisivuille antoi ilmettä rungon vaihteleva syvyys ja tornia muistuttavina siitä ulkonevat porrashuoneet. Vastapäätä kadulta pihalle johtavaa sisään­tuloa sijaitseva keittiön­porrashuone (nyk. F-) rakennuksen pihapäädys­ssä sai lisäksi korkean tornikaton. Huoneistokohtaiset tuuletusparvekkeet sijoitettiin monimuotoisena vaihtelevan pihajulkisivun katveisiin, paitsi kaksi, jotka sijoitettiin hyvin näkyvästi em. tornia muistuttavan porrashuoneen edustaan. Piirustuksissa kokonaan rapattujen pihajulkisivujen alaosa oli kahden alimman kerroksen korkeudella korostettu rappauspinnalla, jonka pinta­struktuuri oli yläosaa karkeampaa tai vivahteikkaampaa, kun yläosa on esitetty pinnaltaan katujulkisivujen kaltaisena, mutta on todennäköisesti toteutunut sileäksi rapattuna. Pihajulkisivuissa luonnonkivestä muurattavaksi oli alkuperäisissä suunnitelmissa aiottu kolme kerros- ja koristelistaa sekä räystäslista ja näkyvä kivijalka, joista vain räystäslista ja kivijalka toteutuivat.

Piirustuksissa on pääporrashuoneisiin kaduilta avautuvat ulko-ovet esitetty ajalle hyvin tyypillisinä "kansallisromanttisina" vaaleina puuvoina, joita hallitsivat koristeelliset taotut tai taottuja jäljittelevät saranalehdet. Niiden sijasta ovet toteutettiin kauttaaltaan ulkopinnaltaan kuparipellitettynä, mutta muodoltaan piirustuksia vastaavina. Koristeelliset saranalehdet on niissäkin, mutta oven sisäpintaan kiinnitettynä. Kuparipintaan on kummassakin ovesa yksinkertaisen rytmisesti sommiteltu soikion tai peilijaoitteluun viittaavasti suorakaiteen muotoisia koristeaiheita, kummassakin ovesa hieman eri tavoin. Niissä ei ole ajankohdan arkkitehtuurissa suosittuja eläin- tai kasviaiheita koriste­lua. Piirustuksissa esitetyt ulko-ovet olivat rakennuksen muuhun julkisivujen asuun verrattuna jo tyyllisesti hieman vanhentuneilta, ja oletettavaa on, että toteutunut ratkaisu oli toimistosta lähtöisin. Vastaavat ulko-ovet sijoitettiin samana vuonna valmistuneeseen As.oy Siriukseen.

Ulkoväri­tyksestä ei ole laveerattujen julkisivupiirustusten lisäksi löytynyt kirjallisia mainintoja. Naapurirakennusten värit tuolloin sen sijaan pääosin tiedetään. Yrjön­k. 7:n rapattu julkisivu on ollut vaalean kellanruskea, ja katto, syöksytorvet ja muut pellitykset tumman punaiset (Lindberg 1903, s. 65). Vastapäisen Uudenmaank. 7:n sileäksi rapatut seinät olivat väritään vaalean vihreät vaalein listoituksin, ja sen viereisessä rakennuksessa Uudenmaankadun varrella hiekkakiveä muistuttavan vaaleanruskeat (Teknikern 1900, s. 152). Tyttökoulun rakennus edellisen vieressä oli todennäköisesti vielä ensimmäisessä maalissaan uusklassismin suosima keltainen sekä Höijerin Uudenmaank. 1–3 oletettavasti eri kivilajeja mukailevin ruskein sävyin väritetty. Olisi siis hyvin mahdollista, että rakennuksen ulkoseinien väri olisi noudattanut suunnilleen piirustuksiin laveerattua lämpimän keltaista. Syvennykset, joiden yläosassa graniittikoristeet sijaitsevat, erottuvat piirustuksissa selvästi seinäpintaa vaaleampina, mahdollisesti valkeiksi tarkoitettuina. Olennainen osa kokonaisuutta olivat myös erkkeriulokkeiden kuparikatteet (vihreiksi laveeratut), ja kadun puoleisten savupiippujen julkisivujen keltaisella väritetyt rapatut pinnat. Suuri merkitys oli poltetun tiilen punaisella tiili- ja osittain peltikatteella (kuparipeltikate olisi väritetty vihreäksi kuten ulokkeiden katteet). Kun tiilikattoa ei toteutettu, on myös julkisivuväri­tystä saatettu harkita uudelleen. Rapattujen seinien toteutuneen värin tummuusaste on ollut lähellä graniittia, ja yksityiskohdat erottuivat seinäpinnoista hillitysti (valokuva, s. 12). Ikkunanpuitteet olivat valkoiset tai hyvin vaaleat. Muita pintakäsittelyillä säilytettyjä elementtejä julkisivuissa ei ollut. Kuparikatteet, sekä todennäköisesti kuparipeltiset syöksytorvet ja vesikourut muuttuivat vähitellen vihreiksi, kun taas kuparipellitetyt ovet ovat tummuneet mustanruskeiksi. Koska ulkoseinien rappaus on viimeksi uusittu ainakin katujulkisivujen osalta täysin ei alkuperäisväri­tyksellä ole edes pintakerrostutkimuksilla selvitettävissä.

Julkisivujen väri­tyksen myöhemmistä vaiheista ei ole tietoja sen enempää. Kovin räikeästi se ei ole missään vaiheessa voinut poiketa viereisestä v. 1891 valmistuneesta kiinteistön osasta. Ratkaiseva muutos tapahtui v. 1944–45, kun katto uusittiin ja maalattiin mustaksi. Samassa vaiheessa maalatut julkisivut ehkä myös saivat edellisestä

poikkeavan uuden värin. Viimeistään vuodesta 1977 rakennuksessa on ollut harmaat (nykyisin lisäksi hyvin likaiset) seinät sekä kadun että pihan puolella ja edelleen mustaksi maalattu katto. Julkisivujen kupari- ja graniittiyksityiskohdat ovat kuitenkin pysyneet ennallaan, lukuun ottamatta uusittuja ja maalattuja syöksytorvia.

Uudisrakennuksen liittäminen kiinteästi viereiseen Höijerin suunnittelemaan rakennukseen ei vaatinut muutoksia jälkimmäisen julkisivuun. Uudisrakennus ainoastaan peitti sen Uudenmaankadulle näkyvän rappaamatta jätetyn tiilipäädyn, joka oli vain odottanut korkeudeltaan vertaistaan naapurua.

Arkkitehti Waldemar Wilenius arvioi vastavalmistunutta rakennusta artikkelissaan Tekniska föreningens förhandlingar -lehdessä. Hänen mukaansa tämän tuotteliaan toimiston viimeisimmistä töistä kiinnittivät huomiota mm. Bulevardinkatu 13 ja Uudenmaankatu 5, joista kumpaakin hän luonnehti epätavallisen puhtaan yksinkertaiseksi ja kuitenkin monumentaaliseksi asuintaloksi. Jälkimmäisessä lisäksi huomionarvoista oli ulkoasun aidot rakennusaineet, graniitti ja kupari. Mutta Wileniuksen mielestä suunnittelijat eivät millään tavalla olleet huomioineet Kalevan aikaisemmin valmistunutta taloa, samoin kuin toistakaan naapurirakennusta, joiden kanssa uusi talo tuli yhteen rakennettavaksi. Se erosi mahdollisimman paljon kummastakin niistä, eikä pelkästään tyyliä, mikä sinänsä olisi ollut luonnollista (eri rakennusajankohtien takia), mutta myös muuten rakennusten yhteensovittaminen toisiinsa oli jättänyt toivomisen varaa. Wileniuksen mielestä katonharjan nostoa korkeimmalle keskiosassa ei olisi pitänyt rajoittaa vain siihen, vaan koko katon olisi pitänyt olla yhtä korkea, jolloin viereisten rakennusten päädyissä näkyvissä ollut rappaamaton palomuri olisi peittynyt kokonaan, eikä jäänyt osittain pysyvästi näkyväksi kuten nyt oli tapahtunut. Toimiston uusimmasta tuotannosta Wilenius mainitsi As.oy Siriuksen esimerkkinä, jossa edellistä epäkohtaa ei ollut, koska päinvastoin katon harja ja ullakon päätyseinät kohosivat reippaasti aikaisemmin rakennetun viereisen rakennuksen yläpuolelle. Wileniuksen kritiikki siis kohdistui vain rakennuksen ulkoarkkitehtuuriin. Hän mainitsee toimiston yhdeksi ajan parhaista nimenomaan pohjakaavojen suunnittelijana ja uudistajana. Kunniat siitä kuului hänen mielestään erityisesti arkkitehti Grahnille. (Wilenius 1905, s. 47–48)

Ulkorakennuksen toteutuneesta ulkoasusta ei tarkemmin tiedetä, sillä se purettiin jo vuonna 1914. Matala yhden kerroksen korkuinen ulkorakennus oli suunniteltu pulpettikattoiseksi, tiilestä muurattavaksi ja todennäköisesti tontin muiden rakennusten tavoin myös rapattavaksi. Se tuli rakennettavaksi kiinni Kalevan ensimmäisen talon pihasiiven päätyyn ja kokonaan irti uudesta rakennuksesta.

Ulkoarkkitehtuuriin on kohdistunut merkittäviä muutoksia vain kerran, v. 1944–45 kun pommiosumasta vaurioituneen katon uusimisen yhteydessä kattomuoto kokonaan muutettiin ja korkean ullakon tilalle osittain rakennettiin kuudes kerros. (ks. luku 8.5.3., s. 63).

6.4. Pohjakaava

Toisin kuin julkisivujen kohdalla, alkuperäisten piirustusten pohjakaavoihin tehtiin kaikissa kerroksissa vielä rakennusvaiheessa useita muutoksia, lähinnä kuitenkin pihasiiven huoneistoissa kevyitä väliseiniä ja uuneja uudelleen sijoittamalla sekä C-porrashuoneessa.

Rakennuksen runkosyvyys on vaihteleva, osittain yhden huoneen ja välikön ja osittain kaksi huonetta ja niiden väliin sijoittuvan välitilan käsittävä. Pohjoispäädyn pihasiivestä ei voitu tehdä yhtä syvää kuin muu rakennus, koska tontin rajaan kiinni asti rakennettu naapuritalo esti ikkunoiden sijoittamisen molemmille ulkoseinille.

Rakennus on suunniteltu ensimmäisestä viidenteen kerrokseen täysin asuinhuoneistoiksi ajatelluin pohjaratkaisuin, jotka kuitenkin olivat yksinkertaisesti muunneltavissa myös liikekäyttöön. Kerrokset on jaettu kolmeksi huoneistoksi, paitsi ensimmäinen, jossa alunperin erotettiin kolme pienempää huoneistoa lopun osan kerroksesta ollessa yhdeksi tai kahdeksi suuremmaksi huoneistoksi jaettuna. Kaikki pienemmiksi jakamattomat huoneistot olivat läpi talon ulottuvia, niissä oli huoneita sekä kadun että pihan puolella. Ullakolle ja kellariin ei sijoitettu muita kuin huoneistojen varastotiloja.

Lähes identtisenä jokaisessa kerroksessa toistuva pohjakaava on aikakaudelle tyypillinen, aikaisemmin käytettyä vapaampi pohjakaava, jossa huoneiden syvyyttä määrävää yhtenäistä sydänseinää ei ole. Huoneiden muoto on useimmiten suorakaidetta monimuotoisempi, mikä on saatu aikaan viistotuilla kulmilla ja useissa huoneissa erkeeriin kaartuvilla ulkoseinillä. Pitkiä peräkkäisten huoneiden tilasarjoja ei ole ensisijaisesti pyritty muodostamaan, ja väliovien sijoittamista väliseinissä linjaan ei ole johdonmukaisesti tehty kaikissa huoneistoissa.

Porrashuoneita on taloon tehty neljä, ja niistä kahteen pääporrashuoneeseen avautui ovi kadulta. Uudenmaankadun puoleinen on pohjakaavassa äärimmäisenä rakennuksen päädyssä ja edellinen myös lähellä päätyä, mutta kuitenkin kahden huoneiston välissä. Porrashuoneista on johtanut isoimpiin huoneistoihin kaksi sisäänkäyntiä. Kerrostasanteen sivuilla ovat olleet asuntojen pääsisäänkäynnit, päätyseinällä sivusisäänkäynti. Vain pihasiiven huoneistoihin ei ollut järjestetty toista sisäänkäyntiä. Kaikkien huoneistojen toisessa päässä on pihalle johtavat pääasiassa palvelijoiden käyttämät keittiöporrashuoneet. Niistä pihasiiven päätyyn sijoitettu on ollut vain viiden asunnon käytössä, ja toinen isoimpien huoneistojen väliin sijoitettuna kymmenen huoneiston käytössä. Keittiöporrashuoneiden pohja-ala on paljon pääporrashuoneita pienempi ja portaat siten selvästi jyrkemmät. Muita kuin porrashuoneisiin liittyviä sisäänkäyntejä ulkoa taloon ei ole ollut, paitsi yksi pihalta kellariin johtava erillinen sisäänkäynti. Ensimmäisen kerroksen liikehuoneistoihin kuljettiin porrashuoneiden kautta kuten muihinkin huoneistoihin.

Kaikkien porrashuoneiden pohjamuoto on pihan puolelle puolipyöreänä päätyvä ja sellaisena myös rungosta ulkoneva, ja portaikko puolikierteinen. Ensimmäisessä kerroksessa läpi talon ulottuvissa pääporrashuoneissa on kadun puoleisen sisäänkäynnin jälkeen eteinen ennen portaakkoa. Yrjönkadun puolella on laskevan kadun vuoksi eteisen ja varsinaisen porrashuoneen välillä väliseinän ja -oven lisäksi muutaman askelman korkeusero. Vain Uudenmaankadun puoleisessa porrashuoneessa portaikko käsittää myös lepotasanteet. Ne ovat itse asiassa puolikerrostasanteita, joilta johtavat uudet sisäänkäynnit viereiseen v. 1891 valmistuneeseen rakennukseen sen porrashuoneen purkamisen yhteydessä hävitettyjen alkuperäisten sisäänkäyntien sijasta.

Porrashuoneet oli 1903 suunniteltu hissittömiksi, mutta rakennusvaiheessa, porrashuoneiden jo saatua alkuperäisten piirustusten mukaisen muotonsa, suunnitelmaa muutettiin siten, että Uudenmaankadun puoleiseen porrashuoneeseen lisättiin tilavaus hissien myöhempää asentamista varten. Hissikuilu sijoitettiin porrashuoneen nurkkaan osittain v. 1891 valmistuneen rakennuksen puolelle ja sillä "katkaistiin" vanhaa ja uutta rakennusta erottava runko- ja palomuuuri. Oviaukot kerrostasanteiden kohdalla ovat viisikulmaisen hissikulun viistosti porrashuoneen seinät kohtaavalla etuseinällä. (ks. piir. s. 23) Samaan aikaan rakenteilla olleessa toimiston suunnitelmassa As.oy Siriuksessa pääporrashuoneiden hissit olivat kuuluneet suunnitelmiin jo alunperin ja ne sijoitettiin porraskuilun keskelle.

Huoneistoissa tilat jakautuvat selvästi kadun puoleiseen, keski- ja pihan puoleiseen vyöhykkeeseen. Edustavimmat huoneet, sali ja ruokasali on ainoastaan kulmahuo-

neistoissa kumpikin sijoitettu kadun puolelle, muissa huoneistoissa ruokasalit sijoittuivat pihan puolelle. Myös makuuhuoneet ovat kuuluneet kadun puoleisiin huoneisiin, pihasiiven huoneistoissa myös pihan puolelle. Makuuhuoneista ei ole erotettu makuualkoveja, kuten esimerkiksi Kalevan ensimmäisessä talossa ja yleisesti aikaisemmin. Vierashuoneina on voitu käyttää salien ja oman perheen makuuhuoneiden välissä sijaitsevia huoneita. Keskivyo-hyökkeseen kevyillä väliseinillä järjestetyt WC- ja kylpyhuonetilat on sijoitettu makuuhuoneiden läheisyyteen ja makuuhuoneisiin tehty näihin tiloihin johtava ovi. Kadun puoleisten huoneiden sarjassa viimeisenä sijainneen huoneen erillinen sisäänkäynti porrashuoneesta ja ainakin kulmahuoneistoissa huoneiston toisen WC-tilan sijainti sen läheisyydessä tekivät mahdolliseksi kyseisen huoneen erottamisen muista, alivuokrattavaksi tai käytettäväksi muuna kuin asuinhuoneena.

Eteishallista avautuivat ovet vain kadun puoleisiin huoneisiin ja pihan puoleiselle tuuletusparvekkeelle. Eteishallista väliseinän- ja oven erottamana on sijainnut keskivyo-hyökkessä tarjoiluhuone, joka oli välitila ensisijaisesti ruokasalin ja keittiön välillä. Keskivyo-hyökkeen päätteenä tarjoiluhuoneen jälkeen siitä väliovella erotettuna sijaitsi em. makuuhuoneisiin liittyvät WC-, kylpyhuone- ja komerotilat riviin sijoitettuna.

Pihasiiven huoneistoissa ei erityistä tarjoiluhuonetta ole ollut, vaan keittiön ja ruokasalin yhdistäneen käytävän varrella sijaitsivat myös makuuhuone sekä WC- ja kylpyhuonetilat. Eteishallista avautuivat ovet paitsi kadun puoleisiin huoneisiin myös suoraan ruokasaliin, joka oli enemmän läpikulkuhuone kuin muissa huoneistoissa.

Pihan puolelle kaikissa huoneistoissa sijoitettuja huoneita ovat palvelijanhuone sekä keittiöporrashuoneeseen rajoittuva keittiö. Keittiöihin sijoitettavien komeroitten ja tiskipöydän sijainti, kuten kaikissa huoneissa kiinteinä rakennettavien komeroitten sijainti määrättiin myös jo pohjakaavassa. Palvelijanhuone on sijainnut itse asiassa keittiön takana, sillä ainoa ovi huoneeseen on johtanut keittiöstä. Tämä huoneiston pienin huone (kylpyhuonetta tmv. lukuun ottamatta) saattoi olla kahdenkin palvelijan asuinhuone, mutta edistystä Kalevan ensimmäisen taloon verrattuna on se, että huoneista on avautunut ikkuna ulos, kun edellisessä rungon pimeimpään osaan sijoitettujen palvelijanhuoneiden ainoa ikkuna avautui valokuiluun. Pihasiiven huoneistoissa kylpyhuoneen, vaatekomoitten ja WC-tilojen sijoitusta oli 1905 tarkistettu muodostamalla niistä keittiötilojen ja makuuhuoneen välinen rivi runkoon nähden poikkisuunnassa. Rivin päähän viimeiseksi sijoitettiin ulkoseinään rajoittuva kylpyhuone. 1903 kyseiset tilat oli esitetty sijoitettavaksi erillisinä huoneiston eri osiin.

Ensimmäisen kerroksen kaksi pientä huoneistoa ovat sijainneet pihasiivessä. Pihan puolelta oli sisäänkäynti toiseen, keittiön ja kahden huoneen asuntoon. Alunperin porrashuoneesta suoraan keittiöön aukeavaksi suunnitellun asunnon oven sijoitusta oli 1905 muutettu siten, että se vasta kevyillä väliseinillä rajatun eteisen kautta johti keittiöön. Kysymyksessä oli todennäköisesti talonmiehen asunto. Yrjönkadun puoleisesta porrashuoneesta oli sisäänkäynti eteishallin ja kaksi huonetta, WC-tilat ja ilmeisesti holvin käsittäneeseen huoneistoon. Holviksi oletettava tila on sijainnut huoneiston perällä, ja oli paksuilla muuratuilla seinillä rajattu, kuten toinen taloon tehty holvi porrashuoneen vastakkaisella puolella sijaitsevassa huoneistossa. Koska huoneiston alkuperäistä käyttöä ei ole saatu varmistetuksi ja huoneiston tilanteen seuraavan kerroksen osoittava mittauspiirustus on laadittu vuonna 1916, jolloin omistajanvaihdoksen ja käyttötarkoituksen muutoksen lisäksi em. kaksi pientä huoneistoa oli yhdistetty tämän holviksi oletetun tilan päätyseinät purkamalla, ei täyttä varmuutta toteutuneesta pohjakaavasta tällä kohdin ole.

Yrjönkadun puoleisen sisäänkäynnin vastakkaisella puolella oli siis myös huone, josta oli paksuilla muuratuilla seinillä erotettu osa holviksi. Pohjakaava tällä kohdin antoi

mahdollisuuden järjestää tila viereisistä huoneista erotetuksi, yhden huoneen erilliseksi liiketilaksi tai pitää se osana laajempaa liikehuoneistoa. Uudenmaankadun puoleiseen sisäänkäyntiin ensimmäisessä kerroksessa kuitenkin liittyi Vakuutusosakeyhtiö Kalevan viimeistään vuonna 1911 toimitilakseen käyttöön ottama huoneisto. Tilajärjestelyjä huoneistossa ei siinä yhteydessä alkuperäisestä muutettu, eikä pohjakaava alunperinkään juuri poikennut ylempien kerrosten asuinhuoneistoista. (ks. pohjapiir. s. 39)

Ullakolla oli huoneistojen säilytystilat sijoitettu riviin lappeiden alle ja kulku niihin oli katon harjan kohdalle muodostuneelta keskikäytävältä. Kellarissa oli asukkaiden ruokavarastot ja polttopuubarastot sijoitettu vaihtelevasti kantavien seinien väliin ryhmitettynä käyttötarkoituksensa mukaan. 1903 piirustuksissa on osassa varastoja seiniin rakennettaviksi esitettyjä hyllyjä tai vastaavia, jotka osoittavat kyseiset tilat ruokavarastoiksi. Ruokavarastoista sijaitsi enemmistö keittiönportaan läheisyydessä. Luonteva yhteys keittiönportaista kellariin oli olennaista, koska varastoissa oli käytävä päivittäin. Keskelele kellarikerrosta oli 1903 piirustuksissa jätetty läpi talon ulottuva, ainoastaan kantavien pilareiden jakama avara tila. Se saatettiin kuitenkin jo alunperin toteuttaa keskeltä pilareiden sijasta seinillä kahdeksi huoneeksi jaettuna, kuten se oli viimeistään vuonna 1916. Joka tapauksessa kellarissa oli alunperin ainakin yksi suuri varastohuone. Pihan puolelta maanpinnasta auenneet "hiililuukut" tmv. ovat ehkä liittyneet juuri siihen. (palovak. 1905; Y-Fennia. Mitt.piir. 1916; VA Rakh II Ica 161:1a).

Yhteenveto rakennuksen sisätiloista on vuonna 1905 palovakuutusasiakirjaan kirjattu seuraavasti: huoneistoja 15 kpl, asuinhuoneita 73, keittiöitä 15, palvelijan huoneita 15, tarjoiluhuoneita 10, kylpyhuoneita 14, vaatekaappeja 105, vesiklosetteja 27, ullakkovarastoja 16, kellarivarastoja 42 ja yksi pesutupa (ulkorakennuksessa), yksi liikehuoneisto, mutta ei yhtään liikehuonetta ("butiksrum") ja yksi suuri varastohuone kellarissa, yhteensä 810 m² (palovak. 22.5.1905; Y-Fennia).

Ulkorakennuksen pohjamuoto oli yhdestä kulmasta hieman vajaa neliö. Siihen suunniteltu pohjakaava oli kantavilla seinillä kahdeksi isommaksi ja yhdeksi pieneksi huoneeksi jaettu. Suurin huoneista tuli kevyillä väliseinillä jaettavaksi 12:ksi ulkokäymäläksi keskikäytävän molemmiin puolin riviin sijoitettavina. Käymälät rakennettiin puretussa ulkorakennuksessa sijainneiden tilalle, sillä mm. vuonna 1891 valmistuneen Kalevan ensimmäisen talon pihasiiven huoneistoihin ei tuolloin vielä ollut sijoitettu sisäkäymälöitä. Käymälähuoneeseen johti oma ovi suoraan pihalta. Toisesta, vähän edellistä pienemmästä huoneesta tehtiin pesutupa, jonka peränurkkaan sijoitettiin muuripata. Huoneessa oli ilmeisesti kaksi ikkunaa, joista toinen sekä sisäänkäynti sijoitettiin päätyseinälle. Etuseinällä osittain pesutuvan edessä oli pieni erillisellä ulko-ovella varustettu huonetila, jonka käyttötarkoituksesta ei ole tietoa. Ulkorakennuksen alla säilyivät ilmeisesti osittain vuonna 1891 valmistuneen ulkorakennuksen kellaritilat, jonne nyt rakennettiin pihalta suoraan johtavat uudet portaat vanhojen jäätyä uuden ulkorakennuksen alle. Ulkorakennuksen toteutunutta tilajakoa ei ole pystytty tarkistamaan, koska sen osoittavia asiakirjoja ei ennen sen purkamista (v. 1914) ollut tehty. (ks. piir. s. 23)

6.5. Interiöörit

Rakennuksen arkkitehtuuri sisustusta myöten on ilmeisesti ollut samojen suunnittelijoiden työtä alusta loppuun. Vuokra-asuinalossa ei voitu tehdä erityisen yksilöllisiä sisätiloja tulevien asukkaiden mieltymysten mukaan. Yksilöllistä ilmettä huoneistot ovat voineet saada vasta asukkaiden myötä, mm. tapettikuosien ja värytysten puitteissa. Ruokasalin sisustus, joka oli erityinen käsite ajankohdan arkkitehtuurissa, on porrashuoneiden lisäksi ainoa jo suunnittelu- ja rakennusvaiheissa erityistä sisustustyötä teettänyt kokonaisuus.

Pääporrashuoneille on pyritty luomaan talon korkeatasoista ulkoasua ja asuinhuoneistoja vastaava asu. Niistä talon parhaisiin huoneistoihin johtanut Uudenmaankadun puoleinen porrashuone erottuu tunnelmallisemmaksi luotuna. Kummassakin ensimmäiseksi kadulta sisään tultaessa avautuu eteinen, jossa on ristiholvattu katto. Holvattuja kattoja ei talossa muualla ole käytetty (lukuun ottamatta ruokasalien kaariholvattuja tunnelmanurkkauksia, ks. tässä luvussa myöh.). Vastapäätä sisään tuloa on tummaksi kuultomaalattu väliseinä, jonka yläosassa on tummasävyisellä värilasilla lasitettu valokikkuna ja väliovi varsinaiseen porrashuoneeseen. Uudenmaankadun puoleisessa porrashuoneessa ikkunan keskimmäisestä ruudusta on muodostettu samoilla lasilla kolmiulotteinen, ja siitä on tehty valaisin sen sisään sijoitetulla lampulla. Kyseisen ikkunan muotoilussa toistuu saman eteisen seinämaalauksen auringonkehräaihe. Samassa porrashuoneessa välioveen on sijoitettu myös yläosan ikkunan kanssa yhtenäisellä värilasilla varustetut, läpinäkymättömät, soikion muotoiset ikkunat. Ulko-ovien sisäpinta on kummassakin yhtä tummasävyinen kuin väliovikin. Niiden vastapainona ovat katto ja seinät yläosiltaan olleet alunperin vaaleat tai valkoiset. Niiden alkuperäisestä värityksestä tai erityisesti holvikaton mahdollisesta koristelusta ei ole tietoa, mutta joka tapauksessa niiden yleissävy on ollut seinien alaosa selvästi vaaleampi.

Eteisissä ja niistä jatkuen porrashuoneiden ylimmälle kerrostasanteelle asti seinien alaosat on erotettu rintapaneeliksi, jotka stukkotekniikalla ja kivimukailumaalauksella toteutettuina ovat antaneet arvokkaan kivimateriaalin vaikutelman. Rintapaneelin yläosassa kulkee syvennyksinä tehtyjen soikion muotoisten irrallisten koristeiden jono, jotka lisäksi toisella värillä on erotettu muusta rintapaneelistä. Uudenmaankadun puoleisen eteisen ja porrashuoneen seinien nykyinen koristelu vastaa arkkitehtien alunperin ainakin Yrjönkadun puoleisen porrashuoneen portaikon seiniin esittämää koristelua. Samanlaista koristelua on käytetty As.Oy Siriuksen edustavammassa pääporrashuoneessa. Katto on todennäköisesti ollut kokonaan valkoinen, ainoastaan kehyksenomainen profiilikoristelu kattopinnassa. Ikkunapenkit ovat puuta, mutta E-porrashuoneessa marmoripintaiset tai marmoroidut. Uudenmaankadun puoleisen porrashuoneen eteisessä on lisäksi yhdellä seinällä rintapaneelistä ylös katonrajaan ulottuva, kahden ikkuna-aukon väliin secco-tekniikalla tehty seinämaalaukset. Sitä ei ole signeerattu, eikä sen tekijästä ja tekoajankohdasta ole löytynyt tietoja. Seinämaalauksen (ala noin 2 m²) kuva-aiheena on osittain näkyvä auringonkehrä, jonka säteet levittäytyvät ikkunoiden yläpuolelle katonrajaan. Ikkunoiden väliselle alueelle on maalattu maasta kasvava puu, jonka ympäristössä lentää kaksi lintua. Maalaus on tehty aikaisintaan vuonna 1905, mutta voi olla tehty jopa joitakin vuosia myöhemmin, sillä secco-tekniikalla maalattaessa rapatun maalauuspohjan oli oltava loppuun asti kuivunut. Todennäköisesti se kuitenkin on jo sisällytynyt arkkitehtien suunnitelmiin, sillä keskustan saman aikaan rakennetuissa asuinkerrostaloissa vastaavat porrashuoneiden interiö-reihin liittyvät seinämaalaukset olivat yleisiä. Ei ole tiedossa, onko maalauksia mahdollisesti ollut seinissä enemmänkin, tai onko mahdollisesti myös eteisen holvikatto ollut maalattu, kuten joissakin muissa toimiston saman kauden porrashuoneissa.

Lattiat ja portaat ovat pääporrashuoneissa yleissävyttään harmaata mosaiikkibetonia, jossa mosaiikkipinta on saatu aikaan betoniin sekoitetulla valkoisella soralla. Tasanteiden kohdissa kiertää lisäksi lähellä seiniä mosaiikkibetonin pintaan upotettu suorakulmainen ja -reunainen sininen kehys. Poikkeuksellinen tässä talossa on Uudenmaankadun puoleisen pääporrashuoneen koko ensimmäisen kerroksen eteisaulan keraaminen, värittään puna-valkoinen lattialaatoitus. Vastaavanlaisia porrashuoneiden lattiamateriaaleja on käytetty mm. As. Oy Siriuksen pääporrashuoneissa.

Valoa pääporrashuoneiden eteisiin ja portaikkoihin ovat antaneet sekä ikkunat että keinovalaistus. Eteinen on voinut olla hämäämpi, kun taas portaikossa turvallisuus on edellyttänyt tehokkaampaa valaistusta, jota kerroksittain kaksi kookasta ikkunaa vie-

rekkäin sijoitettuna antavat runsaasti, ainakin nykyisellään täysin kirkailla lasella varustettuina. Kyseiset ikkunat olisivat alunperin valaisseet riittävästi myös sisäpuolelta värilaseilla lasitettuina. Nimittäin mikäli lyijypuitteilla koottuja värilasituksia tämän talon pihalle näkyvyyden antavissa pääporrashuoneiden ikkunoissa ei ole käytetty, kyseessä on ollut poikkeuksellinen ratkaisu paitsi toimiston suunnittelemien myös muiden vastaavien asuintalojen joukossa. Grahn, Hedman & Wasastjernan samaan aikaan rakennetuissa asuintaloissa toistuu porrashuoneiden ikkunoiden sisäpuoliset värilasitukset, joissa koristeaiheena on suosittu ruusun kukasta tyyliteltyä "ruusupalloa". Koska suurin osa rakennuksen ikkunalaseista on särkynyt Helsingin ilmapommitusten yhteydessä v. 1942–44, olisi myös porrashuoneiden koristeellisten lasien täydellinen häviäminen siinä yhteydessä ollut mahdollista. Oletukselle värilaseista ei toistaiseksi kuitenkaan ole löytynyt muuta todistetta kuin niitä kaipaavat porrashuoneiden interiöörit. Valaisimet Uudenmaankadun puoleisessa porrashuoneessa ovat liittyneet kiinteästi porraskaiteeseen, kerrostasanteiden kohdissa nurkkapylvään päähän sijoitettuina. Valaisinten kulmikas muoto ja tummasävyinen värilasitus on yhteinen em. väliseinän ikkunan kanssa. Yrjönkadun puoleisen porrashuoneen alkuperäisistä valaisimista ei ole tietoa, sillä ne eivät ole säilyneet, mutta portaikon kaiteen nurkkapylväistä kerrostasanteilla on tehty tylppäpäisiä todennäköisesti valaisimen sijoittamiseksi niiden päähän. Porraskaiteet ovat kummassakin pääporrashuoneessa mustasta takoraudasta koristeellisiksi muotoillut.

Keittiöporrashuoneet ovat olleet pääporrashuoneita ahtaampia. Valoa on antanut kerroksittain yksi ulos avautuva ikkuna, pääporrashuoneiden kahden sijasta, eikä värilaseja keittiöporrashuoneissa ilmeisesti täällä kuten ei yleensä ole käytetty. Keittiöporrashuoneita ei ole pyritty erityisesti koristelemaan. Seinäpinta lienee ollut alunperin (kuten myöhemmin) ainoastaan kapealla maalatulla viivalla tummemmaksi ala- ja vaaleaksi yläosaksi erotettu, joista viiva on erottunut väritään tummimpana. Katto on ollut kuten seinien yläosat valkoinen tai hyvin vaalea. Lattiat ja portaat ovat olleet tasaisen harmaata betonia ja porraskaide yksinkertainen, taivuttamattomien rautojen jäsentelmä ja tyyppillistä mallia suoraan jonkun valmistajan mallistosta. Ovet keittiöihin ovat olleet samanlaisia peiliovia kuin huoneistojen väliovet, ja ne eivät ilmeisesti ole alunperin olleet peittomaalattuja (vuonna 1915 niitä ainoastaan "lakeerattiin"). Eloa toiseen keittiöporrashuoneeseen (nyk. D-) on antanut kahden huoneiston kylpyhuoneiden ikkunat seinässä tasanteiden kohdissa. Niissä on ollut läpinäkymättömät väri- tai syövytetyt lasit, joiden läpi keinovalo on himmeästi välittynyt. Keittiöporrashuoneiden alkuperäisistä valaisimista ei ole tietoa, mutta ne ovat olleet yleensä vaatimattomia ja suoraan valmistajien mallistoista.

Ruokasalit kulmahuoneistoissa ovat ainoat tilat, joihin oli alunperin suunniteltu erityinen kiinteä sisustus. Se on myös pääosin säilynyt kaikissa kyseisissä huoneissa. Interiööriä hallitsee pyrkimys lämpimään ja intiimiin tunnelmaan, jota on olennaisesti luotu käyttämällä pääasiallisena sisustusmateriaalina maalaamatonta puuta; näin edustavissa huoneistoissa luonnollisesti tammaa. Peilijaoiteltu rintapaneeli verhoaa seinät ympäri huoneen. Väliovet ovat näiden huoneiden puolella paneelin tavoin peilijaoitellut ja tammipintaiset, mutta viereisen huoneen puolella maalattu ja peilijaoiteltu toisin. Huone on ollut mahdollista yhdistää viereisen salin kanssa yhteiseksi tilaksi avaamalla niiden väliseen seinään sijoitettu leveä pariliukuovi, jonka ovet avattuina mahtuivat kokonaan väliseinän sisään. Keskeinen elementti on huoneesta lattiakorokkeella ja paneelin kanssa yhtenäisellä, mutta sitä matalammalla puoliseinällä (tai umpikaiteella) erotettu nurkkaus. Lisäksi katto sen kohdalla oli holvattu ja laskettu alemmas kuin muuten muiden huoneiden tavoin korkeassa ja tasakattoisessa huoneessa. Samanlaista tammiparketia kuin muualla huoneessa on käytetty nurkkauksen korokkeella. Nurkkaus sijoittui vastapäätä huoneen uunia, joka oli malliltaan matala ja syvä, mutta ei kuitenkaan takka. Lämmintä tunnelmaa loi lisäksi nurkkauksen kohdalla sijaitsevan ikkunan sisäpuolinen lyijypuitelasitus. Ruskeasävyisestä värilasista yksivärisenä tehdyn lasi-

tuksen yksinkertaisen kuvioinnin muodostaa suorissa vaaka- ja pystysuuntaisissa linjoissa toistuvat muodoltaan pyöreät lasit ja niitä kiertävät lyijypuitteet ("pullonpohja"). Koska osassa näistä huoneista kyseinen lasitus on hävinnyt, ei ole täyttä varmuutta siitä, että ne olisivat olleet kaikissa samanlaisia. Nurkkaukseen tavallisesti liittyneestä kiinteästä penkistä ei ole täällä täyttä varmuutta. Sitä ei ole huomioitu pohjapiirustuksissa, eikä sellaista ole yhdessäkään säilyneessä nurkkauksessa. Valokuva 1910-luvulta osoittaa ainakin viidennen kerroksen nurkkauksessa oletetun penkin kohdalle sijoitetun astiakaapin.

Ruokasali viidennen kerroksen kulmahuoneistossa 1910-luvulla, nykyinen huone nro 554. Kuvassa oopperalaulajatar Aino Ackté.
Kuvan om. J. Reenkola, repro RAKH.

Kyseiset ruokasalit ovat lisäksi poikenneet muista huoneista runsailla koristemaalauksillaan, joita tehtiin sekä nurkkauksen kaariholvin pintaan että paneelin yläpuolella seinää kiertäväksi friisiksi. Joissakin niistä koristelut on tehty seinään ensin reliefinä ja korostettu väreillä. Muuten seinät olivat vaaleat tai valkoiset samoin kuin katto. Koristeaiheet ovat yhtenäiset holvissa ja friisissä. Ne ovat tyyllitetyjä, esim. varrellisia kukkia tai muita kasviaiheita, ja jokaisessa näistä huoneista erilaiset. Ensimmäisessä kerroksessa kyseistä kulmahuonetta ei ehkä koskaan ole käytetty ruokasalina, koska huoneisto jo varhain, ehkä alusta lähtien on otettu käyttöön konttorihuoneistona. Huoneen sisustus on suunniteltu ylempien kerrosten kulmahuoneen kaltaiseksi, mutta toteutettu ilman ikkunanurkkauksen koroketta ja rajaavaa puoliseinää ja liukuviyhteyttä viereiseen huoneeseen.

Keskimmäisten huoneistojen ruokasali on ollut pihan puolella sijaitseva huone, jonne ovat avautuneet pariovet eteishallista ja kadun puoleisesta salista sekä ovi tarjoiluhuoneesta. Huoneen interiööri on ollut toisin kuin muissa huoneistoissa salin kaltainen. Siinä on ollut valkea katto, jossa kehyksenä kiertää profiililista, parkettilattia ja taitainen, leveä ikkuna. Kaakeliuuni on sijainnut vastapäätä ikkunaa. Uunin mallista ei ole tietoa, koska se on kaikista näistä huoneista myöhemmin purettu, mutta pohjamuodoltaan se on ollut vastaava kuin saleissa. Huoneessa ei ole ollut lattiakoroketta, poikkeuksellisia väliviovia eikä holvattua syvennystä.

Pihasiiven huoneistojen ruokasalin sisustuksessa keskeinen elementti on ollut kaariholvattu ikkunasyvennys; korokkeita, poikkeuksellisia väliviovia tai muita rakenteita ei ole niihin ainakaan suunniteltu. Kaikissa huoneistoissa siinä ei ilmeisesti ole edes ollut parkettilattiaa. Koska kaikista näistä huoneista on uunit myöhemmin purettu, niiden mallista ei ole tietoa. Alunperin arkkitehdit olivat suunnitelleet myös tämän ruokasalin ja salin välisen välioven liukupariovana, joka kuitenkin toteutettiin tavallisena sivuille aukeavana pariovana. Kyseisiin huoneisiin myöhemmin kohdistuneet merkittävät muutokset vaikeuttavat niiden alkuperäisen asun selvittämistä. On mahdollista, että seinien alaosat olisivat olleet paneloidut myös muissa kuin kulmahuoneistojen ruokasaleissa, mutta niiden täydellinen häviäminen olisi outoa. Yhtenä selityksenä voisi olla, että niitä on muissa ruokasaleissa ollut vain poikkeuksellisesti ja että ne tammen sijasta olivat tummahkoksi pintakäsiteltyä mäntypaneelia, jolloin niitä ei ole myöhemmin pidetty yhtä arvokkaina. Todennäköisemmältä tuntuu useimpien ruokasalien olleen vain tapetoituja.

Salien ja muiden kadun puoleisten huoneiden interiöörejä hallitsi väljyys ja valoisuus. Huoneet olivat paitsi pohja-alaltaan tilavia myös korkeita; huonekorkeus oli kaikissa kerroksissa kolme ja puoli metriä (huom. rakennusjärjestyksen (90 §) sallima pienin huonekorkeus oli jo tuolloin 2,7 m). Huoneissa on vain yksi ikkuna, mutta ikkunat olivat korkeita ja leveitä, eivät erityisen pieniin ruutuihin jaettuina ja siten runsaasti valoa sisätiloihin antavia. Huoneet ovat välioven kautta olleet yhteydessä ainakin toiseen viereisistä huoneista, sen lisäksi myös muihin tiloihin. Sisustuksen värit on alunperin todennäköisesti ollut ajankohdalle tyypillisesti selvästi aikaisemmin suosittua vaaleampaa, ja tapetit sekä kuosillaan että pintastruktuuriltaan kevyempiä. Painopiste 1800-luvun lopulla suosittujen runsaiden kipsikoristeiden ja kattolistojen katoista oli siirtynyt nyt alemmas ja mahdollinen koristelu näissä huoneissa on mitä todennäköisimmin sijoittunut seiiniin, puoliväliä korkeammalle mutta selvästi katosta erikseen tehtyinä maalattuina friiseinä. Toistaiseksi ainoa seinille tehtyjen friisien käyttöä näiden huoneiden sisustuksessa tukeva tieto on alkuperäisessä leikkauspiirustuksessa yhdessä huoneessa tehtäväksi esitetty friisi, joka on rajannut seinän tummemman alaosan yläosan katon kanssa yhtenäisestä vaaleasta (ks. luku 9.4.6.6., s. 106). Huoneiden katot ovat olleet täysin sileät paitsi saleissa ja keskimmäisten huoneistojen ruokasaleissa, joissa kattopintaan on muotoiltu huonetta lähellä seiiniä kehystävä yksinkertainen ja matala

profiili. Kattolistaa ei ole, vaan katon ja seinän liittymäkohta on rappaamalla pyöristetty ja katon pintakäsittely on myös jatkunut alas seinälle, jolloin katon ja seinän välinen selvä raja on häivytetty. Kattojen alkuperäisestä väristä ei ole tietoa, mutta todennäköisesti se on ollut ajankohdalle tyypillinen vaalea tai valkoinen ja yksivärinen. Seinät ovat ainakin useissa näistä huoneista olleet alusta lähtien tapetoidut. Tapetin kuosin voi yleisimmin olettaa olleen ajankohdalle tyypillinen vaaleasävyinen, pystyraidallinen sekä hillitysti, vertikaalisuuntaisesti sommitelluin kuvioin koristeltu, sekä erillisellä boordilla seinään ulottuvasta katon maalipinnasta rajattu. Mutta hyvin poikkeuksellisia-kin kuoseja ja värityksiä on voinut alunperin esiintyä, jos tapettien samoin kuin väritysten lopullisen valinnan ovat arkkitehtien sijasta tehneet esim. tulevat asukkaat. Seiniin kiinnitettyjä listoja ovat kaikissa huoneissa olleet vain jalkalistat ja mahdollisten komeroitten oviaukkoja kehystävät vuorilistat, sekä osassa huoneita väliovien vuorilistat. Listat ovat malliltaan olleet kaikissa huoneissa samanlaisia tai hyvin pienin eroin toisistaan erottuvia. Jalkalistat ovat olleet lähinnä yhtä, alaosaan paksuksi pullistuvaa, matalahkoa tyyppiä, vuorilistat samoin samaa matalasti profiloitua tyyppiä niin komeroitten kuin väliovien ympärillä. Ikkunalistoja tai verholistoja ei ole ollut, ja verhot on ripustettu pyöreisiin tankoihin. Lattioiden pintamateriaalina oli alunperin saleissa ja kulmahuoneistoissa lisäksi salin viereisessä huoneessa tammiparketti, makuu- tai vastaavissa huoneissa ilmeisesti linoleummatto alusta lähtien tai ainakin jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Kaakelipintaisten uunien muotoilu on vaihdellut eri huoneissa ja eteishallista alkaen niillä on ollut merkittävä osuus huoneiden interiöörissä. Uuneja ei näihin huoneisiin valittu ainakaan pitkään tuotannossa olleiden uunien mallistoista, vaan ne ovat olleet täysin ajanmukaisia vasta tuotantoon tulleita malleja, joista osa on Grahm, Hedman & Wasastjernan toimiston suunnittelema. Toistaiseksi ei ole pystytty selvittämään, mihin toimiston samaan aikaan rakenteilla olleista asuintalosta uuneja erityisesti oli suunniteltu, vai oliko niitä suunniteltaessa ollenkaan ajateltu johonkin tiettyyn taloon sijoitettavaksi. Kyseiset uunit on otettu Arabian kaakelitehtaan tuotantoon ja pysyneet mallistossa useiden vuosien ajan (ks. liite 3).

Pihan puoleisista huoneista keittiöiden ja palvelijahuoneiden ominaisuuksiin ei ole kuulunut edellä kuvattujen tilojen väljyys ja valoisuus. Ne ovat muita huoneita ahtaampia, joskin yhtä korkeita ja niiden ikkunat ovat myös kapeammat ja vähemmän valoa antavia kuin muissa huoneissa. Tämän takia värityksen vaaleus on ollut varsinkin näissä huoneissa olennaista. Keittiöiden seinät ovat olleet kokonaan maalattuja, eikä tiedossa ole, onko seiniä alunperin jäsenneilty esim. tummempaan alaosan rintapaneeliin ja vaaleaan yläosaan, kuten keittiöporrashuoneissa. Varsinaista koristelua ei keittiöissä kuitenkaan uskota olleen, sillä keittiöitä ei ollut tarkoitettu viihtyisiksi oleskeluhuoneiksi ja lisäksi niiden pintakäsittelyjä on ollut uusittava muita huoneita useammin. Keittiöihin ja /tai huoneistosta riippuen palvelijahuoneisiin ovat liittyneet myös niiden ikkunan vastaisen seinän yläosassa sijainneet valoikkunat, jotka välittivät valoa rungon keskivyöhykkeellä sijaitseviin tiloihin. Säilytystilat, komerot, on sijoitettu niissä mahdollisimman tilaa säästävästi vinosti nurkkiin. Lattianpäällysteenä näissä huoneissa on ollut linoleummatto.

Kylpyhuoneinteriöiden alkuperäisestä asusta ei ole juuri tietoa. Seinät ovat saattaneet olla osittain kaakellaatoitetut, tai kokonaan maalatut ja pienen huoneen yleisilme vaalea. Lattia on ollut maalattu. Mahdollisista seinien koristemaalauksista tai esimerkiksi koristeellisten laatoitusten ja kylpyammeiden käytöstä ei ole tietoa. Kylpyhuoneisiin antoi valoa paitsi ulkoseinään tai porrashuoneen seinään sijoitettu ikkuna, myös oven yläpuolinen valoikkuna. Kylpyhuoneisiin oli alunperin suunniteltu kylpyammeen päätyyn sijoitettavaksi myös pieni pyöreä uuni tai kamina, mutta keskuslämmitetyn veden myötä uunit jäivät pois kylpyhuoneista. WC-tilat, joihin sijoitettiin vesiklosetti olivat vielä uutuuksia asunnoissa, mutta kooltaan ja muodoltaan ne eivät eronneet esimerkiksi Kalevan ensimmäisen talon huoneistojen kuivakäymälöistä. Niihin johtivat samanlaiset peiliovat kuin muihinkin huoneisiin ja komeroihin, ja valoa antoi keinovalon lisäksi va-

loikkuna seinän yläosassa.

Tässä yhteydessä pintakerros- ja väritystutkimuksia ei siis ole tehty, vaan oletukset niiden suhteen perustuvat rakennusajankohdalle tyypilliseen käytäntöön. Pintakerrostutkimuksia rakennuksessa on aikaisemmin tehty vain porrashuoneissa, joista Uudenmaankadun puoleisen porrashuoneen nykyinen väritys perustuu 1980-luvun alussa tehtyyn väritystutkimukseen, Yrjönkadun puoleisen porrashuoneen 1978–79 toteutettu väritys perustuu soveltaen jonkinlaisiin aikaisempien värityskerrosten kartoitukseen. Kyseisten väritystutkimusten tuloksia ei ole tuolloin dokumentoitu, eikä tiedossa ole mihin suuntaan ja kuinka paljon väritys on myöhemmin pintakäsittelyjä uusittaessa muuttunut. Sama koskee huoneistoja. Huoneistojen nykyinen väritys on yleisesti vaalea ja harmaaseen perustuva, ja ollut sitä todennäköisesti jo siitä lähtien kun huoneistojen asuinkäyttö päättyi ja niistä tehtiin virastojen toimistohuoneita. Seinät ovat enimmäkseen keltaisella ja mustalla sävytettyjä valkoisia tai vaalean ruskeita (viim. mainittu toisessa krs:ssa). Keskikäytävillä niihin liittyy eteishallin (käytävän C-porrashuoneen puoleisessa päässä) erikoismaalaus hyvin tummilla väreillä, esim. kolmannessa kerroksessa punaisella. Myös tapetteja on osassa huoneita edelleen, ja kuosiltaan ne ovat hillittyjä ja pääasiassa vertikaalisuuntaisin raidoin tai koristeaihein kuvioituja. Lattiapäällysteistä muovilaattalattiat ovat pääasiassa harmaita paitsi v. 1969–71 sisustetuissa keittiö-kahvioissa vihreät, vanhimmat linoleummatot ovat ruskeita ja hillityn kuvioinnin elävöittämiä ja uudemmat ovat kuten muovimatotkin yleissävytään harmaita, mutta myös tammiparketteja on edelleen. Myös jalkalistojen viimeisin väritys on useimmiten ollut harmaa. Katot ovat valkoisiksi maalatut ja edelleen, vaihtelevassa määrin alas seinälle jonkin matkaa maalatut. Ovet, niin vanhat peiliovet kuin 1960–70-lukujen vaihteen laakaovetkin ovat vuorilistoineen valkoisiksi maalattuja.

7. KALEVAN VUOKRATALONA v. 1905–1913

7.1. Talon vuokralaisia

Huoneistojen vuokraaminen ei liene ollut kovinkaan vaikeaa talon keskeisen sijainnin ja ajanmukaisuuden ansiosta, vaikka vuokrat eivät todennäköisesti olleet ainakaan keskitasoa halvempia. Onnistuneesta lopputuloksesta voisi osoituksena pitää sitä, että muun muassa pääkaupungin sen aikaista rakennustoimintaa, uutta arkkitehtuuria ja asemakaavoitusta lehdistössä aktiivisesti arvioinut Gustaf Mattsson muutti uuteen taloon perheineen. Kuten Mattsson on kuvaillut, talon ylellisyys, mm. lämmin vesi ja kylpyamme sekä keskeinen sijainti Erottajanaukion tuntumassa, sai uuden asukkaan tuntemaan olonsa lähes ”ylimaalliseksi” (Steinby 1976, s. 136). Maininta on tietenkin arvokas sen lausujan tietäen, mutta kyseiset ylellisyydet eivät enää olleet erityisen poikkeuksellisia ajan uusissa kaupunkitaloissa.

Yhtiön johtokunnan jäsenten ja henkilökunnan erityisasemasta huoneistoja vuokratessa ei erillistä mainintaa yhtiön johtokunnan pöytäkirjoihin ole kirjattu, kuten oli ollut vuonna 1890 Kalevan ensimmäisen talon huoneistoja vuokrattaessa. (johtok:n ptk. 28.10.1890 § 4) Talon asukkaat tulivat pääsääntöisesti olemaan yliopistomiehiä tai Kalevan henkilökuntaa, jotkut molempia, ja useimmat jo aikanaan tunnettuja tieteen ja taiteen aloilla tai yhteiskunnallisena vaikuttajina. Tavallisia olivat perheet, joissa oli 3–5 lasta, sekä palvelusväkeä 2–3 henkeä (palvelija, keittäjä-taloudenhoitaja ja lastenhoitaja). Syksystä kevääseen koti- ja seurapiirielämä talossa oli vilkasta, kun taas kesäksi tavallisesti muutettiin huviloille tai maaseudulle.

Helsingin keskustan isoissa asuinhuoneistoissa oli tavallista vuokrata yksittäisiä huoneita muualta tulleille opiskelijoille, perheettömille virkamiehille, opettajille, taiteilijoille jne., etenkin oman perheen pienentyessä lasten muuttaessa pois kodista. Osa tässäkin talossa korkeintaan muutaman vuoden viiptyneistä perheettömistä henkilöistä, mm. näyttelijä, opettaja, arkkitehti jne. ovat todennäköisesti asuneet vuokralla jossakin isossa huoneistossa. Liittyihän jokaiseen huoneistoon huone omalla sisäänkäynnillään.

Talon arvokkaimmat huoneistot, mikä siis ilmeni paitsi huoneiston koossa ja kiinteässä sisustuksessa myös mitä ilmeisimmin vuokrassa, sijaitsivat Kolmikulmaan ja Yrjönkatuun rajoittuvassa rakennuksen kulmassa. Hissittömässä rakennuksessa oli lisäksi olennaista, missä kerroksessa huoneisto sijaitsi, joten toinen ja kolmas kerros lienevät olleet suosituimpia, ensimmäinen kerros kun oli katutasossa siten, että kadulta saattoi nähdä ikkunoista sisään, ja toisaalta kulku ylimpiin kerroksiin portaita pitkin saattoi tuntua raskaalta. Vaikuttaa siltä, että ensimmäinen kerros olisikin ollut alusta lähtien liike- tai konttoritiloina lukuun ottamatta pihasiiven kahden huoneen ja keittiön huoneistoa, joka todennäköisesti oli talonmiehen asunto. Talonmiehen asunto oli sitä ennen sijainnut v. 1891 valmistuneen rakennuksen pihasiivessä, mutta on mahdollista, että talonmiehen isolle perheelle olisi uuden talon valmistuttua tarjoutunut mahdollisuus vaihtaa uuteen ja tilavampaan asuntoon. Kalevan talonmiehenä vuodesta 1893 olleen Augustinus Nikanderin perhe asui täällä vielä omistajanvaihdoksen jälkeen, vuoteen 1915 asti (henkikirjat 1892–1915. VA U).

Vuonna 1907 uudessa talossa Uudenmaank. 5–Yrjönk. 5 oli henkikirjoitettuja asukkaita, lapset ja palvelusväki mukaan luettuna yhteensä 79 (henkikirjat 1907 (v. 1905–06 henkikirjat heikon kunnan vuoksi käyttökiellossa); VA U).

Uuteen taloon Yrjönkatu 5:een (eli myöh. E-porrashuoneen varrelle) muuttaneita olivat jo edellä mainittu fil. tri, dosentti Gustaf Mattsson, melkein vastapäätä Yrjönkadulla

sijaitsevan Helsingin suomalaisen tyttökoulun johtajatar Otilia Stenbäck äitinsä, rovastin leski Otilia Stenbäckin kanssa, kauppiaan leski Alexandra Sundberg lapsineen, ja hovioikeuden vanhempi sihteeri Georg Thillot perheineen. Kalevan henkilökuntaan kuuluvia muuttajia oli Wilho Ahola (myöh. Kalevan pitkäaikainen osastonjohtaja), joka oli päätoimensa ohella koko kiinteistön isännöitsijä vuosina 1905–1910 (johtok:n. ptk:t 18.2.1905 § 6 ja 29.9.1910 § 6). Aholan tavoin Kalevan konttorissa työskentelevä neiti Mathilda Charpentier muutti kahden sisarensa kanssa Yrjönkatu 5:een heti sen valmistuttua. Charpentiereillä oli myös sukulaisuuden kautta yhteyksiä Kalevaan jo pitkältä ajalta, Kalevan ensimmäisen toimitusjohtajan Alfred Charpentierin kautta. Kalevan konttoristi oli myös neiti Thyra von Knorring, joka ilmeisesti muutti Yrjönkatu 5:een yksin ja mahdollisesti jonkin ison asunnon erilliseen yksistöön.

Uudenmaankatu 3–5:een (eli myöh. C-porrashuoneen varrelle) muuttivat 1905 lääketieteen lisensiaatti Victor Lindberg perheineen, yli-insinööri Otto Nyberg perheineen, insinööri Axel Jusélius perheineen ja toisen kerroksen kulmahuoneistoon kirurg. prof. F. Ali B. Krogius perheineen. Krogiuksella oli suhteita yhtiöön ainakin sukulaisuuden kautta, sillä hänen vaimonsa oli Kalevan ensimmäisen matemaatikon ja kouluhallituksen entisen ylijohtajan L. L. Lindelöfin tytär, jonka veli toimi Kalevassa isänsä seuraajana. Jusélius taas oli kuulunut jo Kalevan ensimmäisten asukkaiden joukkoon, sillä hovioikeudenneuvos Emil Jusélius oli muuttanut perheineen Erottajankatu 2:een heti sen valmistuttua.

Tunnetuimmat talon asukkaat, lakit. tri ja senaattori, Kalevan johtokunnan jäsen Heikki Renvall ja oopperalaulajatar Aino Ackté-Renvall muuttivat Uudenmaankatu 3–5:een ilmeisesti vasta noin 1912, asuttuaan sitä ennen Kalevan ensimmäisessä talossa Erottajankatu 2:ssa.

Kalevan entinen ylilääkäri, prof. J. W. Runeberg muutti vuonna 1910 takaisin Kalevan pihapiiriin, Uudenmaankatu 3–5:een kolmanteen kerrokseen (1890-luvulla hän oli asunut perheineen Erottajankatu 2:ssa). Muita saman porrashuoneen varressa myöhemmin asuneita olivat mm. senaattori Onni Schildt, Kalevan matemaatikko, tri Emil Wessell, pankinjohtaja Julius von Koskull ja kirjakauppias G. Lagerström perheineen sekä opettajatar Anni Frelander veljensä, nuoren ja ajankohtaisen arkkitehdin Max Frelanderin kanssa (arkkit. Frelander on osoitteekseen ilmoittanut tuolloin Korkeavuorenk. 24 A, mutta on henkikirjoihin merkitty tässä osoitteessa). Yrjönkatu 5:een ehtivät Kalevan omistusaikana muuttaa mm. Kalevan ylilääkäri v:sta 1914 Richard Sievers, insinööri Torsten Neovius ja kamreeri Karl Hasselström perheineen, yliopiston laulumiehenäkin tunnettu konttorinjohtaja Carl von Knorring sekä tullivirkamies Axel Åberg perheineen.

Kesäkuussa 1907 Kalevan kiinteistöön muutti toimittaja ja liikemies Amos Anderson, joka asui siinä, kunnes muutti Yrjönkatu 27:ään rakennuttamaansa taloon v. 1914. Toisen tiedon mukaan Anderson muutti juuri "Kalevan uuteen taloon" (Steinby 1979), toisen mukaan kiinteistön ensin rakennettuun osaan (henkikirjat 1907–14; VA U).

Talossa on myös harjoitettu ammattia asunnon yhteydessä. Uudenmaankatu 3–5:ssä piti ainakin vuosina 1910–13 insinööri, professori ja mm. Arkkitekten -lehden päätoimittajana toiminut Axel Jusélius vesirakennusalan insinööritoimistoa. Iäkäs professori Runeberg saattoi jo olla luopunut yksityisvastaanotostaan, mutta ainakin hänen tyttärensä, opettaja Hjördis Runeberg piti heidän kotinsa yhteydessä valmistavaa kotikoulua. Yrjönkatu 5:ssä Carl von Knorring harjoitti kahtakin vakuutusalan liikettä; yhtiöt L'Urbaine ja L'Urbaine et la Seine saattoivat toimia hänen kotinsa yhteydessä noin v.1909–14.

Toistaiseksi on vielä selvittämättä Yrjönkatu 5:n ensimmäisen kerroksen liikehuoneis-

ton tai liikehuoneistojen ensimmäiset vaiheet. Ainakin v. 1912–13 on Pappersaffär K. G. Öhman ilmoittanut osoitteeseen Yrjönkatu 5. Kauppias Karl G. Öhmanilla oli sitä ennen ollut siirtomaatavarakauppa v. 1905–10 ja paperikauppa vuodesta 1910 Erottajankatu 2:ssa, Kalevan ensimmäisen talon kivijalkakerroksen liikehuoneistossa (äitinsä Alma Öhmanin kanssa). (Adress- och yrkeskal. 1905–13)

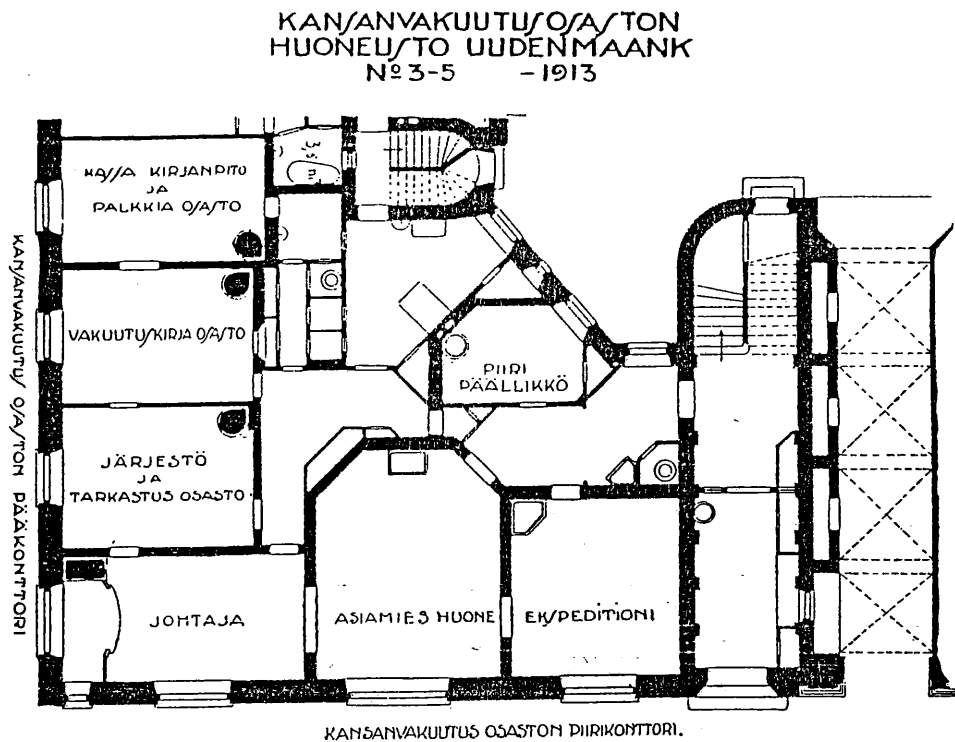

Sali viidennen kerroksen kulmahuoneistossa 1910-luvulla, nykyinen huone nro 553. Kuvassa oopperalaulajatar Aino Ackté.
Kuvan om. J. Reenkola, repro RAKH.

Kaleva itse otti viimeistään vuonna 1911 ensimmäisen kerroksen kulmahuoneiston käyttöönsä, kun sen 22.9.1911 toimintansa aloittanut kansanvakuutusosasto sijoitettiin siihen. Kansanvakuutusosastolla oli oma asiakassali sekä muut osastokohtaiset toiminnot ja niitä varten vastaavat huonetilat (Zetterman 1915, s.184, 195).

Asukkaat alkoivat vaihtua useammassakin huoneistossa jo noin neljän viiden vuoden jälkeen; ehkä ensimmäiset vuokrasopimukset oliikin tehty vain kyseiseksi ajaksi. Erityisesti, kun tietoja talon tulevasta myynnistä alkoi liikkua, saattoi useampikin jo etsiskellä

asuntoa muualta. Myöhemmin kauppakirjassa mainittuihin kaupan ehtoihin sisällytettiin kiinteistön asukkaiden voimassa olleiden vuokrasopimusten ylläpitäminen, kunnes niissä ilmoitetut vuokra-ajat menisivät umpeen tai vuokralainen itse ei ollut halukas sitä purkamaan aikaisemmin. Pisimpään talossa asuivat Krogiuksen perhe (19 vuotta) ja Aholat (16 vuotta), joilla vuokrasuhde siis jatkui uuden omistajan kanssa, samoin kuin mm. Stenbäckillä ja Sundbergilla sekä myöhemmin muuttaneilla Runebergilla, Ackté-Renvallilla ja Sieversilla. (henkikirjat; VA U. Kalevan johtok:n ptk:t 1.6.1912 § 6, 14.8.1913 § 5; S-o)

Vakuutusosakeyhtiö Kalevan vuonna 1911 perustetun kansanvakuutusosaston huoneisto ensimmäisessä kerroksessa vuonna 1913 (huoneisto C 18). (Zetterman 1915, s. 195).

7.2. Korjaus- ja muutostyöt

Kun kaupungin sähkölaitos aloitti toimintansa vuonna 1909, Kaleva liitti kiinteistönsä sen sähkönjakeluun (johtok:n ptk. 14.1.1909 § 6; S-o). Koska rakennukseen oli tullut sähkövirtaa jo alusta lähtien, muutos saattoi näkyä enemmänkin sisäisen sähköverkoston laajentamisena kiinteistön vanhemmassa osassa.

Kalevan rakennuttaessa uutta toimitaloaan toisaalle, se ryhtyi vielä asennuttamaan hissejä kiinteistön pääporrasluoneisiin (nyk. A- ja C-portaat), ilmeisesti parantaakseen sen arvoa tulevassa myynissä. Hissien asennustyöt olivat edelleen kesken, kun kiinteistö myytiin. Ostaja veloitettiin kauppakirjassa hoitamaan hissien asennustyö valmiiksi Ab Gottfried Strömbergin tekemänä. (johtok:n ptk:t 20.2. 1913 § 7 ja 14.8.1913 § 5, jonka liitteenä kauppakirjan jäljennös; S-o)

Lisäksi rakennuksen lämminvesijärjestelmä oli vaatinut jonkinlaisia muutoksia, joita oli kesällä 1911 teetetty Rob. Huberin liikkeellä (johtok:n ptk. 21.6.1911 § 8; S-o). Koska Kalevan omistusaika tämän rakennuksen kohdalla jäi vain noin kahdeksaksi vuodeksi, ei uusi talo vielä ehtinyt vaatia laajempia korjaus- tai muutostöitä. Koska useassakin huoneistossa tuona aikana vaihtuivat asukkaat, normaalia kohennusta kuten tapetointia ja kattojen, seinien, ovien ja listojen maalausta oli saatettu teettää. Lattioiden ensimmäisten linoleummattojen kiinnittämistä oli saatettu viivyttää jopa vuosilla lautalattioiden kuivumisen vuoksi. Uuneihin ei vielä tänä aikana juuri ollut kohdistunut toimenpiteitä, sillä vuonna 1915 uusi omistaja voi todeta useat uuneista ja keittiöiden liesistä loppuun palaneiksi ja olevan uudelleen muurauksen tarpeessa. Ainakaan huomattavia huoneistojen välisiä tai sisäisiä tilajakoon kohdistuneita muutoksia ei vielä tehty.

8. MUUTOSVAIHEET

8.1. Omistajanvaihdos vuonna 1913

8.1.1. Myynti

Vuoden 1910 alussa totesi Kalevan johtokunta, etteivät yhtiön pääkonttorin tilat olleet riittävät sen yhä laajenevaa toimintaa ajatellen, eikä myöskään piha soveltunut pääkonttorin tarpeisiin. Sen tarkemmin ei selvitetty, miten pihaa olisi haluttu käyttää toisin tai miksi laajentaminen nykyisessä kiinteistössä ei tullut kysymykseen. Samassa yhteydessä jo käsiteltiin toimitusjohtajan esitystä ostaa myytävänä oleva tontti nro 12 Kaivokadun varrella (johtok:n ptk. 17.1.1910 § 7; S-o).

Todellinen syy myyntiin tuntuu enemmänkin olleen halu realisoida vanhanaikaiseksi käynyt pääkonttorin toimitalo, jonka sijaintia ei myöskään pidetty riittävän keskeisenä, ja samalla vahvistaa yrityskuva rakentamalla uusi, täysin ajanmukainen pääkonttori. Koko entisen kiinteistön myynnille ja uudisrakennustoiminnalle aika oli nyt otollinen. Vallitseva maailmantilanne antoi myös aihetta pelätä talouselämässä voimakkaita muutoksia. Kaleva oli aloittamassa jo yhtiörakentamisen toista kierrosta. Ennen sen ensimmäistä toimitaloa ei Helsingissä Kansallis-Osake-Pankkia lukuun ottamatta ollut liikeriitysten rakennuttamia omia toimitaloja.

Jo kolmen kuukauden kuluttua uuden tontin ostopäätöksestä oli johtokunnalla nimetynä tontille tulevan uudisrakennuksen arkkitehti, Armas Lindgren, joka yhdessä Kalevan toimitusjohtajan kanssa lähetettiin aluksi ulkomaille tutustumaan uudempaan vaakuutusyhtiöarkkitehtuuriin (johtok:n ptk. 25.4.1910 § 5; S-o). Sekä arkkitehdin valinta ilman vaihtoehtoja että suunnitteluun perehtyminen ulkomaisten esimerkkien pohjalta poikkesivat Kalevan menettelystä aikaisempien rakennusprojektien yhteydessä. Tämän jälkeen kuitenkin pitkittyneet suunnittelu- ja rakennustyöt kestivät vielä kolme ja puoli vuotta, syksyyn 1913 asti, ennen kuin uusi talo oli valmis Kalevan pääkonttorin sisäänmuuttoon.

Kaupankäynti Erottajan- ja Yrjönkadun taloista oli aloitettu kesällä 1913. Elokuun alussa senaatti oli tarjoutunut ostamaan kolmen yhteenrakennetun tontin ja kahden yhteenrakennetun talon muodostaman kiinteistön 1 550 000 markalla. Kalevan asettama alin kauppahinta oli sitä korkeampi, mutta neuvottelujen haluttiin jatkuvan myyjän ja ostajan esitysten pohjalta ja kauppojen lopulta syntyvän juuri valtion kanssa. Muita ostajia tuskin olisi löytynyt. Maan keskushallinto oli ainoa, joka tarvitsi keskitetysti paljon tilaa ja jolle kelpasi tyyliään muiden mielestä vanhanaikainen rakennus. Kauppakirja allekirjoitettiin 16.10.1913. (johtok:n ptk:t 4.8. § 4, 14.8. § 5 ja 23.10. § 4, 1913; S-o)

Kun Kaleva marraskuun lopussa 1913 pääsi muuttamaan uuteen taloonsa, jäi pääkonttorin jäljiltä tyhjäksi koko kiinteistöstä ensimmäinen kerros Erottajakadun pääsisäänkäynnistä Yrjönkadulle asti ja lisäksi toisessa kerroksessa kiinteistön vanhemmassa osassa huoneisto Uudenmaank. 3-5:n sisäänkäynnin vieressä. Kalevan kiinteistön vuokralaisille ei sen sijaan tarjottu mahdollisuutta muuttaa uuteen taloon. Jouluukuussa 1913 kiinteistö oli jo uuden omistajan hallinnassa, virallisesti 1.1.1914 lähtien (kauppakirja 16.10.1913 sekä Öfv.st. för allm. byggn., årsber. 1911-13, s. 7).

8.1.2. Ostaja

Useat maan keskushallinnon virastoista oli vähitellen jouduttu sijoittamaan erillään toisistaan sijaitseviin vuokrahuoneistoihin. Paitsi että hajanainen sijainti hidasti keskinäistä asioiden hoitoa, talojen puurakenteisten välipohjien vuoksi ei virastojen arkistoille

pystytty järjestämään paloturvallisia säilytystiloja. Huoneistot kävivät myös ahtaiksi jatkuvan tehtävien ja virkamiesten lisääntymisen myötä. Keisarillisen Senaatin linnassa vielä toimineen tullihallituksen oli muiden muassa seuraavaksi annettava laajentumistilaa linnassa pysyville talousosaston kanslialle ja valtiovaraintoimituskunnan alaisille virastoille.

Henkivakuutusosakeyhtiö Kalevan myytävänä ollut kaksi yhteenrakennettua viisikerroksista kivitaloa käsittävä kiinteistö, joka sijaitsi keskeisellä paikalla, joskin etäällä Keisarillisen Senaatin linnasta, tarjosi mahdollisuuden ratkaista useiden virastojen tilaongelmat kerralla. Rakennusten paloturvallisuuden kannalta olennaiset holvatut teräspalkkivälipohjat huomioitiin erityisesti. Talon suuret asuin- ja liikehuoneistot olivat vähäisin muutoksin otettavissa virastokäyttöön, ja ne olivat myös luontevasti yhdistettävissä laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Mainittakoon, että samanaikaisesti virastoille hankittiin toimitiloja myös rakentamalla uutta. Eteläesplanadi nro 4:ssä oli valmistumassa yleisten rakennusten ylläpidon johdolla uudisrakennus, jonne virastojen käyttöön tarkoitettujen toimistotilojen lisäksi tehtiin myös asuin- ja liikehuoneistoja. (Öfv.st. för allm. byggn., årsber. 1911–13, s. 7)

Vuoden 1914 syksyllä tarjosi myös naapuritontin omistaja tri Nordblad kiinteistöään ostettavaksi maan keskushallinnolle, mutta tarjouksesta ei enää kiinnostuttu. Myyntiaikkeit oli saattanut herättää tonttien väliselle rajalle rakentamaan aloitettu lisärakennus, ja uuden omistajan ehkä toivottiin vielä kiinnostuvan lisätilasta, kun sitä oli jopa rakennettava. (siviilitoim.k:n kirje 6.10.1914; VA Rakh Eb 81)

8.2. Asemakaavamuutokset ja rakennussuojelu

Korttelin eri tonttien kohdalla on tontinomistajien anomuksesta tehty lähinnä ullakko-rakentamisen mahdollistavia muutoksia. Kalevan tontteja koskevia muutoksia ei niiden yhteenrakentamisen jälkeen ollut tehty ennen 1950-lukua. Sisäasiainministeriön 27.4.1957 vahvistamalla asemakaavamuutoksella tontti muutettiin yleisen rakennuksen tontiksi. Tällöin pääosa kiinteistöstä oli virastotiloina, mutta siinä oli vielä 11 valtion työsuhteasuntoa. Samassa yhteydessä saatiin lupa kiinteistön Erottajankadun puoleisen rakennuksen ullakon rakentamiseksi kuudenneksi kerrokseksi (jota ei kuitenkaan toteutettu). Kortteli, joka aikaisemmin oli kuulunut viidenteen kaupunginosaan, muutettiin kuuluvaksi neljänteen kaupunginosaan kaupunginhallituksen 26.2.1959 tekemän päätöksen perusteella. Entiset tontit nro 1, 5 ja 14 muutettiin 15.12.1969 hyväksytyyn tonttijaon muutoksen mukaan tontiksi nro 4, joka maistraatin 17.3.1970 § 9 antamalla määräyksellä merkittiin tonttirekisteriin 20.5.1970. (tonttirekisteri; HKA ma. Ao:24, sekä Kiiv)

Kortteli kuuluu alueeseen, jonka asemakaavaa kaupunginvaltuusto 11.10.1961 päätti muuttaa ja joka tällöin asetettiin rakennuskieltoon rakennuslain 42 §:n 2 momentin 3 kohdan ja saman pykälän 3 momentin mukaan. Rakennuskiellon voimassaoloaikaa on viimeksi jatkettu 11.10.1992 saakka. 1960–70-lukujen vaihteessa keskusteltiin mahdollisuudesta sijoittaa paikoitustalo näille valtion omistamille tonteille. (esim. kaup. suunn. ltk:n es. lista 3.4.1968 nro 14.4 ja kaup.hall:n ptk.ote 29.10.1973 F.36.5; Ksu)

Kiinteistön rakennukset on kaupunginvaltuuston kesäkuussa 1976 hyväksymässä kantakaupungin yleiskaavan liitteessä nro 5 sisällytetty kantakaupungin rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten luetteloon. Yleiskaavaa tarkentavassa puitesuunnitelmassa vuonna 1905 valmistunut rakennus on määritelty osittain (Kolmikulmaan rajoittuvalta osaltaan) rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana, ja Yrjönkadun puoleiselta osaltaan kaupunkikuvallisesti arvokkaana rakennuksena suojeltavaksi. Muu osa kiinteistöstä, johon siis kuuluvat tämän em. ra-

kennuksen pihasiipi ja v. 1891 valmistunut rakennus kokonaisuudessaan sekä niiden pihasiipien välinen v. 1915 valmistunut lisärakennusosa, on määritelty suojeltavaksi rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana rakennuksena. Suojelumerkinnot sisältävät esityksen myös rakennusten arvokkaiden sisätilojen rakennustaiteellisten ja historiallisten arvojen säilyttämisestä. (Liikekeskustan kaavoitus- ja kehittämisperiaatteet, Khs vahv. 24.8.1987, liitekartta 1)

Uusi asemakaava, jossa kiinteistön eri rakennusten suojelumääräykset tullaan tarkistamaan, on tekeillä. Siinä koko kiinteistö esitetään varustettavaksi merkinnällä SR 1, ja suojelu ulotetaan koskemaan museoviraston säilytettäväksi esittämiä sisätiloja. Kaava-suunnittelussa huomioidaan myös mahdollisuus rakentaa tontille uusia maanalaisia arkkitehtitiloja noin 350 m².

Valtioneuvosto on suojellut rakennukset 18.9.1980, (yhdessä noin 50:n Helsingissä sijaitsevan valtion omistaman rakennuksen kanssa) valtion omistamien rakennusten suojelusta 29.5.1965 annetun asetuksen (nro 278/65) nojalla. Suojelua valvoo museovirasto yhteistoiminnassa rakennushallituksen kanssa (uusi asetus nro 480/85 ja muutos siihen nro 138/88). (luettelo suoj.valtion om. rak:ista; MV rho)

8.3. Hallinta ja korjaushuolto

Kiinteistö asetettiin heti omistajanvaihdoksen jälkeen siviilitoimituskunnan alaisen yleisten rakennusten ylihallituksen hallintaan (kirje siviilitoimitusk:sta 25.3.1914; VA Rakh Eb 77). Vuonna 1917 yleisten rakennusten ylihallituksesta tuli kulkulaitosten ja yleisten töiden toimituskunnan alainen virasto. Myös valtion talot, joihin mm. kiinteistö Uudenmaankatu 1–3–5 kuului, asetettiin saman toimituskunnan alaisuuteen. Vuoteen 1919 asti Uudenmaank. 1–3–5 kuului Helsingissä sijaitsevien valtion talojen isännöitsijän huoltovastuulle. Isännöitsijänä toimi 1914–17 ensimmäinen arkkitehti Nikolai Meder ja vuodesta 1918 alkaen ensimmäinen arkkitehti W. A. Tötterström.

Vuonna 1919 kiinteistö siirrettiin yleisten rakennusten ylihallituksen Uudenmaan lääninrakennuskonttorin korjaushuoltoon, ja sen alaisuudessa toimivan isännöitsijän hoitoon (Öfv.st för allm. byggn., årsber. 1917–19, s. 8). Tötterström toimi talon isännöitsijänä vuoden 1926 loppuun, ja hän myös asui talossa 1923–27. Yleisten rakennusten ylihallitus (v:sta 1935 rakennushallitus) on myöntänyt vuosittain lääninrakennuskonttorin käyttöön kiinteistökohtaiset vuosikorjausmäärärahat, joiden jakamisen perusteena on ollut isännöitsijän laatima arvio tulevan vuoden aikana kiinteistön kunnossapidon edellyttämistä korjaustöistä ja niistä johtuvista kustannuksista. Lisäksi vuoden aikana on saatu erillisiä määrärahoja ennalta arvaamattomia ja normaalista ylläpidosta poikkeavia pienempiä korjaustöitä varten. Vuosikorjaustöinä suoritettuja toimenpiteitä ovat olleet esim. maalaus ja tapetointi, kuluneen linoleummaton paikkaaminen tai korvaaminen uudella, vanhojen oviaukkojen sulkeminen ja uusien avaaminen, uunien ja liesien korjaaminen tai korvaaminen uudella, sähkötyöt tai vaikkapa huoneiston desinfiointi. Huoneistoja on kunnostettu yleensä käyttäjien vaihtumisen yhteydessä, sillä kuten valtion virastotaloissa yleensä, käyttäjät vaihtuivat aluksi tiiviiseen tahtiin, ennenkuin tulli- ja metsähallituksista vähitellen tuli pääasialliset tilojen haltijat. Ennalta arvaamattomia pienempiä korjaustöitä ovat olleet esimerkiksi myrskyssä rikkoutuneiden savupiippujen korjaukset tai yksittäiset väliseinä- ja oviaukkomuutokset virastojen tai asukkaiden vaihtuessa. Myös vuodesta 1969 alkaen tehdyt korjaus- ja kunnossapitotyöt sekä perusparannustyöt, kuten kaukolämpöön liittäminen, koneellinen ilmanvaihto jne on tehty rakennushallituksen vuosittain tarkoituksiin osoittamin määrärahoihin.

Korjaus- ja muutostöitä on tehty sekä lääninrakennuskonttorin omana työnä, että teetetty ulkopuolisilla urakoitsijoilla. Koneteknilliset työt teetettiin kaikki yksityisillä urakoit-

sijoilla vuoteen 1946 asti. Korjaus- ja muutostyöt eivät koskaan ole käsittäneet koko rakennuskokonaisuutta kerralla, vaan yleensä tarpeen mukaan muutaman huoneen tai huoneiston kerrallaan. Vähäisistä toimenpiteistä ei ole edes laadittu piirustuksia. Ennen v.1944–45 ei ollut maistraatin rakennuslupaa vaatineita muutostöitä tehty. Helsingin piirirakennustoimiston korjaushuollossa kiinteistö on edelleen (Uudenmaan lääninrakennuskonttori vuoteen 1935, 1935–44 Helsingin piirikonttori, 1944–54 rakennushallinnon I rakennuspiiri, 1954–70 Uudenmaan lääninrakennustoimisto, 1970–86 Uudenmaan piirirakennustoimisto ja vuodesta 1986 Helsingin piirirakennustoimisto).

Vuonna 1916 yleisten rakennusten ylihallituksessa koko kiinteistöstä laaditut mittauspiirustukset on myöhemmin saatettu ajan tasalle (puretut kevyet väliseinät, oviaukko-muutokset jne) joulukuussa 1933, –43 ja –55. Viimeksi näitä piirustuksia käytettiin suoraan pohjana 1960–70-luvun muutostöiden suunnittelussa (on siis huomattava myös kertautuvien piirustusvirheiden mahdollisuus; piirustukset, ks. lähdeluettelo 2.)

Laajemmista korjaus- ja muutostöistä on rakennushallituksen suunnitteluosastolla suunniteltu vuosien 1944–45 aikana toteutettu ullakkokerroksen osittainen sisustaminen kuudenneksi kerrokseksi, 1960-luvulla joitakin tilajakomuutosten vaatimia rakenteita, vuonna 1981 hissien peruskorjaus ja 1983–84 huoneisto-ovien paloeristämisen kaikissa porrashuoneissa. Lisäksi 1950–60-luvuilla laadittiin useita muutosehdotuksia kiinteistön vanhimman osan peruskorjaamiseksi ja ullakon sisustamiseksi, jotka eivät kuitenkaan johtaneet toteutukseen. Nykyisin käynnissä olevan peruskorjaussuunnittelun ensimmäisiä piirustuksia laadittiin myös jo 1980-luvun alussa. (piirustukset RAKH ark. ja s.os., ks. myös lähdeluettelo 2.)

8.4. Käyttö

8.4.1. Asukkaat

Kauppakirjaan oli kirjattu uuden omistajan velvollisuus säilyttää Kalevan ja yksityisten vuokralaisten välillä solmitut määräaikaisten vuokrasopimukset niiden päättymiseen saakka. Tässä rakennuksessa asuinhuoneistoja ei ollut heti tyhjennettävä virastojen sijoittamiseksi, sillä käytettävissä oli ainakin Kalevan pääkonttorin jäljiltä jäänyt osa ensimmäisestä kerroksesta (C 18). Huoneistot vuokrattiin yksityisille vuosisopimuksella ja kohtuullisella vuokralla (Öfv.st. för allm. byggn., årsber. 1914–16, s. 14). Useista huoneistoista kuitenkin Kalevan aikaiset vuokralaiset olivat poistuneet vuoden 1915 loppuun mennessä. 1915 kiinteistöstä oli luovutettu joitakin asuntoja myös venäläisten käyttöön, tässä talossa eversti Nudscheffskille E-porrashuoneen varrelta (E 20 tai 21).

Päätyvien vuokrasopimusten jatkamista harkittiin aluksi huoneistokohtaisesti. Vuoden 1918 lopussa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö kielsi varaamasta valtion taloista huoneistoja enää muille kuin valtion omille virastoille (kulkul. ja yl. töiden min:n kirje 30.12.1918; VA Rakh Eb 91). Pian sen jälkeen loputkin Kalevan aikaisten vuokralaisten hallussa olleista huoneistoista otettiin valtion käyttöön. Hakemuksesta jatkettiin vielä yliopiston kirurgisen sairaalan johtaja ja yliopiston professori F. Ali B. Krogiuksen vuokrasopimusta vuoteen 1924 asti, Helsingin suomalaisen tyttökoulun entinen johtaja Otilia Stenbäckin vuoteen 1925 sekä leskirouva Runebergin vuoteen 1921. Leskirouva Eufrosyne Åbergille tyttärineen (opettaja, kanslisteja, ehkä valtion palveluksessa) vuonna 1915 vuokrattu asunto pysyi heidän hallussaan vuoteen 1922 asti. (esim. kulkul. ja yl. töiden m:ö:n kirje 7.1.1919; VA Rakh Eb 91. Henkikirjat; VA U)

Huoneistot säilytettiin edelleen edustavina asuntoina, joita luovutettiin pääasiassa valtion hallinnossa korkeassa asemassa olevien virkamiesten käyttöön. Vuonna 1919

toiseen kerrokseen muuttivat kouluhallituksen lastensuojeluosaston päällikkö Adolf von Bonsdorff sekä Helsingin teollisuuskoulun lehtori, kirjailija Joonatan Reuter perheineen. Kolmanteen kerrokseen muutti 1919 ulkoasiainministeriön neuvotteleva ylimääräinen virkamies, professori Rafael Erich, 1922 valtioneuvoston nuorempi hallitussihteeri Into Selin ja 1924 oikeuskansleri Axel Fr. Charpentier. Neljänteen kerrokseen muuttivat 1918 Uudenmaan läänin maaherra Bruno Jalander, 1922 kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön kamreeri Alex. V. Ruotzi sekä korkeimman hallinto-oikeuden hallintoneuvos Karl E. Nylénius. Viidenteen kerrokseen muutti 1923 kiinteistön isännöitsijä, arkkitehti W. A. Tötterström, mutta muutti pois jo 1927 jäätyään eläkkeelle edellisenä vuonna. Myös kiinteistön vanhimmassa osassa oli edelleen edustavia asuntoja valtion virkamiesten käytössä, ja sen sen pihasiivessä sekä 1915 valmistuneessa lisärakennusosassa talonmiehelle, lämmittäjille, autonkuljettajille, vahtimestareille ja siivoajille varattuja asuntoja.

Kun huoneistoja ei vielä tuolloin ollut jaettu alkuperäistä pienemmiksi, tuntuivat ne entistä tilavammilta, sillä kun talon ensimmäiset vuokralaiset olivat olleet noin kymmenen hengen perheitä useine lapsineen ja palvelijoineen, oli perheiden koko pudonnut vähintäänkin puoleen. Useimmilla edellä mainituista taloon 1920-luvulla muuttaneista virkamiehistä asuinaika kuitenkin jäi vain muutaman vuoden pituiseksi. 1925 luovutettiin toisen ja kolmannen kerroksen huoneistot metsähallituksen käyttöön lukuunottamatta hallitussihteeri Selinin huoneistoa. Selinin muutettua pois vuonna 1932 huoneistoon siirrettiin Helsingin yliopiston kanslerinvirasto talon neljännessä kerroksesta.

Maaherran virka-asunnon ruokasali vuonna 1920, nykyisin huone nro 455. Kuvassa maaherra Jalander ja rouva Aino Ackté-Jalander. Kuva; Ackté 1935, s. 194. Repro Museokuva.

Entisen keittiönportaan varteen erotettiin kolmannen kerroksen kahdesta isommasta huoneistosta pienet asunnot metsähallituksen vahtimestarille ja peltiseppä Bernströmille. Kahdesta maaherran asunnon Uudenmaankadun puoleisesta huoneesta (nyk. huoneet nro 452 ja 453) muodostettiin Helsingin asunto ministerien käyttöön. Siinä asuivat kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri ja apulaismaalousministeri Kustaa E. Linna (1935–36), valtiovarainministeri ja v:sta 1938 puolustusministeri Juho Niukkanen (1936–40) ja opetusministeri Antti Kukkonen (1940–43). (Henkikirjat v:een 1939; VA U. Talonkirja 1940–56; Helprt)

Kun vuonna 1930 koko kiinteistössä oli asukkaita vielä yhteensä 43 lapset mukaan lukien, oli vuonna 1939 asukkaita jäljellä enää 16, joista kolme lapsia. Asunnot vähenivät juuri tästä 1903–05 rakennetusta kiinteistön osasta, jossa niitä tähän asti oli säilynyt useampia kuin Erottajankadun puoleisessa rakennuksessa. Entisten keittiönportaiden varrella säilyivät isoista huoneistoista jaetut pienemmät asunnot (D 24 ja 25, E 26, E 27 ja v:sta 1955 D 18) jopa 1970-luvun alun muutostöihin asti. (henkikirjat 1930–39; VA U. talonkirjat 1940–56 ja 1956–88; Helprt)

8.4.2. Virastot

Yleisten rakennusten ylläpidossa ryhdyttiin heti joulukuussa 1913 laatimaan suunnitelmia eri virastojen sijoittamiseksi kiinteistöön. Tarvittavat muutos- ja korjaustyöt valmistuivat syyskuussa 1914, jonka jälkeen virastot pääsivät muuttamaan sisään. Ne huoneistot, joille ei vielä ollut osoitetta virastokäyttöä, vuokrattiin yksityisille vuosisopimuksella ja kohtuullisella vuokralla. (Öfv.st. för allm. byggn., årsber. 1914–16, s. 14)

Kiinteistöön 1914 sijoitetuista keskusvirastoista tästä rakennuksesta sai tilat vain maanviljelyshallitus. Se sai ensimmäisen kerroksen kokonaan, toisessa kerroksessa E-portaan varressa huoneiston (E 20 tai E 21), ja lisäksi huoneiston viidennestä kerroksesta (E 30). Sen uusi tilasto-osasto muutti taloon (toiseen kerrokseen) keväällä 1915. Näissä tiloissa maanviljelyshallitus toimi kokonaisuudessaan, kunnes se jo syyskuussa 1918 muutti edellisenä vuonna perustetun asutushallituksen toimitalaksi osoitettuun taloon Korkeavuorenk. 21:een. (suulliset tiedot 2.4.1991 FT J.-P. Pietiäiseltä, joka kirjoittaa maatilahallinnon historiateosta).

Kiinteistön Erottajankadun puolelle sijoitetun luotsihallituksen korjauspajalle annettiin tilat tämän talon kellarista. Kyseessä on täytynyt olla kellarin tilava alunperin varastohuoneeksi ilmoitettu huone (tai useampia), jonne myöhemminkin sijoitettiin verstaas. Tila oli helposti erotettavissa muusta kellarista, joka vielä oli asukkaiden polttopuu- ja ruokavarastoina, sillä se sijaitsi kellarin pihan puoleisen sisäänkäynnin vieressä. Vuonna 1917 perustetulle merenkulkuhallitukselle osoitettiin tilat valtion talosta Vuorimiehenk. 1:ssä, jonne korjauspajakin siirrettiin. (Öfv.st. för allm. byggn., årsber. 1914–16, s. 14)

Alkuvuosi 1918 oli vapaussodan vuoksi ollut valtion taloissa levoton, virastojen toiminta keskeytyksissä ja punakaartilaiset vallanneet tiloja käyttöönsä, täälläkin ainakin 1917 perustetussa maataloushallituksessa ja sodan jälkeen maaherran virka-asunnoksi sissustetussa huoneistossa. Ennen talon jättämistä valtaajat olivat aiheuttaneet tarkoituksellista tuhoa sisätiloissa rikkomalla ikkunoita, katkaisemalla sähkö- ja puhelinjohtot jne. (esim. isänn:n kirje 13.6.1918, VA Rakh Eb 89)

Kun vuoden 1918 lopussa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö kielsi varaamasta valtion taloista huoneistoja enää muille kuin valtion omille virastoille, kasvoi virastojen määrä talossa, vaikka maataloushallitus olikin muuttanut pois. Toistaiseksi ei ole

tiedossa, mitä sen jälkeen tyhjäksi jääneeseen ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin ajanjaksona 1918–26. Toisen kerroksen huoneisto muutettiin takaisin asunnoiksi, ja viidennen kerroksen huoneisto liitettiin viereiseen, joka Kalevan omistusajalta lähtien vuoteen 1917 oli ollut asuntona. Tämä yhdistetty huoneisto (C 31 + E 30), yhteensä 14 huonetta, osoitettiin heinäkuussa 1918 perustetun korkeimman hallinto-oikeuden ensimmäiseksi virkahuoneistoksi. Vuoden 1923 alussa KHO kuitenkin jo pääsi muuttamaan kiinteistön vanhimpaan osaan tilavampaan huoneistoon (19 huonetta) edustavammalle paikalle Erottajankadun puolelle.

Postisäästöpankin hallitukselle, jonka huoneisto valtioneuvoston linnassa oli varattu Erottajankadulta sinne muuttaneelle sosiaaliministeriölle, osoitettiin entinen korkeimman hallinto-oikeuden huoneisto viidennessä kerroksessa. Niin edellinen kuin uusikin virkahuoneiston haltija oli tyytymätön sen sijaintiin ylimmässä kerroksessa (vaikka porrashuoneessa olikin hissi), sekä sen pienuuteen. Postisäästöpankin hallitus piti tärkeänä, että murtojen ehkäisemiseksi ylimääräiset ovet porrashuoneisiin (C ja E) tuli lukita pysyvästi, ja yksi ovi (pääsisäänkäynti C-porrashuoneesta) vahvistettaisiin ja varustettaisiin vahvemalla lukituksella. (Castrén 1943, s. 7 ja 32. Auer 1964, s. 173.)

Kulmahuone korkeimman hallinto-oikeuden huoneistossa viidennessä kerroksessa vuonna 1919, nykyinen huone nro 554 (vrt. kuva s.34).
Kuva KHO, repro RAKH.

Opetusministeriön alaiseksi asetetulle, erityisen valtuuskunnan valvonnassa toimivalle valtion hienomekaaniselle konepajalle järjestyi verstaas tämän talon kellarista aikaisemmin luotsihallituksen korjauspajalla olleista tiloista vuonna 1921 (nyk. huoneet nro 061 ja 079 + osa 054:stä). Valtion hienomekaaninen konepaja palveli useita eri tieteenaloja valmistamalla hienomekaanisia mittauslaitteita. Asunto konepajan johtavalle mekaanikolle järjestyi samasta kiinteistöstä Erottajankadun puolelta. Verstaas sijoitettiin Yrjönkadun varteen kellariin kahteen huoneeseen, joista toinen oli kadun ja toinen pihan puolella. Näissä tiloissa konepaja toimi aina vuosikymmenen loppuun asti, kunnes sai kokonaisen huoneiston talon ensimmäisestä kerroksesta. Kellarin pihan puoleiseen huoneeseen sisustettu paja pysyi sen käytössä koko sen talossa toimimisen ajan, mutta muiden verstaasitilojen käytöstä sen jälkeen ei ole tietoa ennen vuotta 1946 (ks. myöh.). (Sairio 1974, s. 24 ja 28. Pohjapiirustukset hienomekaanisen verstaas tiloista, lab.joht. Sairio; VTT Ins.. Suullinen tieto 8.8.1991, työnjoht. O. Aarnio, H:ki.)

Ensimmäisen kerroksen pihasiiven huoneisto, jonka valtion hienomekaaninen verstaas sai postimuseon jälkeen vuonna 1929, koki useita muutoksia soveltuakseen paremmin verstaas toimitalaksi. Kadun puoleinen huone, jonne oli käynti E-porrashuoneen kautta, oli johtavan mekaanikon huone, mutta kaikkiin muihin sijoitettiin koneita ja laitteita. Varsinainen verstaas muodostettiin pihan puoleisista huoneista, kun niiden väliseinät oli purettu. Verstaas toimi myös työntekijöiden sosiaalitalana ja sinne oli sisäänkäynti F-porrashuoneesta. Valtion hienomekaaninen konepaja liitettiin vuoden 1945 alussa Valtion teknilliseen tutkimuslaitokseen, mutta se toimi entisissä tiloissaan syksyyn 1946 asti, ennen kuin se siirrettiin VTT:n yhteyteen. (ks. valokuva s. 60)

Rakennushallinnon I rakennuspiiri, jonka korjaushuollossa kiinteistö oli, oli ennen vuotta 1946 teettänyt kaikki sähkö- ja koneteknilliset työt yksityisliikkeillä, eikä sen alaisuudessa toiminut yhtään näiden alojen ammattimiestä. Vuonna 1946 piirikonttorille perustettiin em. töitä varten pieni verstaas ja varasto, joille osoitettiin tämän talon kellarissa hienomekaaniselta konepajalta vapautuneet tilat. Piirikonttori olisi mielellään ottanut käyttöönsä hienomekaanisen konepajan entisen huoneiston ensimmäisessä kerroksessa, mutta ei sitä saanut. (esim. kirjeet piirikontt:sta 16.2. ja 13.4.1946; VA Rakh Eba 56)

Vuonna 1926 ensimmäisen kerroksen kulmahuoneistoon, joka oli talon paras virka-huoneisto (edustava huoneisto, joka sijaitsi alimmassa kerroksessa C-porrashuoneen varrella) sijoitettiin tullilaboratorion toimintoja. Tullilaboratorio ei siirtynyt taloon kokonaisuudessaan vaan sillä oli edelleen tilat Katajanokalla ja Vuorimiehenkadulla. Se sai entisestä kulmahuoneistosta rajatun osan, joka käsitti Uudenmaankadun puoleiset huoneet sekä entisen keittiön ja sen viereisen huoneen. Laboratoriota laajennettiin Yrjönkadun varren kahdella huoneella vasta 1960-luvulla. Toimittuaan näissä laboratorioille puutteellisesti soveltuvissa tiloissa yhteensä noin 53 vuotta tullilaboratorio muutti uuteen toimitaloon Espoon Otaniemeen vuonna 1979. Tilat jaettiin sen jälkeen virastoruokalan keittiölle ja tullihallituksen perintöosaston toimistohuoneiksi (muutospiirustus 19.3.1980; Rakvv ark.).

Muut 1925–26 ensimmäiseen kerrokseen muuttaneet olivat posti- ja lennätinhallituksen alainen postimuseo (pihasiipi; E ?a+b), sekä metsähallitus (E ?c), joka samanaikaisesti sai tiloja ainakin saman talon toisesta ja kolmannesta kerroksesta. Postimuseolle tila oli ahdas, sillä osa huoneista oli järjestettävä näyttelytilaksi, osa kokoelmavarastoiksi ja museonhoitajan työtilaksi. Ensimmäinen näyttely avattiin vuonna 1927, mutta jo 1929 sen oli luovutettava huoneistonsa kellarissa toimineelle valtion hienomekaaniselle verstaalle. (Kukkonen 1976, s. 10)

Postimuseolle järjestyi kuitenkin uudet tilat neljännestä kerroksesta keskimmaisesta huoneistosta (E 27), joka siihen asti oli ollut asuinkäytössä. Huoneistoon liitettiin takai-

sin 1920-luvun kuluessa maaherran virka-asunnon laajennukseksi erotetut huoneet Yrjönkadun puolella. Postimuseon naapurina E-portaan varressa oli aluksi yliopiston kanslerin virasto, joka vuonna 1932 siirtyi kerrosta alemmaksi ja jonka entisistä tiloista yksi huone tällöin liitettiin postimuseoon. Museon näyttelyhuoneina olivat kaikki kadun puoleiset huoneet (nyk. nrot 463–458), pihan puoleiset huoneet kokoelmavarastoina ja työhuoneena.

Postimuseon näyttelyhuone neljännessä kerroksessa 1930-luvulla, nykyinen huone nro 462. Kuva Postimuseo, repro RAKH.

Helsingin yliopiston kanslerinvirasto oli yliopiston tilanahtauden vuoksi saanut tilat Yrjönkatu 5:stä vuonna 1927, ja toimi siis aluksi neljännessä ja myöhemmin kolmannessa kerroksessa, kunnes vuonna 1937 pääsi muuttamaan takaisin yliopistolle päärakennuksen vastavalmistuneeseen laajennusosaan.

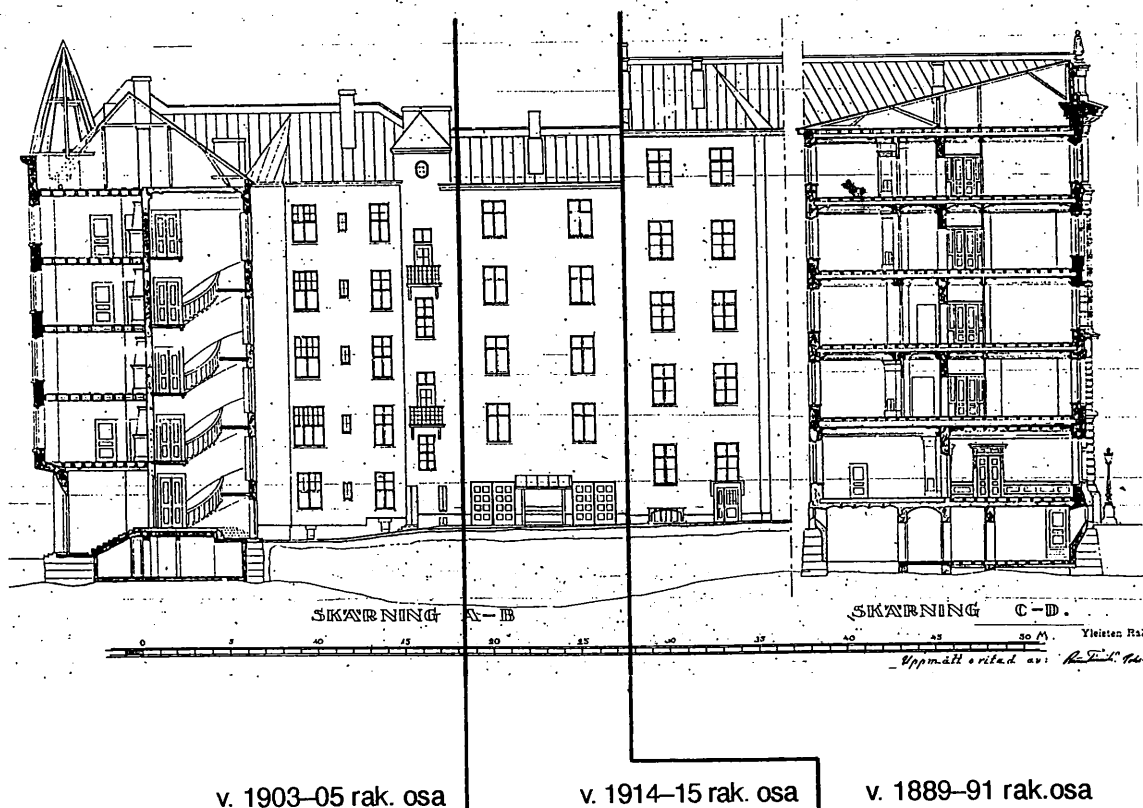
Tammikuussa 1940 oltiin metsähallitukselta tilapäisesti vapautuneita tiloja luovuttamassa muiden virastojen käyttöön, mutta jo saman vuoden lopulla sille oltiin järjestämässä lisää tilaa ja se sai mm. postimuseon huoneistosta kadun puoleiset huoneet (kulkul. ja yl. t. m:ön kirjeet 24.1. ja 23.12.1940; VA Rakh Eaa 13). Postimuseon näyttely oli suljettu ja kokoelmat evakuoitu sodan alettua 1939. Vuonna 1942 museon pihan puoleisetkin varastohuoneet luovutettiin metsähallituksen käyttöön. (Kukkonen 1976, s. 18–20)

Sekä metsähallituksen että tullihallituksen tilojen laajentamistarpeesta käytiin kirjeen-

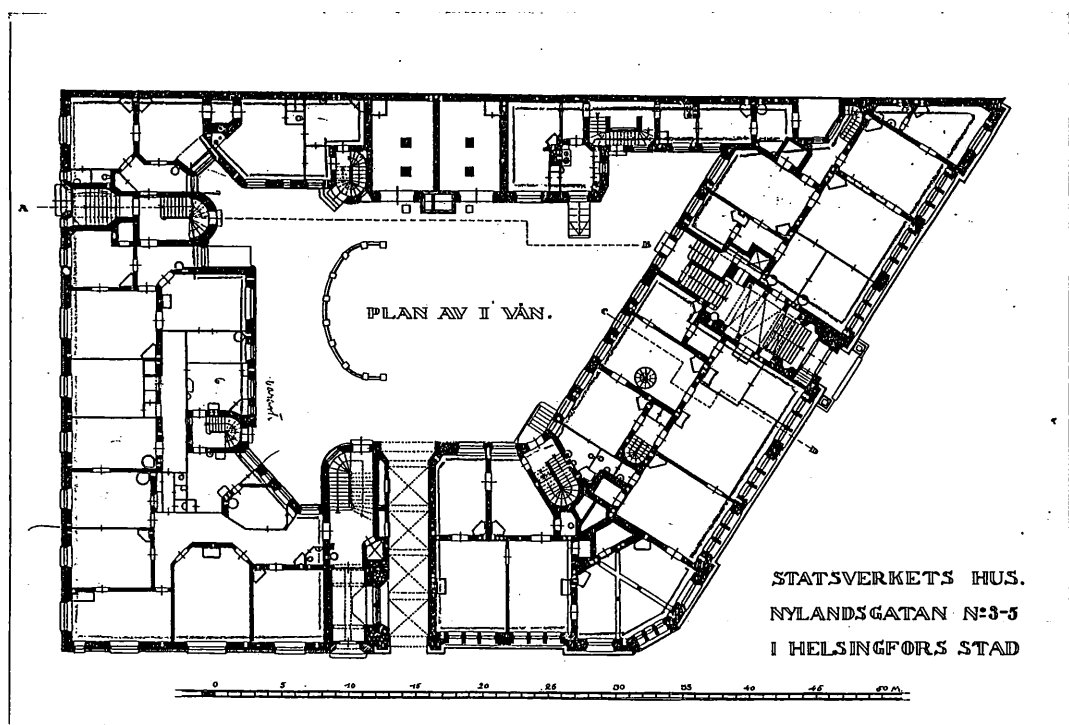
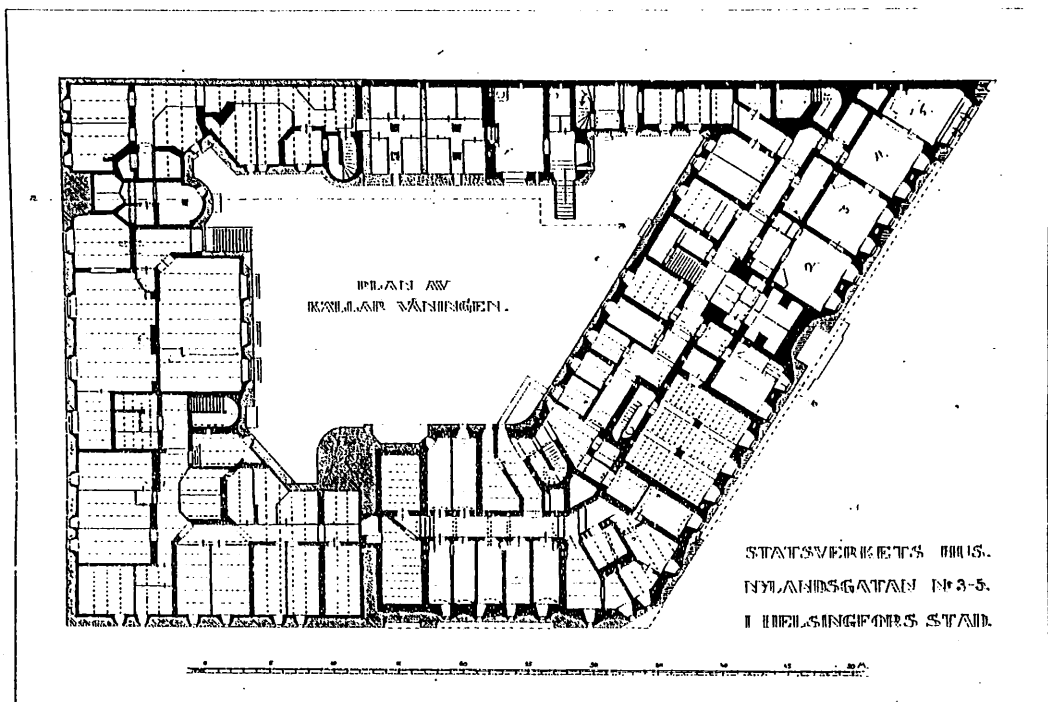
vaihtoa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön ja rakennushallituksen välillä vilkkaasti 1940-luvun puolivälissä. Vähitellen muiden keskusvirastojen hajasijoitetut toiminnot hävisivät tästä talosta. Metsähallitus laajeni aluksi kiinteistön tässä osassa, mutta sai kiinteistön vanhimmasta osasta mm. 1961 valtiontalouden tarkastusvirastolta vapautuneet tilat.

Tullihallitus kuului kiinteistön ensimmäisiin virastoihin vuonna 1914, mutta 1930-luvulle asti sillä oli ollut tiloja vain Erottajankadun puolella ja pihasiivessä. Vuonna 1938 tullihallitus sai viidennestä kerroksesta postisäästöpankin hallituksen vapautuneen huoneiston. Samassa yhteydessä avattiin yläpohjan läpi kierreporrasyhteys (nyk. huoneesta nro 550) huoneiston yläpuolelle ullakolle. Tullihallituksella oli silloin jo koko kiinteistön vanhimman osan viides kerros käytössään. Nyt ullakolle sijoitettiin arki- ja tavara-astoihin avattiin kulku myös vanhalta puolelta (nyk. huoneesta nro 548), mikä edellytti rakennuksia toisistaan erottavaan runko- ja palomuriin puhkaistavaa oviaukkoa ja erillisten (huoneen 551 puolelle sijoittuvien) portaiden rakentamista. Tullihallitus oli siis jo 1938 ottanut käyttöönsä ullakon siltä osin, kuin se sodan jälkeen tultiin korottamaan kuudenneksi kerrokseksi tullihallituksen toimistohuoneistoksi. (Kustannusarvot 1.6. ja 22.8.1938; VA Rakh Eba 31. Tark. mittauspiirustus 1943; Helppt ark.)

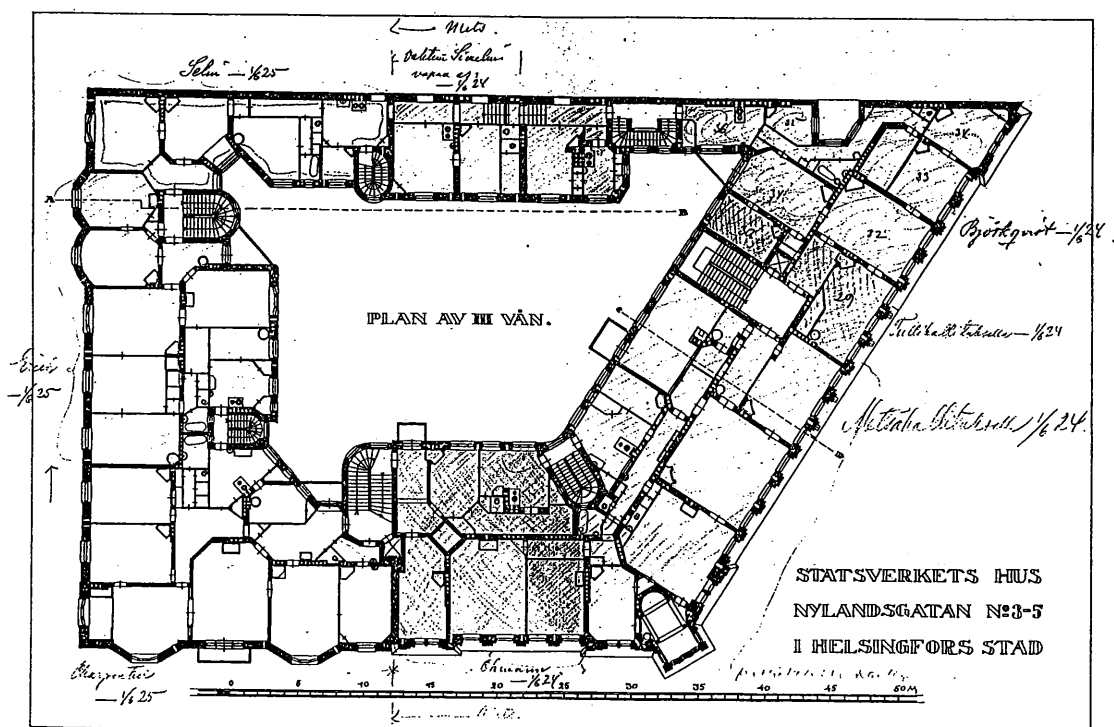
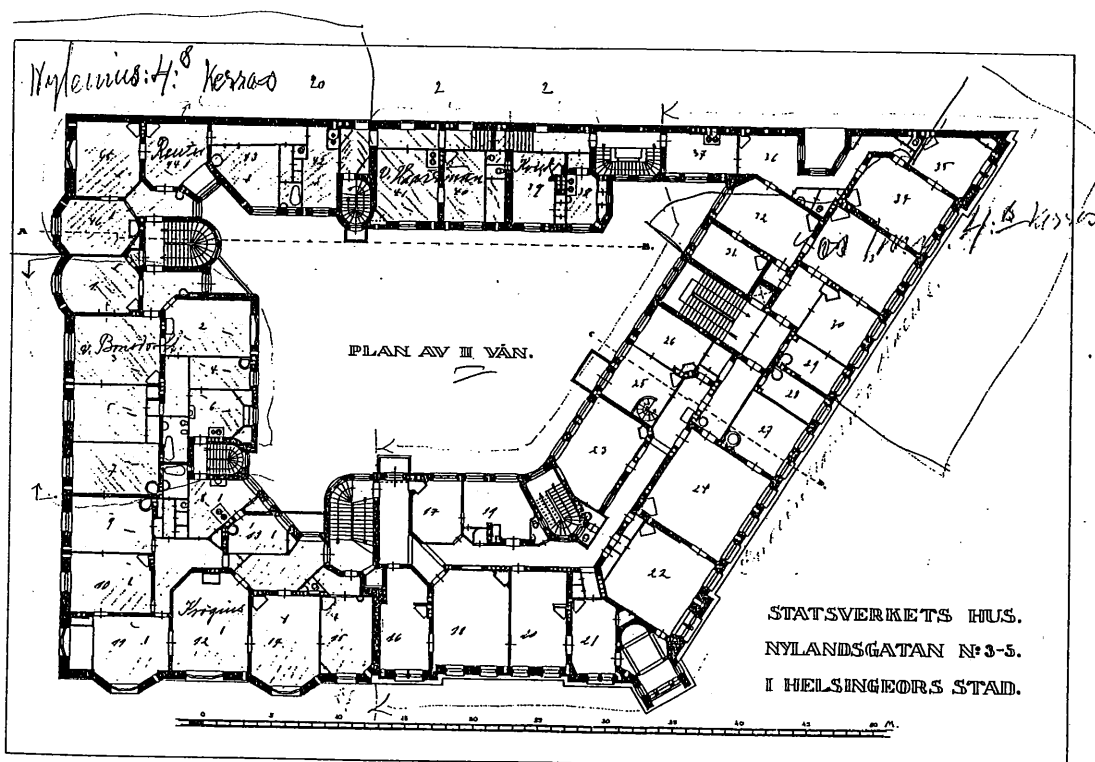
Viimeiset asunnot (D 18 ja E 27 osa) poistettiin talosta 1969–71 muutos- ja perusparrustöiden yhteydessä. Valtion ravitsemuskeskuksen virastoruokala sijoitettiin metsähallituksen ensimmäisen kerroksen toimistohuoneisiin ja tietokonehallin paikalle vuonna 1976–77, missä se toimii edelleen. Lukuunottamatta virastoruokalan tiloja tullihallitus saa koko rakennuksen peruskorjauksen jälkeen käyttöönsä metsähallituksen muutettua syksyllä 1991 uuteen toimitaloonsa Vantaan Tikkurilaan.

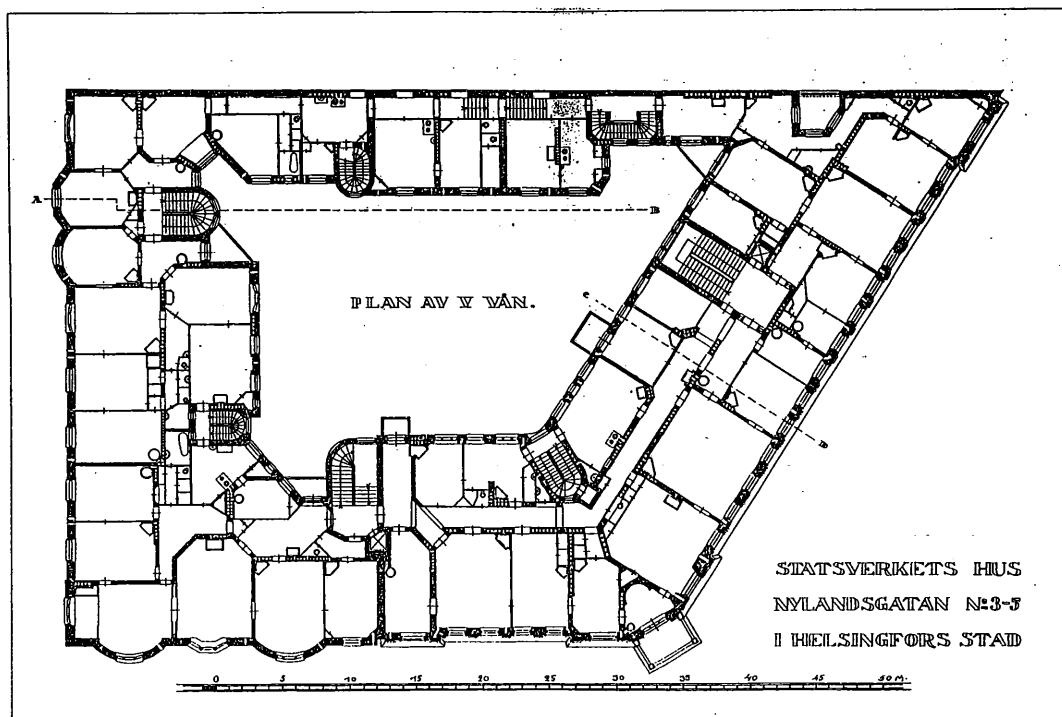
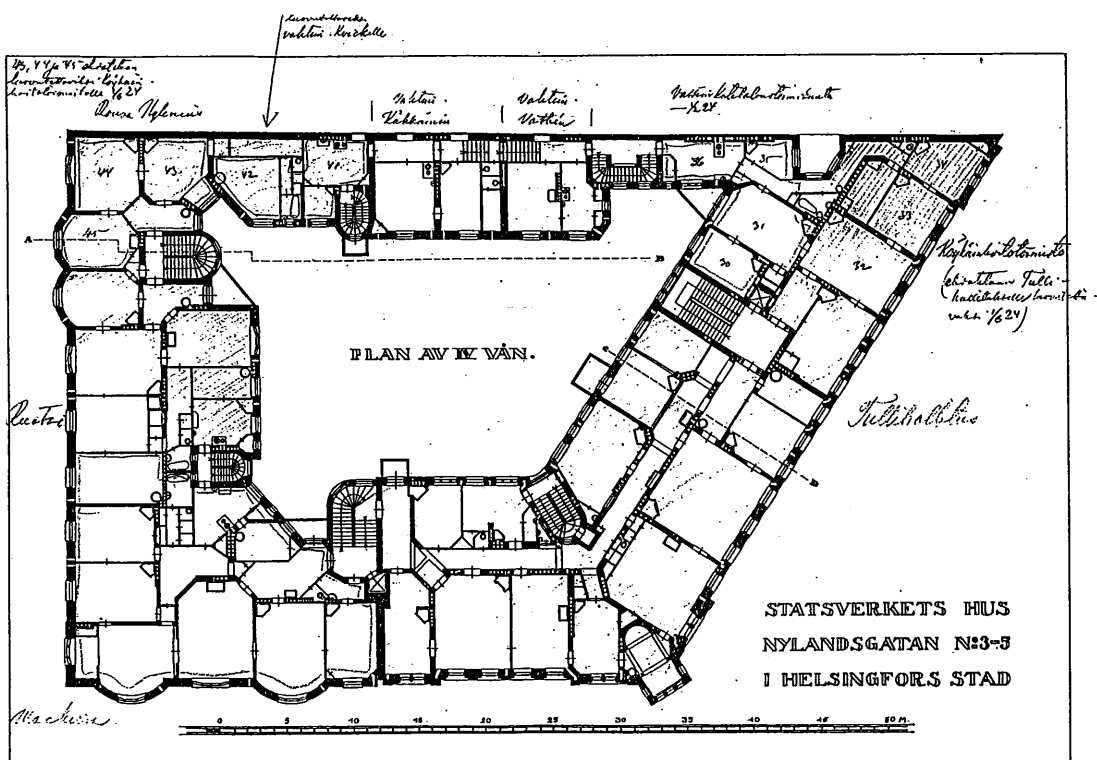
Kiinteistö Uudenmaankatu 1–3–5 joulukuussa 1916. Mittauspiirustus, YRYH, P. af Enehjelm ja R. Finnilä. VA Rakh II.

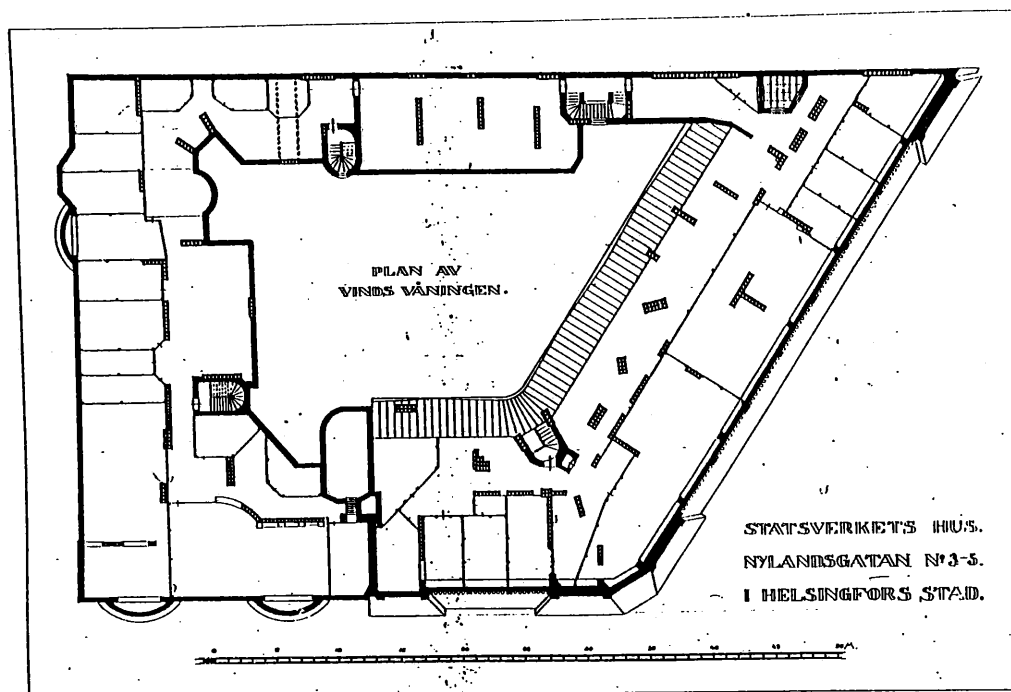
Kiinteistön Uudenmaank. 1-3-5 kellar- ja ensimmäinen kerros joulukuussa 1916. Mittauspiirustukset, YRYH, P. af Enehjelm ja R. Finnilä. VA Rakh II.

Kiinteistön Uudenmaank. 1-3-5 toinen ja kolmas kerros joulukuussa 1916.
Mittaustyöt, YRYH, P. af Enehjelm ja R. Finnilä. VA Rakh II.

Kiinteistön Uudenmaank. 1-3-5 neljäs ja viides kerros joulukuussa 1916. Mittauspiirustus, YRYH, P. af Enehjelm ja R. Finnilä. VA Rakh II.

Kiinteistön Uudenmaank. 1–3–5 ullakkokerros joulukuussa 1916.
Mittauspiirustus, YRYH, P. af Enehjelm ja R. Finnilä. VA Rakh II.

8.5. Korjaus- ja muutostyöt

8.5.1. Omistajanvaihdoksen jälkeen v. 1913–1915

Ensimmäiset kustannusarviot kiinteistön vaatimista kunnostus- ja muutostöistä oli yleisten rakennusten ylihallituksessa laadittu jo joulukuussa 1913, kahden viikon kuluessa siitä kun valtio oli saanut kiinteistön haltuunsa. Ne koskivat kiinteistön vanhinta osaa Erottajankadun puolella, jonne ensimmäiset virastot maanviljelyshallitusta lukuunottamatta sijoitettiin, sillä siellä oli alunperin toimistoiksi ja arkistoiksi rakennettuja tiloja valmiiksi tyhjillään ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa. Ylimääräinen arkkitehti Hjalmar Åbergin johdolla työt aloitettiin sieltä vuoden 1914 alussa. (arkk. Hj. Åbergin laat. alustavat kust. arviot 12.12.1913; VA Rakh Hc 1)

Huhtikuussa 1914 oli valtion talojen isännöitsijä, ensimmäinen arkkitehti Nikolai Meder saanut tehtäväkseen laatia kustannusarviot maanviljelyshallituksen sijoittamiseksi kiinteistön uudemmassa osassa ensimmäisen kerroksen tyhjiksi jääneisiin toimisto- ja liikehuoneisiin. Mederin johdolla suoritettavat työt maanviljelyshallituksen huoneiston osalta olivat valmiit syyskuussa 1914. Isännöitsijän johdolla jatkuivat myös muut talon kunnostus- ja muutostyöt sekä lisärakennustyöt. Yksityisille edelleen vuokratut asuinhuoneistot kiinteistön uudemmassa osassa kunnostettiin vuosikorjausluonteisesti vuoden 1915 kuluessa. Heinäkuussa 1914 oli aloitettu myös kiinteistön vanhemman

ja uudemman osan pihasiivet yhdistävän lisärakennusosan rakennustyöt, jotka tammi-kuussa 1915 olivat siinä määrin valmiit, että osa asukkaista jo muutti sisään vaikka rakennustyöt edelleen olivat kesken. (Isänn. Mederin YRYH:een toim. kust.arviot, laskut ja erill.määräraha-anomukset 6.4.1914–31.12.1915; VA Rakh Eb 79 ja 81. Kust.arviot 12.11.1914–8.7.1915; VA Rakh Hb 11.)

Tässä kyseessä oleva rakennus oli vielä uudehko, oikeastaan parhaimmillaan vain kymmenen vuotta valmistumisensa jälkeen. Kuitenkin kunnostamisen tarvetta oli isännöitsijän mukaan sekä asuinhuoneistoissa että porrashuoneissa. Vain osa hänen ehdottamistaan toimenpiteistä katsottiin yleisten rakennusten ylläpidossa tarpeelliseksi. Töitä, joita varten ei myönnetty määrärahoja olivat esim. porrashuoneiden (ei C- ja A-) täydelliset maalaustyöt, koko kiinteistön ulkomaalaus, uuden palokalustevaraston rakentaminen ja palotikkaiden siirtäminen lähemmäs seinää. (kust.arv. 12.11.1915; VA Rakh Hb 11)

Useimmissa asuinhuoneistoissa toteutetut kunnostustoimenpiteet käsittivät seinien ja kattojen maalausta ja tapetointia sekä tulisijojen korjausta mm. muuraamalla ne sisäosiltaan uudelleen (vanha kuori palautettu). Keittiössä seinät, katto, halkolaatikko ja jalkalistat maalattiin öljymaalilla, WC:ssä ja kylpyhuoneissa maalattiin asfalttilattiat lakamaalilla, seinät ja katto öljymaalilla. Muissa huoneissa maalattiin kynnyksiä. Maalattuja lattiaita ei ollut kuin edellä mainitut asfalttilattiat. Salissa ja eteishallissa katto maalattiin liimamaalilla. Lisäksi kahdessa huoneistossa (C 22 ja C ?; Nyberg) keittiön linoleummatto uusittiin ja kolmessa (E 26, E 27 ja E 29) laitettiin uudet tapetit ja friisi (14–23 rullaa/h:sto). Ikkunoista ja ovista vain muutamat yksittäiset olivat uusintamaalauksen tarpeessa. Kiinteistön pääjohto kaupungin sähköverkostosta pääkeskustauluun sekä nousujohtot kummassakin rakennuksessa uusittiin. Alkuperäisen pohjakaavan mukaiseen tilajakoon ei asunnoissa puututtu; väliseiniä ei purettu eikä uusia rakennettu. Kaikki sähkötyöt teetettiin Ojalan Sähköliikkeellä, maalaustöitä ainakin A. Olanderin ja S. Wuorion maalausliikkeillä ja uunien uudelleen muurausta A. Tryggillä.

Porrashuoneet E ja D olisivat Mederin mukaan vaatineet täydellisen maalauksen. Seinät ja katot (myös porrassyöksyn rapattu alapinta) oli maalattava liimamaalilla lukuunottamatta seinän alaosaa, joka erottui rintapaneeliksi öljymaalilla maalattuna. Ikkunat oli maalattava öljymaalilla, E-portaassa yhdeksän ovea ja eteisen heiluriväliovi maalattava öljymaalilla, D-portaassa kaikki keittiönovet sekä ullakon ovi kunnostettava ja lakattava. Portaiden rautakaide oli maalattava öljymaalilla kummassakin, E-portaassa lisäksi seinään kiinnitetty puinen käsijohde kiillotettava ("puleerattava"). F-porrashuonetta ei ollut tässä yhteydessä huomioitu, sillä siihen kiinni rakennettavan lisärakennusosan rakennustyöt olivat vielä aloittamatta, eikä kunnostusta ollut syytä tehdä ennen niiden valmistumista. Toisen (ilmeisesti E-) porrashuoneen osalta ainakin seinien, kattojen ja ikkunoiden maalaustyöt toteutuivat heinä–elokuussa 1915, jolloin porrashuoneen seinässä kellarista katolle johtava höyrypannun savujohto uusittiin. C- ja A-porrashuoneiden antrasiittikaminat korjattiin.

Tämän talon pesutupa, joka sijaitsi 1905 rakennetussa ulkorakennuksessa, oli purettu rakenteilla olevan lisärakennusosan alta. Jäljelle jäi kiinteistön vanhimman osan kellarissa vuodesta 1891 lähtien ollut pesutupa, jonka välttämättömiin toimenpiteisiin, kuten ruostuneiden vesihanojen uusimiseen, uusien pesupaljujen (2 tuuman laudasta, rautajaloilla) hankkimiseen, puisen pyykinlajittelupöydän ja uusien puisten "trallien" hankkimiseen entisten lahonneiden tilalle myönnettiin määrärahat.

Ulkopuolisia pienempiä kunnostustöitä olivat koko kiinteistön tuuletusparvekkeiden rautakonsolien, -kaiteiden ja -tuuletustelineen puhdistus ja kahdenkertainen öljymaalauksen, kellari- ja pihasisäänkäyntien rautakaiteiden käsittely samoin, palotikkaiden öljymaalauksen ja askelmien uusiminen. Pihan asfalttipäällystystä uusittiin lisärakennusosan

valmistuttua kesällä 1915, kustannuksista päätellen selvästi alunperin arvioitua (8 m² + 20 m vesilistaa) enemmän (lasku suoritetusta asf.työstä 3.6.1915; VA Rakh Eb 81).

8.5.2. Käyttötarkoituksen muutosten yhteydessä 1915–

Ensimmäisiin käyttötarkoituksen muutoksiin kuului maanviljelyshallituksen sijoittaminen toisessa ja viidennessä kerroksessa asuinhuoneistoihin. Muutos ei kuitenkaan johtanut korjaus- tai muutostöiden toteuttamiseen, jotka erityisesti olisivat poikenneet asuinhuoneistojen vuosikorjaustöinä suoritetuista kunnostustöistä. Seiniä oli tapetoitava ja kattoja, ovia, listoja ja ikkunanpuitteita maalattava, ikkunoiden ja ovien heloituksia korjattava, sähköasennuksia uusittava ja niiden jälkeen rappauksia paikattava, valaisinasennuksia lisättävä, parkettilattioita huollettava ja linoleummattoja osittain uusittava, uuneja korjattava jne. Isännöitsijän laatimaan muutos- ja kunnostustöiden kustannusarvioon sisältyi myös joitakin tilajärjestelyn muutoksia. Alkuperäiset keittiö ja palvelijahuone yhdistettiin purkamalla niiden välinen väliseinä. Huoneiden komerot ja kalusteet keittiön toista nurkkakomeroa lukuun ottamatta purettiin, samoin uuni ja hellan joiden tilalle muurattiin yksi uusi, ilmeisesti tavallinen lämmitysruuvi entisen keittiön hellan paikalle (nyk. huoneet nro 577 ja 576; erotettu jälleen uudella väliseinällä 1970–80-luvulla). Huoneesta tehtiin toimistohuone, josta oli edelleen yhteys entiseen keittiön-porrashuoneeseen sekä viereiseen huoneeseen (ap. ruokasali, nyk. huone nro 575). Huoneistoon rakennettiin entisen WC:n viereen yksi lisää. Sen seinät tehtiin paneelilaudasta (höylätty ponttilauta) ja maalattiin öljymaalilla. Entisen käytävän lattian päälle oli rakennettava korotettu uusi lankkulattia uusien viemäri- ja vesijohtojen vuoksi, joiden läpivientiä alas ei voitu suoraan tehdä siltä kohdista. Käsienpesuallas sijoitettiin pienen WC-tilan seinään sen ulkopuolelle käytävään, ja siihen mahdollisesti liittyi myös kaasukäyttöinen lämminvesivaraaja. Kylpyamme poistettiin kylpyhuoneesta tässä vaiheessa, mutta kylpyhuone säilyi vielä paikoillaan jossakin käytössä. (Isänn. Mederin YRYH:een toim. kust.arvio 22.2.1915; VA Rakh Hb 11. Mittauspiirustus 5. krs 1916, YRYH; VA Rakh II lca 163:13)

Luotshallituksen korjauspajan sijoittaminen kellariin merkitsi myös jonkinlaista käyttötarkoituksen muutosta, sillä kellarissa ei aikaisemmin ainakaan 1905 palovakuutusasiakirjan mukaan ollut ollut verstastiloja. Toisaalta kadun puoleisen suuren huoneen alkuperäinen käyttötarkoitus ei ole tiedossa. Korjauspajan sijoittamisen edellyttämistä muutos- ja korjaustöistä ei ole löytynyt tietoja, mutta tilajärjestely pysyi pääosin alkuperäisen kaltaisena. Kadun puoleinen suuri huone erotettiin viimeistään tässä vaiheessa pihan puoleisesta varastohuoneesta laittamalla umpeen 1903 piirustuksissa esitetyt oviaukot niiden välisessä kantavassa seinässä, eikä korjauspaja siis ilmeisesti saanut käyttöönsä molempia huoneita. Käynti kadun puoleiseen huoneeseen oli edelleen pihalta kellariin johtavan sisäänkäynnin ja siihen liittyvän eteishuoneen kautta. Verstashuoneeseen rakennettiin sisäänkäynnin eteen pieni kevytrakenteinen eteinen. Pihan puoleiseen huoneeseen avautuivat edelleen luukut pihalta ja sisään kuljettiin vain samasta eteisestä kuin viereiseen verstashuoneeseenkin, kun 1903 piirustuksissa sinne oli esitetty sisäänkäynti myös keittiönporrashuoneesta, nyk. D-porrashuoneesta.

Viimeistään vuonna 1921 myös pihan puoleinen varastohuone otettiin ainakin osittain verstaskäyttöön, kun se yhdessä luotshallituksen korjauspajalta vapautuneen verstaan kanssa sisustettiin valtion hienomekaanisen konepajan toimitilaksi. Pihan puoleisesta huoneesta erotettiin tällöin uudella väliseinällä yksi kolmasosa pajaksi, jonne rakennettiin ainakin ahjo. Kyseiseen huoneeseen ei kuitenkaan ollut yhteyttä muista konepajan tiloista, vaan sinne oli sisäänkäynti ainoastaan D-portaan kautta. Muita rakenteellisia muutoksia ei mittauspiirustuksiin ole kirjattu. Konepajan toiminta edellytti erilaisia kiinteitä koneasennuksia, sähköasennusten uusimista sekä valo- että voima-

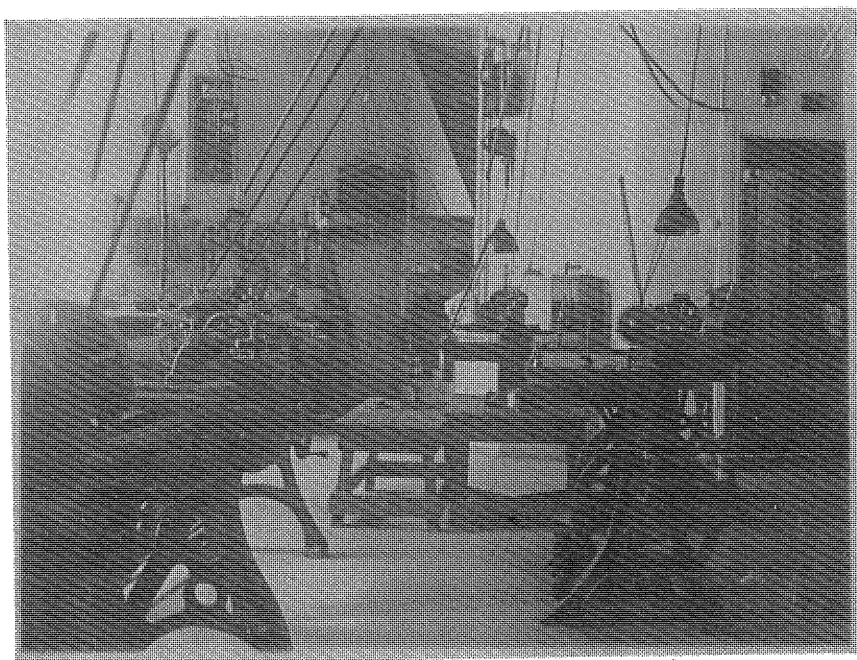
virralle ym. Vuonna 1923 verstaassa vieraili ammattientarkastaja, joka vaati monin tavoin puutteellisen työtilan sijalle uuden järjestämistä. Ilmanvaihto verstaassa oli järjestämättä, mm. kadun puoleisten ikkunoiden kalterit estivät niiden avaamisen. Ilmeisesti tilojen pimeys ja pintojen mustuminen nostivat esiin vaatimuksen tilojen nopeasta maalaamisesta. Em. puutteiden korjaustoimenpiteet toteutuivat ja konepaja toimi tiloissa vielä seuraavat kuusi vuotta. (Sairio 1974, s. 24 ja 28. Tark.mittausspiirustus 1933, kellarikrs; VA Rakh II Ica 161:1a)

Hienomekaanisen konepajan seuraava huoneisto ensimmäisessä kerroksessa (E ? a+b) ei sitä ennen ollut toiminut verstaana, vaan asuin-, liike-, toimisto- ja museon näyttelyhuoneina, joten siinä oli tehtävä useita muutoksia ennen kuin se soveltui paremmin konepajan toimitiloiksi. Pienehköjä huoneita oli yhdistettävä konehuoneen aikaansaamiseksi ja tällöin pihan puoleisten huoneiden kevyet väliseinät purettiin pois. Koneet asennettiin kiinteästi lattioihin, joita myös oli pintarakenteiden osalta uusittava entisen linoleummaton ollessa sopimaton verstaan kulutuksessa. Pihalle aukeavista ikkunoista keskimäinen oli aikaisemmin ollut vain vastaava pieni ikkuna kuin ylemmissä kerroksissa samalla kohdalla sijaitseva kylpyhuoneen ikkuna, mutta laajennettiin nyt täyskokoiseksi (huoneen muiden ikkunoiden kanssa samankokoiseksi) pimeähkön huoneen valonsaannin lisäämiseksi. Huoneistossa oli todennäköisesti aikaisemmin ollut myös tapetoituja huoneita, mutta ainakin konehuoneessa seinät oli nyt maalattava öljymaalilla, alaosastaan tummemmaksi rintapaneeliksi, jonka erotti yläosasta tummalla värillä maalattu ohut viiva (ks. valokuva seur. sivulla).

Ensimmäisessä kerroksessa (tulli)laboratorion sijoittaminen v. 1925–26 alunperin asuin- tai liikehuoneistoiksi suunniteltuihin ja viimeksi toimistohuoneina käytettyihin tiloihin ei ollut paras mahdollinen ratkaisu niin rakennuksen kuin käyttäjänkään kannalta. Vaadittiin melkoisia kunnostus- ja muutostöitä, samoin kuin laboratorioilta sopeutumiskykyä käytettävissä olleiden tilojen puitteissa. Laboratoriossa tarvittiin vesipisteitä, vetokaappeja ja erikoissisustus. Vesipisteet sijoitettiin käytön mukaisesti työpöytien päihin, työpöydät taas keskelle huoneita. Osaan vesipisteistä liittyi kaasulla toimiva lämmintvesivaraaja. Vetokaappien sijoituksen määräisivät käytettävissä olevat hormit, joihin ne oli liitettävä. Erikoissisustus käsitti mm. seinille pöytätasojen yläpuolelle kiinnitetyt lasitavaraakaapit, ainakin osittain kiinteät työpöydät ja -tasot, vaakapöydän ja erilaiset tutkimuslaitteet ja niiden vaatimat asennukset. Pintamateriaalien oli kestettävä vaativaa käyttöä. Parketit säilyivät kuitenkin pitkään myös laboratorion lattioissa. Kulmahuoneeseen, josta tehtiin laboratorion päällikön toimistohuone, ei kohdistunut muutostöidenpiteitä. Yrjönkadun puoleisissa huoneissa tehtiin pääasiassa toimistotöitä tai vähemmän laitteistoa vaativia laboratoriotöitä. Toinen niistä toimi lisäksi henkilökunnan kahvihuoneena (nyk. huone nro 152), kun muut sosiaalilat, pukukaapit ja WC:t sijaitsivat eteishallin varrella. Muut huoneet oli sisustettu vain laboratoriotyöskentelyä varten. Liuotinvastasto toimi eteishalliin sijoitettu irtokaappi. Tilat ja niiden käyttö pysyi alusta loppuun saakka melko muuttumattomana. Laajin, koko huoneiston käsittänyt kunnostustyö tehtiin vuonna 1962, jolloin hankittiin uusia kalusteita ja varusteita ja tilat maalattiin kauttaaltaan. Laboratorihuoneiden entisten parketti- ja linoleummattojen päälle asennetut muovilaattalattiat tehtiin ilmeisesti myös tässä yhteydessä. (Helprt Dn:ot 385, 500, 560, 602, 617, 831 /R.62 sekä vahv:ton muutospir. 30.4.1962 ULRT; Helprt ark. Suulliset tiedot ja valokuvat; Tullilab., S. Hannén)

Muiden virastojen toiminnot sopeutuivat entisiin asuinhuoneistoihin vähäisin muutoksin. Kulmahuoneistoissa ruokasalit ovat alusta lähtien, kuten edelleenkin, olleet johtajanhuoneita tai istuntohuoneita edustavan ja viihtyisän sisustuksensa sekä läpikululta suljettavan sijaintinsa vuoksi. Näiden huoneiden sisustusta on arvostettu myöhemmissäkin muutosvaiheissa enemmän kuin muiden, ja ne ovat talon parhaiten säilyneitä huoneita. Muista huoneista tehtiin enimmäkseen tavallisia toimistohuoneita. Keittiöitä ei useimpiin niistä aluksi kuulunut, sillä ne sisältyivät entisistä isoista huoneistoista keit-

tiönportaan varrelle muodostettuihin pieniin asuntoihin. Varhaisiin muutoksiin kuului tarpeettomaksi käyneiden kylpyhuoneiden purkaminen kulma- ja keskimmäisessä huoneistossa. Samalla purettiin niiden välinen kantava, alunperin huoneistot erottava väliseinä, jolloin huoneistot yhdistettiin niiden välille näin muodostuneella käytävällä. Ensimmäinen tällainen huoneistojen yhdistäminen tehtiin viidennessä kerroksessa 1917–18 ja toisessa kerroksessa 1924–25. Kolmannessa ja neljännessä kerroksessa huoneistot yhdistettiin vasta 1960-luvulla purkamalla entiset kylpyhuoneet ja väliseinä. Ensimmäisen kerroksen vastaavat huoneistot oli yhdistetty viimeistään jo vuonna 1914. (vrt. liitteet 1 ja 2) (Mittauspiirustukset 1.–5. krs, YRYH 1916, sekä 1933,-43, -55 tarkistetut; VA Rakh II lca 161–163. Muutospiirustus 3. krs, ULRT 6.4.1962 ja 4. krs, ULRT 7.2.1963; Helpri ark.)

Valtion hienomekaanisen konepajan verstashuone vuonna 1930 (nyk. huoneet nro 168–171). Kuva E. Sairio, repro RAKH.

Virastojen arkistot olivat alusta lähtien olleet merkittävä osa niiden toiminnoista. Kiinteistön tässä osassa ei alunperin arkistoaineiston säilyttämiseen tarkoitettuja huoneiloja ollut rakennettu (kiinteistön vanhimpaan osaan oli alunperin tehty arkistotilat konttorihuoneistojen yhteyteen). Tässä talossa arkistoja varastoitettiin aluksi virka- ja huoneistojen huoneiloissa, Erottajankadun puoleisessa rakennuksessa osaa kellarista ryhdyttiin muuttamaan arkistovarastoksi heti omistajanvaihdoksen jälkeen. Viimeistään tullihallituksen tilastotoimisto vuonna 1938 otti osan ullakkokerroksesta käyttöön arkistojensa säilytyspaikaksi. Mitään erityisiä muutostöitä olosuhteiden parantamiseksi arkistointiin paremmin soveltuviksi ullakolla ei tehty. Virastot todennäköisesti käyttivät hyväkseen myös asukkaiden jäljiltä kellarissa vapautuneita varastoja. Mutta vasta 1960-luvulla tehtiin ensimmäiset muutostyöt erityisten arkistovarastojen rakentamiseksi kellarin ja vuoteen 1971 mennessä pääosa kellarista oli muutettu arkistovarastoiksi. Niiden tieltä purettiin runsaasti siihen asti säilyneitä alkuperäisiä kellarivarastojen väliseiniä ja tiloja yhdistettiin suuremmiksi huoneiksi. Entisten varastotilojen muuttaminen arkistoiksi oli mahdollista muuttaessa kellarikin keskuslämmitettäväksi tiloiksi. Lattioiden ja seinien pintarakenteet uusittiin ja tilat täytettiin arkistohyllyköillä. Siihen asti säily-

neet varastojen vanhat puuovet korvattiin uusilla palo-ovilla joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Muutostyöt jatkuivat ainakin koko talon perusparannustyöhön liittyvien laajojen sähköasennustöiden vuoksi kellarikerroksessa vuoteen 1973. (esim. Helprt Dn:ot 43/R.66, 1309/R.69, 717, 1350 /R.70, 1397/R.71, 330 ja 1008 /R.72 sekä muutospiir. 19.8. (viim. täyd. 15.10.) 1969, ULRT; Helprt ark.)

1960–70-lukujen vaihteessa metsähallituksen ensimmäisen kerroksen tiloissa kaksi pihan puoleista toimistohuonetta sekä niiden viereinen yhden huoneen asunto (D18) yhdistettiin purkamalla siihen asti säilyneet alkuperäiset väliseinät huoneiden väliltä. Tilasta tehtiin ns. tietokonehalli, johon sijoitettiin metsähallituksen atk-keskus. Tietokoneet edellyttivät erityistä ilmastointia, joka järjestettiin halliin asennetulla paikalliskojeella. Ilmastointijärjestelmä sekä tietokoneasennukset kaapelointineen edellyttivät sekä alaslasketun katon että korotetun lattian rakentamista. Huonekorkeus oli muutostöiden jälkeen noin 2500 mm. Toimistohuoneissa siihen asti säilyneet tulisijat purettiin, samoin kuin asunnon vuonna 1955 asennetut keittiön varusteet, sähköliesi ja kamina sekä WC. Hallista erotettiin uusilla väliseinillä erillinen valvontahuone D-porrashuoneen vierestä. Sisäänkäynti D-porrashuoneesta poistettiin käytöstä. Muutospiirustus laadittiin lääninrakennustoimiston suunnitteluosastolla ja rakennuslupa vahvistettiin 18.7.1969. Työt saatiin pääosin valmiiksi vuonna 1969 ja osa niistä, kuten maalaus- ja sähkötyöt teetettiin yhdessä muualla talossa samanaikaisesti tehtävien maalaus- ja sähkötyöiden kanssa. Tietokonehallin lattianrakennustyö tilattiin Oy B. Larsen Ab:lta, alaslaskettu alumiinilaattakatto Varmuusrakenne Oy:ltä, ilmastointilaitte asennuksineen Valmet Oy:ltä. Atk-keskuksen rakentaminen alunperin asunnon pohjakaavalla rakennettuihin toimistohuoneisiin oli runsaasti alkuperäisiä sisäpuolisia rakenteita tuhoava muutostoimenpide, mutta ulkoasussa se ei näkynyt. Ikkunat säilyivät entisellään lukuunottamatta yhteen ruutuun asennettua ilmanvaihtoventtiiliä, eikä uusia ilmanvaihtoaukkoja ulkoseiniin avattu, vaan alkuperäistä ilmanvaihtoaukkoa laajennettiin hie- man. (Helprt Dn:ot 781, 1022, 1085 /R.69, 1312/R/71, sekä vahv. muutospiir. 10.6.1969 ULRT; Helprt ark.)

Tietokonehalli poistettiin käytöstä kuitenkin jo vuonna 1976, jolloin kaikki sitä varten rakennetut uudet rakenteet (lattia, katto ja ilmastointijärjestelmä) purettiin kokonaan pois. Sen paikalle rakennettiin virastoruokalan laitoskeittiö. Ruokalan ruokasali rakennettiin Yrjönkadun puolella sijainneiden kolmen toimistohuoneen paikalle purkamalla siihen asti säilyneet alkuperäiset väliseinät huoneiden väliltä. Vain yksi toimistohuoneista säilytettiin alkuperäisessä muodossaan ja siitä tehtiin ruokalan kabinetti ja huoneen alkuperäisestä holvista astiavarasto. (nyk. huoneet nro 155 ja 156). Ruokalan sijoittaminen ensimmäiseen kerrokseen tuli olemaan hyvin merkittävästi rakennuksen alkuperäisiin rakenteisiin puuttuva muutostoimenpide siitäkin huolimatta, että se osittain rakennettiin edellä kuvatun tietokonehallin paikalle. Ruokalalle tehtiin nyt oma koneellinen ilmanvaihto, jonka laitteisto sijoitettiin ullakolle ja tuloilmaputket johdettiin alas E-porrashuoneen seiniin upotettuna. Sen vuoksi myös porrashuoneen seinät rappauspaikkausten jälkeen maalattiin uudelleen kokonaan, kun työt virastoruokalan osalta valmistuivat. Lattioiden ja seinien pintarakenteet keittiön ja ruokasalin tiloissa oli uusittava yhtenäisiksi ja keittiön puolella runsasta kosteutta ja kulutusta kestäviksi. Keittiöön oli lisäksi tehtävä lattiakaivoja ja vesi-, viemäri-, sähkö- ja kaasupisteitä lisättävä, ja niihin liittyen muutostyöt ulottuivat myös kellariin, jonne mm. sijoitettiin lattiakäivöön liitetty rasvanerotin. Vanhat väliovet hävitettiin, kaksi oviaukkoa muurattiin umpeen ja avoimiksi jätettyjä oviaukkoja ruokasalin ja keittiön välillä laajennettiin. Alaslaskettuja kattoja tiloihin ei enää rakennettu. Virastoruokalan yhteyteen rakennettiin uusi WC (nyk. huoneet nro 198 ja 199). Virastoruokalan henkilökunnan sosiaalitoiloi- ei ollut tilaa ruokalan välittömässä yhteydessä vaan ne sijoitettiin E-porrashuoneen vastakkaiselle puolelle entiseen toimisto-, alunperin ilmeisesti liikehuoneeksi rakennettuun huoneeseen. Huoneeseen rakennettiin WC:t ja suihku- ja pukuhuoneet

seinien vierelle siten, että huoneen keskelle jäi vapaa taukotila (nyk. huoneet nro 158a–160). E-porrashuoneen sisäänkäynnistä tuli virastoruokalan pääsisäänkäynti, keittiön tavarankuljetuksia varten avattiin jälleen alkuperäinen oviaukko D-porrashuoneeseen, joka tietokonehallin rakennustöiden yhteydessä oli suljettu. Rakennuksen ulkoasuun virastoruokalan sijoittaminen taloon vaikutti vain vähän, näkyvimpänä katolle ulkopuolisina pinta-asennuksina johdetut ilmanvaihdon poistoputket. Uusia ikkunoita oviaukkoja ei tehty eikä vanhoja poistettu, vanhaa raittiinilmanottoaukkoa keittiön ulkoseinässä edelleen laajennettiin.

Virastoruokalan ja siihen liittyvien henkilökunnan sosiaalilojen muutostöiden suunnitelmat ja toteutus tilattiin yksityisiltä suunnittelutoimistoilta ja urakoitsijoilta. Arkkitehtisuunnitelmat laati LL-toimistot Ky, LVI-suunnitelmat Insinööritoimisto Taisto Tuomi Ky, sähkösuunnitelmat Insinööritoimisto Eero Sahlman Ky ja rakennesuunnitelmat Insinööritoimisto Jukka Alanen Ky. Sähköasennustyöt teki Oy Elektro-Sähkö, lämpö-, vesi- ja viemärijohtotyöt Putkiuorion Ky, ilmanvaihtotyöt Oy Finn-Vent ja maalaustyöt Maalausliike Velj. Lehtinen Oy. LL-toimistot Ky:n suunnittelemat keittiön tilaryhmäkalusteet asennuksineen tilattiin Kelkkalan puusepäntehtaalta, keittiön kojeet valtion hankintakeskuksen kautta. Rakennuslupa muutostöille oli vahvistettu maistraatissa 23.3.1976, ja töiden loppukatselmus pidettiin 29.7.1977. E-porrashuone kunnostettiin vasta 1978–79, ja väritystutkimuksiin soveltaen perustuva maalaustyö tilattiin Maalausliike Pertti Hukkaselta. E-porrashuone on edelleen tällöin toteutetussa asussaan. Virastoruokalassa on tämän jälkeen keittiön laajennuksen (ks. seur.) lisäksi lähinnä vain pintakäsittelyjä uusittu. (Helpr Dn:ot 1039/4/75, 269, 1295, 1338, 1341, 1465 ja 1474 /4/76, 119, 289, 624/4/77, 280/4/78 sekä muutos- ja työpiir:t; Helpr ark.)

Tullilaboratoriolta vuonna 1979 vapautuneista tiloista lähinnä virastoruokalaa olevat käytettiin sen laajentamiseen. Alunperin keittiöksi ja sen apuhuoneeksi (tai palvelijahuoneeksi) rakennetut ja tullilaboratorion laboratoriotiloina käyttämät kaksi huonetta D-portaan vastakkaisella puolella muutettiin ruokalan keittiön esikäsitteilytilaksi ja emäntien työhuoneeksi (nyk. huoneet nro 179, 184a ja 185). Muutos merkitsi kaikkien laboratoriakalusteiden (kiinteät pöytätasot seinien vierellä, vetokaapit ja tiskipöytä) poistamista. Tällöin vanhin laboratorion vetokaapeista, joka oli ollut käytössä uudempien rinnalla loppuun asti, talletettiin tullimuseoon. Tilalle asennettiin myös kiinteitä työtaisoja ja kaappeja ja kylmäkalusteita. Samassa yhteydessä kunnostettiin myös muut tullilaboratorion huoneet tullihallituksen toimistohuoneiksi. Entiset oviaukot eteishallista nyt virastoruokalalle luovutettuihin huoneisiin suljettiin. Laboratoriakalusteet ja vesipisteet purettiin kadun puoleisista huoneista, ja pintarakenteet uusittiin latioissa ja seinissä. Seinien rappauspintaan kiinnitettiin useimmissa huoneissa lasikuitukangas ennen maalausta. Oviaukot samoin kuin ovet pysyivät entisellään ja ainoastaan kunnostettiin. Eteishallin alkuperäinen WC (kalusteet myöhemmin vaihdettu) muutettiin ruostumattomalla teräsaltaalla varustetuksi siivouskomeroksi (nyk. huone nro 184b). Muut WC-tilat uusittiin (nyk. huoneet nro 180–183). Huoneistosta puuttuva kahvio apukeittiöineen tehtiin toiseen Yrjönkadun puoleisista toimistohuoneista (nyk. huone nro 153) (tämä toimenpide ei sisällynyt vahv. muutospirustuksiin). Muutostyön arkkitehtipiirustukset tilattiin LL-toimistot Ky:ltä, sähköpiirustukset laati Ins.t:sto Korpia & Vallius ja Uudenmaan Sähkötaitajat Oy, lvi-työt suunnitteli ja toteutti Yleisilmastointi Oy ja Lähiputki Oy, maalaustyöt Rakennepinnoitus Oy ja sähkötyöt toteutti KytKentäpalvelu Oy. Rakennuslupa muutostöille oli vahvistettu 9.6.1980 ja loppukatselmus pidettiin maaliskuussa 1981. Samaan aikaan oli käynnissä hissien peruskorjaus C- ja A-porrashuoneissa ja sen jälkeen C-porrashuoneen maalaustyöt. (Helpr Dn:ot 263, 687 ja 591/4/79. 425, 460 ja 1038/4/80 sekä muutos- ja työpiirustukset; Helpr ark.)

Ensimmäisen kerroksen muutos- ja kunnostustöiden valmistuttua aloitettiin muutos-työt talon huoltohenkilökunnan uusien sosiaalilojen sijoittamiseksi kellariin. Kysymyksessä olivat alunperin asukkaiden varastoiksi rakennetut, ja 1960-luvulla lomake-

varastoiksi muutetut (alkuperäiset väliseinät purettu ym.) huoneet pihasiivessä F-portaan vieressä (nyk. huoneet nro 070–071 f). Varastohuoneista suurempi (071a–f) jaettiin uusilla tiiliväliseinillä kahdeksi puku- ja pesuhuoneeksi, joihin sijoitettiin WC:t, suihkuhuoneet ja pukukaapit ulkoseinille. Niiden viereen F-porrashuonetta vasten rakennettiin pieni kuivaushuone (071f). Lämmönjakohuoneen viereisestä varastosta tehtiin sosiaalitilojen taukotila, mutta se säilytettiin edelleen läpikuljettavana huoneena. Kyseisissä varastoissa ei koskaan aikaisemmin ollut ollut vesi- eikä viemäripisteitä ja muutos edellytti paitsi niiden, myös kokonaan uuden lattiakaivon rakentamista, jonka vuoksi lattian alla olevaa kalliota oli louhittava. Lupapiirustus laadittiin piirirakennustoimiston suunnitteluosastolla, rakennesuunnitelmat laativat Ins.t:sto Jastek ja Ins.t:sto Veijo Koli. Rakennustöitä tehtiin piirirakennustoimiston omana työnä, lattiakaivon edellyttämä louhintatyö tilattiin Louhintaliike Karppinen Oy:ltä, lvi-työt Oy Huber Ab:lta, sähköasennustyöt Oy Sähkö-Nordia Ab:lta ja maalaustyöt Maalausliike Reijo Eriksonilta. Rakennuslupa muutostöille oli vahvistettu 16.2.1981 ja työt valmistuivat helmimaaliskuussa 1982. Sosiaalilat ovat edelleen tällöin toteutetussa asussaan. (Helprt Dn:ot 1409/4/80, 886, 1330, 1486 ja 1509/4/81 sekä vahv. muutospirustus 11.11.1980 UPRT; Helprt ark.)

8.5.3. Pommitusvauriokorjaukset ja ullakon osittainen muutos kuudenneksi kerrokseksi v. 1944–45

Jatkosodan aikana Helsinkiin kohdistuneissa useissa pommituksissa valtion virastotalo Uudenmaankatu 1–5 selvisi aluksi verraten vähäisin vaurioin. Pommitusvaurioita rakennukseen oli syntynyt 8. ja 24.11.1942, sekä helmikuun 17. ja 26.–27. päivinä vuonna 1944 (Valtiontalouden tarkastusvirasto 1824–1974, s. 73). Ensimmäisellä kerralla oli selvitty vain särkynein ikkunoin, toisella kerralla oli myös välipohjissa tapahtunut vaurioitumista, sillä tammi–helmikuun vaihteessa 1943 anottiin betoniraudan ostolupaa niiden korjaamiseksi. Asiakirjoista ei ole löytynyt mainintoja siitä, missä kohdin kiinteistöä välipohjia oli tällöin vaurioitunut. (esim. kulkul. ja yl.töiden min:ön kirje 30.1.1943; VA Rakh Eaa 16)

Vakavammin rakennus vaurioitui helmikuun 1944 pommituksissa, jolloin useat muutkin valtion talot Helsingissä kärsivät merkittäviä pommitusvaurioita. Uudenmaank. 3–5 (eli kiinteistön v. 1903–05 rakennettu osa) kuului teknillisen korkeakoulun, suomalaisen normaalilyseon, ruotsalaisen lyseon sekä lastensairaalan ja kättilöopiston kanssa laajimmin vaurioituneiden joukkoon. Siihen oli tullut ”pommitäysosuma”, jonka seurauksena Yrjönkadun puoleinen ullakko paloi, ja viides kerros sen alla sekä kiinteistön pihan puoleisessa osassa vaurioituivat pahoin. Vesikatto tässä kiinteistön v. 1903–05 rakennetussa osassa tuhoutui tulipalon johdosta kannatusrakenteineen kokonaan, ja ulko- ja väliseinät samasta syystä ullakon osalta ja lisäksi viidennessä kerroksessa osittain vaurioituivat pahoin. Savupiiput, ovet ja ikkunat olivat muut pääasialliset koko kiinteistössä vaurioituneet kohteet. Rakennus määriteltiin aluksi ainoastaan suojakorjattavien joukkoon, eikä siis heti lopullisesti korjattavaksi. Suoja- ja peittotyöt olivat käynnissä jo maaliskuussa. (30.3.1944 RAKH:een toim. tiedot pommitusvaurioista valtion taloissa H:gissä; VA Rakh Eba 51. H:gissä sij. valtion talojen isänn:n 19.6.1945 läh. vuosikert. 1944; VA Rakh Eba 53)

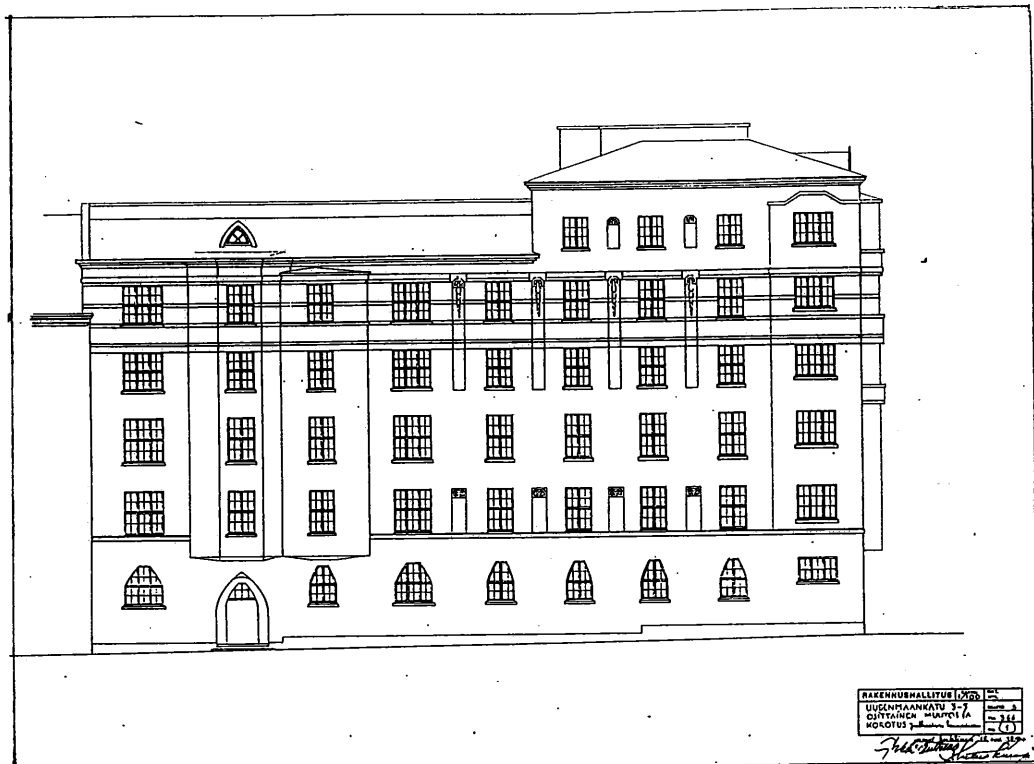
Tuhoutunut ullakkokerros oli viimeksi toiminut tullihallituksen tilastotoimiston arkistona, ja sen alapuolella vaurioituneessa viidennessä kerroksessa oli tilastotoimiston virkahuoneisto. Virastot olivat kuitenkin evakuoineet arkistojaan muualle jo sodan alussa vuonna 1939, myös tilastotoimiston arkistot olivat suojassa pommiosuman sattuessa. Henkilövahinkoja ei myöskään tiedetä talossa sattuneen.

Huhtikuun 1944 aikana valmistuivat rakennuspiirustukset korjaamista ja korottamista

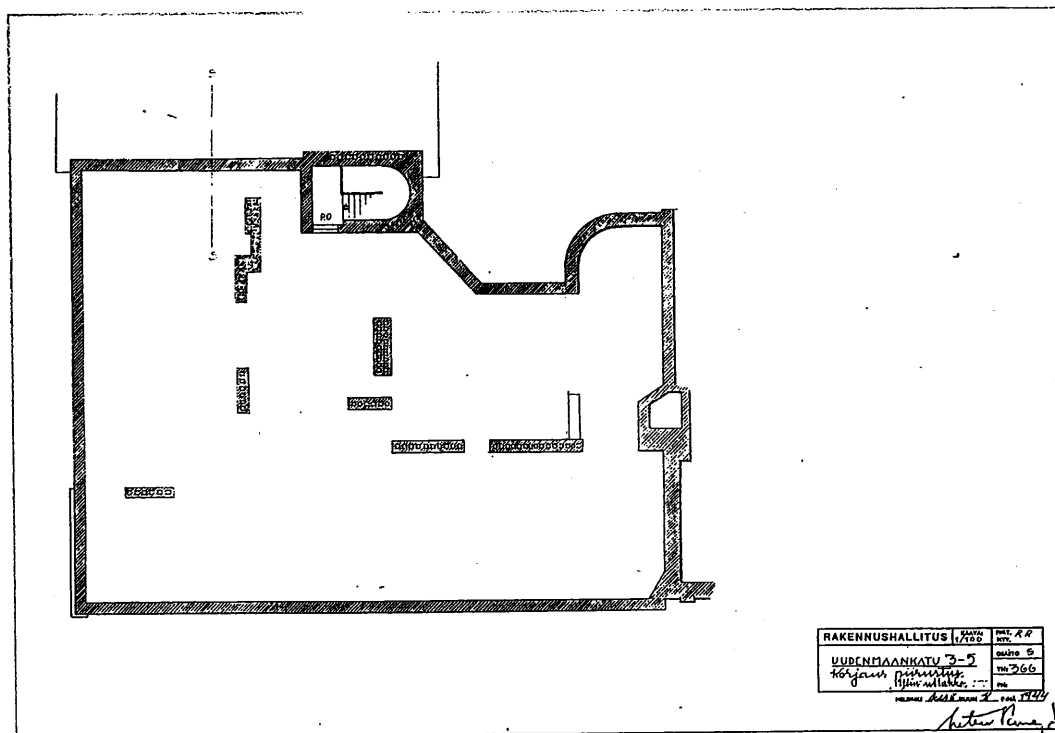
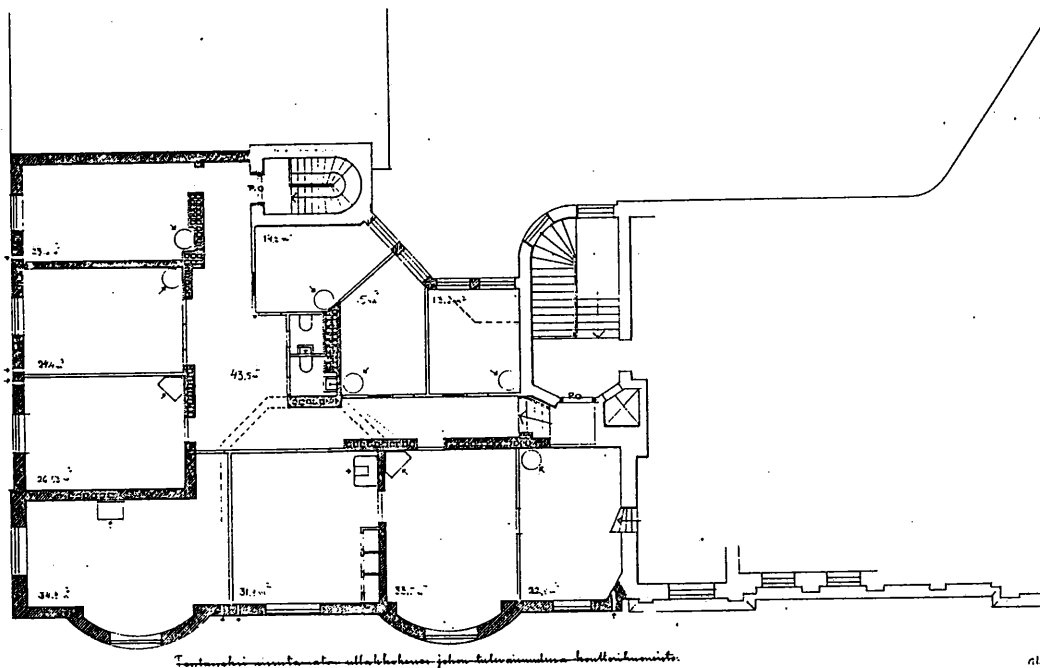
varten rakennushallituksen suunnitteluosastolla v.t. yliarkkitehti Antero Pernajan johdolla. Maistraattiin vahvistettaviksi toimitettujen piirustusten saatteessa ilmoitettiin, että "Julkisivujen muotoilussa on mahdollisuuksien mukaan pyritty säilyttämään rakennuksen alkuperäinen ilme". Niiden mukaisesti rakennuksen alkuperäistä, korkeata ja monimuotoista kattorakennetta ei enää rakennettu entiselleen vaan uusi vesikatto rakennettiin yksinkertaistettuna ja madallettuna sekä suorilla räystääsinjoilla jättämällä pois Yrjönkadun puoleinen "tarpeeton torni" ja korkeat päädyt Uudenmaankadun puolella. Viimeksi mainittujen sijasta seinä muurattiin räystääsinjaan asti tasakorkuisena, joka mahdollisti aikaisemmin tarpeettoman korkean ja vajaasti hyödynnettävän ullakon osan sisustamisen virastohuoneiksi paremman ajan koittaessa. Piirustukset toimistohuoneiston järjestämiseksi ullakolle oli laadittu valmiiksi samassa yhteydessä julkisivujen muutospiirustusten kanssa. Rakennuspiirustukset hyväksyttiin rakennushallituksen istunnossa heinäkuussa 1944, jonka jälkeen ne välittömästi toimitettiin Helsingin maistraattiin vahvistettaviksi. Rakennustarkastajan lausunto, jossa hänellä ei ole rakennustoimenpiteestä huomautettavaa, on päivätty vasta 24.5.1945. Maistraatti vahvisti rakennusluvan 26.5.1945, eli kaksi päivää ennen lisärakennus- ja pommitusvauriokorjausten lopputarkastusta. (ks. piir:t s. 65-68. RAKH ist.ptk.19.7.1944 § 8; VA Rakh Ca 17. Maistr. trnk. 26.5.1945 § 3; VA H:gin maistr. Ca 123)

Koko kiinteistön vaatimista pommitusvauriokorjauksista oli toukokuussa 1944 piirikonttorissa laadittu kustannusarvio tarkoituksena rakennusten "saattaminen täyteen kuntoon vaurioituneissa kohdissa". Korjaustöihin myönnetty määräraha kattoi kuitenkin vain osan em. töistä koituvista kustannuksista. Työt oli Uudenmaank.1-5:ssä päästy aloittamaan piirikonttorille myönnetyllä lisätyövoimalla (10 miestä ja 6 naista) siten, että jo toukokuussa Uudenmaankadun ja Yrjönkadun kulmassa seinien yläosat oli korotettu "ohuella seinämuurauksella", uuden vesikaton uusiminen aloitettu ja ovia ja ikkunoita korjattu. Uudenmaank. 1-5:ssä työt oli siihen asti pystytty tekemään pääasiassa piirikonttorin työvoimalla toisin kuin useissa muissa valtion taloissa, joissa kiireen ja työvoimapulan vuoksi oli käytettävä yksityisiä urakoitsijoita. (kirjeet piirikontt:sta 13.4. sekä 23.5.1944, jossa liitteenä kust.arviot pomm.vauriokorjista; VA Rakh Eba 51)

Mutta rakennuslupa varsinaisiin korjaustöihin saatiin vasta välirauhan jälkeen, ja syyskuun 1944 aikana saatiin vaurioituneiden seinien ja hormien muuraus ja korotus sekä vesikatto valmiiksi. Sisustustyöt siirrettiin seuraavana vuonna tehtäviksi. Syyskuun alussa piirikonttori toimitti rakennushallitukseen 748 000 markan kustannusarvion ullakkokerroksen sisustustöistä. (piirikontt:n 28.3.1945 läh. vuosikert. 1944; VA Rakh Eba 53. Kust.arvio 1.9.1944 (Dn:o 111/552), jota ei tässä yht:ssä ole löytynyt).

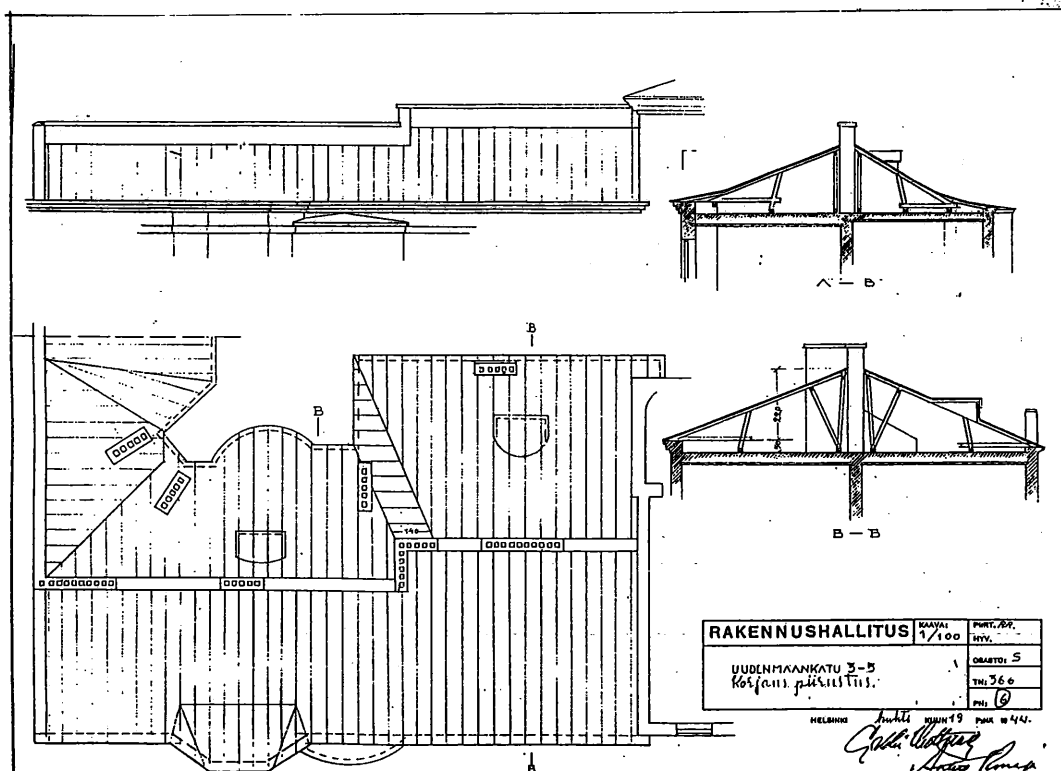
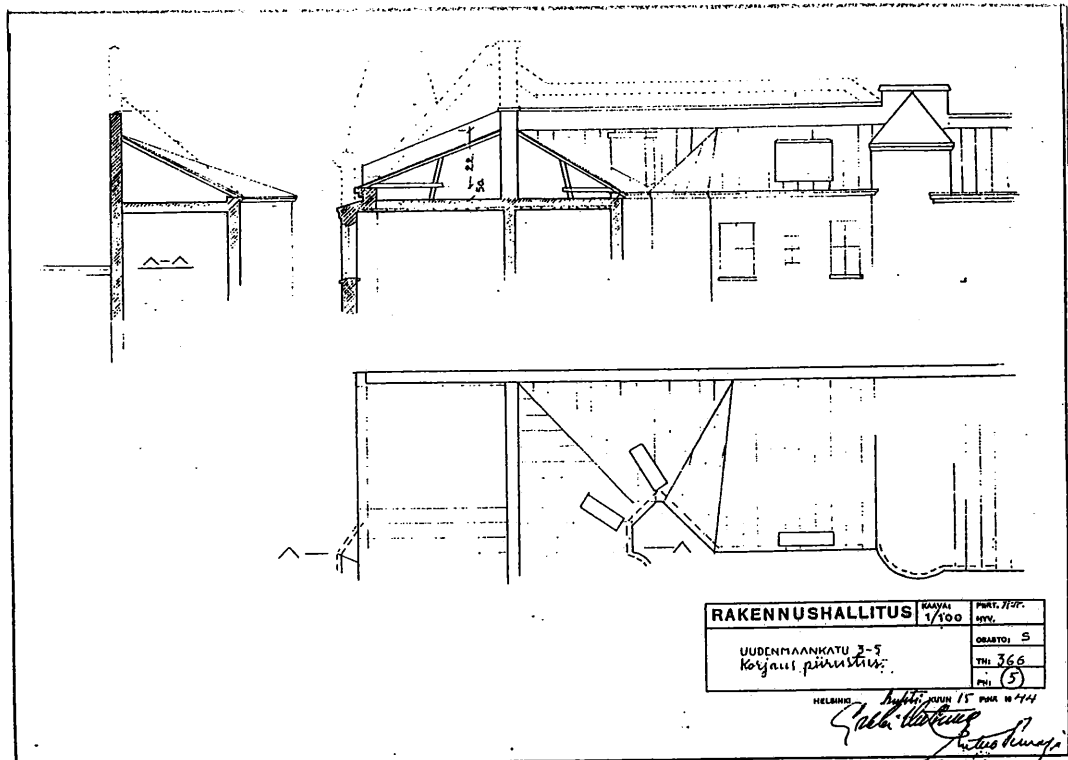

Julkisivut Yrjönkadulle (ylh.) ja Uudenmaankadulle. Osittainen muutos ja korus, 12.4.1944, rakennushallitus, suunnitteluosasto. RAKH ark.

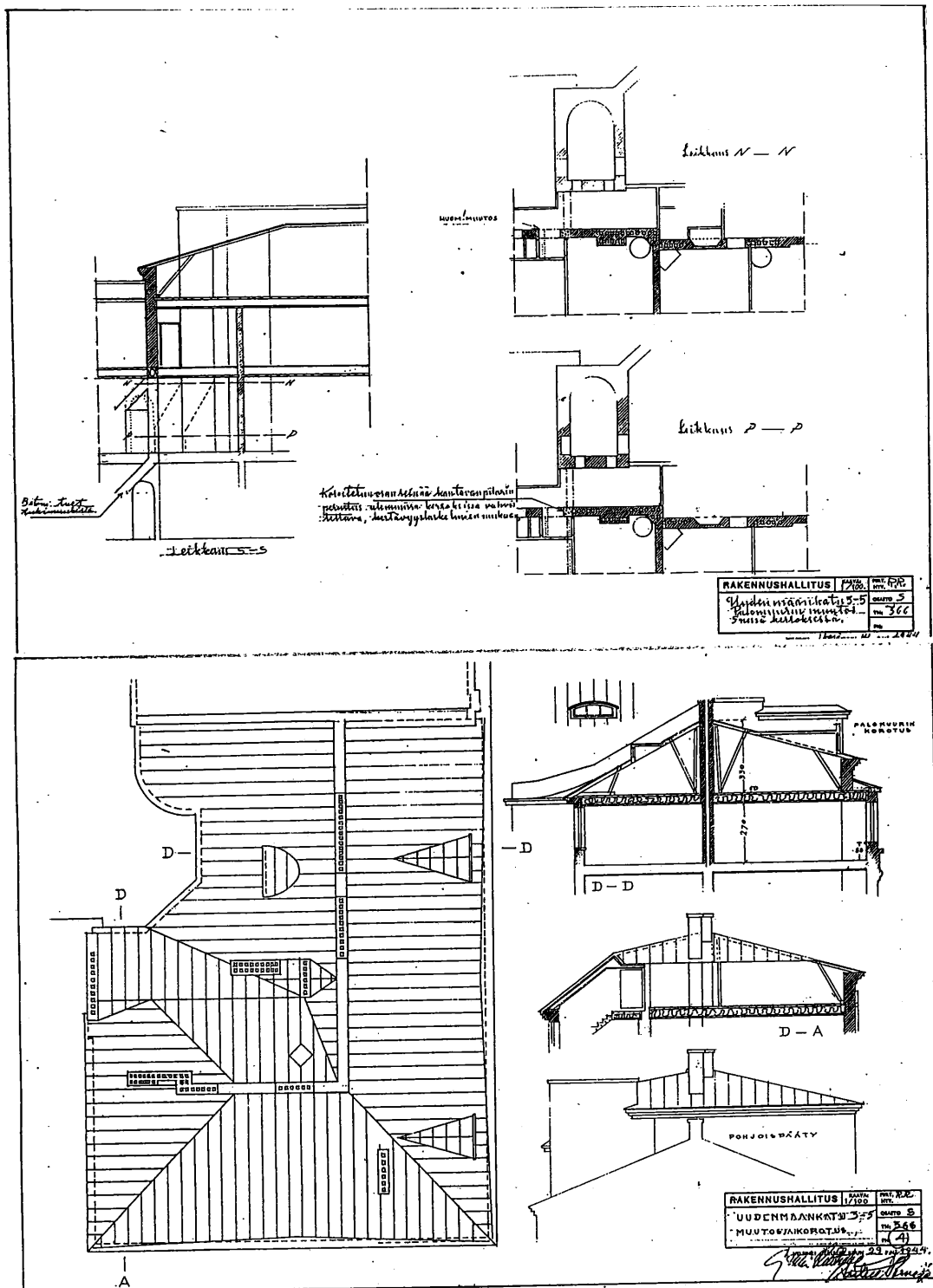
Ylh.: Entiselle ullakolle sisustettava kuudes kerros. Osittainen muutos ja korotus, 22.4.1944, rakennushallitus, suunnitteluosasto. Maistraatin vahv. 26.5.1945. RAKH ark.

Alh.: Ullakko kuudennen kerroksen yläpuolella. Korjauspiirustus 8.6.1944, rakennushallitus, suunnitteluosasto (A.Pernaja). RAKH ark.

Ylh.: Uusi vesikatto rakennuksen pohjoisosassa (leikkaus: Yrjök-piha).
Korjauspiirustus 15.4.1944, rakennushallitus, suunnitteluosasto. RAKH ark.

Alh.: Korjauspiirustus, 19.4.1944, rakennushallitus suunnitteluos. RAKH ark.

Ylh.: Palomuurin muutos viidennessä kerroksessa kuudennen kerroksen alapuolella, 14.6.1944, rakennushallitus suunnitteluosasto. RAKH ark.

Alh.: Rakennuksen korotetun osan vesikatto ja leikkaus (piha-Uudenmaank.). Muutos ja korotus, 29.4.1944, rakennushallitus suunnitteluosasto. Maistraatin vahv. 26.5.1945. RAKH ark.

Toukokuussa 1945 voitiin toimittaa koko kiinteistön pommitusvauriokorjausten ja lisärakennustöiden sekä koneteknillisten töiden lopputarkastukset. Korjaus- ja lisärakennustyöt oli suoritettu piirikonttorin toimesta osittain urakka- ja osittain laskutyönä. Uutta vesikattoa oli tehty noin 1500 m² ja palopermantoa noin 1000 m². Uutta rautabetonivälipohjaa oli tehty 150 m²:n verran. Koko kiinteistössä särkyneet ikkunaruudut oli uudelleen lasitettu sekä ulko- että sisäikkunoissa, ja ikkunoiden puuosia ja ovia korjattu. Kaikki pihan puoleiset julkisivut oli kalkkimaalilla maalattu ja joissakin kohdin tehty ulkopuolisia rappauskorjauksia. Katujulkisivujen kunnostus ainakin kiinteistön Erottajank:n puoleisen rakennuksen osalta sai jäädä odottamaan parempia aikoja, samoin vesikourujen ja syöksytörmien uusiminen ja pihamaan asfalttipäällysteen korjaus (vuoteen 1949 asti). Todennäköisesti Yrjönkadun ja Uudenmaankadun osalla uudelleen muuratut seinien yläosat olisi rapattu jo aikaisemmin. (tark.ptk:t 28.5.1945; VA Rakh Eg 16)

Tullihallituksen tiloissa oli tehty 21 huoneessa täydellinen rappaus-, maalaus- ja paperoimistyö ja lisäksi seitsemässä huoneessa osakorjauksia. Tullihallituksella oli lähes koko kiinteistön ylin eli viides kerros käytössään, ja jonkinasteista vaurioitumista oli todennäköisesti sattunut myös muualla kuin tilastotoimiston huoneissa. Metsähallituksen tiloissa, jotka sijaitsivat kiinteistön molemmilla puolilla pääasiassa neljännessä ja sitä alemmissä kerroksissa, korjauksia oli tehty yhteensä 24 huoneessa, käytävissä ja eteisissä rappaus-, maalaus- ja paperoimistöitä, parkettipermantoja höylätty ja korkkimattoja paikattu. Muiden virastojen huoneistoissa alemmissä kerroksissa ei merkittävämpiä vaurioita ollut sattunut.

C-porrashuoneessa oli tehty rappauskorjauksia ja se oli kokonaan maalattu. Yrjönkadun puoleisesta E-porrashuoneesta ei ole mainittu, vaikka sen on täytynyt vaurioitua ainakin rappausten ja ikkunoiden osalta saman osuman seurauksena kuin muu rakennus. Pihan puolella F-porrashuoneessa oli portaan katto valettu uudelleen sekä tehty rappaus- ja maalauskorjauksia. Vakavia vaurioita oli syntynyt myös Erottajank:n puolella A-porrashuoneessa, jossa oli jouduttu seinäsortumia uudelleen muuraamaan sekä rappaamaan ja tekemään maalauskorjauksia.

Uusi kuudennen kerroksen huoneisto rakennettiin osittain uusitun entisen yläpohjan päälle ja huonekorkeudeltaan se suunniteltiin mahdollisimman matalaksi (2700 mm; toteutus 2800 mm). Kantavat väliseinät muurattiin jatkaen suoraan aikaisemmin viidennen kerrokseen päättyneistä seinistä ylöspäin, joten pohjakaavasta tuli alempien kerrosten mukainen, paitsi että kevyin väliseinän rajatut saniteettitilat järjestettiin eri tavalla. Töiden ollessa käynnissä rakennushallituksessa laadittiin työpiirustuksia mm. kantavien rakenteiden lisätukirakenteita varten viidennessä kerroksessa (ks. piir:t s. 68). Kaikki huoneet varustettiin uuneilla, eikä muuta lämmitysjärjestelmää tiedetä uusiin huoneisiin järjestetyn, vaikka talven aikana oli kiinteistön osittain kattava keskuslämmityslaitteisto myös uusittu ja kattilahuone rakennettu.

Julkisivuissa näkyvä muutos tuli pian valmistumisensa jälkeen arkkitehtonisesti ankaraasti tuomituksi. Rakennuksen, joka oli "eräs vuosisadan vaihteen arkkitehtuurivaiheemme täysipainoisimpia edustajia", "hyvin suunnitellun julkisivun mielenkiintoinen yläosa oli eloisine kuparipeitteisine kattoineen...korvattu rapatulla kivilaatikolla, joka päättyy kehnoon ja mitäänsanomattomaan kattolistaan.", "Tässä tapauksessa on hyvin suunniteltu arkkitehtuuriluoma korvattu sekasotkulla, jolla ei ole mitään yhtenäistä ideaa tai kantavaa ajatusta. Sellaista älköön tapahtuko, ei edes silloin kun rakennuttajana on valtio." (Wasastjerna 1946, s. 45–46)

Arvostelussa kiinnitettiin kuitenkin liian tiukasti huomio vain lopputulokseen alkuperäisen ulkoasun kannalta. Sitä havainnollistamaan oli käytetty kuvaparia tilanteesta alunperin sekä muutoksen jälkeen (ks. Inventointi 1991 osat 1–3, joissa kyseinen kuvapari nimiösvulla). Muutosta ei olisi tehty ilman katon ja seinien pommitusvaurioita. Oli sel-

vää, että työvoima- ja rakennusainepulan vallitessa alkuperäisen mukaista suuritöistä ja ullakkotilaa haaskaavaa vesikattoa ei voitu nyt uudelleen rakentaa, etenköön kuparista. Toteutuksen täytyi myös tapahtua nopeasti koko vesikaton tuhouduttua, ja korjaus- ja muutospiirustukset olivat olleet valmiina kahden kuukauden kuluttua pommituksesta.

Toisin kuin useissa muissa kohteissa, joita arvostelussakin mainitaan, täällä ei ollut tarpeettomasti poistettu mitään alkuperäisiin julkisivuihin kuuluvaa. "Turhat" julkisivukoristeet saivat ylimmät mukaan luettuna jäädä paikoilleen, päinvastoin jäljittelemällä niitä myös seinien uudelleen muuratuissa yläosissa pyrittiin muutoksen vaikutusta kokonaisuudessa häivyttämään. Räystäslistat, jotka arvostelussa tuomittiin, oli kalliin ja työllään graniittilistan sijasta valettu betonista alkuperäislistan mallia jäljitellen. Yrjönkadun puoleiseen kuudennen kerroksen julkisivuun oli sijoitettu kaksi uutta, muodoltaan alkuperäisiä graniittijulkisivukoristeita jäljittelevää, mutta betonista valettua koristetta. Alempien kerrosten alkuperäisten ikkunoiden mittasuhteiden ja puitejaon jäljittely kokonaan uusissa kuudennen kerroksen ikkunoissa osoittaa myös pyrkimystä rakennuksen arkkitehtuuria kunnioittavaan muutokseen. (ks. piir:t s. 65)

8.5.4. Perusparannus v. 1969–1972

Koko kiinteistön LVI- ja sähkötekniinen perusparannus toteutettiin v. 1969–72. Se käsitti siihen asti pääasiassa puulämmitteisten rakennusten muuttamisen vesikeskuslämmitteiseksi ja liittämisen kaupungin kaukolämpöverkoston. Lisäksi vesi- ja viemärijohtoverkoston laajennettiin uusien WC-tilojen rakentamisen vuoksi ja aloitettiin koneellisesti tehostettu ilmanvaihto uusien WC-tilojen koneellisesta poistosta. Myös kiinteistön sisäiset sähkö- ja puhelinverkot uusittiin laajasti. Samassa yhteydessä kiinteistön tässä v. 1903–05 rakennetussa osassa myös sisätilojen pintarakenteet ja -käsittelyt uusittiin ja tilajäsentelyä muutettiin virastokäyttöä vastaavaksi. Käyttötarkoituksen muutokset tässä vaiheessa olivat vähäisiä paitsi kellarikerroksessa (ks. luku 8.5.2., s.60–61). Rakennus oli tällöin metsähallituksen ja tullihallituksen kesken kerroksittain jaettu siten, että metsähallituksen käytössä olivat pääosa ensimmäisestä, toisesta, kolmannelta ja neljännessä kerroksesta, tullihallituksella viides ja kuudes kerros kokonaan.

Kaikki perusparannustoimenpiteet yhdessä merkitsivät rakennuksen sisätilojen (pintakäsittelyjä lukuunottamatta) siihen asti hyvin säilyneen alkuperäisen asun voimakasta muuttumista. Kaksi kolmasosaa vaille käyttöä jääneistä talon kaakeliuuneista purettiin ja huoneisiin asennettiin kokonaan uudet sisustusta hallitsevat elementit, levyradiaattorit ikkunoiden alle ja pinta-asennuksina seinillä kulkevat lämpöjohdot. Kaikki alkuperäiset tai sen mallin mukaiset suorakulmaiset läppäventtiilit seinissä korvattiin pyöreillä lautasventtiileillä. Uusia kanavia seiniin ei tiedetä avatun. Huoneissa sähkö- ja puhelinjohdot sijoitettiin seinälle yleensä jalkalistan yläpuolelle pinta-asennuksina, peitettynä lastulevy- tai metallikoteloilla, jotka useimmiten on pintakäsittely yhtenäisenä seinien kanssa.

Rakennuksen alkuperäiseen pohjakaavaan puututtiin tässä yhteydessä voimakkaasti. Huoneistojen keskelle muodostettiin kerroksittain keskikäytävä, jolla sen molemmiin puoliin sijaitsevien toimistohuoneiden läpikulku vähennettiin minimiin. Metsähallituksen tilat toisessa ja neljännessä kerroksessa yhdistettiin toisiinsa jatkamalla käytävä kiertämään myös E-porrashuone, mikä järjestyi purkamalla porrashuoneesta kahteen kadun puoleiseen huoneeseen (nyk. huoneet nro 264 ja 265, 463 ja 464) johtanut sisäänkäynti ja siihen liittynyt kolmiomuotoinen eteinen ja erottamalla käytävä huoneista uudella tiiliväliseinällä. Huoneiden alkuperäinen koko ja muoto muuttuivat ratkaisevasti ja uunit purettiin käytävän kohdalta.

Uusia WC-tiloja ei rakennettu aikaisempien tilalle, vaan niistä kokonaan erikseen huoneisiin, joissa vesi- ja viemäripisteitä ei aikaisemmin ollut. Vanhoja WC-tiloja, joista useat vielä olivat taloon alunperin rakennettuja ja myöhemmin vain uusilla kalusteilla varustettuja, ei purettu, mutta useimmat niistä poistettiin käytöstä hävittämällä kalusteet ja sulkemalla vesi- ja viemäripisteet.

1969–71 muutettiin myös 2.–5.:ssä kerroksessa entiset kulmahuoneistojen keittiöt paremmin henkilöstötiloina toimiviksi. Niihin rakennettiin muusta huoneesta liukuovella erotettavat keittokomerot, jonne sijoitettiin tiskipöytä, sähköliesi ja astiakaapit. Aikaisemmat linoleummatot korvattiin muovilaattalattioilla ja huonekorkeus laskettiin alaslasketulla katolla 2700 mm:iin. Keittiöissä alaslasketut katot rakennettiin puupohjaisista levyistä, ja ilmanvaihtoa varten niihin sijoitettiin lautasventtiilit.

Keskikäytävän rakentamisen myötä useita oviaukkoja huoneiden väliseinissä laitettiin umpeen. Osa niistä poistetuista alkuperäisistä peiliovista siirrettiin keskikäytävän uusiin oviaukkoihin, mutta pääasiassa uusiin oviaukkoihin hankittiin uudet laakaväli-ovet. Erityisesti alkuperäiset pariovet hävisivät tässä vaiheessa lähes täydellisesti E-portaan viereisiin eteishalleihin kohdistuneiden muutosten vuoksi, eikä niille ollut käyttöä uusissakaan väliseinissä. Pariovia on säilynyt Uudenmaankadun puoleisten huoneiden välisissä oviaukoissa, vaikka useat niistä ovatkin toiselta puolelta umpeen levytettyjä.

Keskikäytävistä C- ja E-porrashuoneen välillä muodostui kaikkein tehokkaimmin rakennuksen alkuperäisen luonteen hävittävä, ja samalla rakennuksen muuta kuin käyttöarvoa merkittävästi alentanut elementti. Varsinaisia käytäviä ei rakennuksessa alunperin ollut. Eteishallit olivat erillisiä pohjaltaan monimuotoisia huoneita, jotka väliovien (ei avonaisten oviaukkojen) kautta olivat yhteydessä viereisiin huoneisiin. Rungon keskellä sijainneet tarjoiluhuoneet, joista tehtiin osa pitkää käytävää, olivat olleet kalustettuja (esim. astiahyllyt jne.), vaikkakin läpikulkuun tarkoitettuja huoneita. Tarjoiluhuoneen läheisyydessä nykyisen käytävän kohdalla sijaitsivat myös kylpyhuoneet, WC-tilat ja komeroita (joista useimmat oli ehditty purkaa jo aikaisemmin). Yhtenäisiä laajoja seinäpintoja ja pitkiä näkymiä ei ollut, eikä valonsaanti ollut ainoastaan keinovalon varassa; pihan puoleisten huoneiden läpi saatiin väliseinien yläosaan sijoitettujen valoikkunoiden kautta myös luonnonvaloa, ja kylpyhuoneissa olivat olleet ikkunat porrashuoneeseen. Eteishalleista ja mahdollisesti myös tarjoiluhuoneista ainakin osa oli ollut tapetoituja. Lisäksi on huomattava, että rungon keskellä sijainneet ei-edustustilatkin olivat huonekorkeudeltaan muiden huoneiden kaltaisia. Uusista keskikäytävistä sen sijaan muodostui suoria ja luonnottoman pitkiä (kaksi huoneistoa yhdistävää), matalia, ikkunattomia tiloja, joiden ankeutta (aikaisempaan verrattuna) lisäsivät laakaovien runsas määrä, koko käytävän yhtenäisinä kattavat seinien monotoniset maalipinnat ja lattioiden ja seinien pintarakenteet sekä yleisvalaistus kattovalaisimilla.

Sisätilojen muutostyöt näkyivät jonkin verran porrashuoneissa, C-porrashuoneessa vähiten ja entisissä keittiön porrashuoneissa eniten, erityisesti lähinnä varapoistumistieksi jääneessä D-porrashuoneessa. Viimeksi mainitussa suurin osa entisistä keittiösisäänkäynneistä ja kylpyhuoneen ikkunoista laitettiin umpeen (viidettä kerrosta lukuunottamatta), ja porrashuoneen päätyseinään kullakin kerrostasanteella tehtiin kokonaan uusi keskikäytävään avautuva palo-ovellinen oviaukko. E-porrashuoneessa sivusisäänkäynnit muurattiin umpeen paitsi viidennessä kerroksessa, ja osa huoneistojen ovista korvattiin uusilla puupalo-ovilla, kuten F-porrashuoneessakin.

Lisäksi kaikki em. perusparannustoimenpiteet aiheuttivat muutoksia erityisesti kellarissa. Lämmönjakohuone sekä uudet puhelinkeskuksen relehuone ja sähköpääkeskus sijoitettiin pääasiassa olemassa oleviin huonetiloihin. Uudet lämpö-, vesi- ja viemärijohtot vedettiin osittain pinta-asennuksina käytävän katossa (ilman alaslaskettua kat-

toa), osittain laatan alla (liittymät vanhoihin viemäreihin ja vesijohtoihin). Kellarin läpikulku ratkaistiin keskikäytävällä ylempien kerrosten tapaan, ja sinne mm. sisustettiin uusia arkistohuoneita.

Ulkoarkkitehtuuriin sisätilojen muutostoimenpiteet sen sijaan eivät vaikuttaneet mitenkään. Uunilämmityksestä luopuminen ei merkinnyt savupiippujen häviämistä katolta, sillä purettujen uunien hormeja hyödynnettiin edelleen painovoimaisessa ilmanvaihdossa. Lämpötalouden parantamistoimenpiteet eivät yltäneet ikkunoiden uusimiseen. Ilmanvaihtaukkoja julkisivuissa ei lisätty, laajennettu tai varustettu uudenaikaisilla säleiköillä. Julkisivuja ei tässä vaiheessa kunnostettu lainkaan, vaan niiden peruskorjaus toteutettiin myöhemmin erikseen. Kiinteistön perusparannusta jatkettiin vuonna 1973, kiinteistön v. 1914–15 rakennetun osan asunnoissa.

Koko projektin pääsuunnittelusta vastasi Uudenmaan lääninrakennustoimiston suunnitteluosasto, joitakin rakennemuutospiirustuksia laadittiin rakennushallituksen suunnitteluosastolla. Lvi-suunnitelmat tilattiin Ins.t:sto Juhani Salmivallilta, sähköpiirustukset laadittiin lääninrakennustoimistossa. Rakennustyöt toteutettiin pääasiassa lääninrakennustoimiston omana työnä, sähköasennustöitä teetettiin eri urakoitsijoilla, ainakin Elektro-Sähkö Oy:llä, Aulangon Sähköllä (sähköpääkeskus) ja Helsingin talosähköllä. Ilmastointikanavien hankinnasta tehtiin urakkasopimus Loman pelti Oy:n kanssa, ja ilmanvaihtotöitä tilattiin lisäksi Kallion Pelti ja Kaide Oy:ltä. Alaslasketut katot (tietokonehalliin asennettavaa lukuunottamatta) tilattiin Ikas Oy:ltä, Maalaustyöt, joita tehtiin monessa eri vaiheessa 1969–72, teetettiin ainakin seitsemällä eri maalausliikkeellä, lattiapäällystetyt Oy Renlund Ab:n tukkuosastolla ja Maalaus ja Lattia-ala Oy:llä. Keittiökalusteet tilattiin Karelian puunjalostukselta, lääninrakennustoimistossa laadittujen mittapiirustusten mukaiset puupalo-ovet Osuuskunta Metsäliittoa, valaisimia Sähköliikkeiden Oy:ltä ja Idman Oy:ltä. (Helpr Dn:ot v. 1968–72. Hyv:t LVI-piirustukset, Ins.t:sto J. Salmivalli 1969–71, muutos- ja työpiirustukset 1969–71, ULRT; Helpr ark. Rakennemuutospiir. 7.3.1969, vahv. 12.3.1969, Rakh s.os.; Rakvv ark.)

8.5.5. Peruskorjauksen suunnitteluvaiheet

Varsinaista koko kiinteistön käsittävää peruskorjausta alettiin suunnitella 1970-luvun alussa samalla kun kiinteistön perusparannus koneteknisten töiden osalta oli valmistumassa. Rakennushallitus oli tilannut Arkkitehtitoimisto Aili ja Niilo Pulkalta alustavan koko kiinteistöä koskevan peruskorjausluonnoksen, joka oli lähinnä L 1 -tasoinen yleisselvitys ja valmistunut 20.3.1974. Kyseinen peruskorjausluonnos ei johtanut kuitenkaan vielä jatkosuunnitteluun, eikä lisätoimeksiantoihin luonnoksen laatineelle toimistolle.

Vuonna 1978 hyväksyttiin rakennushallituksessa peruskorjauksen perustamissuunnitelma, joka oli piirirakennustoimiston laatimana valmistunut vuoden 1977 lopulla. Perustamissuunnitelmassa todettiin, että rakennuksen kunnostusta eri rakennusosien ja varusteiden osalta oli välttämätöntä jatkaa, kunnes se vastaisi voimassa olevia määräyksiä ja käytön vaatimuksia. Sekä tulli- että metsähallitus olivat myös esittäneet muutos- ja korjaustöiden jatkamista tässä v. 1903–05 rakennetussa osassa eri kerroksissa olevissa tiloissaan. Kuitenkin oli jo 1970-luvun kuluessa merkittäviä perusparannustöitä tehty enemmän kuin kiinteistön vanhimmassa osassa. Lisäksi suunnitelmassa esitettiin kokonaan uusien, rakennuksen muuhun liikennejärjestelmään paremmin sopiviin kohtiin sijoitettavien hissien rakentamista (arvioitua kustannukset noin kuudesosa suunnitelman koko kustannusarviosta). Sähkötarkastuslaitos oli jo vuonna 1973 suositellut vanhojen hissien uusimista niiden kuluneisuuden johdosta. (perust.suunn. 12.12.1977, Dn:o 4820/411/77; RAKH)

Valtiovarainministeriön vahvistus kyseiselle perustamissuunnitelmalle ja samalla kehoitus hankkeen esisuunnittelun aloittamiseksi rakennushallituksessa saatiin maaliskuussa 1978. Vuoden 1979 alussa valmistui perustamissuunnitelman pohjalta rakennushallituksessa virkatyönä laadittu esisuunnitelma, jonka pääasiallisena kokoajana oli toiminut rakennusarkkitehti A. Hirsimäki. Hankkeen tavoitteena oli rakennusten korjaaminen yleisluonteiseksi virastotaloksi, noudattaen toimistotilojen rakentamisesta annettuja ohjeita, rakennuksessa vallitsevat olosuhteet huomioiden. Museovirasto oli vuonna 1969 inventoinut kiinteistön interiöörit ja sen perusteella esittänyt tiettyjen hyvin säilyneiden interiöörien säilyttämistä sekä entistämistä tulevassa peruskorjauksessa. Tässä rakennuksessa interiööreiltään säilytettäväksi ja entistettäväksi oli esitetty ainoastaan Uudenmaankadun puoleinen pääporrashuone, sekä kulmahuoneistojen alunperin ruokasaleiksi rakennetut kulmahuoneet sekä kolmannessa ja neljännessä kerroksessa samassa huoneistossa kulmahuoneen viereinen alunperin saliksi rakennettu huone. Museovirasto oli mukana peruskorjaussuunnittelussa alusta lähtien. (peruskorjauksen esisuunnitelma 15.1.1977; RAKH)

Peruskorjausmäärärahojen myöntämisen viivästyminen ja peruskorjauksen aloittamisen siirtyminen 1990-luvulle on ollut mahdollista teettämällä osa sen yhteydessä toteutettaviksi suunnitelluista parannustoista (hissien peruskorjaus, kiinteistön vanhimman osan laaja julkisivukorjaus, palo-osastointi, jne) rakennushallituksen vuosittain tarkoitukseen osoittamin määrärahoihin. Tällä välin oli koko rakennuskokonaisuus suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen nojalla (ks. luku 8.2.,s. 45), ja myös käyttäjätilanne oli muuttunut metsähallituksen poismuuton vuoksi. Vuonna 1990 laadittiin rakennushallituksessa uusi peruskorjausesisuunnitelma, jonka pohjalta käynnistettiin suunnittelu ensimmäisen rakennusvaiheen osalta. Ensimmäiseen rakennusvaiheeseen sisältyy vain tämä kiinteistön v. 1903–05 rakennettu osa.

9. RAKENNUSTEKNIikka JA MUUTOS- JA KORJAUSTOIMENPITEET

9.1. Maarakennus

1903–05: Tontilla oli kallioisen maaperän vuoksi louhittava. Tontilta puretut rakennukset olivat olleet yksikerroksisia, matalalle kivijalalle perustettuja puurakennuksia. Niissä ei ollut ollut maanpinnan alapuolisia tiloja, paitsi ehkä pieni ruokakellari, eikä rakennuksia tiettävästi ollut liitetty kaupungin vesi- ja viemäriverkostoon.

Pihan alkuperäisistä pintarakenteista ei ole löytynyt tietoa. Todennäköisesti ainakin osa pihasta oli päällystetty asfaltilla jo Kalevan omistusaikana, sillä vuonna 1915 korjattiin olemassa olevaa asfalttia ja asfalttivesiliistoja pihalla.

Jalkakäytävät Uudenmaankadulla ja Yrjönkaduilla alkoivat rakennuksen kivijalasta. Ne oli päällystetty joko mukulakiveyksellä ja myös joitakin osiltaan jo asfaltilla ja sementillä, ja katujen puoleisilta katonlapeilta alas johdetut sadevedet ohjattiin jalkakäytävien päällysteeseen muotoiltuja kouruja myöten kaduille (ks. luku 2.4., s. 9 ja kuva s. 12).

Muutokset: Pihan varhaisimpia pintarakenteita rikkoneita muutoksia ovat olleet 1914–15 lisärakennuksen rakennustyöt, sen viemäröinti ym., myöhemmin koko kiinteistön siirtyminen sähkö- ja puhelinlinjojen ilmakaapeloinnista maakaapelointiin ja kaukolämpöön liittäminen. Mainittujen muutosten vaatimien kanaalien ja upotusten mitoitus ja reittejä tontilla ei ole tässä yhteydessä selvitetty. Pihan asfalttipäällystystä uusittiin osittain lisärakennusosan valmistuttua kesällä 1915. Pihan asfaltointia kunnostettiin laajemmin viimeksi vuonna 1976 (Helprt Dn:o 854/4/76; Helprt ark.).

Pintavesien johtamiseksi pihan maanpintaa on todennäköisesti 1914–15 lisärakennustöiden jälkeen ja myöhemmin kallistuksilla muokattu, ja myös sadevesikaivoja lisätty. Myös vuonna 1981 kellariin sijoitettuihin sosiaaliloihin rakennetulle uudelle lat-tiakaivolle oli tehtävä tilaa "kallioon kiilaamalla" (Helprt Dn:o 1330/4/81; Helprt ark.).

Pihan alle ei ole rakennettu uusia tiloja, vaan kiinteistön maanpinnan alapuoliset huonetilat rajoittuvat edelleen rakennusten alle.

9.2. Perustukset ja ulkopuoliset rakenteet

9.2.1. Perustukset ja alapohja

1903–05: Rakennus on kokonaan tai osittain perustettu kalliolle. Mikäli paalutus on ollut tarpeen, on se tehty puupaaluja käyttäen.

1916 mittauspiirustuksista on nähtävissä perustukset (perusmuurin ja kivijalan osalta) rakennetuksi 1903 piirustusten mukaisina.

1903 piirustuksissa rakennettavaksi on esitetty perusmuuri hakatuista luonnonkivistä (graniitista), kooltaan noin 400–450 mm paksuista ja muilta mitoiltaan noin 700–1500 mm. Perusmuuri on tasapaksu, Yrjönkadun puolella 3100 mm ja pihan puolella 2100 mm, ulottuen noin 300–600 mm rungon ulkopuolelle. Perusmuuri ja kivijalka yhdessä on leikkauspiirustuksessa esitetty Yrjönkadun puolella porrashuoneen kohdassa kolme kivikertaa, ja pihan puolella vastaavassa kohdassa viisi kivikertaa korkeaksi (ks. takakannen kuva). Kivijalan oli rakennusjärjestyksen § 71:n mukaan oltava vähintään 600 mm maanpinnan yläpuolella. 1903 piirustuksista kivijalan maanpinnan yläpuolisen osan korkeus ei ole tarkkaan määritettävissä. Perustusten syvyys määräytyi myös jo

valmiiksi rakennettujen kellarillisten naapurirakennusten mukaan.

Kellariin on piirretty 100 mm paksu maanvarainen tasainen pohja tehtäväksi kivistä tai valettavaksi betonista, mutta ei tiilestä muurattavaksi (1903 piirustuksissa merkitty harmaalla värillä; tiilestä muurattavat rakenteet väritetty punaisella). Sen alla on jonkinlainen maakosteutta eristävä kerros, luultavasti tuolloin käytetyt sora, sepeli tai tampattu hiekkakerros yhdistettynä salaojitukseen. Alapohjan pinnassa oli ainakin osassa kellarialueella asfalttikerros (ks. luku 9.4.6.5., s.104). Kellarin suunniteltu huonekorkeus oli korkein kellarin käytävässä nyk. E-porrashuoneen alapuolella 2150 mm.

Muutokset: Perustuksiin ei ole tiettävästi kohdistunut muutos- tai korjaustoimenpiteitä. Rakennuksen pihasiipeen 1914–1915 liitetyn lisärakennusosan perustustöiden yhteydessä on oletettavasti jouduttu tämän rakennuksen päädyssä perustusta tukemaan ja ehkä myös vahvistamaan. Lisärakennusosan kohdalla olleessa ulkorakennuksessa oli ollut vuodesta 1891 jo kellarikerros maanpinnan alapuolelle rakennettuna.

Kaukolämpöliitynnälle Yrjönkadulta on ilmeisesti louhittu kanava perusmuurin alta. Kellarin huonekorkeus nykyisin E-porrashuoneen alapuolella käytävässä on holvin rautakannattajan alapinnasta mitattuna (eli matalimmillaan) 2410 mm (1903 ja 1916 piirustuksissa 2150). Huonekorkeuden kasvattaminen on ollut mahdollista vain kellarin alapohjaan kohdistuneilla muutostoimenpiteillä. Ainakin 1969–71 kellarin laatan alla käytävässä on viety uusia viemäriputkia ja mahdollisesti muitakin asennuksia. Vanhat kellarin alapohjat on siten ainakin käytävän ja lämmönjakohuoneen osalta todennäköisesti poistettu kokonaan.

9.2.2. Ulkopuoliset rakenteet

1903–05: Kellariin pihalta nykyisen E-portaan vierestä johtavat portaat ovat sisältyneet jo alkuperäisiin suunnitelmiin. 1903 piirustuksissa on esitetty 600 mm leveät portaat, joissa on 11 noin 150 mm syvää askelmaa. Portaat ja kellarin sisäänkäynti oli hyvin todennäköisesti alusta lähtien suojaavalla katoksella varustettu, jonka rakenne ja muoto eivät piirustuksista ole nähtävissä.

Pihalle noin kuuden metrin etäisyydelle rakennuksen ulkoseinästä rakennettiin pengerrystä vastaan graniittimuuri, jonka maanpinnan yläpuolinen osa on rakennettu aidan muotoon. Sen rakennetta ei 1903 piirustuksissa ole esitetty, mutta se on nähtävissä toteutuneesta, edelleen pihalla säilyneessä rakenteessa. Sen maanpinnan yläpuolisen osan muodostaa seitsemän graniittipilaria, joiden korkeus nykyisestä maanpinnasta on noin 700 mm, ja niiden välissä on nykyisin noin 350 mm maanpinnasta nouseva muuri. Pylväiden yläpäähän porattujen reikien kautta kulkee rautaputkikaide. Tässä käytetty graniitti on silmämääräisesti tarkasteltuna laadultaan ja väritään vastaava rakennuksen kivijalassa ja ulkoseinien pintarakenteissa käytetyn kanssa.

Muutokset: Kellarin sisäänkäyntiin ei ole kohdistunut merkittäviä muutostoimenpiteitä. Pihan pengerrystä rajaavaan muuriin ei myöskään tiedetä kohdistuneen muutoksia, ainoastaan sen näkyvä osuus maanpinnan yläpuolella on madaltunut pihamaan pintarakenteiden uusimisen myötä.

9.3. Runko- ja vesikattorakenteet

9.3.1. Ulkoseinät

1903–05: Ulkoseinät on muurattu poltetuista savitiilistä normaalilla juoksulimityksellä

avosaumoin. 1903 leikkauspiirustuksessa ulkoseinän paksuus (Yrjönkadun puolella) pintarakenteineen (pintarakenteiden osuutta ulkomuurista ei ole piirustuksissa erotettu) on 2.–5. krs:n korkeudella noin 650 mm (2 kiven seinää) ja ullakolla yläpohjasta ylöspäin noin 500 mm. (1 3/4 kiveä). Porrashuoneen ulkomuuri on piirretty 1. kerroksesta ylös asti yhtä paksuna, pintarakenteineen noin 500 mm (1 3/4 kiveä). Rakennusjärjestyksen § 72 :n mukaan ulkomuurien oli oltava 1. krs:n osalta kahden ja puolen kiven, 2.–3. krs:ssa kahden kiven ja 4.–5. krs:ssa yhden ja kolme neljänestä kiven paksuiseksi muurattu. Muuriin oli mahdollista jättää korkeintaan neljänneskiven ilmatila. Pohjoispäädyssä ulkoseinän sisäpinnan muuraamiseen käytetyt tiilet ovat olleet kooltaan noin 265–275x75x130 mm, muista rakenteista tiilikokoa ei tässä yhteydessä ole mitattu (ullakolla nähtävissä rappaamattomana).

1903 piirustuksissa näkyvät kellarin tiilestä muuratut seinät perusmuurin ja kivijalan sisäpuolella ovat pintarakenteineen paksuudeltaan 200 mm (1 tai 1 1/2 kiveä). Ilmatilaa kivijalan ja tiiliseinän välissä ei ole nähtävissä.

Muurauslaasti on todennäköisesti läpi muurin (lukuunottamatta kellaria) pelkkää kalkkilaastia, kun rakennuksesta on tullut molemmin puolin rapattu (sementillä vahvistetulla kalkkilaastilla voitiin muurata ulkopinnoilla). Välipohjien ja yläpohjan rautakannattajat, julkisivujen graniitista veistetyt kerros-, koriste- ja räystäs- sekä ikkunan aluslistat, kadun puoleisen parvekkeen konsolit, muut koristeet sekä ensimmäisen kerroksen graniittiverhous on asennettu paikoilleen jo rungon muuraamisen yhteydessä.

Ikkuna- ja oviaukot ovat suorassa linjassa sekä pysty- että vaakasuunnassa. Ne ovat suorakulmaisia paitsi kellarin muutamien poikkeuksin, jotka ovat ylhäältä kavennettuja ja pääasiassa tasalakisia ja vain muutaman yläreuna on kaareva. Muurin rakennetta ovi- ja ikkuna-aukkojen ympärillä ei tässä yhteydessä ole selvitetty.

Massiivinen tiilirunko rakennettiin toimimaan ilman erityisiä kosteus-, lämpö- ja äänieristyksiä. Koska runko on ulkoseinien osalta vähintään 1 3/4 kiven muuria, on siinä todennäköisesti 1/4 kiven ilmatila sisällä, vaikka sitä ei 1903 piirustuksissa ole esitettykään. Ilmatila (tai mahdollisesti muurausjätteellä täytetty tila) toimi paitsi kosteus-, myös lämpö- ja äänieristyksenä, eikä sen lisäksi muita eristyksiä ulkoseinissä ollut. Ikkuna- ja oviaukkojen sekä läpivientien tiivistykseen on todennäköisesti käytetty tavanomaiseen tapaan voilokkia (eläinten karvoista tehtyä tilkettä).

Kellareiden seinät oli rakennusjärjestyksen § 91:n mukaan muurattava kivijalan sisäpuolelta siitä eristettynä yhden tiilen paksuisina, mikäli kellariin sijoitettiin asuinhuoneita. Vaikka asuinhuoneita ei täällä kellariin sijoitettukaan, sisäseinät ovat 1903 piirustuksissa merkitty muurattaviksi pintarakenteineen paksuudeltaan 200 mm:n (yhden kiven) tiiliseiniksi, erillistä ilmatilaa kivijalan ja seinän välissä ei 1903 piirustuksissa ole nähtävissä. Perusmuuri ja kivijalka yleensä siveltiin sisäpinnalta juoksevalla asfaltilla tai vastaavalla ja kellarin ulkoseinät muurattiin kosteutta paremmin kestäväällä sementtilaastilla. Lisäksi seinän sisäpinnan rappaukseen voitiin käyttää sementtilaastia, johon oli sekoitettu bitumia. (esim. Lahti 1960, s. 66–67).

Eriyisiä paloeristyksiä ei ole lukuunottamatta erillisiä palomureja rakennuksen päädyissä. Palomuri rakennuksen pohjoispäädyssä oli 1903 piirustuksissa kellarista alkaen yhden kiven paksuiseksi esitetty. Rakennusjärjestyksen § 74 edellytti kellarista 2. krs:n korkeuteen 2 1/2 kiven, siitä ylöspäin 1 1/2 kiven ja ullakolta ylöspäin 1 kiven paksuista palomuuria. Toteutuneen muurin paksuutta ei tässä yhteydessä ole selvitetty. Piiloon jäänyt palomuri muurattiin usein eri tiilistä kuin itse runko, tiilistä, joita muoto-, väri tai polttoasteen poikkeamien vuoksi ei kelpuutettu rungon muuraukseen.

Muutokset: Toteutuneen rakennuksen mittauspiirustukset joulukuulta 1916 vastaavat

rakennuspiirustuksia em. kohdissa. Merkittävin kantaviin ulkoseiniin kohdistunut muutos on 1944–45 tehty entisen ullakon osittainen korotus kuudenneksi kerrokseksi. Alkuperäistä ulkoseinää purettiin entisen ullakon osalta ja uusi muurattiin vanhan päältä jatkaen paksuudeltaan vastaavana (600 mm).

Kokonaan uusia ikkuna- ja oviaukkoja alkuperäisiin ulkoseiniin ei ole puhkaistu, mutta muutamia alkuperäisiä ikkuna-aukkoja on laajennettu. Nimittäin pihasiiven päätyyn kiinni 1914–15 rakennettu lisärakennusosa peitti seinässä alunperin olleet keittiön ikkunat, jotka siinä yhteydessä muutettiin kaikissa kerroksissa oviaukoiksi. Lisäksi pihasiiven ensimmäisessä kerroksessa (nyk. huoneessa nro 170) yksi alunperin pieni (vrt. ylempissä kerroksissa säilyneet vastaavat) ikkuna on laajennettu huoneen täyskokoiseksi ikkunaksi. Ikkunanpuitteita uusittaessa ei alkuperäisten ikkuna-aukkojen muotoa ja kokoa ole muutettu.

1944–45 rakennettujen seinien ikkuna-aukot ovat muodoltaan rakennuksen alemmien kerrosten alkuperäisiä jäljitteleviä. Ulkoseinän rakennetta aukkojen ympärillä ei ole selvitetty. Palomuuria rakennuksen Uudenmaankadun puoleisessa päädyssä jatkettiin ylöspäin kuudennen kerroksen rakentamisen yhteydessä. (ks. piir:t s. 66, 68)

9.3.2. Väliseinät ja pilarit

1903–05: Kantavat väliseinät on toteutettu 1903 piirustusten mukaisesti. Ne ovat ensimmäisestä kerroksesta ylöspäin yhden kiven paksuisia (pintarakenteineen n. 350 mm) sekä ne seinät, joissa kulkee hormit, puolentoista kiven paksuisia (pintarakenteineen n. 450–500 mm). Porrashuoneiden sisäseinät ovat kellarin ja ensimmäisen kerroksen korkeudella ulkoseinien paksuiset (600 mm), toisesta kerroksesta ylöspäin puoli kiveä ohuimmat (n. 450 mm). Rakennusjärjestyksen § 73:n mukaan väliseinän, jonka päälle välipohjan kannattajat laskettiin, oli oltava vähintään yhden kiven (noin 300 mm) paksuinen.

Rakennetutkimuksissa on todettu, että välipohjien kannattajat kaikissa kerroksissa on pääasiassa laskettu ulkomuurin ja rungon keskellä kulkevan kantavan seinän varaan. Poikkeuksia ovat kaikissa kerroksissa kulmahuoneiston sali, nyk. E-porrashuonetta vastapäätä olevat kaksi erkkerihuonetta, saman porrashuoneen vieriset eteishallit sekä vastaavat tilat kellarissa. Niissä välipohjan kannattajat sijaitsevat ulkoseinien suuntaisesti väliseinien kannattamana. (Olevat rak:et 1991; RAKH)

Oviaukot kantavissa väliseinissä ovat suorakulmaisia. Muurin rakenne aukkojen ympärillä (holvaus tai rautapalkki) ei ole tiedossa. 1.–5. kerrosten kulmahuoneistojen eteishallissa on holvattu "oviaukko", jossa ei ovea kuitenkaan ole koskaan ollut, vaan holvikaari on osa kantavaa runkorakennetta.

Kellarissa kantavat väliseinät on muurattu vähintään puolentoista kiven seiniksi. 1903 suunnitelmiin sisältyi kellariin sijoitettavia kantavia pilareita, mutta niitä ei tiedetä toteutetun, vaan kyseiset rakenteet toteutettiin suunniteltua pidemmällä jänneväleillä.

Muutokset: Alkuperäisistä kantavista väliseinistä on myöhemmin purettu esimerkiksi kaikissa kerroksissa yhden kiven paksuinen huoneistojen välinen seinä nykyisen keskikäytävän tieltä (D-porrashuoneen kohdalta). (ks. liite 1)

Kuudennen kerroksen v. 1944–45 rakennetuista huoneiden välisistä seinistä joka toinen (yksi vähemmän kuin alemmissä kerroksissa vastaavassa kohdassa) on kantava, yhden tai puolentoista kiven paksuiseksi muurattu seinä. Kuudennen kerroksen huoneisto rajattiin Yrjönkadun puoleisen osan kylmistä ullakkotiloista paksuudeltaan

ulkoseiniä vastaavalla (600 mm) tiiliseinällä. Seinän alapuolella viidennessä kerroksessa ei kantavaa väliseinää ollut kuin osittain (D-porrashuoneen kohdalla), ja siitä syystä viidenteen kerrokseen valettiin seinän alle ainakin yksi kantava betonipilari. Viidennen kerroksen kantavia väliseiniä myös vahvistettiin betonilla. (ks. piir. s. 66, 68)

1960-luvun lopulla ja kaikissa kerroksissa 1969–71 suoritetuissa muutostöissä kantaviin seiniin puhkaistujen uusien oviaukkojen yläpuolinen kannatusrakenne tehtiin käyttäen ratakisko- tai muototeräspalkkia ja betonia. (rak.muutospiir:t 1, 2. ja 3. krs; 8.5.–21.5.1962, rak.konstruktio:t:sto U. Varjo, vahv. 24.5.1962 ja 29.6.1963 sekä rak.muutospiir. 2. krs, 7.3.1969 Rakh s.os., vahv. 12.3.1969; Rakvv ark.) Käytöstä poistetut vanhat oviaukot muurattiin umpeen. Vasta 1970–80-luvuilla on vanhoja oviaukkoja myös kantavissa väliseinissä laitettu umpeen vain toiselta puolelta levyttämällä.

9.3.3. Välipohjat

1903–05: 1903 leikkauspiirustuksessa välipohjat asuinhuoneiden kohdalla 2. kerroksesta ylöspäin on merkitty puurakenteisiksi, koko paksuudeltaan 400 mm:ksi. Vain nyk. E-porrashuoneen eteisen ja 2. krs:n alunperin asuinhuoneen väliin on piirretty välipohja, jossa lattian puukoolaus on muuratun, pintarakenteineen n. 200 mm paksun holvin päällä. Kellarin ja ensimmäisen kerroksen välinen välipohjarakenne oli esitetty muurattuna rakenteena rakennusjärjestyksen § 88:n mukaan. Alkuperäisten suunnitelmien puurakenteisista välipohjista kuitenkin luovuttiin rakennusvaiheessa kokonaan.

1905 palovakuutusasiakirjassa kaikkien välipohjien rakenteeksi on ilmoitettu rautapalkkien varaan valetut betoniholvit ("Alla bjällklag äro af jernbalkar med hvalf af cementbeton"). Rakennetutkimuksissa vuonna 1991 välipohjan kantavan osan rakenteeksi on todettu muuratut holvit ja I-palkit. Palovakuutusasiakirjan laatimista edelsi vakuutusyhtiön katselmusmiesten (arkkitehti ja rakennusurakoitsija) käynti valmistusmassa olevassa rakennuksessa, joten kysymys nimenomaisesti oli jo toteutuneista rakenteista sekä asiantuntijoista katselmuksen suorittajina. On mahdollista, että "sementtibetoniholveiksi" voitiin nimittää myös muurattuja holveja, joiden päälle oli valettu betonitasoitus, tai holvit olisi muurattu sementtilaastilla. On kuitenkin huomattava, että minkään muun rakenteen kohdalla palovakuutusasiakirjassa ei ole mainittu muuraus- tai rappauslaastin sementtipitoisuudesta, vaikka sellaista varmasti oli käytetty esimerkiksi kellarissa. Toivottavasti betonin käyttö alkuperäisissä välipohjarakenteissa, joka on myös rakennustekniikan historian kannalta mielenkiintoinen seikka, vielä selvitetään viimeistään tulevan peruskorjauksen aikana. (välipohjatyypit Vp 1, 1a, 2, 4, 4a, 5, 6. Olevat rak:et 1991; RAKH. Betonin käytöstä asuinrakennusten välipohjissa, ks. esim. Putkonen 1991, s. 33–34)

Nämä alkuperäiset välipohjarakenteet ovat rakennuksessa säilyneet. Rautapalkit sijaitsevat niissä 1100–1150 mm:n välein (osa palkeista on paikallistettu metalli-ilmaisimella, osa koputtamalla, kellarin katossa palkkien alalaidat ovat näkyvissä. Olevat rak:et, 1991; RAKH). Palkkien jänneväli on pisimmillään 6800 mm Uudenmaankadun puoleisissa erkkerihuoneissa ja 6400 mm keskimmäisen huoneiston pihan puoleisissa huoneissa. Palkkien päiden upotus muuriin on n. 200–250 mm molemmissa päissä. I-palkin korkeus on 275 mm, ja ala- ja ylälaipan leveys 110 ja 120 mm. Kaikissa välipohjissa on käytetty samankokoista I-palkkia ja holvin paksuus on 1/2 kiveä. Pääporrashuoneiden eteisissä, joissa on ristiholvatut katot, välipohjarakenne holvin yläpuolisin osin vastaa edellä kuvattua. Kellarissa kappaholveja ei ole tasoitettu alapuolelta, vaan ne ovat edelleen nähtävissä ainoastaan pinnaltaan ohuesti rapattuina.

Välipohjien kannatusrakenteiden päälle rakennettiin kokonaan puurakenteiset lattiat. Höyrysulkuja tai muita erityisiä kosteuseristeitä ei välipohjissa ole käytetty. Kylpyhuoneissa, WC-tiloissa, keittiön ruokakomeroissa ja kellarin ruokavarastoissa on lattian pintarakenne tehty kosteutta eristävällä asfaltilla.

Lämpö- ja äänieristeenä on välipohjissa alunperin käytetty 200 mm paksua muurausjätekerrosta (Vp 1 ja 1a. Olevat rak:et 1991; RAKH), sekä olkitäytettä ja sen päällä ohuempaa hiekkakerrosta (todettu lokakuussa 1991 peruskorjauksen mallihuoneen (nro 354) avatun lattiarakenteen kautta). Olki- ja hiekkakeristys oli alunperin makuu- tai vastaavaksi huoneeksi rakennetun huoneen kohdalla, alue, jolta muurausjätetäytekerros on löytynyt, ei ole tämän selvityksen laatijan tiedossa.

Muutokset: 1.–4. kerroksessa välipohjarakenteisiin ei ole kohdistunut muutostöidenpiteitä paitsi virastoruokalan laitoskeittiön kohdalla (huone nro 175). Siinä alkuperäiset täytekerrokset ja lattiarakenteet on poistettu. Ne on korvattu suoraan holvin päälle levitettyllä noin 110 mm:n kevytsorakerroksella ja sen päälle valetulla teräsbetonilaatalla. Laatta on valettu kahdessa vaiheessa ja väliin on tehty 40 mm:n tasaus- ja vesieristyskerros (koko laatan paksuus yht. 160 mm). Lattiarakenne uusittiin v. 1976–77, kun tila muutettiin virastoruokalan laitoskeittiöksi. Tällöin siitä purettiin alkuperäisen lattiarakenteen lisäksi myös sen päälle vuonna 1969 rakennettu tietokonehallin korotettu lattia. (ks. luku 8.5.2., s. 61) (Vp 2, Olevat rak:et 1991; RAKH)

Nykyinen 5. ja 6. kerroksen välinen välipohja (rakennuksen korotusosan toimistohuoneistossa, lukuunottamatta huonetta nro 609 ja käytävää sen kohdalla) on entinen yläpohjarakenne, jonka päälle v. 1944–45 pommitusvauriokorjauksissa on lisätty 60 mm paksu betonilaatta. Ennen betonilaatan valua päältä on poistettu alkuperäinen palopermanto kokonaan eli kaikki kerrokset rautapalkkien ylälaipasta ylöspäin. Holvin yläpuolinen ilmakerros on tällöin täytetty muurausjätteellä. Betonilaatan alle jäänyt muottilaudoitusta on koolattu rautapalkkien päälle niiden suuntaisesti. Betonilaatan yläpintaan on suoraan kiinnitetty lattioiden pintarakenteet. Laatassa ei ole todettu käytetyn raudoitusta. (Vp 5, Olevat rak:et 1991; RAKH)

Huoneesta nro 609 (korotusosan viimeinen huone Yrjönkadun puolella, ullakon vieressä) alkaa kokonaan uusi, 1944–45 pommitusvauriokorjauksina rakennettu rautabetonivälipohja noin 150 m²:n alalla. Tarkastuspöytäkirjassa 28.5.1945 on ilmoitettu uutta rautabetonivälipohjaa valetun 150 m², mikä siis vastaa 1991 rakennetutkimustuloksia. Rakenteeksi on kauttaaltaan todettu alalaattaholvi, jossa palkkien välinen täytekerros on huoneen nro 609 kohdalla todettu rakennusjätteeksi ja kylmään ullakkoon rajoittuvassa yläpohjaosassa kutterilastuksi. Rakenne on niissä erilainen myös täytekerroksesta ylöspäin. Täytekerros ei ulotu kummassakaan aivan palkin yläpinnan tasoon. Välipohjarakenteessa heti palkkien päällä on muottilaudoitusta, jonka päälle on valettu 50 mm rautabetonilaatta. Lattian pintamateriaali, linoleum alushuopineen on kiinnitetty suoraan laatan pintaan. Näihin 1944–45 uusittuihin ja muutettuihin välipohjiin ei ole kohdistunut myöhempiä muutostöidenpiteitä. (Vp 6, Olevat rak:et 1991; RAKH).

9.3.4. Yläpohja

1903–05: 1903 leikkauspiirustuksessa esitetty yläpohja asuinhuoneen kohdalla oli välipohjien kaltaiseksi suunniteltu, mutta ullakolla sen päälle laskettavaksi oli piirretty ainoastaan n. 100 mm paksu tiilistä muurattu palopohja. Porrashuoneen päälle oli piirretty pintarakenteineen n. 500 mm paksu, kokonaan muurattu yläpohjarakenne. Toimitettu yläpohja on kuitenkin välipohjien tavoin rautapalkkien varaan holvattu. Holvirakenteen päälle suoraan ei ole laskettu täytekerrosta kuten välipohjissa, vaan palkkien päälle poikkisuunnassa lasketun laudoituksen ja holvin väliin on jätetty n. 60

mm:n ilmakerros. Laudoituksen päälle on laskettu n.180 mm muurausjätettyä ja ylimpänä on tiilistä laastisaumoin ladottu palopermanto. (Yp 4, Olevat rak:et 1991; RAKH)

Ullakolla palopermannon päälle ei laskettu vedeneristykseksi asfalttia, kuten viereisessä Kalevan ensimmäisessä talossa oli vesikouruilla varustettuna tehty. Rakennusjärjestys ei tällaista menettelyä edellyttänyt.

Ulkorakennukseen oli 1905 piirustusten mukaan suunniteltu rautapalkkien kannattama yläpohja, mutta toteutuneesta rakenteesta ei ole tehty dokumentteja.

Muutokset: Pommituksessa vaurioituneen alkuperäisen yläpohjan osa korvattiin 1944–45 kokonaan uudella teräsbetonisella alalaattaholvilla, jossa palkkien välinen täytekerros on kutterilastua. Täytekerroksen päällä palkkien yläpinnan tasossa on lattialaatan valumuottilaudoitus, jonka päälle ennen valua on levitetty sanomalehtikerros (rakennetutkimuksen tekijät todenneet vuoden 1944 lehdiksi). Raudoittamaton pintalaatta on paksuudeltaan n. 30 mm. (Yp 3, Olevat rak:et 1991; RAKH)

Kuudennen kerroksen yläpuolelle v. 1944 rakennettu kokonaan uusi yläpohja on rakenteeltaan samanlainen edellä kuvatun kanssa (Yp 3).

9.3.5. Portaat

1903–05: Vain E-porrashuoneen portaikon kannatusrakenne on nähtävissä 1903 leikkauspiirustuksesta. Siinä kerrostasanteet on esitetty muurattuina rakenteina (paks. 300 mm), joiden päälle oli suunniteltu ilmeisesti betonista valettavaksi noin 100 mm paksu pintarakenne (piir:ssa merkitty harmaalla värillä). Ns. lepotasanteet oli esitetty 200 mm paksuina, ei-muurattuina rakenteina (myös harmaalla värillä esitettyjä), ilmeisesti rautabetonirakenteisina.

Toteutetut E-porrashuoneen samoin kuin ent. keittiöporrashuoneiden portaat ovat 1903 piirustuksia vastaavat ns. vapaakannatteiset portaat, joissa betonista valetut askelmat ovat vain toisesta päästään upotettu seinään. C-porrashuoneen taitteisen portaikon porrassyöksyt on todennäköisesti rakennettu päistään kerros- ja välitasanteisiin tuettujen kiskokannattajien varaan. Tasanteet ovat ainakin pintarakenteen osalta betonista valetut. Puisia rakenteita portaissa ei ole. Tasanteet samoin kuin portaatkin on alapinnaltaan rapattu sileiksi kaikissa porrashuoneissa. Rakennetta ei tässä yhteydessä ole tarkemmin selvitetty.

Muita kerrosten välisiä portaita rakennuksessa ei ole ollut. Ulkoportaat kaikkien sisäänkäyntien edessä sekä kadun ja pihan puolella tehtiin suorakulmaiseksi ja sileäksi haka-tuista graniittiaskelmista. Rakennuksen perusmuuri ulottuu leveyssuunnassa ulkoportaiden alle (1903 leikkauspiirustus, ks. s. 21). Ulkorakennuksen kellariin johtivat pihalta ulkoportaat (ks. piir. s. 23).

Muutokset: Sisäportaiden kannatusrakenteisiin, askelmiin tai tasanteisiin ei ole kohdistunut muutostöimenpiteitä, paitsi D-porrashuoneessa, jossa portaikkoa jatkettiin kuudennen kerroksen ullakolle asti v. 1944–45. Portaikon jatko-osa on valettu betonista rakenteeltaan vastaavaksi kuin alempana.

Tiedossa ei ole, millaisia vaurioita v. 1942–44 pommitukset portaiden kannatusrakenteissa aiheuttivat. F-porrashuoneessa pommitusvauriokorjauksina oli "portaan katto valettu uudelleen" (tark.ptk. 28.5.1945; VA Rakh Eg 16).

Rakennuksessa on ollut myös erillisiä kierreportaita, joilla ei ole ollut kantavaa merkitystä. Vuonna 1925 metsähallituksen huoneistot toisessa ja kolmannessa kerroksessa (C 22 ja C 25) yhdistettiin välipohjaan tehdyllä aukolla ja kierreportaalla. Aukko välipohjaan tehtiin käytävän (nyk. huononro:t 251 ja 349, ap. tarjoiluhuoneiden) kohdalla (ks. liite 1). Kierreportaan, joka todennäköisesti oli erillinen valmisrakenne, ulkohalkaisija oli noin 1750 mm. Kierreporras poistettiin ja aukko välipohjassa tukittiin 1960-luvun puolivälissä (muutospiir. 6.4.1962 ULRT, tot. ennen v. 1967). (ks. liite 1)

Toinen vastaava kierreporras (ulkohalk. n. 1250 mm) sijoitettiin vuonna 1938 viiden kerroksen ja ullakon välille tullihallituksen huoneistoon C 30 (nykyiseen käytävään huoneen nro 551 edessä). Aukko yläpohjassa tukittiin ja kierreporras poistettiin v. 1944 kuudennen kerroksen rakentamisen yhteydessä. (ks. liite 1)

Alkuperäiset ulkoportaat ovat edelleen paikoillaan, mutta osittain pihan ja jalkakäytävän asfalttipäällysteiden alle jääneinä.

9.3.6. Ulkotasot ja parvekkeet

1903–05: Rakennuksen ainoan kadun puoleisen parvekkeen kaksi konsolia ovat graniitista veistetyt. Niiden välinen tasanne on valettu betonista graniittipalkkien päälle. Tasanne liittyy kiinteästi ulkoseinään.

Pihan puolelle huoneistokohtaisia tuuletusparvekkeita rakennettiin 10 kpl ja keittiönporrashuoneeseen (nyk. F-porrashuoneeseen) liittyviä kaksi (2 1/2 ja 4 1/2 krs:issa). Tuuletusparvekkeilla tasanteen laattaa kannattaa kaksi alemmas seinään tuettua vino-kannattajaa, jotka liittyvät laatan rautapalkkeihin perustuvaan rakenteeseen. Vuoden 1916 pihajulkisivujen mittauspiirustuksessa esitetyt tuuletusparvekkeet vastaavat 1903 rakennuspiirustuksissa esitettyjä.

Parveketasanteiden kosteuseristyksenä käytettiin alunperin tai jo varhaisessa vaiheessa asfalttikerrosta.

Muutokset: Kadun puoleisen parvekkeen kannatusrakenteisiin ei ole kohdistunut muutostöimenpiteitä.

Kaikkien parveketasanteiden kosteuseritystä on jouduttu uusimaan tai korjaamaan eri aikoina useita kertoja. Tuuletusparvekkeilla laattojen reunat on vesipellityksellä suojattu.

9.3.7. Vesikaton kannatus- ja alusrakenteet

1903–05: 1903 leikkaus- ja ullakon pohjapiirustuksen mukaan rungon Yrjönkadun suuntaisessa osassa oli satulakatto, jonka kattotuolit konttien välityksellä tukeutuivat ulkoseiniin. Kolmikulman vastaisessa osassa oli erillinen aumakatto, jonka rakennetta ei tunneta. Lukuunottamatta Uudenmaankadun puoleista pääporrashuonetta rakennuksen porrashuoneita oli korostettu erillisellä jyrkällä tornikatolla. Ullakkokerros oli korkeudeltaan vaihteleva, mutta korkea kauttaaltaan jyrkän katon vuoksi. Toteutunut katto vastasi ainakin muodoiltaan näitä 1903 suunnitelmia (ks. valokuva s. 11).

Vaihteleva kattomuoto torneineen edellytti monimuotoisia kannatusrakenteita. Kattotuolin leveyden suhde korkeuteen oli rungon Yrjönkadun suuntaisessa osassa noin 1:2 (poikkeuksena tornien kohdat). Koko kattotuoli –kattoparret, niitä pitkän jännevälin vuoksi keskeltä yhdistänyt kitapuu, kattotuolin ulkoseinän päälle tukeneet kontit ja

käpälat– oli 1903 piirretty rakennettavaksi 100 tai 120 mm leveästä, jalasorsi kookkaammasta, ehkä 120 mm (lev.) x150 mm puutavarasta. Kattotuolin eri osien liitokset toisiinsa oli tehty puutapein vahvistettuina loviliitoksina, samoin kuin jatkokset kattoparsissa, jotka pisimmillään olivat noin 8,7 m. Kattotuolien välinen etäisyys toisistaan keskeltä keskelle on koko katossa piirretty 1200 (–1300) mm:ksi. Tällaiset kattotuolit rakennettiin sarjatyönä alhaalla ja nostettiin nippuina ylös valmiiksi paikoilleen asennettujen jalasorsien päälle (esim. Lahti 1960, s. 133).

On huomioitava, että katon kannatusrakenteiden mitoitus olisi mahdollisesti suunniteltu muuten kuin tornien osalta tiilikatteen asettamien edellytysten mukaisiksi (ks. luku 9.4.6.1., s. 97). Kattotuolien etäisyys toisistaan ja rakenteiden mitoitus ovat kuitenkin enemmänkin peltikatteen kannatusrakenteille esitettyjen ohjearvojen mukaiset (mm. Asp 1903, s. 35–37, ohjeelliset arvot kattotuolien etäisyydeksi toisistaan, keskeltä keskelle, yhdenkertaista tiilikatetta varten 1000–1200 mm, kahdenkertaista 900–1000 mm). Erityisesti kadun puoleisten lappeiden jyrkkyys olisi ollut riittävä tiilikatteellekin.

Rakennuksen pohjoispäädyn kapearunkoisessa pihasiivessä oli vain yksi pihalle päin laskeva lape, jonka harja oli palomuuria vasten. Keittiönporrashuoneen (nyk. F-) tornikatto oli erikseen rakennettu.

1903 piirustusten mukaan Yrjönkadun puoleinen tornikatto oli kahdeksan kattoparren päälle rakennettu, pohjamuodoltaan kahdeksankulmainen, mutta terävään huippuun päättyvä. Katon korkeus (räystäslistan ja huipun väli) oli 6,6 m. Jalasorren pituus yhden säteen osalta (kulmasta kulmaan) oli 1,6–1,8 m. Kattoparsien paksuus oli noin 120 mm, ja sidepuut, jotka sitoivat vierekkäiset parret toisiinsa noin 3 m:n korkeudella (jalasorresta ylöspäin mitattuna) olivat vähintään 100 mm leveää puutavaraa.

Keittiönporrashuoneet pihan puolella kohosivat katon räystäslinjaa korkeammalle, ja todennäköisesti niissä molemmissa oli erillinen tornikatto (vain nyk. F-porrashuoneen katto nähtävissä piirustuksissa). Pihan puoleiset tornikatot olivat selvästi Yrjönkadun puoleista loivempia. Nykyisen F-porrashuoneen (alunperin keittiönporras) erillisen tornikaton korkeus oli 2 m, eikä ulottunut pihasiiven katonharjaa korkeammalle. Se oli Yrjönkadun puoleisen tornikaton tapaan selvästi ympäröivästä katosta kohoava erillinen rakenne (vrt. toisin kuin nykyisin). Pääporrashuoneiden ulkonema pihajulkisivuisa katettiin osana rakennuksen runkoa (ei erillistä kattorakennetta) (ks. piir:et s. 21).

Rakennusjärjestyksen § 97:ssä edellytettyjä ullakolle valoa antavia kattoikkunoita oli Yrjönkadun puoleisille lappeille 1903 piirustuksissa sijoitettu viisi ja Uudenmaan kadun puolelle yksi.

Muutokset: Koko tämän rakennuksen katon kannatusrakenteet ja vesikatteen alusrakenteet on uusittu helmikuussa 1944 sattuneen pommiosuman vuoksi. Tällöin koko katossa kaltevuudet muutettiin. Rakennuksen entiselle ullakolle osittain rakennettuun kuudenteen kerrokseen rakennettiin osittain auma-, osittain satulakatto. Sen kannatusrakenne on vaihteleva, mikä johtuu paitsi monimuotoisesta katosta myös pihan ja kadunpuoleisten lappeiden keskenään erilaisista kaltevuuskulmista (ks. piir:et s. 67). Korotusosassa ei enää käytetty graniittilistoja räystäiden alla, vaan räystäslistat valettiin betonista. Muualla kuin korotusosassa paikalleen jätettyjä graniittilistoja täydennettiin yläpuolelle valetulla betonilistalla.

Rakennuksen pohjoisosassa, jossa ullakkokerros jätettiin edelleen kylmäksi ullakkotilaksi, uusi kattorakenne noudatti periaatteessa alkuperäistä torneineen, mutta kattaaltaan madallettuna. Yrjönkadun puolelta erillinen tornikatto poistettiin kokonaan. Pihan puolella D-porrashuone tuli viimeistään korotuksen jälkeen katetuksi rungon

kanssa yhtenäisellä vesikatolla.

Korottamattomassa osassa kattotuolit on tuettu ulkoseinän päälle aikaisempaan tapaan konttirakenteella, mutta harjan molemmin puolin orsilla kohtisuoraan alas yläpohjan päälle asennettuihin jalasorsiin (alapuolella kantavat väliseinät). Kattotuolit ovat pääasiassa 60x100 mm soiroa, orret noin 125x125 mm. Kattoparsien jatkokset on tehty loveamatta suorina naulaliitoksina. Aluslaudoitus on rakennettu pääasiassa noin 20x100 mm vajasärmäisestä laudasta, mutta pihan puoleisella lappeella D- ja E-porrashuoneen välissä, jossa aluslaudoitus on tehty tiiviimmäksi kuin muualla, vain 80 mm leveästä laudasta. Nykyinen aluslaudoitus on rakennettu samassa yhteydessä nykyisen vesikatteen kanssa (siinä ei ole aikaisemman katteen kiinnitysjälkiä, eikä myöskään tietoja sen myöhemmästä uusimisesta ole löytynyt).

Kattoluukut, joita tämän rakennuksen kohdalla on kaksi, on v. 1944–45 tehty vain pihan puoleisille lappeille. Ullakon kattoikkunoita tehtiin Uudenmaankadun puoleiselle lappeelle kaksi, joiden terävään kärkeen suippeneva muoto on suora muistuma niiden kohdilta puretun alkuperäisen julkisivun räystääslinjasta. Yrjönkadun puolelle ei kattoikkunoita enää tehty. Lisäksi pihan puoleisille lappeille tehtiin kolme kattoikkunaa. 1944 piirustuksissa vesikatepelti oli muotoiltu pyöreästi ikkunoiden ympärille, mutta mahdollisesti ne tällöin jo toteutettiin nykyisellä tavalla suoralinjaisina lukuunottamatta kahta em. kadun puoleista ikkunaa.

Rakennuksessa on edelleen tämä syksyyn 1944 mennessä valmistunut katto. Sen jälkeen kannatus- ja alusrakenteisiin on kohdistunut ainoastaan vähäisiä paikallisia korjaustoimenpiteitä.

9.4 Täydentävät rakennusosat

9.4.1. Ikkunat

1903–05: Ikkunat on toteutettu lähes täysin 1903 piirustuksissa esitettyjen mukaisina ja kaikki rakennuksen nykyiset ikkunat ovat alkuperäisiä tai alkuperäisen mallin mukaan uusittuja ikkunoita. Kaikissa ikkunoissa puitteet ja karmit ovat puurakenteisia. Ikkunat ovat enimmäkseen muodoltaan suorakulmaisia, mutta myös ylöspäin kapenevia ja yläosastaan kaarevia ikkunoita on käytetty. Kaikki huoneiden ikkunat ovat olleet saman mallisia, leveydestä riippuen kahdesta tai kolmesta rinnakkaisesta ala- ja yläpuitteesta muodostettuja. Ulko- ja sisäpuitteet ovat pääasiassa malliltaan samanlaiset, mutta sisäpuitteet ovat ainoastaan yksiruutuisia, ulkopuitteet ovat kaikki neljään ruutuun jaettuina ja keskenään samanlaisia ja puitejako useimmissa muissakin ikkunoissa noudattaa samaa ruutukokoa. (Ikkunoiden mittaus- ja detaljipiiri:t, ks. Inventointi 1991, RAKH)

Leveämmissä ikkunoissa, joissa on kolme puitetta rinnakkain, on reunimmaisesta sekä ala- että yläpuitteesta saranoitu avattaviksi ja keskimmaisesta ovat olleet työntösarjoilla suljettuna ja avattavissa paikoiltaan pois nostamalla. Ikkunat saranoitiin sisäänpäin aukeaviksi kaikissa kerroksissa. Vain työntösarjoilla suljettuja ikkunoita olivat lisäksi kaikki porrashuoneiden ikkunat. Alunperin ikkunoissa käytetty suljinmekanismi on ollut ns. pajonettisalpa (v. 1915 joissakin ikkunoissa oli joidenkin ikkunoiden rikkoutuneita pajonettisalpoja vaihdettava uusiin). Säilyneissä avattavissa alkuperäisissä ikkunoissa ulkopuitteen yläosassa sisäpuolella on sorvattu puutappi, joka on pitänyt puitteet avattuina erillään toisistaan, jolloin ulkopuitteen hela ei ole päässyt rikkomaan sisäikkunan lasia. Ikkunoiden alkuperäisistä tiivistysmenetelmistä ei ole tietoa.

Karmit voivat olla jo rungon muuraamisen yhteydessä paikoilleen asennetut, mutta myös muuriin ikkuna-aukon sivuille sijoitettuihin tervattuihin puutiiliin naulaamalla kiin-

nitetyt. Jälkimmäinen tapa yleistyi vuosisadan vaihteen jälkeen (ks. esim. Lahti 1960, s. 182). Ikkunapenkit ovat puuta, ilmeisesti mäntyä, paitsi kulmahuoneistojen ruokasaleissa tammella viilutetut muuhun sisustukseen liittyviksi. Jalopuisia karmeja tai puitteita ei rakennuksessa tiedetä alunperinkään käytetyn. Vuorilistoja karmin ja ikkuna-aukon liitoskohdan päällä ei ole, vaan kohta on rapattu peittoon karmin asentamisen jälkeen sekä ulko- että sisäpuolella.

Pääporrashuoneiden ikkunat ovat kaksinkertaiset ja kiertosalvoilla paikoilleen kiinnitettyt. Kunkin ikkuna-aukon täyttää korkeussuunnassa kaksi neljäruutuista puitetta huoneiden ikkunoiden tavoin. Nyk. C-porrashuoneen ikkunat ovat olleet leveämmät, niissä on myös kaksi puitetta rinnakkain, kun nyk. E-porrashuoneessa aukon täyttää leveyssuunnassa yksi puite. Pääporrashuoneisiin kadulta avautuvien ulko-ovien ovi-lehdissä ei ole ikkunoita, vaan oviaukon yläosassa oven yläpuolella on kiinteä värilasein lasitettu ikkuna. Pääporrashuoneiden pihalle aukeavissa peiliovissa samoin kuin keittiöporrashuoneiden ovissa ylimmät peilit on korvattu laseilla (mahd. myöh.), eikä oviaukkoihin liity muita ikkunoita.

Kellariin ei 1903 piirustusten mukaan ollut alunperin suunniteltu sijoitettavaksi ikkunoita, vaan ainoastaan pienet luukut. Kuitenkin kellarin keskiosaan sekä pihan että kadun puolelle sijoitettiin jo alunperin seitsemän yläosastaan kattoikkunoiden tavoin kaarevaa ikkunaa, jotka ovat Yrjönkadun puolella pohjoiseen päin laskevan katutasen vuoksi kaikki eri korkuisia. Ikkunat eivät olleet avattavia, mutta yhteen Yrjönkadun puoleiseen ikkunaan on asennettu yhden ruudun kokoinen jakopuitteeseen saranoitu erillinen pieni tuuletusikkuna, joka saattaa olla myöhemminkin siihen tehty. Uudenmaankadun puolella katutaso oli kellarin kattoon nähden niin korkealla, että ikkunoiden sijasta sinne oli tehty vain pienet aukot, eikä ikkunoita toisaalta olisi asukkaiden ruoka-tai kellarivarastoihin muutenkaan todennäköisesti laitettu. Kyseiset aukot olivat saranoituilla ja lukittavilla rautaluukuilla varustetut. Tiedossa ei ole, oliko niissä erilliset kesä- ja talviluukut, vai olivatko alkuperäiset luukut mahdollisesti ilmanvaihtoaukoin varustettuja, kokonaan auki luukkuja ei varmastikaan ole pidetty kuin tilapäisesti tavaroiden siirtämiseksi kellariin. Pihan puoleisten ikkunoista ei ole varmaa tietoa, ovatko ne mahdollisesti myöhemmin korvanneet alkuperäiset luukut.

Rakennusjärjestys edellytti ullakon valaisemiseksi kattoikkunoita. Niitä oli Yrjönkadun puoleisille lappeille toisissa 1903 julkisivupiirustuksissa sijoitettu viisi (ks. etu- ja takakansi; VA Rakh II) ja toisissa vain yksi (ks. s. 21; HKA ma.) sekä Uudenmaan kadun puolelle yksi, joista ainakin viimeksi mainittu toteutui. Koska ikkunat ovat myöhemmin kokonaan hävinneet, niiden rakenteesta ei ole tietoa. Ilmeisesti ne ovat muodostuneet kolmesta vierekkäisestä neljäruutuisesta puitteesta, eikä niihin ole liittynyt tuplaikkunoita. (ks. valokuva s. 12).

Muutokset: Alkuperäisiä ikkunakokoja ja puitejakoja on noudatettu myös myöhemmin alkuperäisten tilalle uusituissa ikkunoissa. Heloitus on uusissa puitteissa ollut ajanmukaista, eikä vanhoja heloja ole siirretty uusiin. Ikkunoiden suljinmekanismit ovat kullekin käytössä ja jo varhaisessa vaiheessa niitä on jouduttu vaihtamaan uusiin (esim. vuonna 1915) ja malliltaan ajanmukaisiin. Mahdollisesti alkuperäisiä sekä melko varhaisia pitkäsalpa -tyyppisiä ja linkku- sekä kiertosalpatyyppisiä messinkisiä suljinlaitteita ja niihin liittyneitä messinkivetimiä on säilynyt ikkunoissa jonkin verran, lähinnä sattumanvaraisesti. (ks. Inventointi 1991, osat 1–3; RAKH)

1942–44 tapahtuneiden Helsingin pommitusten yhteydessä suurin osa ikkunoiden laseista särkyi ja uusittiin. Myös puitteita on tällöin jouduttu sekä korjaamaan että uusimaan vanhan mallin mukaisina. Jos värilaseja on porrashuoneissa ollut, ne ovat viimeistään tässä vaiheessa tuhoutuneet ja korvattu halvemmilla, kirkkailla lasiruuduilla ilman lyijypuitteita tai lasimaalauksia. 1944–45 rakennettuun kuudenteen kerrokseen

tuli yhteensä 11 uutta toimistohuoneen kaksinkertaista ikkunaa. Niiden puitejako on alkuperäisiä mukaileva, mutta yhdessä ikkunassa on kaksi tai kolme kuusiruutuista puitetta vierekkäin, eikä erillisiä ala- ja yläikkunoita alempien kerrosten alkuperäisten tapaan ole. Puiteiden profiili on tuolloin ajanmukaista profiililtaan suoralinjaista ja aikaisempaa yksinkertaisempaa tyyppiä. Ikkunoiden lasipintojen välinen etäisyys on aikaisempaa hieman pienempi (noin 100 mm). Ikkunalasit kiinnitettiin edelleen kitillä. Puitteet huoneiden ikkunoissa saranoitiin sisäänpäin aukeaviksi. Ikkunoihin asennettu lukitusmekanismi on syrjään upotettu ja kiintopainikkeella varustettu.

Alkuperäiset ullakon kattoikkunat hävitettiin katon uusimisen yhteydessä 1944. Uudet viisi kattoikkunaa, jotka ovat edelleen paikoillaan, ovat muodoltaan erilaisia ja myös eri kohtiin sijoitetut kuin alkuperäiset. Kolmessa pihan puolelle sijoitetussa kattoikkunassa ikkunan muodostaa yksi puite, joka on vaakatasossa olevan suorakaiteen muotoinen. Kaksi Uudenmaankadun puoleiselle lappeelle sijoitettua ovat kannallaan seisovan kolmion muotoisia, ja niiden muoto on suora viittaus niiden kohdalta v. 1944 hävinneeseen katon alkuperäiseen räystäslinjaan. Kyseiset ikkunat ovat rakennuksessa ainoat, joissa on kaareva puitejako ja ikkunat ovat kolmeksi ruuduksi jaetut. Yrjönkadun puolelle entisen tornikaton kohdalle oli suunniteltu yksi edellisten kanssa samanlainen ikkuna, mutta sen ei tiedetä toteutuneen. Kattoikkunat ovat karmeineen puupuitteisia, niihin ei liity tuplaikkunoita, eivätkä ne ole saranoituja, vaan haoilla varustettuna ne voidaan avata paikoiltaan pois nostaen. (ks. piir:et s. 65, 67)

9.4.2. Ovet

9.4.2.1. Ulko-ovet

1903–05: Rakennuksessa säilyneet alkuperäiset ulko-ovet ovat raskaita puurakenteisia ovia, jotka on kauttaaltaan (myös sen yläikkunan puuosat) ulkopuolelta kuparipellitetty. Kookkaat saranalehdet ovat näkyvissä oven sisäpinnalla ja ovet on saranoitu sisäänpäin aukeaviksi. Ulko-ovissa on myös sisäänpäin aukeavat sivulehdet (E-portaan ovesa yksi, C-portaan ovesa yksi kummallakin sivulla), jotka ovat työntösälvoilla lattiaan ja oven yläkarmiin lukittu. Ovissa ei ole ikkunoita, vaan oviaukon yläosassa oven yläpuolella on kiinteä ikkuna. (Kaikkien ovien mittaus- ja detaljipiirustukset; ks. Inventointi 1991, osat 1 ja 3; RAKH).

Pääovissa on säilynyt alkuperäinen heloitus lähes täydellisesti. Vetimet ovat sekä sisäettä ulkopuolella pronssia tai messinkiä. Kookas pintalukko on C-porrashuoneen oven sisäpinnassa paikoillaan, vaikka ei enää käytössä.

Pääporrashuoneiden eteisestä pihalle johtavat ovet ovat olleet kooltaan, rakenteeltaan ja muodoltaan samanlaiset peiliovet kuin keittiönporrashuoneiden ulko-ovet, ja siis poikenneet täysin kadun puoleisista ovista. Keittiönporrashuoneisiin johti ovi vain pihalta. Ovet olivat yksinkertaisia (lämpöeristämättömiä) puurakenteisia peiliovia, joiden peilijaoittelu noudatti samaa ajankohdalle tyypillistä symmetrisesti koko oven täyttävää kahdeksan- tai kymmen-peilijaoittelua kuin huoneistojen ovissa käytettiin. Ylimpien peilien korvaamisesta ikkunalaseilla jo alunperin ei ole tietoa. Ovet on saranoitu ulospäin aukeaviksi (vrt. kadun puol. ovet).

Kellariin on johtanut vain yksi ulko-ovi, pihalta E-porrashuoneen vierestä alas johtaneiden portaiden päästä. Ovi on peräisin Kalevan ensimmäisen talon puretusta porrashuoneesta ja ollut alunperin huoneiston ulko-ovi. Ovi on tyypillinen uusrenessanssitalon huoneistoon porrashuoneesta avautunut ikkunallinen pariovi ja ulkopinnaltaan veistokoristeltu (vrt. nyk. A-porrashuoneessa säilyneet ovet). Ovi oli siis alunperin rakennettu sisätiloihin. Oven alkuperäinen pintakäsittely oli todennäköisesti ollut

puunmukailumaalaus ja lakkaus. Ulko-oveksi siirtäminen on edellyttänyt ulko-olosuhteita paremmin kestäviä pintakäsittelyjä, joskin kellarin sisäänkäynti on todennäköisesti alusta lähtien ollut katoksella suojattu.

Porrashuoneiden ulko-oviin ei välittömästi liity tuplaovia. Pääporrashuoneiden jäähtymistä estivät ja kadun ääniä vaimensivat eteisen ja portaikon väliin sijoitettu heiluriväliovi. Keittiöporrashuoneissa ei väliovia ole ollut.

Huoneistoista avautuvat parvekkeen ovet ovat sen sijaan alusta lähtien olleet tuplaovilla varustetut. Sisä- ja ulkopuoliset ovet olivat rakenteeltaan samanlaiset. Ne olivat puurakenteisia pariovia, joiden yläosa (lähes puolet oven korkeudesta) jokaisessa ovilehdessä oli lasitettu ikkunaksi. Ovet saranoitiin vastakkaisiin suuntiin aukeaviksi (ulko-ovi ulospäin). Sekä sisä- että ulko-ovi ovat alusta lähtien olleet lukittavia (upotetut lukot). Ovet ovat muita huoneiston ovia koristeellisemmin profiloitu. Koristeellisin on kadun puoleiselle parvekkeelle huoneiston salista avautuva pariovi. Alkuperäiset huoneistoihin liittyneet parvekeovet ovat hyvin säilyneinä (huom. heloituksineen) edelleen paikoillaan. Kiinteistön v. 1891 valmistuneen rakennuksen v. 1903–05 rakennetuissa tuuletusparvekkeissa (C-porrashuoneen läheisyydessä) on käytetty vastaavanlaisia ovia.

Pihasiiven keittiöporrashuoneen kahdelle tuuletusparvekkeelle avautuneet alkuperäiset ovet ovat säilyneet tai nykyiset ovet ainakin vastaavat rakenteeltaan alkuperäisiä, jotka oli esitetty 1903 piirustuksissa. Ne ovat yksittäisovia toisin kuin huoneistoissa, mutta samoin tuplaovilla varustetut. Sisä- ja ulko-ovi ovat rakenteeltaan samanlaiset, yksinkertaiset puukehysovet, joista korkeussuunnassa yli puolet on lasitettu ikkunaksi (neljäksi ruuduksi jaettuna). Ovet on saranoitu vastakkaisiin suuntiin avautuviksi (ulko-ovi ulospäin). Vain ulko-ovi on varustettu lukolla. Oviaukon yläosassa oven yläpuolella sijaitseva kaksiruutuinen ikkuna on 1903 piirustuksissa esitettyä vastaava ja mahdollisesti alkuperäinen.

Muutokset: Pääporrashuoneiden kadun puoleisiin ulko-oviin kohdistuneet muutostyönteet ovat rajoittuneet lukituksen lisäämiseen, jolla ei ole ollut mainittavaa vaikutusta ovien alkuperäiseen asuun. Nykyisin käytössä ovat mekaaniset abloylukot.

Myös pihan puoleiset porrashuoneiden ulko-ovet ovat säilyneet paitsi D-porrashuoneessa, jonka ovi on korvattu uudella lämpöeristetyllä ja ulkopuolelta osittain paneelivuoratulla ovella viimeistään 1976–77 virastoruokalan sijoittamiseksi tehtyjen muutostöiden yhteydessä. Ovi on säilyneisiin alkuperäisiin verrattuna hieman leveämpi ja korkeampi (oviaukkojen kesken on myös alunperin ollut pieniä vaihteluja). Muissa ovissa lämpöeristystä ei ole lisätty ja ylimmät peilit on lasitettu valoikkunoiksi (jos ei ollut jo alunperin). Roiskevedestä johtuvia rakenteellisia vaurioita ei ovien alaosissa ole ollut.

9.4.2.2. Huoneistojen ovet porrashuoneissa

1903–05: Huoneistoihin johtavien ovien lukumäärä sekä rakenne ja ulkoasu erosivat selvästi toisistaan paitsi pää- ja keittiöporrashuoneiden myös eri pääporrashuoneiden kesken. Sen sijaan porrashuonekohtaisesti on käytetty yhtenäisiä ovia. Pääporrashuoneissa huoneistoihin johti samalta kerrostasanteelta edustava pääovi sekä kaapeampi sivuovi. E-porrashuoneessa kerrostasannetta kohti oli kaksi pääovea, mutta vain yksi sivuovi, sillä pihasiiven huoneistoihin ei sivusisäänkäyntiä ei ollut. Keittiöporrashuoneisiin johti ovi jokaisesta keittiöstä; nyk. D-porrashuoneessa kaksi ja nyk. F-porrashuoneessa yksi kullakin kerrostasanteella.

Kaikki huoneistoihin johtavat ovet olivat puurakenteisia peiliovia, joiden muotoilu (pei-

lijoittelu, heloitus) oli yhtenäistä kyseisen porrashuoneen ulko- ja heilurivälioven kanssa. Yläosastaan kapenevia tai kaarevia ovia ei ollut, vaan kaikki, myös oviaukot, olivat muodoltaan suorakaiteita. Oviin ei liittynyt tuplaovia, eivätkä ne olleet lämpöeristettyjä. Mahdollisesti ulko-oven edessä eteishallissa on käytetty paksuja kangasverhoja lämpö- ja äänieristeenä, kuten yleisesti tuohon aikaan käytettiin. Mitkään porrashuoneista huoneistoihin johtavista ovista eivät olleet palo-eristäviä ovia. Ovet oli saranoitu porrashuoneisiin päin (ulospäin) aukeaviksi.

Ovet oli saranoitu kahdella nostosaranalla, vain heiluriväliovissa jousisaranalla. Vain C-porrashuoneen ovissa saranalehdet jäivät näkyviin ulkopintaan kiinnitettyinä. Pääovien heloitukseen ovat kuuluneet vedin, avainkilpi, postiluukku, nimikilpi ja mekaaninen ovikello. Sivusisäänkäyntien ovissa ei lukon ja vetimen lisäksi ole ollut muuta, jos se ei ole johtanut muusta huoneistosta erotettuun tilaan, jolloin siinä myös on ollut ainakin nimikilpi ja ovikello. Oviaukot on porrashuoneen puolella viimeistelty vuorilistoilla (ks. luku 9.4.6.2.1., s. 100).

Keittiöporrashuoneisiin keittiöstä johtava ovi oli samanlainen lämpöeristämätön peiliovi kuin väliovet huoneistoissa sisällä. Keittiöporrashuoneiden ovissa on ollut painikkeellinen upotettu lukko kuten huoneistojen väliovissa, eikä muuta heloitusta ole niihin liittynyt.

C-porrashuoneessa kaikki alkuperäiset ovet ovat säilyneet. Pääovet ovat yksittäisovia, joihin liittyy sekä sarana- että lukkopuolella sivulehti. Oven yläosassa on samanlainen ovaalin muotoinen ikkuna-aukko kuin eteisen heiluriväliovissa. Oven peilijaoittelu rajoittuu yhteen pystysuuntaiseen, oven pinnasta ulkonevaan peiliin. Pääasiallisen koristelun ovien ulkopinnassa muodostaa pakotetusta kuparipelistä muotoiltu, pääasiassa saranoihin ja vetimiin liittyvä pintaheloitus, sisäpuolella heloitusta ja muuta (kiinteää) koristelua ei ole ollut. Sivusisäänkäynnin ovi on matalampi yksittäisovi ilman sivulehtiä ja ikkunaa, mutta muuten pääoven kaltainen.

E-porrashuoneessa osa alkuperäisistä ovista on säilynyt. Pääovet ovat ikkunattomia ja peilijaoiteltuja pariovia. Sivusisäänkäynnin ovi täälläkin on pääovea matalampi yksittäisovi, mutta muuten pääoven kaltainen.

Muutokset: C-porrashuoneessa ainoa oviin kohdistunut merkittävä muutos on viidennen kerroksen sivusisäänkäynnin oven siirtäminen kuudennen kerroksen huoneiston pääoveksi (ja 5. krs:n oviaukko muurattu umpeen) v. 1944–45. Kaikissa ovissa myös alkuperäisheloitus ja vuorilistat ovat säilyneet paikoillaan. Ovi-ikkunoihin on joissakin pääovissa laitettu panssarilasi, mutta ikkunoiden muotoa ei ole muutettu. Sivusisäänkäyntien ovet on poistettu käytöstä sisäpuolelta umpeen levytettynä, mutta muutos ei näy porrashuoneen puolella.

E-porrashuoneen, samoin kuin D- ja F-porrashuoneidenkin kohdalla on 1960–70 -luvun muutostöiden yhteydessä luovuttu porrashuoneen ovien yhtenäisyydestä. Ovia on uusittu kerroskohtaisesti huoneistojen muutostöiden yhteydessä. E-porrashuoneessa alkuperäisistä huoneistojen pääovista on säilytetty kolmannen ja viidennen kerroksen pääovet. Sivusisäänkäyntien ovet on poistettu ja oviaukot muurattu umpeen muissa paitsi viidennessä kerroksessa. Neljännen kerroksen pääovien tilalle vaihdettiin 1969–71 huulletut laakaovet, jotka peittomaalattuna ja lankavetimellä varustettuna ovat olleet mahdollisimman epäonnistuneita ratkaisuja alkuperäisen porrashuoneen kannalta. 1969 vaihdettiin toisen kerroksen ovet muutostöiden yhteydessä nykyisiksi mäntyvaneripintaisiksi, huulletuiksi laakaoviksi. Samanlaiset ovet on suunniteltu vaihdettavaksi myös kolmannen kerroksen kohdalle E-porrashuoneen maalaus- ym. korjaustöiden yhteydessä 1977–78, mutta ovien uusimista ei kuitenkaan toteutettu. Sen sijaan ensimmäisen kerroksen ovet on korvattu vastaavilla kuin

toisessa kerroksessa, mahdollisesti 1969 tai 1976. (mittapiirustus 22.10.1969, muut. 2.11.1972; ULRT ja mittapiirustus 3.6.1976, Helprt. Helprt ark.)

E-porrashuoneessa osa hävitettyjen ovien vuorilistoista on säilytetty paikoillaan tai ne on uusittu vanhan mallin mukaisina. Uusien ovien heloitus on modernia ja niukkaa; niistä puuttuvat mm. postiluukut, nimikilvet ja ovikellot. Käytöstä poistetut vanhat ovet heloituksineen on hävitetty.

Säilyneiden alkuperäisten ovien vanhoja heloja ei aina ole poistettu uusien asentamisen jälkeen, esim. mekaanisia ovikelloja ei ole poistettu sähköovikellon asentamisen yhteydessä. Vähiten heloituksiin on kohdistunut muutoksia C-porrashuoneen ovissa, joissa on paikoillaan vanhoja lukkoja, varmuusketjuja ym, kun taas E-porrashuoneen säilyneiden ovien kuultomaalatuissa ja lakatuissa ulkopinnoissa on nähtävissä useampienkin eri aikoina niissä olleiden ovikellojen, nimikilpien ym. kiinnitysjälkiä.

Entisistä keittiöporrashuoneista useimmat alkuperäiset ovet on hävitetty, nyk. D-porrashuoneessa lisäksi oviaukot on 2.–4. kerroksissa laitettu umpeen ja korvattu yhdellä uudella/krs. Uudet ovet ovat huullettuja laakaovia, lankavetimellä ja abloy-lukolla varustettuja. 1944–45 rakennettuun kuudenteen kerrokseen D-porrashuoneesta johtava ovi on säilynyt, ja se on samanlainen lakattu, koivuvaneri-pintainen laakaovi, kuin kyseisessä huoneistossa käytetyt väliovet.

Säilyneiden alkuperäisten ovien sisäpuolelle on asennettu lämpöovi, joka on huullettua laakaovi. Ovet muutettiin paloturvallisuusmääräysten edellyttämiksi palo-oviksi sisäpintaan kiinnitetyllä paloeristyslevyllä 1984, ja niiden vaihtaminen uusiin palo-oviin on siten vältetty. Ratkaisu näyttää tilapäisluonteiselta, sillä levytystä ei juuri ole pyritty viimeistelemaan. (muutospiirustukset (osastoivat ovet) 20.8.1982 ja 6.6.1983, RAKH s.os.; vahv. 9.7.1984 § 1355a; Rakvv ark.)

9.4.2.3. Väliovet

1903–05: Jokaiseen asuinhuoneeseen on kuulunut alunperin vähintään 1–3 muista huoneista johtavaa väliovea, halleihin useampia. Ovet ovat olleet koko rakennuksessa lähinnä yhtä tyyppiä, ajankohdalle tyypillisiä puurakenteisia puoliranskalaisia peiliovia, sekä yksittäin että pariovina. Yksittäisovet on jaoteltu symmetrisesti kahdeksaksi peiliksi, ja pariovet vastaavasti siten, että kummassakin ovessa on viisi samankokoista peiliä päällekkäin ja koko pariovi kymmenpeilinen. Tammipaneloituihin ruokasaleihin avautuvat väliovet ovat kaksipuolisia siten, että niiden huoneen puoleinen tammipinta on peilijaoiteltu seinien tammipaneelien kanssa yhtenäiseksi, mutta toinen puoli on muiden väliovien kaltainen.

Ovien aukeamissuuntaa ei 1903 piirustuksissa eikä varhaisimmissa mittauspiirustuksissa ole esitetty. Alkuperäisillä paikoillaan säilyneiden ovien aukeamissuuntaa ei ole syytä olettaa myöhemmin muutetuksi (ks. liite 1). Eteishalliin ja tarjoiluhuoneeseen rajoittuvista huoneista johtavat ovet on saranoitu yleensä huoneesta pois päin (em. tiloihin) aukeaviksi. Kaikissa ovissa on ollut syrjään upotettu lukko, johon on liittynyt kokonaan messinkiset tai osittain puulla päällystetyt messinkipainikkeet ja messinkiset avainkilvet.

Liukuovia on alunperin sijoitettu vain ruokasalin ja salin väliseen seinään kulmahuoneistoissa 2.–5. kerroksessa. Kyseiset ovet ovat myös säilyneet paikoillaan. Ovet ovat ns. liukupariviovia; niihin kuuluu kaksi leveää ovea, jotka suljettuna kohtaavat toisensa keskellä oviaukkoa. Ovet mahtuvat avattaessa kokonaan väliseinän sisään oviaukon sivuilla. Rakenteeltaan ne ovat puurakenteisia kaksipuolisia peiliovia. Ruokasalin puo-

lolla ovet liittyvät tammisisustukseen, ja peilijaoittelu ovien tammipaneelipinnassa on samanlainen kuin seinäpaneelissa. Salin puolella peilijaoittelu on yhtenäinen muiden väliovien kanssa, ja käytetty puu todennäköisesti muuta kuin tammea (kaikissa ainakin nykyisin peittomaalattu). Ovissa on molemmin puolin upotetut messinkiset sormivetimet.

Vastaavanlaiset liukuovet oli 1903 piirustusten mukaan suunniteltu sijoitettavaksi ensimmäisen kerroksen kulmahuoneistoon vastaavaan kohtaan sekä pihasiiven 2.–5. krs:n huoneistoihin ruokasalin ja salin välille, mutta niitä ei toteutettu. Kyseiseen kohtaan pihasiiven huoneistossa sijoitettiin muiden väliovien kaltaiset sivulta saranoidut pariovet, ensimmäisen kerroksen kulmahuoneistossa oviaukkoa kyseiseen kohtaan ei tehty lainkaan.

Myös komeroiden ovet olivat puurakenteisia peiliovia, ja rakenteeltaan yhtä vankkatekoisia kuin huoneiden väliset ovet, mutta kapeampia. Päällekkäin sijaitsevissa ala- ja yläkomoeroissa oli erilliset ovet, ja molemmat oli saranoitu sivulta aukeaviksi. Komeroiden ovista suuri osa on ollut avaimella lukittavia ja pintalukko oli sijoitettu oven sisäpintaan. Koska vaatekomoeroita ("garderober") oli koko talossa alunperin yhteensä 105 kpl eli noin seitsemän yhdessä huoneistossa (pienemmissä vähemmän, isoimmissa enemmän), on niiden ovien osuus ollut merkittävä huoneistojen ovien joukossa.

Kellarissa vielä säilyneet alkuperäiset varastokomeroihin käytäviltä avautuneet ovet ovat puurakenteisia peiliovia, joiden kuusi peiliä on tehty profiloidusta ponttilaudasta. Niiden ylä- ja alakehyspuussa on läpiporatut ilmanvaihtoreiät, jotka ulkopuolelta on varustettu rautalankaristikolla. Ainakin asuntojen ruokakellarien ovien on täytynyt olla alusta lähtien lukittavia, ilmeisesti riippulukoilla.

Ullakolla olleet väliovet olivat pääasiassa käytävältä varastokomeroihin johtaneita ovia. 1905 palovakuutusasiakirjan mukaan ullakolla oli 16 varastokomeroa. Ne ovat olleet kevytrakenteisia, lauta- tai verkko-ovien ja -seinien rajaamia asukkaiden varastotiloja. Ilmeisesti kevytrakenteisuutensa vuoksi niitä ei ole 1903 piirustuksessa huomioitu. 1916 piirustuksen mukaan komeroihin johtivat 900 mm leveät ovet, muuta tietoa ovista ei ole löytynyt.

Muutokset: Alkuperäisistä huoneistojen väliovista on myöhemmin hävinnyt suurin osa. Ovet ovat hävinneet, kun oviaukko on kokonaan poistettu käytöstä ja laitettu umpeen, sitä on laajennettu, siirretty tai oviaukko on hävinnyt väliseinän purkamisen myötä (WC-tilat ja kylpyhuoneet). Ilman jonkinlaista oviaukkoon kohdistunutta muutosta niitä ei ole vaihdettu uusiin. Vanhoja ovia on vain muutamissa tapauksissa käytetty hyväksi kokonaan uusiin oviaukkoihin sijoitettuna, ullakolle on varastoitu muutamia yksittäisovia ja joitakin parittomia pariöven puolikkaita ja muut ovat kokonaan hävinneet. Oviaukkoja kehystäneiden vuorilistojen kohtalo on yleensä ollut oven kanssa yhtenäinen. (ks. luku 9.4.6.2.1., s. 100)

Vuonna 1945 kuudenteen kerrokseen sisustetussa toimistohuoneistossa kaikki väliovet ja D-porrashuoneesta huoneistoon johtava ovi olivat samanlaisia ja samankokoisia keskenään, mutta toimistohuoneiden ja käytävän välille sijoitetuissa ovissa oli yläosa lähes puoliväliin asti lasitettu ikkunaksi. Ovet on saranoitu sokkasaranoilla, käytävälle avautuvat ovet huoneesta ulospäin avautuviksi. Kaikki nämä ovet ovat säilyneet paikoillaan. Kaikissa ovissa on painikkeellinen syrjään upotettu lukko. Lukkoheloitus (painikkeet ja avainkilvet) ovat kromattuja. Kaikkiin oviin liittyvät samanlaiset vuorilistat.

Kaikissa kerroksissa (1.–6.) uusiin väliseiniin tehtiin kokonaan uusiin oviaukkoihin, jotka pääasiassa tehtiin v. 1969–71 perusparannus- ja muutostöiden yhteydessä sekä myöhemmin 1970-luvulla, on sijoitettu uudet laakaovet muutamaa muista huoneista

siirrettyä vanhaa ovea lukuun ottamatta. Laakaovet ovat lähinnä yhtä tyyppiä, mutta leveydeltään vaihtelevia. Samassa yhteydessä keittiö-kahvioihin sisustettu keittokomero erotettiin muusta huoneesta laakaliukuovella.

Suurin osa komeroiden ovista on hävinnyt komeroiden purkamisen myötä, eikä niitä ole muussa tarkoituksessa rakennuksessa hyödynnetty. Siellä missä alkuperäiset komerot ovat säilyneet, myös niiden ovet ovat saaneet säilyä paikoillaan ja muuttamatta, jopa lukkoineen. 1969–71 rakennettujen komeroiden ovet ovat välivien kaltaisia laakaovia, mutta kapeampia.

Alkuperäisiä tai hyvin varhaisia kellarin ovia on säilynyt vain kolme (nyk. huoneissa nro:t 056, 083 ja 084, viimeksi metsähallituksen arkistoina). Kellarin muut ovet on 1969–72 vaihdettu peltikuorisiin palo-oviin, joissa on abloylukot.

Ullakon alkuperäiset väliovet hävitettiin varastokomeroiden myötä 1944–45 katon uusimistöiden yhteydessä. Ullakon nykyisissä varastokomeroissa (pohjoispäädyssä) on puukehyksiset kevyet rautalankaverkko-ovet kuten -seinätkin ja ovet ovat riippulukoilla lukittavat.

9.4.2.4. Palo-ovet

1903–05: Metallirakenteisia palo-ovia ovat alunperin olleet keittiönporrashuoneista ullakolle ja todennäköisesti myös kellariin johtaneet ovet, sekä ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevan holvin ovet. Muita metallirakenteisia ovia rakennuksessa ei tiedetä oleen (ulkopinnaltaan kuparipellitettynä ulko-ovia ei tässä huomioida. Kellarista ulos avautuneet rautaluukut, ks. luku 9.4.1., s. 84). Pääporrashuoneissa ei ullakolle ja kellariin johtavia ovia ilmeisesti ole ollut. Palovakuutuslaskelmuksessa vuonna 1905 todettiin rakennuksessa olevan rakennusjärjestyksessä edellytetyt ullakon palo-ovet.

Ovien rakennetta sileän rautapeltikuoren alla ei ole selvitetty. Palo-ovet on päältä lisäksi jäykistetty ristiin niitatuilla kapeilla diagonaalisuuntaisilla lattarauodoilla.

Holvin ovi on kauttaaltaan metallikuorinen, raskasrakenteinen ja paksu. Holvi on rakennettu liikehuoneistoon liittyväksi rahan, arvopapereiden ym. palo- ja murtoturvalliseksi säilytyspaikaksi. Ovi on sivulta saranoitu ulospäin aukeavaksi, se on yksiosainen, eikä siihen liity sisäpuolista tuplaovea. Oven rakennetta sileän pinnan alla ei ole selvitetty. Holvin toisella seinällä on sijainnut pieni luukku, joka on tehnyt mahdolliseksi holvin osittaisen käytön itse ovea avaamatta. Luukku on myös metallirakenteinen, mutta pienempi ja kevytrakenteisempi kuin holvin ovi. Se on saranoitu ulospäin aukeavaksi. Kummassakin on säilynyt ilmeisesti alkuperäiset lukot, joita on käytetty hyvin vähän aikaa, holvin pääasiallisen käytön rajoituttua todennäköisesti Kalevan omistusaikalle. Holvin ovessa on sekä vedin että lukon kiertopainike, luukussa vedin ja avaimenreikä. Lukkohelat ovat kummassakin messinkiä.

Muutokset: Palo-ovi, joka D-portaasta v. 1944–45 jälkeen on johtanut kuudennen kerroksen yläpuolelle rakennetulle "uudelle" ullakolle, on mahdollisesti rakennuskorotuksen yhteydessä nykyisen kuudennen kerroksen kohdalta poistettu alkuperäinen ullakon palo-ovi. F-porrashuoneessa ullakolle johtava alkuperäinen palo-ovi on säilynyt.

Kellareihin johtavat ovet on vaihdettu 1969–72 samanlaisiksi peltikuorisiksi palo-oviksi, kuin väliovet kellarissa. Ovet on saranoitu porrashuoneeseen aukeaviksi, ja varustetut abloy-lukoilla sekä lankavetimillä. Samassa yhteydessä ovien puukarmit on vaihdettu teräsrakenteisiin karmeihin.

9.4.3. Kevyet väliseinät

1903–05: Kevyitä väliseiniä on rakennettu huoneiden välille ja erottamaan huoneista pienempiä tiloja, kuten komeroita ja WC-tiloja. 1903 piirustuksissa kevyet väliseinät on 1.–5. kerroksissa esitetty puurakenteisina ja kaikissa kerroksissa yhtä paksuina (n. 150 mm pintarakenteineen). Kuitenkin vain toisessa kerroksessa kevyet väliseinät toteutettiin puurakenteisina, 1. ja 3.–5. kerroksessa ne rakennettiin massaseininä. Vain kantavat seinät muurattiin tiilistä. (Säilyneet alkuperäiset seinät; ks. liite 1) (Olevat rakenteet, 1991; RAKH)

Seinien tarkkaa rakennetta ei tässä yhteydessä ole selvitetty. Massa, josta kevyitä väliseiniä tuohon aikaan rakennettiin, sekoitettiin yleensä kipsistä, sahanpurusta ja rakennusjätteestä tai kuonasta, ja saattoi olla jo tehtaalla levyiksi valettua. Luginomasasta ("Kanasen seinät") seiniä tällä ei ehkä vielä ehditty tehdä, sillä luginomaseiniä alettiin Suomessa käyttää vasta vuonna 1905. Puurakenteisia seiniä rakennettaessa vielä yleisesti tehtiin ns. cloison-seinää, joka perustui välipohjien puurakenteisiin päistään kiinni naulattuun tiiviiseen pystylankutukseen molemmiin puolin. Cloison-seinää rakennettaessa hyödynnettiin yleensä kertaalleen käytettyä (esim. rakennustelineistä purettua) puutavaraa, koska se tuli aina rapattavaksi. (Lahti 1960, s. 165–168)

Valoikkunoita oli alunperin tehty pihan puoleisten huoneiden ja rungon keskellä sijainneiden tilojen välisiin seiniin, valon lisäämiseksi viimeksi mainituissa tiloissa. Ikkunoiden on täytynyt olla seinän yläosassa, sillä niitä oli esim. keittiön ja WC:n ja keittiön ja kylpyhuoneen välisessä seinässä. Esimerkiksi nyk. huoneen nro 276 ja samassa kohdassa ylemmissä kerroksissa sijaitsevien huoneiden (ap. palvelijanhuoneita) käytävään rajoittuvassa päätyseinässä on alunperin ollut kolme vierekkäistä valoikkunaa (leveys yht. n. 1500 mm, korkeus ei ole tiedossa). (pohjapiir:t 1903–16; VA Rakh II; lca 160:6–10 ja 163:9–13.)

Komeroiden seinistä osa on tehty massasta, osa sileästä ponttilaudasta. Esimerkiksi huoneessa nro 551 on säilynyt alkuperäinen puurakenteinen kulmakomero. Huoneeseen nro 471 b liittyvä alkuperäinen komero-, WC-tila- ja kylpyhuoneryhmä on viereisistä huoneista rajattu massaseinillä, mutta väliseinät komeroiden välillä ovat lautaseiniä.

Massa- ja puurakenteiset väliseinät eivät pinnaltaan sileiksi rapattuna eroa toisistaan tai muuratuista seinistä. Lautaseiniä ei komeroiden sisäpuolella ole rapattu.

Kulmahuoneistojen alunperin ruokasaleiksi rakennettujen huoneiden (nyk. huoneet nro 151, 256, 353, 455 ja 554) tammisisustukseen liittyi ikkunasyvennyksen huoneesta erottava, n. 1000 mm korkea tammipuinen umpikaide (puoliseinä) ja sen päällä pylväs (n. 150 x 150 mm, kaidetta korkeampi). Kaide kiinnitettiin ikkunasyvennyksen lattiaan (koro) ja seinään. (ks. valokuva s. 34)

Kellarissa kevyet väliseinät asukkaiden varastotilojen välillä oli 1903 piirustuksissa esitetty puusta rakennettavina. Koska ne kaikki on myöhemmin purettu, ei niiden toteutuneesta rakenteesta ole tietoa.

Ullakko jaettiin asukkaiden varastokomeroiksi kevyillä väliseinillä. Ilmeisesti kevytrakenteisuutensa vuoksi niitä ei ole 1903 piirustuksessa huomioitu (1905 palovakuutusasiakirjan mukaan ullakolla oli 16 varastokomeroa). Puurakenteisten seinien runkotolpat ovat olleet mitoiltaan 5x5" tai 6x6" ja niihin kiinnitetty seinä on paksuudeltaan ollut enint. n. 100 mm (mitt. piir. 1916; VA Rakh II lca 162:7a).

Muutokset: (ks. liite 1) Alkuperäisten kevyiden väliseinien purkaminen alkoi heti omistajanvaihdoksen jälkeen virastojen käyttöön luovutetuissa huoneistoissa (E 30, C 18). 1915 huoneistoon E 30 suunniteltiin rakennettavaksi yksi uusi väliseinä riksilevyistä (valm. kipsistä ja sahajauhoista), mutta kyseisen seinän ei tiedetä toteutuneen. Samaa huoneistoon tällöin rakennetun uuden WC-tilan seinät tehtiin ponttilaudasta (purettu 1943–55).

Huoneiden välisiä seiniä on purettu yleensä vain huoneistojen käyttötarkoituksen muutosten yhteydessä. Purettuja seiniä on joissain kohdin myöhemmin korvattu samaan kohtaan rakennetuilla uusilla seinillä. Useissa säilyneissä alkuperäisissä seinissä on oviaukkoja myöhemmin laitettu umpeen, mutta niiden täyttötapa ei ole tiedossa (1960-luvulla mahdollisesti muurattu umpeen, kuten aukot kantavissa väliseinissä). Samoin kaikki valoikkunat on muuten säilyneissä seinissä poistettu tai peitetty. Tammi-puinen kaide on purettu huoneesta nro 455.

Kuudennen kerroksen v. 1944–45 rakennetut kevyet väliseinät ovat 1/2 kiven tiiliseiniä. Ne ovat pääasiassa säilyneet muuttumattomina, vain pihan puoleisten huoneiden välistä kaksi seinää purettiin 1969–71 muutostöiden yhteydessä.

Rakennuksessa on säilyneiden alkuperäisten seinien lisäksi yksi 1933–43 rakennettu massaseinä, useita 1960-luvulla rakennettuja tiiliseiniä (paks. 1/4 ja 1/2 kiveä) sekä 1970-luvulla rakennettuja levyseiniä. 1971–72 rakennetut WC-ryhmien ja keittiö-kahvioiden uudet seinät (ja vanhojen seinien jatkeet) ovat sekä levy- että tiiliseiniä (paks. 1/2 kiveä tai vast.). Valoikkunoita on myöhemmin rakennettuihin seiniin tehty vain pimeän pihasiiven kolmannessa kerroksessa v. 1969–71 rakennettuun levyseinään huoneen nro 370a ja käytävän 371 välille.

Ainakin entisiin pihasiiven huoneistoihin lisätyt WC-ryhmät on suunniteltu valmiiksi rakennetuista lastu- ja lujalevyelementeistä rakennettuina. Elementeissä on työpiirustuksen mukaan 100 tai 120 mm:n puurunko. Erityisiä kosteussulkuja ei maalipinnan lisäksi näissä seinissä pitäisi olla. (elementtien työpiirustus 1:10 ja 1:5, 31.3.1971, ULRT; Helpri ark.) Virastoruokalan ja siihen liittyvien sosiaali tilojen v. 1976–77 rakennetut seinät ovat 70 mm puurungon päälle rakennettuja lastulevyseiniä. Kosteuseristyksistä ei ole tietoa.

Kaikki kellarin ja ullakon alkuperäiset kevyet väliseinät on purettu. Kellariin v. 1969 rakennetut uudet arkistojen seinät ovat molemmin puolin rapattuja tiiliseiniä (paks. 1/2 kiveä). Vuonna 1981 kellariin rakennettujen sosiaali tilojen seinät ovat tiiliseiniä (paks. huoneiden seinät 1/2 kiveä, WC-tilojen seinät 1/4 kiveä).

9.4.4. Kaiteet, hoitotasot, tikkaat

1903–05: Porrashuoneiden kaiteet ovat alkuperäiset ja rakennusajankohdalle hyvin tyypilliset. Kaide on upotettu porrasaskelmien yläpintaan, syöksyjen suorilla osuuksilla jokaiseen askelmaan ja kierteiden kohdissa harvempaan. Pääporrashuoneissa portaikko on kuilun puolella varustettu avonaisella rautakaiteella, jossa on puinen käsijohde. Kaiteet eroavat toisistaan koristeellisen muotoilunsa osalta. C-porrashuoneessa ne ovat kokonaan takoraudasta muotoillut, E-porrashuoneessa on käytetty lisäksi kuparipellistä muotoiltuja koristeita ristiin kulkevien rautojen liittymäkohdissa. 1903 leikkauspiirustuksessa näkyvän E-porrashuoneen kaiteen koristeellinen muotoilu eroaa hieman toteutetusta. Pääporrashuoneissa portaikkoa kiertää lisäksi kerros- ja välitasanteiden välillä kromatuin kiinnikkein seinään kiinnitetty puinen käsijohde, jossa osa jatkoksista on tehty erityisin messinkiliittimin.

Keittiönporrashuoneisiin tehtiin vaatimattomammat rautakaiteet ilman koristeellista muotoilua. Ne on myös upotettu askelmien yläpintaan. Pääporrashuoneiden takorautakaiteet ovat aluksi voineet olla ainoastaan öljysivelyllä suojatut. Kaikki porraskaiteiden rautaosat on viimeistään vuonna 1915 suojattu öljymaalilla, käsijohteet on kiillotettu vahalla tai lakkaamalla.

Rakennuksen ainoassa kadun puoleisessa parvekkeessa on säilynyt alkuperäinen rautakaide. Sen yläosassa on päälle kiinnitetyt kuparipellistä muotoillut koristeet, jotka ovat alkuperäiset, mutta eivät vielä 1903 piirustuksissa huomioituja. Kaiteen runkotolpat on upotettu parveketasanteeseen kulmista ja keskeltäkin. Kiinteää katosta parvekkeen yllä ei ole ollut, vaan sen päällä on käytetty kangaskatosta (ks. valokuva s.12).

Tuuletusparvekkeille ja kadun puoleiselle parvekkeelle 1903 piirustuksissa esitetyt kaiteet olivat lähes samanlaiset. Tuuletusparvekkeiden olemassa olevat kaiteet ovat samanlaisia kuin kiinteistön v. 1891 valmistuneessa osassa sekä keittiönporrashuoneissa. Niiden alkuperäisyydestä ei ole varmuutta.

Ulkopuolisia tikkaita tai hoitotasoja ei 1903 piirustuksista ole nähtävissä. Pihan puolella on kuitenkin täytynyt olla tikkaat maasta katolle. Nykyiset rautatikkaat voivat olla myös alkuperäiset tai osittain uusitut.

Katon hoitotasoja ei 1903 piirustuksista ole nähtävissä, mutta sellaiset oli oltava nuohoojaa varten rakennettuna vähintään piippujen välille. Ainakin korkeimpia piippuja vasten oli kiinteät nuohoojan tikkaat. Rautakaiteet katon kadun puoleisilla räystäillä toteutettiin 1903 julkisivupiirustusten mukaisina. (ks. valokuva s. 11)

Ullakolla on alunperin ollut rakennusjärjestyksen edellyttämät jokaiselle paloluukulle johtaneet palotikkaat.

Muutokset: Porraskaiteisiin ei ole kohdistunut rakenteellisia muutoksia. E-porrashuoneessa rautakaide on viimeksi maalattu harmaaksi. C-porrashuoneen kaide on myös maalattu, mutta alkuperäistä asua jäljittelevällä mustalla värillä. Puiset käsijohteet on viimeksi käsitelty (E-porrash:ssa ovien kanssa yhtenäisellä) punertavanruskealla kuultomaalilla ja kiiltävällä lakalla.

Kadun puoleisen parvekkeen kaiteeseen ei ole kohdistunut muutostoimenpiteitä, tuuletusparvekkeiden kaiteista ei ole tietoa. Vuonna 1915 ainoat niiden vaatimat toimenpiteet olivat ruosteen ja vanhan maalin poisto sekä maalaus öljymaalilla kahteen kertaan.

Kaikki vesikaton alkuperäiset hoitotasot ym. ovat hävinneet viimeistään katon uusimisen yhteydessä v.1944.

Ullakolla vesikaton alkuperäisten paloluukkujen myötä myös niille johtaneet tikkaat ovat hävinneet. Vuonna 1944 rakennetuille kattoluukuille johtavat puutikkaat voivat osittain olla vanhempiakin. Yläpohjan mineraalivillaeristyksen vuoksi on ullakolle 1970-luvulla tehty irralliset puurakenteiset kävelysillat.

9.4.5. Hormit, kanavat, tulisijat ja piiput

9.4.5.1. Hormit, kanavat ja piiput

1903–05: Tiilirunkoon sijoitettiin muurausvaiheessa yksi savuhormi jokaista suunniteltua tulisijaa (127 kpl) varten. Lisäksi savuhormien vieressä seinissä kulkee rungon

keskellä sijainneista huonetiloista kuten WC:istä ja kylpyhuoneista katolle johtavia poistoilmahormeja. Myös vesiklosettienviemäriputkista johdettiin tuuletustorvet katolle johtavaan hormiin. Ulkoseiniin rajoittuvissa huonetiloissa ilmanvaihtokanava on sijoitettu vaakasuunnassa suoraan ulkoseinän läpi, tilavampien huoneistojen keittiöihin tehtiin molemmat. 1903 piirustuksissa kaikkia toteutettuja ilmanvaihtokanavia ei ole huomioitu, mutta 1916 mittauspiirustuksiin kanavat on jo merkitty. (ks. valokuva s. 12, ilmanvaihtoaukot julkisivuissa)

Savuhormien poikkileikkausmitat ovat n.150x150 mm (1916 mitt.piir:t). Ilmahormit ovat samankokoisia. Savu- ja ilmahormin välinen seinämä muurattiin yhtä paksuksi kuin kahden savuhormin välillä. Rakennusjärjestyksen § 84:n mukaan seinämän oli oltava vähintään 1/4 kiveä paksu. Muurin savuhormien ulkoreunoilla oli oltava vähintään puoli kiveä paksu. Palomuurien paksuus huoneissa oli siten vähintään puolitoista kiveä (vrt. luku 9.3.2., s. 77) Koska välipohjissa on käytetty palavaa täytettä (oljet), muurien oli oltava välipohjien kohdalla paksummat. Savuhormit eristettiin sisäpinnoiltaan yleensä savilaastisiveilyllä. Ilmahormit on voitu sivellä kalkkilaastilla, tai savuhormin vieressä kulkevat paremmin kuumuutta kestäväällä savilaastilla (esim. Asp 1900, s. 28). Huoneista poikkisuunnassa ulkoseinän läpi ulos avattujen raitisilmakanavien leveys oli noin 150 mm (1916 mitt.piir:t).

Savupiippuja oli vuonna 1903 suunniteltu tarvittavan 11–12 kpl, mutta 1916 mittauspiirustuksen mukaan niitä oli yhteensä 19 kpl. Suurin osa piipuista nousi pihan puoleisilta lappeilta. Kadun puoleisilta lappeilta nousevat, julkisivuissa näkyvät savupiiput osittain rapattiin ja maalattiin, osittain verhottiin kuparipellillä. Myös piipun yläreunus verhottiin kuparipellillä. Jotta veto piipusta olisi mahdollisimman tehokas, yläreunus muotoiltiin sivuiltaan ylöspäin kapenevaksi. Pihan puoleisilta lappeilta nousevat savupiiput on 1903 piirustuksissa esitetty vesikaton kanssa yhtenäisinä, todennäköisesti vesikatepellillä kokonaan verhottuna. Kaikissa piipuissa oli samanlainen kaulus. Rakennusjärjestyksen § 88 edellytti piiput rapattaviksi vesikaton alapuolisilta osin.

Piippujen korkeus vaihteli niiden sijainnin mukaan. Pihan puolella sijaitsi useita piippuja lähellä räystästä, joten niiden on täytynyt olla melko korkeita tai niiden vetoa on muilla keinoin täytynyt tehostaa. Lähellä katonharjaa sijaitsevat piiput muurattiin katonharjaa korkeammalle ulottuviksi. Rakennusjärjestyksen § 86:n mukaan savupiipun oli noustava katonlapeesta vähintään 1200 mm, mutta usein ne muurattiin korkeammiksi. Hormit voitiin savupiipussa muurata jonkin verran pienemmiksi piipun pinta-alan pienentämiseksi.

Vedontehostimia piippujen päissä ei 1903 piirustuksissa ollut huomioitu. Kuitenkin Uudenmaankadun ja Yrjönkadun kulmassa lähellä räystästä sijainneessa piipussa oli jokaista savuhormia (yht. 5 kpl, ilmahormeja ei tässä piipussa ollut) jatkettu piipun yläpuolelle peltitorvella (alaosa mahd. keraaminen), jonka päässä oli erityinen tuulihattu. Vedontehostimia käytettiin, koska tuulensuunnasta riippuen vetoa haittasi piipun sijainti selvästi korkeammalle nousevan katonharjan katveessa. (ks. valokuva s. 12)

Tuuletushormeista ainakin suurin osa on johdettu katolle savuhormien yhteydessä ja niiden kanssa samoihin piippuihin. Kellarin höyrypannusta oli ilmeisesti johdettu erillinen savutorvi katolle, sillä uusittaessa savuhormia vuonna 1915 sen vanha savutorvi purettiin ja korvattiin uudella.

Muutokset: Savupiiput vaurioituivat pommiosuman vuoksi helmikuussa 1944, jonka jälkeen niitä muurattiin ullakon ja vesikaton yläpuolisilta osiltaan uudelleen. Tällöin rakennetun kuudennen kerroksen kohdalla piiput oli muurattava hieman entistä korkeammiksi. Kuudenteen kerrokseen 1944–45 rakennettujen tulisijojen (10 kpl) savuhormit muurattiin alemmista kerroksista vastaavasta kohdasta tulevien hormien yhtey-

teen, joten piippuja oli niissä kohdissa myös levennettävä. Talon pohjoisosassa piippuja voitiin jopa lyhentää katon madaltamisen vuoksi. Jo tässä vaiheessa tai pian sen jälkeen piiput on verhottu ulkopuolelta kokonaan pellillä ja maalattu katon kanssa samalla värillä tehden piiput mahdollisimman näkymättömäksi osaksi julkisivuja. Joidenkin piippujen päihin on rakennettu peltisiä tuulihattuja. Piippujen lukumäärä ei ole vähentynyt keskuslämmitykseen siirtymisestä huolimatta, kun vanhoja savuhormeja on hyödynnetty ilmanvaihtokanavina.

Käyttöveden keskuslämmitysjärjestelmän höyrypannussa poltettiin alkuvaiheissa koksia. Vuonna 1915 liian kalliina pidetyn koksen sijasta kokeiltiin pannun polttoaineena myös koivuhalkoa ja turvebrikettiä, joista ensimmäisen todettiin nopeavan liikaa ja jälkimmäisen taas vaativan paremman vedon kuin mitä pannun pyöreä, halkaisijaltaan kuuden tuuman savujohto antoi. Tästä syystä, insinööri Krohnin tukemana isännöitsijä sai luvan korvata vanhan savujohton uudella, joka edellytti porrashuoneen (luultavasti nyk. E-porrashuone) seinään hakattavaa uutta savukanavaa, kooltaan 8x12 tuumaa. Tiedossa ei ole, kuinka tarkoin työt toteutettiin isännöitsijä Mederin suunnitelmien mukaisesti. Niiden mukaan uusi kanava olisi kulkenut porrashuoneen seinässä portaiton kohdalla ja siten myös jonkin verran portaita seinän vieressä vaurioittaen. Vanha tarpeettomaksi käynyt savukanava tuli ullakon osalta purkaa pois. (Isänn. Mederin kust.arvio 8.7.1915 ja lasku suoritetusta työstä 4.9.1915. VA Rakh Eb 81) Tällöin rakennetun hormin kohtalosta ei ole tietoa vuoden 1918 jälkeen, jolloin pannu ilmeisesti poistettiin käytöstä.

Vanhojen savuhormien puhdistus- ja tiivistyskäsittelyistä 1969–71 ennen niiden muuttamista poistoilmahormeiksi ei ole tietoa. Alkuperäiset ulkoseinän läpi huoneista ulos avatut kanavat ovat edelleen käytössä, eikä uusia ole avattu. Koneellisen ilmanvaihdon tuloilmaputkille on tehty uusia kanavia ullakon konehuoneista alas ainakin E-porrashuoneen seinään.

9.4.5.2. Tulisijat

1903–05: 1903 ja 1905 piirustusten mukaan rakennukseen oli alunperin suunniteltu sijoitettavaksi 127 tulisijaa, jotka kaikki tulivat sijaitsemaan huoneistoissa. Kellariin ja porrashuoneisiin ei ollut suunniteltu sijoitettavaksi yhtään tulisijaa. 1905 palovakuutusasiakirjassa on kuitenkin mainittu kellariin sijoitettu höyrypannu, joka kuului talon käyttöveden keskuslämmitysjärjestelmään. Tämän takia kylpyhuoneiden uunit jäivät toteuttamatta. Useimmissa huoneissa uunit toteutuivat alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti.

Huoneiden lämmitysunit olivat kaakeliuuneja. Pohjamuodoltaan ne olivat vaihtelevia sijoituspaikasta riippuen. Huoneen käyttötarkoitus ja koko sekä uunin sijoitus huoneessa (nurkkaan tai keskelle seinää) määräisivät uunin mallin, muodon ja koon. Suuri osa uuneista oli pohjamuodoltaan eri tavoin kulmikkaita. Kaikissa huoneistoissa palvelijoiden huoneisiin sijoitetut uunit olivat pohjamuodoltaan pyöreitä jo 1903 piirustuksissa. Myös makuuhuoneina käytetyissä huoneissa uunit oli esitetty pohjamuodoltaan pyöreinä viimeistään 1905 piirustuksissa. Kahta huonetta lämmittäviä patteriuneja ei täällä enää ollut käytetty, toisin kuin kiinteistön v. 1889–91 rakennetussa osassa, jossa niitä oli käytetty runsaasti.

1903 piirustuksissa yhteensä 24:ään huoneeseen piirretty uuni oli muodoltaan takka. Kyseiset huoneet olivat pihasiiven huoneistoissa sali ja ruokasali, keskeisissä huoneistoissa erillisellä sisäänkäynnillä varustettu erkkerihuone (esim. nyk. nro 361) ja kulmahuoneistoissa salin viereinen huone (esim. nyk. nro 351). 1916 mittauspiirustuksessa takaksi oli piirretty vain nyk. huoneen nro 351 uuni. Kyse lienee osittain to-

teutusvaiheessa muuttuneista suunnitelmista, mutta myös piirtäjien virheistä, joiden kertautuminen on aiheuttanut mm. sen, että myös huoneessa nro 361 säilynyt takka on edelleen vuoden 1991 piirustuksissa esitetty normaalina lämmitysuunina. Em. kaksi säilynyttä takkaa ovat keskenään samanlaisia (ks. liite 3).

Uunien suuluukut ovat alunperin olleet messinkiä, samoin todennäköisesti uunin-eduspelti lattiassa. Lisäksi talossa säilyneiden uunien joukossa on kolme kaakeliuunia, joiden etuseinässä on messinkiluukuin varustettu lämpökaappi. Kaikki ne sijaitsevat alunperin makuuhuoneiksi suunnitelluissa huoneissa. (Talossa säilyneiden uunien mitat ja kuvat; ks. Inventointi 1991, osa 1, s. 188–191; RAKH).

Kylpyhuoneisiin vielä 1903 piirustuksissa sijoitetut kylpyuunit puuttuvat 1916 pohjapiirustuksista, todennäköisesti kylpyhuoneisiin johdettu keskuslämmitetty vesi oli tullut mukaan suunnitelmiin vasta rakennusvaiheessa (ks. luku 9.5.2., s. 111). Uuni oli kuitenkin tarpeellinen paitsi kylpyveden myös kylpyhuoneen lämmittämiseksi ja kuivatamiseksi. Kellariin käyttöveden lämmitystä varten sijoitetun höyrypannun mahdollisesta hyödyntämisestä kylpyhuoneiden keskuslämmittämiseksi ei ole tietoa.

Höyrypannun sijainti kellarissa ei ole ilmennyt piirustuksista, mutta ainakin 1915 se on sijainnut kellarissa jonkun porrashuoneen alapuolella tai läheisyydessä. (Huom. N. Mäderin kustannusarvioon pannun savuhormin uusimistyöstä 8.7. 1915 on liitteenä sisältynyt piirustus, josta todennäköisesti olisi selvinnyt pannun sijainti ym., mutta piirustusta ei ole löytynyt; kust. arv. 8.7.1915 VA Rakh Eb 81).

1905 rakennetun ulkorakennuksen ainoa tulisija oli pesutuvan muuripata (ks. piir. s. 23).

Muutokset: Rakennuksen muurattuihin tulisijoihin kohdistuneet muutostoimenpiteet olivat yleensä vähäisiä. Kaakeliuuneja kylläkin purettiin niiden tulipesien ja sisäosien loppuun palamisen vuoksi, mutta ne muurattiin uudelleen vastaavanlaisiksi ja käyttäen samaa kaakeliuorta kuin aikaisemminkin. Viimeistään 1930-luvulla on uusimistarpeessa olleita vanhoja kaakeliuuneja korvattu uusilla peltikuoriuuneilla. Keittiöissä hellat korvattiin käyttötarkoituksen muutosten myötä lämmitysuuneilla.

Pesutuvan muuripata hävisi jo vuonna 1914, kun koko ulkorakennus purettiin tulevan lisärakennusosan tieltä.

1916 mittauspiirustuksesta on nähtävissä nyk. C-porrashuoneen eteiseen välioven sisäpuolelle sijoitettu pienehkö pyöreä tulisija, ulkohalkaisijaltaan noin 600 mm. Kyseessä on ollut kamina, joka on piirustuksen mukaan liitetty seinän sisällä kulkevaan savuhormiin, ja on voinut olla alkuperäinen, vaikka ei 1903 ja 1905 piirustuksiin sisällykään. Vuonna 1915 antrasiitilla lämmitettävää kaminaa on kuitenkin jo korjattu. Se on merkitty poistettavaksi vasta vuonna 1971 keskuslämmitykseen siirtymisen yhteydessä. C-porrashuoneeseen sekä niihin porrashuoneisiin, joissa tulisijoja ei ollut ollut missään vaiheessa, asennettiin ensimmäiseen kerrokseen 1969–71 keskuslämmitysraDiaattorit.

Samoin 1916 mittauspiirustuksesta on nähtävissä kellarissa olleen yksi tulisija. Se sijaitsee rakennuksen keskellä suuressa huoneessa (nyk. huone nro 061). Kyseinen pyöreä tulisija on purettu vasta 1969–71. (kellarin mitt.piir:t 1916–1971; ks. lähde-luett. 2)

Vuonna 1918 vuosikorjaustöiden kustannusarvioon sisältyi kellarin höyrypannun poistaminen käytöstä, ja sitä osittain korvaamaan asuinhuoneistojen kylpyhuoneisiin sijoitettavat "kylpykaminat". Toteutuksesta ei ole tietoa. (isänn:n läh:t kust.arviot

26.6.1918; VA Rakh Eb 89)

Valtion hienomekaanisen konepajan tiloihin kellariin oli 1924–29 rakennettu ahjo (nyk. käytävä nro 054), joka oli konepajan käytössä sen muutettua ensimmäiseen kerrokseen, aina vuoteen 1946 asti. Ahjo on purettu vuoteen 1971 mennessä. (kellarin tarkmittauspiirit 1933–1971; ks. lähdeluett. 2.)

Kellarissa (D-portaan vieressä) oli myös puilla lämmitettävä sauna 1960-luvulla ennen nykyisen sähkösaunan rakentamista kiinteistön vanhimman osan kellariin 1969–71. Sen kiukaasta ja vesipadasta ei ole tietoja (ent. talonmies Monoselta saadut suulliset tiedot ovat ainoat saunaa koskevat tässä yhteydessä löytyneet tiedot).

Keväällä 1945 valmistuneeseen kuudennen kerroksen toimistohuoneistoon rakennettiin uunit jokaiseen huoneeseen lukuunottamatta käytävää ja WC-tiloja. Uunit olivat kooltaan vaihtelevia ja pohjamuodoltaan sekä pyöreitä että kulmikkaita, ja kaikki huoneen nurkkaan sijoitettuja (ks. piir. s. 66). Ne kaikki purettiin v. 1969–71.

Nykyisin talossa on jäljellä 41 uunia. Kaksi kolmasosaa talon uuneista purettiin 1969–71 keskuslämmitykseen siirtymisen yhteydessä. Säilyneet uunit, jotka jäivät purkamatta "koristeellisuuden vuoksi" tai purkamisen tuoman hyödyn vähäisyyden vuoksi, sijaitsevat 2.–5. kerrosten huoneistoissa. Yhtä peltiuunia lukuunottamatta (huoneessa nro 456) säilyneet uunit ovat kaakeliuuneja, joista kaksi on takkamallisia (vrt. aikaisemmin tässä luvussa). Niiden suuluukut ja uunineduspellit ovat eri aikoina uusittuja ja korjattuja. Uuneilla ei keskuslämmitykseen siirtymisen jälkeen ole ollut merkitystä talon lämmityslaitteina.

9.4.6. Pintarakenteet

9.4.6.1. Vesikate

1903–05: Vesikatteen on alunperin ilmoitettu olevan osaksi tiiltä, osaksi kuparia ja osaksi galvanoitua rautapeltiä (palovakuutusasiakirja 22.5.1905; Y-Fennia). 1903 piirustuksissa esitettyjen kadun puoleisten lappeiden katemateriaalin tiheä pintastruktuuri poltetun saven värin lisäksi antaa vaikutelman tiilikatteesta, kun taas tummempina ja sileämpinä esitetyt julkisivun ulokkeiden ja torninhuipun jyrkät katot viittaavat peltikatteeseen. Pihan puoleisten lappeiden kate on myös esitetty tiilikatteen värisenä, mutta ilman minkäänlaista pintastruktuuria (ks. kuvat etu- ja takakannessa). Luonnollista olisikin pihan puolella kadun puoleista lapetta toisaalta vaatimattomamman toisaalta kevyemmän ja helppohoitoisemman peltikatteen käyttö (esim. 1901 valm. Fabianink. 17, Gesellius, Lindgren, Saarinen). Rakennuksesta pian valmistumisensa jälkeen otetusta valokuvasta ja kahdessa eri yhteydessä ilmoitetuista tiedoista on selvinnyt, että ainakin kadun puoleiset lapheet samoin kuin vaativat ulokkeiden ja tornien katteet oli tehty kuparista (Wasastjerna 1907, kuva 11, kuvateksti ja valokuva, ks. s. 12) ja Wilenius 1905, s. 47). Toistaiseksi selvittämättä jää palovakuutuskatselemuksen tekijöiden mainitsemien galvanoidun pellin ja erityisesti tiilen käyttökohdat. Osittain samaan aikaan toteutetussa As.oy Sิริuksen rakennuksessa (Fabianink. 4–Pohj.makasiinink. 7, GH&W 1904) oli paitsi vesikatto ainakin kadun puoleisten lappeiden osalta myös erkkeriulokkeiden katteet sekä ikkuna-aukkojen ulkopuoliset ikkunapenkit tehty poltetuista, lasittamattomista kattotiilistä. Valokuva kuitenkin todistaa, ettei näin ollut menetetty Kalevan talossa.

Vesi katolta alas maahan johdettiin ulkoseiniin pinta-asennetuilla (yleisesti käytettiin myös seiniin upotettuja) syöksytorvilla. Uudenmaankadun puolella niitä on kaksi, Yrjönkadun puolella kolme (ks. valokuva s. 12). Myös ne ovat hyvin todennäköisesti ol-

leet tavanomaiseen tapaan kuparia, koska ne olivat toisaalta hyvin näkyviä elementtejä julkisivuissa ja toisaalta työläitä peltisepäntöitä, joiden ei haluttu ruostuvan nopeasti. Pihan puoleisista kattojen vesikouruista ja syöksytorvista ei ole tietoa, mutta todennäköisesti ne ovat olleet hyvin samankaltaisia kadun puoleisten kanssa. Lappeita pitkin valuvat vedet kerättiin jalkaränneillä syöksytorviin.

Rakennusjärjestyksen edellyttämiä paloluukkuja vesikatossa oli useampia kuin yksi 1905 palovakuutusasiakirjan mukaan. Uudenmaankadun puoleisella lappeella toisesta syöksytorvesta hieman ylöspäin sijaitsi yksi niistä (ks. valokuva s. 12).

Muutokset: Koko tämän rakennuksen vesikate uusittiin pommitusvauriokorjauksena vuonna 1944 (ks. luku 8.5.3., s. 63). Uusi vesikate tehtiin galvanoidusta pellistä. Talossa vielä tuolloin toimineen valtion hienomekaanisen konepajan henkilökunnan keskuudessa on myöhemmin säilynyt muistitietona, että talon kuparikatetta olisi jossakin toisen maailmansodan vaiheessa pommitusten seurauksena lentänyt suurin piirtein yhden lappen verran Bulevardille asti, josta arvokasta ainetta oli yön jälkeen enää turha etsiä (suullinen tieto E. Sairiolta 12.8.1991). Katujulkisivujen ulokkeiden kuparikatteet ovat säilyneet.

Muita tarkkoja tietoja tämän rakennuksen vesikattoon kohdistuneista muutostöistä ei juuri ole mahdollista löytää, sillä yleensä asiakirjoissa on käsitelty koko virastotalon vesikattoa kokonaisuutena mainitsematta kyseessä olevia korjausta tai uusimista vaatineita alueita tarkemmin. Siksi on tärkeää huomioida, että koko virastotalo Uudenmaank. 1–5:ssä on ollut kolme toisistaan eroavaa vesikatetta: Kalevan ensimmäisessä talossa galvanoitu peltikate vuodelta 1891, tässä käsiteltävän osan kuparipeltikate vuodelta 1905 sekä vuonna 1915 valmistuneen osan galvanoitu peltikate. Esimerkiksi 1925 isännöitsijä ilmoitti vain "kiinteistön vesikaton olevan perin huonossa kunnossa" (isännöitsijän kirje 30.12.1925, VA Rakh Eb 114).

Koko kiinteistön vesikattoa ei ole missään vaiheessa uusittu kerralla, vaan pintakäsittelyjäkin on uusittu yleensä vain osassa kiinteistön kattoa kerrallaan. Esimerkiksi vuonna 1961 1200 m² "Kymppikatteella", seuraavana vuonna noin 1000 m² "Good Yearilla". Kesällä 1966 teetettiin "peltisen vesikaton uusimistyötä" ja syksyllä 1969 vesikaton räystäslisöjen uusimistyötä. Viimeksi mainittu koski Uudenmaan lääninrakennustöimistössä laaditun työpiirustuksen mukaan sellaista osaa koko kiinteistön vesikatosta, jossa vanhat kupariset räystäspellit tuli uusiksi kuparipellistä (kysymyksessä saattoi olla jopa vain tämän rakennuksen katujulkisivujen ulokkeiden katteet). Vuonna 1976 teetettiin "vesikaton vanhan osan lakkaukset", tarkemmin ei tässäkään tapauksessa asiakirjoista selviä, mistä osasta kiinteistön kattoa oli kysymys. Työ käsitti ruosteen poiston ja sivelyn Tektobit-kattolakalla. (Helprt, Dn:ot 827/R.61, 1437/R.62, 401/R.66, 1145/R.69, 959/4/76 sekä työpiirustus 1:20; räystäspellin korjaus, 12.9.1969, ULRT. Helprt ark.)

9.4.6.2. Sisäseinät

1903–05: Sekä muuratut kantavat että massa- ja puurakenteiset kevyet väliseinät huoneistoissa ja porrashuoneissa ovat olleet sisäpinnaltaan sileiksi rapatut. Myös komeroitten ponttilautaseinät on ulkopuolelta rapattu. Seinien rappauskerroksen paksumuutta eikä rappauksen tartuntarakennetta ole tässä yhteydessä selvitetty. Käytössä oli tuolloin jo yleisesti tartuntarakenteena rabbit-verkko (rautalankaverkko, jossa lankojen liitoskohdissa oli keraamiset palat) sekä puusälöistä tehty ristikko.

Valmiin rappauspinnan päälle on kiinnitetty puiset, profiiliin höylätyt jalkalistat sekä ovi- aukkoja kehystävät vuorilistat. Porrashuoneissa jalkalistoja ei ole ollut. Ikkunavuorilisto-

ja ei ole käytetty huoneistoissa eikä porrashuoneissa. Erillisiä seiniin kiinnitettäviä kattolistoja ei ole käytetty vaan seinän ja katon liittymäkohta on pyöristetty rappaamalla.

Pääporrashuoneissa on rapattujen seinien alaosaan tehty stukkotekniikalla rintapaneelit ja ainakin C-porrashuoneessa eteisestä alkaen. C-porrashuoneen eteisessä kadun puoleisen sisäänkäynnin ja heilurivälioven väliin jäävässä tilassa (nyk. huone nro 146) on holvikaton ruoteiden päätteeksi seinälle sijoitettu kipsistä (tai kipsin ja laastin sek.) muotoillut veistoskoristeet (yht. neljä kpl). Veistoskoristeille on annettu melko abstrakti, mutta kuitenkin eläimen päätä muistuttava muoto, ja kaikki ne eroavat hieman toisistaan. Samassa eteisessä porraskäytävän vastaisella seinällä ikkuna-aukkojen ympärillä on secco-tekniikalla tehty seinämaalaukset (ks. luku 9.4.6.6., s.106).

Paneloinnista tai muista puuverhouksista ei ole varmaa tietoa kuin kulmahuoneistojen ap. ruokasaleissa säilyneiden tammipaneelien osalta (nyk. huoneet nro 151, 256, 353, 455 ja 554). Kyseinen tammipanelointi käsittää näiden huoneiden kaikki seinät, myös ikkunasyvennyksessä. Paneeli on kaikissa peilijaoiteltu korkeussuunnassa kahdessa tai kolmessa kerroksessa, ja sen ylä- ja alareuna (jalkalista) on viimeistelty profiiliin höylätyllä tammilistalla. Paneelien peilijaoittelussa on pieniä eroja, samoin paneelin kokonaiskorkeus vaihtelee (matalin huoneno:ssa 256 1740 mm, ja korkein 1880 mm huoneissa nro:t 155, 356 ja 455). Paneeli on kiinnitetty tiiliseiniin ruuveilla tai nauloilla, joiden upotetut kannat on peitetty pyöreillä tammitulvilla. Huoneen tammisisustukseen seinäpaneelin ja väliovien lisäksi kuuluvat ikkunasyvennyksen huoneesta rajaa- vat umpikaide ja pylväs. Myös huoneen tammiovet on peilijaoiteltu paneelin tapaan. Huoneen jalka- ja ovivuorilistat ovat tammesta profiiliin höylätyt. (Tammipaneelien mitaus- ja det.piiir:t, ks. Inventointi 1991, osa 1, s. 16–18 ja osa 3, piir.n:o 9; RAKH)

Kellarissa muurattujen kantavien seinien ja puurakenteisten kevyiden väliseinien alkuperäisistä pintarakenteista ei ole tietoa. Ainakin ulkoseinillä pintarakenteen oli oltava kosteutta eristävä ja kestävä (ks. luku 9.3.1., s. 76). Kellarin ja ullakon varastotilojen kevytrakenteisissa väliseinissä ei välttämättä ollut mitään pintarakenteita. Kellarin ruokavarastoissa saattoivat tiiliseinät olla esimerkiksi slammatut ja kaikki seinät maalaamalla pintakäsitellyt.

Muutokset: Seinien (kuten kattojenkin) rappauspintoja on viimeistään vuonna 1915 suoritetuista laajemmista sähköasennusten muutostöistä lähtien paikkailtu. Pommitusvauriokorjauksina on v. 1944–45 myös tehty runsaasti seinien kuten kattojenkin rappauskorjauksia. Erityisesti porrashuoneiden D-, E- ja F- seinissä kulkevien nousujohto- ja muiden kanavien avaaminen ja uusien tekeminen aiheuttanut alkuperäisten pintarakenteiden tuhoutumista. Huoneistoissa on purettujen väliseinien kohdalta rappauspintoja säilyneissä seinissä jouduttu täydentämään. Myös eri aikoina umpeen laitetut oviaukot porrashuoneissa ja huoneistoissa on täyttämisen jälkeen rapattu muun seinän kaltaiseksi (poikkeuksena levytetyt oviaukot huoneiden välillä, pääasiassa 1970–80-luvuilta). Myöhemmin eri vaiheissa rakennetut uudet väliseinät, lukuunottamatta levyseiniä, ovat myös sileiksi rapattuja.

Vuonna 1945 kuudenteen kerrokseen sisustetussa toimistohuoneistossa seinät rapattiin sileäksi kuten alemmissa kerroksissa. Seiniin on rappauksen päälle kiinnitetty puiset, profiiliin höylätyt jalkalistat sekä oviaukkoja kehystävät vuorilistat. Ikkunavuorilistat ja kattolistoja ei ole ollut.

Tammipaneelisiin ja niiden listoituksiin ei ole kohdistunut mainittavia muutoksia. Myöhemmin asennetut sähköpatterit tai konvektorit on kiinnitetty paneelin pintaan paitsi huoneessa nro 256. Siellä paneelit on v. 1969–71 irrotettu ikkunoiden alla, ja paneelin taakse on sijoitettu konvektori. Toimenpide ei ole aiheuttanut muutosta itse paneelissa, ainoastaan jalkalistaan ja ikkunapenkkiin on konvektorin kohdalla mahdollisim-

man näkymättömästi sijoitettu muovisäleiköt. (Patterisijoitus 1 ja 2, työpiir.:t 1:10, 13.10.1969, ULRT; Helprt ark.)

Entisiin pihasiiven huoneistoihin lisätyt WC- ja siivouskomo -kokonaisuudet on aina-kin suunniteltu rakennettaviksi valmiiksi rakennetuista levyelementeistä, joissa tilojen väliset seinäpinnat tuli tehdä 16 mm lastulevystä ja huonetta vasten olevat seinät 11 mm lujalevystä. Erityisiä kosteussulkuja ei maalipinnan lisäksi näissä seinissä pitäisi olla (elementtien työpiirustus 1:10 ja 1:5. 31.3.1971, ULRT; Helprt ark.)

1970–71 keittiö-kahvioiden alunperin muuratut ja rapatut, sekä uudet tiiliseinät levytettiin yhtenäiseksi lastulevyllä avosaumoin. Samaan tilaan tehdyn keittokomeron seinä laatoitettiin tiskipöydän ja sen yläpuolelle sijoitetun astiakaapin väliseltä alueelta Pukkilan kaakelilaatoilla, samoin kuin kaikissa uusissa WC-tiloissa käsienpesualtaan yläpuolella. Virastoruokalan laitoskeittiön seinät on päällystetty kaakelilaatoin.

Neljännän kerroksen pihasiiven huoneistossa (E 26) on vielä 1963 ollut metsähallituksen ylivahtimestarin asunto, jota suunniteltiin muutettavaksi virastotilaksi. Tällöin viimeksi olohuoneena käytetyssä (nyk. huoneet nro 450a–470, ap. ruokasali) huoneessa oli mm. seinäpaneelit poistettava. Kyseessä saattoivat olla alkuperäiset paneelit (vrt. palovakuutusasiakirjan maininta ruokasalien paneeleista), koska tietoja myöhemmin asennetuista paneeleista ei ole löytynyt. Kyseinen muutossuunnitelma toteutettiin 1960-luvun loppuun mennessä. (Muutospiir. vahtimestarin asunnon muuttamiseksi virastotilaksi 1.2.1963, vahv. 30.5.1963; ULRT; Helprt ark.)

9.4.6.2.1. Seiniin kiinnitetyt listat

1903–05: Seiniin kiinnitetyt listoitukset (vrt. ed. s. 99) olivat ajankohdalle tyypillistä mallia. Samaa jalkalistatyyppiä (JL 3; kork. 82 mm ja JL 6; kork. 65 mm) on käytetty useimmissa huoneissa, sekä parkettilattioiden että linoleummatolla päällystettyjen kanssa. Porrashuoneissa erillisiä jalkalistoja ei ole käytetty. Kosteissa tiloissa ei erillisiä jalkalistoja ole ollut. (Jalkalistatyytit ja niiden mittauspiir:t; ks. Inventointi 1991, osa 1, s.14–15; RAKH) (ks. myös luku 9.4.6.5., s.104)

Oviaukkojen vuorilistoja on alunperin käytetty paitsi kaikkien sisätilojen huoneiden välivien yhteydessä, myös porrashuoneissa. Vain nyk. C-porrashuoneessa ei niitä todennäköisesti ole ollut alkujaankaan. Toisessa pääporrashuoneessa, nyk. E-porrashuoneessa, käytetyt vuorilistat ovat sekä huoneistojen pää- että sivusisäänkäyntien oviaukkojen ympärillä samanlaiset, eikä kyseistä listatyyppiä ole muualla talossa käytetty (VL 21; lev. 115). Huoneistoissa sekä huoneisiin, että pienempiin tiloihin kuten WC-tiloihin ja ehkä myös komeroihin avautuvien oviaukkojen ympärillä on käytetty samanlaista ja ilmeisesti vain yhdenlaista listaa (VL 3; lev. 92 mm). Poikkeukselliset ovat kulkuhuoneistojen ap. ruokasaleiksi rakennettujen huoneiden tammisisustukseen liittyvät tammesta höylätyt jalka- ja ovivuorilistat (VL 2; lev. 134 ja JL 2; kork. 152). (Vuorilistatyytit ja niiden mittauspiir:t; ks. Inventointi 1991, osa 1, s.26–31; RAKH)

Kaikkien ovien yhteydessä vuorilistoja on käytetty ainoastaan toisella puolella aukkoa, siinä seinässä, jonka kanssa tasoon (tai lähelle sitä) ovi on asennettu (yleensä huoneen ulkopuolella; porrashuoneen, käytävän, eteishallin tai tarjoiluhuoneen puolella). Koko aukko on kehystetty samanlaisella listalla, ja liitokset yläkulmissa on tehty jiiriin. Ovivuorilistojen ja jalkalistojen liittymäkohta on ratkaistu erillisellä sokkelilistalla, joka profiointinsa ja leveytensä puolesta poikkeaa kummastakin niistä.

Muutokset: Vuonna 1945 kuudenteen kerrokseen sisustetussa toimistohuoneistossa kaikkien ovien, myös D-porrashuoneesta huoneistoon johtavan oven, ympärillä on

käytetty samanlaista profiiliin höylättyä vuorilistaa (VL 8; lev. 68 mm). Koko oviaukkoa kehystää samanlainen lista, ja liitokset yläkulmissa on tehty jiiriin. Koko huoneistossa on käytetty myös vain yhtä jalkalistatyyppeä. Nykyisin kaikissa huoneissa käytävä mukaan lukien on edelleen vain yhden tyyppistä puista jalkalistaa (JL 7; kork. 72 mm), joka keilaprofiilinsakin puolesta sopisi huoneiston alkuperäiseksi (mutta käytävässä nro 601 v. 1969–72 rakennettujen WC-tilojen kohdalla ei kuitenkaan voi olla kyse alkuperäisestä listoituksesta). Samaa jalkalistaa on käytetty ensimmäisen kerroksen pihassivessä, joka v. 1946 on perusteellisesti kunnostettu hienomekaanisen konepajan poismuuton jälkeen.

1.–5. kerroksissa alkuperäisiä jalkalistoja on eniten säilynyt niissä huoneissa, joissa on parkettilattiat, joihin on vähiten kohdistunut toimenpiteitä ja erityisesti niissä huoneissa, joissa väliseiniä ei ole purettu tai oviaukkoihin ei ole kohdistunut muutoksia. Vanhoja jalkalistoja ei yleensä ole koko huoneessa vaihdettu yhtenäisiksi uusien väliseinien rakentamisen tai yhdellä seinällä tehtyjen oviaukkomuutosten vuoksi. Siten useissakin huoneissa esiintyy nykyisin kahta erilaista jalkalistatyyppeä. Lisäksi vanhaan jalkalistaan on kiinnitetty uudempi mattolista lattiapäällysteiden uusimisen yhteydessä. Osa v. 1969–71 asennetuista, lastulevyrakenteisista sähköjohtokouruista on kiinni paikoilleen jätetyissä vanhoissa jalkalistoissa tai kiinnitetty seinään välittömästi niiden yläpuolelle. Kouruja on asennettu huoneisiin enintään kahdelle seinälle.

Kaikissa myöhemmin (pääasiassa 1969–72) uusilla väliseinillä muodostetuissa uusissa huonetiloiissa on myös seiniin kiinnitetty puiset jalkalistat, paitsi muovimatoilla ja keraamisilla laatoilla päällystetyissä kosteissa tiloissa. 1969–72 muutostöiden yhteydessä asennetut uudet puiset jalkalistat ovat useimmiten yksinkertaiseen suorasarmaiseen profiiliin höylättyjä (JL 1; kork. 59 mm) tai myös täysin profiilottomia ja vielä matalampia listoja (JL 5; kork. 42 mm). Sokkellilistoja niiden ja ovivuorilistojen liittymäkohdissa ei enää ole käytetty. (Jalkalistatyypit ja mittauspiirit; ks. Inventointi 1991, osa 1, s. 14–15 ja 31; RAKH)

Rakennuksessa on myös eri aikoina yksittäisten huoneiden tai tilasarjojen muutostöiden yhteydessä käytetty yksittäisiä profiiliin höylättyjä jalkalistatyyppejä (mm. JL 8–JL 11). Kosteissa tiloissa lattian muovimatto tai keraaminen laatoitus on nostettu seinälle n. 50–75 mm korkeuteen, ja vain v. 1980–81 uusituissa tai muutetuissa ensimmäisen kerroksen WC-tiloissa on käytetty muovijalkalistaa.

Ovien alkuperäiset vuorilistat on säilytetty niiden oviaukkojen ympärillä, joita ei missään vaiheissa ole laitettu umpeen. 1969–71 tehdyt uudet oviaukot, joihin on sijoitettu uudet laakaovet, on kehystetty yksinkertaisemmilla, yleensä täysin profiilittomiksi höylätyillä puulistoilla (VL 5; lev. 40 mm). Samaa vuorilistaa on käytetty kaikkien tuolloin asennettujen laakaovien yhteydessä, myös porrashuoneissa (D-, E- ja F-). Huoneistoissa joihinkin uusiin oviaukkoihin muualta (mm. kiinteistön v. 1889–91 rakennetulta puolelta) v. 1969–71 siirrettyjen vanhojen peiliovien yhteydessä on kuitenkin käytetty em. yksinkertaisten listojen sijasta profiiliin höylättyjä listoja, jotka eivät ole yhtenäisiä taloon alunperin kuuluneiden vuorilistojen kanssa (mm. VL 17–VL 20). (Vuorilistatyypit ja niiden mittauspiirit; ks. Inventointi 1991, osa 1, s. 26–31; RAKH)

9.4.6.3. Sisäkatot

1903–05: Kaikki katot ovat todennäköisesti olleet sileäksi rapatut. Erillistä kattolistaa ei ole käytetty, vaan katon ja seinän liittymäkohta on ainoastaan pyörästetty rappauksen yhteydessä. Asuntojen saleiksi rakennetuissa huoneissa katon pintaan muotoiltiin huoneen kehiksenomaisena kiertävä profiili. Profiilit ovat matalia ja yksinkertaisia, ja ne

ovat suurimmaksi osaksi myös säilyneet (kattoprof.tyyppi KP 2, ks. Inventointi 1991, osa 1, s. 19–25; RAKH) (ks. valokuva s. 40).

Myös pääporrashuoneissa kattoon kerrostasanteilla ja porrassyökyjen alapinnassa (viim. vain C-porrashuoneessa) on muotoiltu vastaava kehysprofiili.

Muutokset: Kattojen pintarakenteisiin ei tiedetä kohdistuneen muita toimenpiteitä kuin rappauspaikkauksia ja uusintamaalauksia ennen v. 1969–72, jolloin rakennukseen tehtiin runsaasti uusia, alas laskettuja kattoja. Käytävissä ja metsähallituksen tietokonehallissa (nyk. huoneet nro 175–178, nyk. virastoruokalan keittiö) uusi katto tehtiin Lautex-S -elementeistä. Elementit ovat rei'itettyä ja polttomaalattua alumiinilevyä ja katto on teräskiinnikkein kiinnitetty seiniin ja riippukiinnikkein alkuperäiseen kattoon.

Keittiö-kahvioiksi muutetuissa entisissä asuntojen keittiöissä uusi alas laskettu katto tehtiin lastulevystä, samoin uusissa WC-ryhmissä. Lisäksi joissakin huoneissa ja mm. neljännen kerroksen käytävässä (nyk. huone nro 450) uusi alas laskettu katto tehtiin puupohjaisista levyelementeistä. Poikkeuksellisesti viidennen kerroksen käytävään ei alas laskettua kattoa ole rakennettu ja sähköasennukset ovat kaikki näkyvissä. Puretua tietokonehallia lukuunottamatta 1969–72 rakennetut alas lasketut katot ovat edelleen paikoillaan.

Vanhat kattopinnat saivat jäädä uusien alas laskettujen kattojen alle paikoilleen ainakin suurimmaksi osaksi, mutta sähkö- ym. johtojen pinta-asennusten takia ne ovat huomattavan vaurioituneita. Useissa kohdin tähän vaiheeseen liittyi myös vanhojen väliseinien purkamista, joten uuden alas lasketun katon alla ei edes ole ollut yhtenäistä kattopintaa.

Vuonna 1945 kuudenteen kerrokseen sisustettuun toimistohuoneistoon tehtiin rapatut katot. Alas laskettuja kattoja ei niihin ole myöhemmin rakennettu, ja rapattuja kattoja on ainoastaan uudelleen maalattu ja (uunien purkamisen yhteydessä) mahdollisesti paikattu. Erillisiä kattolistoja ei täälläkään ole käytetty, eikä katon ja seinän liittymäkohtaa ole rappauksella pyöristetty kuten alemmissä kerroksissa.

Kellarin katossa on kappaholvirakenne näkyvissä paikoin pinnaltaan sileäksi rapattuna ja maalattuna. Kellarin kattoon v. 1969–72 kiinnitettiin riippuasennuksina valtava määrä putkia ja johtoja, ja siinä yhteydessä mahdolliset aikaisemmat rappauspinnat ovat vaurioituneet runsaasti (Kellarin kaikkiin tiloihin ei ole tässä yhteydessä päästy eikä kellaria ole inventoitu, joten kattavampaa kuvaa kellarin kattojen nykyisistä pintarakenteista ei tässä voida antaa).

9.4.6.4. Ulkoseinät

1903–05: Katujulkisivujen ensimmäisen kerroksen korkuinen graniittiverhous on eri kokoisista, syrjiltään suoraksi hakatuista, mutta pinnaltaan silittämättömistä kivistä squared rubble -limityksellä muurattu. Ikkuna- ja oviaukot on sen kohdalla kehystetty pinnaltaan sileäksi hakatuilla kivillä. Graniittiverhouksen paksuus ei selviä piirustuksista, mutta tavallisia ovat olleet 180–250 mm paksut luonnonkiviverhoukset. Ulkopuolen luonnonkiviverhous muurattiin aina samanaikaisesti seinän tiilimuurin kanssa, ja liitettiin siihen ankkuriraudoilla. Muuraukseen voitiin käyttää sementtipitoista laastia, vaikka runkomuuriin olisikin käytetty pelkkää kalkkilaastia. Luonnonkiviverhouksen ja runkomuurin väliin saatettiin vielä laittaa kosteuseristykseksi asfalttikerros tai sivellä kivien sisäpinta kivihiilitervalla tai muulla tavoin. (esim. Lahti 1960, s.100–101)

Muotoon veistetyistä graniittikivistä muuratut katujulkisivujen kerros-, koriste-, ja ikkuna-aukkojen alalistat sekä irralliset koristeet on sijoitettu paikoilleen jo rungon muuraamisen yhteydessä. Kiven on ilmoitettu olevan graniittia mm. palovakuutusasiakirjassa 1905. Koristeet, joita on toteutettu yhteensä 13 kpl, ovat kooltaan 1903 piirustuksista mitattuna 400–550x800 mm ja 2300x700 mm. Pienimmät niistä ovat yhdestä kivistä veistettyjä, muut useammista yhteen muurattuja. Kaksi leveintä listaa (julkisivussa näkyvän osan korkeus noin 500 mm) ovat neljännen ja viidennen kerroksen välissä sekä viidennen kerroksen ikkunoiden yläpuolella. Listakivet ovat pituudeltaan vaihtelevia. Ikkunoiden alalistat (oik. ulkopuoliset ikkunapenkit) on ulkonevalta osaltaan muotoiltu toimimaan myös vesilistana. Muita ulkopuolisia listoja ikkuna-aukkoihin ei liity.

Julkisivuissa käytetty graniitti on väriltään harmaan ja punaisen kirjavaa ja tasalaatuista (huom. silmämääräisesti, katutasosta tarkasteltuna). Kaikissa rakennukseen liittyvissä graniittista muuratuissa rakenteissa käytetty kivi on laadultaan samanlaista ja todennäköisesti peräisin samasta louhoksesta. Graniitin alkuperä ei ole tiedossa, mahdollisesti kivet on toimittanut Oy Granit Ab, sillä arkkitehtitoimistolla oli ainakin aikaisemmin ollut läheiset yhteydet arkkitehti Hedmanin kautta tähän useistakin eri paikoista graniittia louhineeseen yhtiöön, mutta luonnonkiven kasvanut suosio rakennusten julkisivumateriaalina oli saattanut alkuun useita muitakin rakennuskiveä toimittaneita yrityksiä.

Katujulkisivujen yläosan roiskerappaus on alunperin voitu tehdä siten, että valmiille pinnalle heitettiin viimeiseksi vetelää kalkkilaastia, joka voi olla valmiiksi sävytettyä (esim. Lahti 1960, s.160). Esimerkiksi naapuritalon (Yrjönk. 7) vuonna 1903 tehdyssä julkisivussa oli valmiiksi sävytetyllä laastilla roiskerapattuja osia (Lindberg 1903, s. 65). Muussa tapauksessa rapattu seinä maalattiin sävytetyllä kalkkimaalilla.

Muutokset: Katujulkisivujen ulkorappaus on uusittu kokonaan viimeksi vuonna 1977. Työn suoritti Maalaus- ja rappausliike Jean Lepistö Oy, ja se tehtiin myös museoviraston valvotuna. Vanha rappaus poistettiin alta kokonaan ja uusi roiskerappaus tehtiin läpivärjättyllä laastilla. Katujulkisivujen rappaustöiden jälkeen tehtiin myös pihajulkisivussa runsaasti rappauskorjauksia ja maalaus uusittiin samassa yhteydessä koko virastotalon pihajulkisivuissa. Harmaat värisävyt sekä piha- että katujulkisivuissa määritettiin museovirastossa. (Helpr Dn:o 155/4/77; Helpr ark., sekä suull. tietoja maal.mest. E. Laeslehdolta 26.8.1991)

Jo useissa eri vaiheissa aikaisemminkin ulkopuolen rappauspintoja oli ollut ainakin paikallisesti uusittava. 1944–45 muiden pommitusvauriokorjausten yhteydessä oli koko virastotalossa Uudenmaankatu 1–5 tehty myös ulkopuolen rappauskorjauksia (tark.ptk. 28.5.1945. VA Rakh, Eg 16). Niitä oli tehtävä varmasti tässäkin rakennuksessa, mutta sen lisäksi oli rapattava uudet korotusosan muurit. Korotusosaan tehtiin Yrjönkadun puolella lisäksi kaksi uutta julkisivukoristetta, jotka valettiin betonista tarkasti alempien kerrosten alkuperäisiä graniittikoristeita jäljitellen. Uudet koristeet eivät alhaalta kadulta katsottaessa erotu alkuperäisistä juuri muuten kuin väriltään vaaleampi-

9.4.6.5. Lattiat ja portaat

1903–05: Lattiamateriaaleina käytettiin tärkeimmissä tiloissa (saleissa, ruokasaleissa ja vastaavissa) lakattua tammiparkettia, koko talossa yhteensä 29 huoneessa (palovak. asiak. 1905). Parketti on tehty esivalmistetuista parkettikaseteista, joiden leveys- ja pituusmitat ovat 300 mm:n kerrannaisia. Tammiparkettineliöt ovat kooltaan 211x211 mm ja paksuudeltaan 9 mm. Samanlaista parkettia on todettu käytetyn jo Kalevan 1891 valmistuneessa rakennuksessa. (parkettiselvitys 13.5.1991, K.Kekoni; RAKH)

Kalliin, mutta myös parhaiten kulutusta kestävä tammiparketin sijasta muissa huoneissa on ollut mäntylautalattia, joka on useimmiten ilmeisesti pian alusta lähtien ollut linoleummatoin pinnoitettu (palovakuutusasiakirjassa ne mainitaan ainoastaan mäntylautalattioina). Lattialaudoituksen suunta on ulkoseiniin rajoittuvissa huoneissa yleensä ikkunasta poispäin ja lattialaudoitusta seinien vierellä kehystää jiirilaudat. Laudat ovat höylättyä sileää ponttilautaa. Valmis lattialaudoitus on todennäköisesti ennen päällystemateriaalien kiinnittämistä kyllästetty pintasivelynä vernissalla tai maalinesteellä, johon on lisätty täyteaine. Mahdollisesti lattialaudoituksen kuivumista on ennen sen päällystämistä linoleummatolla vielä odotettu asukkaiden jo muutettua sisään, ja lattia on aluksi voitu myös sen vuoksi pintakäsitellä. Esimerkiksi huoneen nro 354 (ap. makuu- tai kirjasto-työhuone) linoleummaton alta esiinotetun ponttilautalattian pinnassa on ollut ohut öljypitoinen sively (koska lattia ennen viimeistä linoleummattoa oli hiottu puupuhtaaksi, jälkiä siitä oli nähtävissä ainoastaan hieman aivan seinän vieressä. Käsittely ei vaikuttanut esim. vain aikaisemman linoleummaton kiinnitysilmailta).

Sekä parketti- että lauta (ja linoleum) lattioihin liittyivät samanlaiset, seinään kiinnitetyt puiset jalkalistat. (ks. luku 9.4.6.2., s.100) Puiset kynnykset liittyivät oven karmiin, eikä niiden mahdollisista reunalistoista ole tietoa. Vuonna 1915 ainoa kynnyksen edellyttämä kunnostustoimenpide oli maalaus.

Kyipyhuoneissa, WC-tiloissa ja keittiön ruokakomeroissa ovat lattiat olleet asfaltilla päällystetyt, kuten samalla kertaa muotoiltu jalkalistakin. Asfalttilattian paksuus ei ole tiedossa. Lattia on oletettavasti alusta lähtien ollut maalattu.

Kellarissa asukkaiden ruokavarastoissa on alunperin myös ollut asfalttilattia. Polttoaineen säilytyspaikkana käytetyissä asukkaiden varastoissa sen sijaan on ollut kenttäkiveyksellä tehty lattia ("af fältsten"). (palovak.asiak. 1905)

Pääporrashuoneissa tasanteiden lattiat sekä porrasaskelmat oli valettu mosaiikkibetonista, jolle kuvioinnin ja myös paremman kulutuskestävyyden antoi betoniin sekoitettu valkoinen karkea sora. Ainoa väritetty kohta näillä mosaiikkipinnoilla on kerrostasanteiden pintaan tehty, seiniä myötäilevä suorakaiteen muodostava 28 mm levyinen suora-reunainen nauhakoriste. Edellisestä poiketen C-porrashuoneen koko eteisen lattia on tehty punaisista ja valkoisista keraamisista laatoista. Valkoiset laatat ovat kooltaan 140x140 mm, kulumistaan viistottuja neliöitä, joiden viistojen kulmien väliin muodostuneet pienemmät neliöt on täytetty punaisilla noin 52x52 mm:n kokoisilla laatoilla. Lisäksi lattian reunoilla kiertää seiniä myötäillen noin 38 mm leveä punainen viiva samasta aineesta. Edellä kuvattu laatoitus on oletettavissa alkuperäiseksi tai hyvin varhaiseksi, vaikka sitä ei olekaan mainittu muiden lattiamateriaalien yhteydessä palovakuutus-katselmuksessa 1905, jolloin työt C-porrashuoneessa todennäköisesti olivat vielä jonkin verran kesken. Tällaiset lattiat olivat saman ajankohdan rakennusten porrashuoneiden eteisissä hyvin yleisiä, ja erimuotoisilla ja -kokoisilla laatoilla niihin tehtiin kuvioinniltaan erilaisia pintoja. Porrashuoneiden lattioihin ja portaisiin ei liity erillisiä jalkalistoja.

Keittiöporrashuoneissa sekä portaat että tasanteet tehtiin sävyttämättömällä betonilla ilman mosaiikkia (palovak.asiak. 1905).

Muutokset: Suurin osa alkuperäisistä parkettilattioista on säilynyt. Koska parkettilattioita on nykyisin 30 huoneessa (vrt. 1905 ilmoitettu 29:ssä), on joitakin parkettilattioita taloon tehty vielä sen valmistumisen jälkeen, todennäköisesti kuitenkin vielä ennen omistajanvaihdosta vuonna 1913. Parketteja on kunnostettu "höyläämällä" (lienee ennemminkin tarkoittanut hiontaa puupinnalle) ja uudelleen lakkaamalla. Huoneiden

nrot 264, 275, 374, 463, 474 ja 575 parketeista osa on mahdollisesti jäänyt keskikäytävän muovilaattalattian alle 1960-luvun lopulla, kun huoneista osa jaettiin uudella väliseinällä osaksi keskikäytävää. Pihasiipeen 1969–72 rakennetut WC-ryhmät tehtiin huoneisiin, joissa oli ollut parkettilattiat. Parkettilattia on säilynyt kyseisen WC-ryhmän ulkopuolelle jääneessä huoneen osassa huoneissa nrot 471:2 ja 572:1, mutta on muissa todennäköisesti kokonaan purettu.

Linoleummattoja on alkuvaiheista lähtien korjattu kuluneita kohtia paikkaamalla ja myöhemmin kokonaan korvattu uusilla linoleummattoilla. Jo vuonna 1915 oli kahden asunnon keittiöiden kuluneet linoleummatot korvattava uusilla (toinen oli nyk. huonero 279). Eri-ikäiset linoleummatot ovat nykyisin talossa yleisimmät lattiapäällysteet. Vanhimmat ovat ruskeasävyisiä, v. 1969–71 ja sen jälkeen uusituista useimmat harmaita. Vanhoja päällysteitä ei aina ole poistettu uusien alta. Uusiin päällysteisiin liittyvät matto- ja listat on usein kiinnitetty paikoilleen jätettyihin vanhoihin jalkalistoihin. Lattiapäällysteitä ei missään myöhemmässä vaiheessa ole uusittu koko huoneistossa, kerroksessa tai talossa samalla kertaa, eikä yhtenäisyyttä niissä ole siten ollut alkuvaiheen jälkeen.

Alkuperäiset lattialaudoitukset ovat enimmäkseen säilyneet myöhemmin uusittujen päällysteiden alla. Uusia lautalattioita talossa ei ole tehty, alkuperäisistä on ilmeisesti purettu 1969–72 ja 1976–77 rakennettujen uusien WC-tilojen ja nykyisen virastoruo- kalan keittiön alle jääneet.

Muovilaattalattiat ja muovimatot otettiin linoleummattojen sijasta käyttöön viimeistään v. 1969–71 muutostöiden yhteydessä. Tällöin lattiat keskikäytävillä (suurimmaksi osaksi) ja keittiö-kahvioissa päällystettiin muovilaatoilla. Myös tullilaboratorion laboratorihuoneiden lattioita päällystettiin muovilaatoilla mm. parketin päälle (nyk. huoneessa nro 150). WC-tiloihin tehtiin ilmeisesti kaikkiin uusi betonilattia, joka päällystettiin muovimatolla. Muovimatolla on lisäksi päällystetty joidenkin toimistohuoneiden lattiat ja vuonna 1974 ensimmäisen kerroksen pihasiipeen sijoitetut sosiaalitulat (nyk. huoneet nro 167–171). Kosteissa tiloissa lattian muovimatto tai laatoitus on nostettu seinälle n. 50–75 mm korkeuteen, eikä muuta jalkalistaa ole käytetty.

Porrashuoneiden lattioissa ja portaissa on säilynyt alkuperäiset pintarakenteet.

Vuonna 1945 sisustetun kuudennen kerroksen toimistohuoneiston lattiat pinnoitettiin suoraan betonilaattaan kiinnitetyllä linoleummatolla (alushuopa välissä) kaikissa huoneissa. Jalkalistat ovat myös olleet kaikissa huoneissa todennäköisesti samanlaiset. Nykyisin näissä huoneissa on edelleen linoleumlattiat. Vain v. 1971–72 rakennettujen WC-tilojen lattiat on päällystetty muovimatolla. Sen alapuolisia, mahdollisesti vanhan päälle lisättyjä lattiarakenteita ei ole tässä yhteydessä selvitetty.

Kosteiden tilojen asfalttilattioista useimmat ovat ilmeisesti tuhoutuneet, kun suurin osa talon alkuperäisistä kylpyhuoneista, WC-tiloista ja keittiön ruokakomeroista on purettu. Lattiat niiden kohdalla on korvattu muun huonetilan kanssa yhtenäisellä muovilaatoituksella tai linoleummatolla. Niihin pihasiiven huoneistojen kylpyhuoneisiin, jotka säilyivät pitkään käytössä, ehdittiin tehdä uusi lattia keraamisilla laatoilla. Alkuperäistä asfalttilattiaa ei välttämättä ole poistettu sen alta.

Kellarin verstastiloissa (viimeistään vuodesta 1914) olleista lattioista ei ole tietoa. Kellarin alkuperäiset asfaltti- ja kivilattiat on joko peitetty uudella betonilattialla tai kokonaan poistettu uuden alta viimeistään v. 1969–72 muutostöiden yhteydessä. Kellarissa on nykyisin kaikissa tiloissa betonilattiat.

9.4.6.6. Maalaus ja tapetointi

1903-05: 1903 leikkauspiirustuksessa on esitetty E-porrashuoneen eteisen ja portaikon seiniin sekä yhteen asuinhuoneeseen eri värein maalattavaksi suunnitellut koristeet. Piirustuksesta ei käy ilmi, oliko kyseessä rappauspintaan reliefinä tehdyt ja värein korostetut vai ainoastaan maalatut koristeet. Väritys on epäselvä, mutta pääasiallisin väri, jolla koristeet on piirustuksessa laveerattu, on vihertävä. Eteisessä kadun puoleisen sisäänkäynnin ja heilurivälioven väliin on piirretty vaakasuora, 400 mm korkea friisi n. 1180–1480 mm katonrajasta alaspäin (friisin sijainti lattiatasosta mitattuna alatasanteella 3000–3400 mm:n ja ylätasanteella välioven vieressä 1600–2000 mm:n kork:ssa). Portaikon seinässä kiertävä koristelu on piirretty edellistä yksinkertaisempaan, käsittäen ilmeisesti vain seinään maalatun rintapaneelin ja sen yläreunaan sijoittuvat ellipsin muotoiset (pit. n. 250–300 mm, kork. n. 150–200 mm), peräkkäiset toisistaan irti olevat kuviot. Seinän yläosaan ei koristelua ollut piirretty. Samassa leikkauspiirustuksessa näkyvistä, E-porrashuoneen takana Yrjönkadun puolella olevista 2.–5. krs:n asuinhuoneista vain viidennessä kerroksessa sijaitsevaan (nyk. huone nro 564) oli piirretty eri värein maalattu friisikoriste. Vaakasuorassa linjassa seinässä kulkeva tasaleveä friisi on piirretty 350 mm korkeana, 2700–3000 mm:n korkeudelle lattiasta. Friisi on koristeaiheiltaan porrashuoneeseen esitettyjä rikkaampi. (ks. leikkauspiir. 1903 takakannessa).

Edellä kuvattuja arkkitehtipiirustuksissa esitettyjä koristeluja ei ole voitu verrata alkuperäisiin toteutuneisiin koristeluihin, koska väritys- ja pintakerrostutkimuksia tässä vaiheessa ei ole tehty, eikä em. tilojen alkuperäisestä asusta ole ollut käytettävissä valokuvia. C-porrashuoneessa osittain säilynyt ja osittain entistetty portaikon koristelu vastaa kuitenkin em. piirustuksissa toiseen pääporrashuoneeseen (E-) esitettyä. Eteiset pääporrashuoneissa ovat eronneet niin selkeästi toisistaan, että myös niiden koristelut ovat hyvin todennäköisesti olleet erilaiset.

Palovakuutus katselmuksessa 22.5.1905 on talon sisäpuolisista pintakäsittelyistä huomioitu porrashuoneiden ja kulmahuoneistojen ruokasaleihin toteutetut koristemaalaukset. Ainakin ne ovat siis olleet valmiina jo tuolloin, kun rakennus oli vasta valmistunut tai valmistumassa ja asukkaat kohta muuttamassa sisään. Koristemaalauksia on voitu teettää esim. asukkaiden toimesta tai rakennuttajan toimesta asukkaiden toivomusten mukaan vielä tämän jälkeenkin.

Palovakuutusasiakirjan mukaan pääporrashuoneiden seinissä, sekä portaikossa että eteishallissa, oli eri värein stukkotekniikalla toteutettu rintapaneeli ("bröstpanel med olika färgad stuck"). Erillisestä friisistä tai muusta mahdollisesta koristelusta seinien yläosissa ei erikseen ollut mainittu. Rintapaneelista mainitut "monet värit" ovat voineet käsittää paneelin ja sen yläreunan friisin tai paneelin maalatun kivi- (yleensä marmori) mukailun, joka toteutettiin useilla väreillä. Käytännössä stukkopaneeli viimeisteltiin pinnaltaan kiiltäväksi "kiveksi" vahalla. Puiset ikkunapenkit, joiden alkuperäisestä käsittelystä ei ole tietoa, on pääporrashuoneissa voitu alunperin maalata kivimukailuna, kuten E-porrashuoneessa nykyisinkin. C-porrashuoneen eteisen seinämaalaus on toteutettu secco-tekniikalla (maalattu kuivaan rappauspintaan). Siten se on voitu maalata selvästi rakennuksen valmistumisajankohdan jälkeenkin.

Kulmahuoneistojen ap. ruokasalien koristemaalauksista ainakin osa (esim huoneessa nro 353), on maalattu liimamaalilla. Osa näiden huoneiden (nyk. huoneet nro 151, 256, 353, 455 ja 554) koristemaalauksista sekä ikkunasyvennyksen holvissa että paneelien yläpuolella seinässä kiertävässä friisissä on tehty mahdollisesti kipsistä muotoiltuun reliefipintaan, osa suoraan rappauspintaan. Sileälle rappauspinnalle maalaus on voitu tehdä myös secco-tekniikalla (esim. huoneessa nro 554).

Asuinhuoneiden rapatut katot ovat olleet liimamaalilla maalatut. Niiden mahdollisista kangastuksista tai paperoinneista ei ole tietoa. Sama käsittely ulottui katosta noin 20–30 cm alas seinälle, listaan, maalattuun viivaan tai tapetin boordinauhaan asti. Rappattujen seinien tapetointia edelsi seinien pohjustus. Tuohon aikaan käytettiin ainakin ruisliisterillä kiinnitettyä makulatuuripaperointia tasaamaan tapetin kiinnitysliisterin imeytymistä ja tapetoitavan rappauspinnan mahdollista karkeutta. Ainoastaan keittiön (myös "kööskontori"), kylpyhuoneen ja WC-tilan seinät ja katot on maalattu öljymaalilla, sillä öljymaalipinta oli puhdistettavissa, kun taas liimamaalipinta ei kestänyt vanhetessaan edes pyyhkimistä kostealla rievulla, eikä kosteutta muussakaan muodossa. Kellareissa on seinät ja katot voitu sivellä kalkkimaalilla tai -vellillä valoisuuden ja hygieenisyyden parantamiseksi.

Huoneistojen ovet pääporrashuoneissa samoin kuin porrashuoneen ulko-ovien sisäpinta ja ja heiluriovet on alunperin öljymaalilla kuultomaalattu ainakin ulkopinnaltaan ja todennäköisesti myös lakattu. Ovet on huoneistojen puolella alusta lähtien voitu maalata ulkopinnasta poikkeavalla tavalla, esim. peittomaalata. Väliovet ovat joissakin huoneissa olleet ehkä jo alunperin, kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa tumman ruskealla ootrattuja (näht:ssä nykyisen kuluneen maalipinnan irtoamakohdista esim. huoneessa nro 364, ovi nro 330). Komeroiden peiliovet on todennäköisemmin maalattu öljymaalilla lähemmäs vaaleiden seinien väritystä ja yksivärisinä. Mitään ovia ei alunperin ole jätetty pintakäsittelymättä. Keittiönporrashuoneiden ovien "lakeeraus" muiden uudelleen öljymaalaamisen yhteydessä viittaa niiden pintakäsittelyn poikenneen muista. Siten niihin käytetty puutavara on voinut olla laadultaan oksaista, koska pintakäsittely on sallinut kittailut. Kittaukseen on tuohon aikaan käytetty lähinnä öljyliitukittia. Vuorilistojen maalaus on ollut yhtenäinen oven kanssa.

Ulkoseinien pintakäsittely riippui alkuperäisen rappauslaastin mahdollisesta sävyttämisestä, mutta ainakin v. 1915 oli koko kiinteistön arvioitu olevan ulkoseinien kalkkimaalauksen tarpeessa (maalaus ei tällöin kuitenkaan toteutunut). Ulkopuoliset rautarakenteet, kuten parvekkeiden kaiteet, kannattajat ja tuuletustelineet sekä palotikkaat olivat todennäköisesti alusta lähtien öljymaalilla maalatut. Myös porrashuoneissa porraskaitteiden rautaosat olivat ehkä jo alunperin öljymaalilla suojatut (viimeistään v. 1915). Kuoripelti erkkerien ja vesikaton katteena ja ilmeisesti myös syöksytörmien rakennusaineena ei edellyttänyt pintakäsittelyä. (ks. luku 8.5.1., s. 57 ja 9.4.6.4., s.103)

Muutokset: Alunperin tapetoitujen huoneiden tapetointia jatkettiin entiseen tapaan aluksi omistajanvaihdoksen jälkeen, vaikka huoneita muutettiin virastojen toimistohuoneiksi (vrt. s. 57–58). Vähitellen käsittelytavat vaihtuivat käytännöllisemmiksi ja yksinkertaisimmiksi, mikä on lähinnä merkinnyt tapeteista luopumista ja koristemaalauksen peittoon maalaamista. Kun vuonna 1931 pihasiiven kolmannen kerroksen (E 23) huoneistossa yhtä huonetta kunnostettiin, töihin sisältyi mm. seinien liimamaalaus ja töppäys (45 m²) ja kaksoisviivan maalaaminen (16 m). Toistaiseksi ei ole tietoa, mistä huoneesta oli kysymys, ja oliko käsittelytapa entistä noudattava vai kokonaan uusi. Toistuvien uudelleen tapetointien yhteydessä aikaisempia tapettikerroksia on ollut välttämätöntä poistaa alta, samoin kattojen ja seinien yläosien aikaisempia liimamaalikerroksia. Mutta kulmahuoneistojen ap. ruokasalin ikkunaholvin ja seinien koristelun vaivoin enää erotettava reliefistruktuuri paljastaa, että ne nykyisin peittävän valkoisen lateksimaalipinnan alla on useita aikaisempia maalikerroksia ja ainakin huoneessa nro 353 sen irtoamakohtien alta näkyvä reliefin eri värein tehty liimamaalaus voi olla alkupeäinen.

Ikkunoiden ja väliovien uudelleenmaalauksen pohjakäsittelyinä yleistyi viimeistään 1930-luvun lopulla vanhan maalipinnan poistaminen polttamalla (kuumailmapuhaltimella tai liekillä), joten sitä varhaisimpien maalikerrosten löytäminen ei ole kovin toden-

näköistä esimerkiksi niissä alkuperäisissä ovissa, jotka ovat olleet jatkuvasti käytössä ja joiden pintakäsittelyä on kulumisen vuoksi jouduttu uusimaan useita kertoja. Myöhemmin ikkunoiden puuosia jouduttiin uusimaan runsaammin pommitusvaurioita korjattaessa.

1944–45 rakennetun kuudennen kerroksen alkuperäisistä pintakäsittelyistä ei ole tietoa, mutta todennäköisesti ne ovat olleet kaikissa tiloissa hyvin yhtenäiset.

Lateksimaalien käyttö yleistyi vähitellen 1950-luvulla, ja täälläkin viimeistään 1969–71 lateksimaalit olivat alkydimaalien kanssa lähes ainoat sisätilojen maalaukseen käytetyt maalit. Erityisesti tällöin siihen asti tapetoituja seiniä muutettiin maalattaviksi, mikä edellytti esityönä tapettikerrosten huolellista poistamista. Samassa yhteydessä uutena materiaalina erityisesti kosteisiin tiloihin ja kahviokkeittöihin ilmestyneet kipsi- tai lastulevy-pinnat tuli maalaustyöselityksen mukaan öljymaalipohjustuksen jälkeen valmiiksi maalata alkydilakkamaalilla. Uudet laakaovet samoin kuin vanhat peiliovet saivat yhtenäisen alkydimaalikäsittelyn. Sisätilojen kokonaan uusista elementeistä radiaattorit ovat olleet alusta lähtien alkydimaalilla maalatut samoin kuin muut metallirakenteet sisätiloissa, lukuun ottamatta alas laskettuja alumiinikattoja, jotka olivat valmiiksi polttoaalattuja. Kaikki uudet lautasventtiilit maalattiin, kun vanhat läppäventtiilit olivat vielä olleet seinän tavoin tapetoituja. Kellareiden seinät saivat nykyisen tai sitä vastaavan yhtenäisen vaalean alkydimaalipinnan myös v. 1969–72 suoritettujen muutostöiden yhteydessä. Suunnitelluista maalaustöistä oli jo tällöin pyydetty myös museoviraston kannanottoa. (maal.työsel.14.4.1969, RAKH; MV rho ark.)

Nousujohto- ja ilmanvaihtokanavien uusiminen on merkinnyt aina erityisesti porrashuoneiden seinien pintakäsittelyiden vaurioitumista. Myös myöhemmin umpeen laitettut aukot seinissä samoin kuin niihin avatut uudet oviaukot ovat aiheuttaneet pintakäsittelyjen uusimiseen, eikä esim. E-porrashuoneen seinistä ole löydettävissä yhtään yhtenäistä aikaisempaa pintakerrosta nykyisen alta, joka on tehty v. 1978–79. D-porrashuoneen seinät eivät ole saaneet yhtenäistä maalipintaa viimeisten muutostöiden jälkeen, vaan osa umpeen laitetuista oviaukoista näkyy edelleen maalaamattomana rappauspintana. Saman portaan edellisestä maalauskäsittelystä on kulunut pitkään aika, mahdollisesti ei enää sen jälkeen, kun viimeiset asunnot ylemmissä kerroksissa sen varrella poistettiin ja porraskäytävä jäi erittäin vähäiseen käyttöön. C-porrashuoneen pintakäsittely on viimeksi uusittu 1980-luvun alussa.

Nykyisin talossa on 16 huonetta, jossa seinät ovat paperi- tai muovitapeteilla päällystettyjä, muissa ne ovat maalattuja. Vain vuonna 1980 kunnostetuissa ensimmäisen kerroksen huoneissa (nrot 149:1–154 sekä 179) on rapattuja seiniä pohjattu karkealla lasikuitukankaalla ennen seinien maalaamista. Muuten vallitsevat pintakäsittelyt noudattavat edellä kuvattuja v. 1969–71 muutostöiden yhteydessä toteutettuja.

Lattiat ovat kaikki edelleen joko lakattuja parkettilattioita, tai eri materiaalein päällystettyjä, ja ainoat lattioihin liittyneet maalattavat osat ovat olleet puiset kynnykset ja jalkalistat. Kynnyksistä vanhat maalipinnat ovat enimmäkseen ehtineet kuluu ennen uusintamaalausta, mutta jalkalistoissa vanhat maalikerrokset ovat säilyneet, sillä niiden uusintamaalaukseen ei yleensä ole johtanut kuluneisuus vaan huoneen muiden pintakäsittelyjen uusiminen. Profiloituissa listoissa vanhan maalin poisto on yleensä tehty vain jo irronneilta osin. Nykyisin jo purettujen kosteiden tilojen asfalttilattioita maalattiin lakka- maalilla ainakin v. 1915.

Vesikatetta, piippuja ym. on pintakäsittely tarpeen mukaan yleensä vain osa katosta kerrallaan (ks. luku 9.4.6.1., s.98).

9.4.7. Kalusteet, varusteet ja laitteet

1903–05: 1903 pohjapiirustuksiin ei sisälly muita kiinteitä kalusteita kuin keittiöiden ja saniteettitilojen kalusteet. Alakerran liikehuoneistoon tai -huoneistoihin on sellaisia saattanut kuulua, esimerkiksi Kalevan kansanvakuutusosaston asiakassaliin, mutta ainakaan 1903 pohjapiirustuksissa niitä ei ole vielä huomioitu.

Kiinteät komerot hyllyineen keittiöissä, käytävissä ja huoneissa sisältyivät jo 1903 pohjapiirustuksiin. Ne olivat pohjapinta-alaltaan melko avaria ja koko huonekorkeus käytettiin hyväksi jakamalla lattiasta kattoon ulottuva komero ala- ja yläkaapiksi. Käytävien komerot olivat pohjamuodoltaan suorakaiteen muotoisia, mutta keittiöissä ja huoneissa vinosti huoneen nurkkaan sijoitettuja ja pohjamuodoltaan kolmioita tai epäsäännöllisen muotoisia. Komerot oli varustettu puuhyllyillä, paitsi osa vaatekaapeista ripustintangolla. Ainoastaan keittiöiden ruokakomerot olivat erityisesti tuuletettuja ja samalla viileänä pidettäviä, sillä niistä aukesi ulos venttiili tai/ja ikkuna. Komerot, joita alunperin oli koko talossa yhteensä 105 kpl, on tässä selvityksessä käsitelty osana muita rakenteita (ks. mm. luku 9.4.3., s. 91 ja luku 9.4.2.3., s. 89).

1903 pohjapiirustuksissa on kaikissa kylpyhuoneissa kylpyamme, joka ehkä oli emaljoitu valurauta-amme muissakin kuin Gustaf Mattssonin asunnossa (vrt. s. 38). Ammeet koko talossa oli piirretty noin 160 cm pitkiksi ja muodoltaan toista päätä kohti kapenevaksi (mitat 1916 mittauspiirustuksista). Kylpyammeen päätyyn huoneen nurkkaan oli piirretty pohjamuodoltaan pyöreä tulisija (halkaisija noin 350–500 mm), ns. kylpyuuni, joka kylpyhuoneen lisäksi olisi lämmittänyt kylpyveden sen yläpuolelle sijoitetussa vesisäiliössä (ks. luku 9.4.5.2., s.96).

Vesiklosetit sisältyvät 1903 pohjapiirustuksiin, mutta käsienpesualtaat eivät. 1916 mittauspiirustuksissa ne on huomioitu. Poikkileikkausmuodoltaan pyöreäksi piirretyn istuinosaan ulkohalkaisija oli n. 400 mm. Käsienpesuallas oli aina sijoitettu eri tilaan kuin vesiklosetti, viereiseen vastaavan (komeron) kokoiseen tilaan ja/tai kylpyhuoneeseen. Kaikissa kylpyhuoneissa oli käsienpesuallas. Lisäksi niitä oli laitettu C-portaan huoneistoissa huoneisiin tai käytäviin, erityisesti niihin, jotka liittyivät erillisiin sisäänkäynteihin porrashuoneesta. Siten saatettiin tarjota alivuokralaiselle päivittäinen peseytymismahdollisuus, tai sellaista edellytti myös esimerkiksi asunnon yhteydessä harjoitettu lääkäriin vastaanotto. Altaat oli piirretty kaikissa samanlaisina, seinää vasten puoliympyrän muotoisina, suurin leveys (seinää vasten) 700 mm ja syvyys (seinästä) 350 mm (ulkomittoja). Altaita ei missään ollut sijoitettu nurkkaan vaan aina yhdelle seinälle. Niihin liittyivät hanat mahdollisesti sekä lämpimälle että kylmälle vedelle. 1916 piirustuksissa on nähtävissä myös joitakin pisuaareja, ehkä vasta omistajanvaihdon jälkeen lisättyjä (esim. h:stossa C 18). Viemäroidyt altaat olivat myös keittiöissä vesipisteen kohdalla, yleensä tiskipöytään kiinteästi liittyvänä.

Palovakuutusasiakirjan mukaan kaikkiin keittiöihin kuului alunperin kaasukeitin ("gaskokare"). 1903 pohjapiirustuksissa keittiöihin oli sijoitettu 1000x200 (pihasiiven huoneistoissa 1000) mm (korkeus tuntematon) kokoinen hella, joka oli sijoitettu hormin kohdalle. 1916 piirustuksissa asuntojen keittiöissä olleet liedet olivat jonkin verran pienempiä ja kaksilevyisiä savu- ja ilmanvaihtohormeihin liitettyjä liesiä. Kaasukeitin on ilmeisesti ollut ainoastaan lieden lämmittämiseltä esimerkiksi kesäaikaan säästänyt apukeitin. Puulämmitteisten hellauunien rinnalla ruuanlaittoon käytettiin yleisesti tuohon aikaan pienempiä kaasukeittimiä, joita oli mahdollista esimerkiksi vuokrata kaupungin kaasulaitoksesta. Lieden yllä on todennäköisesti ollut savun ja höyryn keräävä ja ilmahormiin liitetty huuva.

Sähköllä toimivia laitteita tai kojeita ei alunperin tiedetä rakennuksessa olleen (asukkaiden valaisimia ei tässä huomioida).

Muutokset: Alkuperäisiä asuntojen vaatekomoeroita on jäljellä yhteensä 11 kpl (huoneissa nro:t: 272 a, 363, 452, 471, 549:3, 551, 558 ja 564 (takaseinä poistettu). Keittiöiden alkuperäisistä ruokakomeroista viimeiset purettiin 1969–71. Myös 1920–40-luvuilla vielä käytössä olleisiin pieniin asuntoihin rakennetut kiinteät komerot on kaikki jo purettu. Alkuperäiset ja myöhemmät tiskipöydät altaineen on samoin kaikki poistettu. Neljännen kerroksen keittiökahviossa on kaksi myöhemmin rakennettua komeroa, joista toinen sijaitsee entisen kylmäkomeron paikalla.

Myös osan keittiöiden liesistä on vuonna 1918 todettu olleen loppuunpalaneita. Ensimmäiset sähköliedet jäljellä olevissa asunnoissa on piirustuksista nähtävissä vasta vuodelta 1955 ja 1956; asunnoissa D 25 ja D 18. Siihen asti myöhemmin uusitutkin liedet asuntojen keittiöissä oli ainakin sijoitettu aina hormin kohdalle.

Kun 1969–71 entiset kulmahuoneistojen keittiöt 2.–5. krs:issa muutettiin keittiö-kahvioiksi, niihin liitettiin keittokomerot, jotka varustettiin valmiskalusteilla (tiskipöytä ja kaapisto). Kaasuliesiä oli voinut olla joissakin keittiöissä siihen asti, mutta keittokomerot varustettiin kaikki sähköliedellä. Muut talon entiset keittiöt on muutettu kokonaan toimisto- tai muiksi huoneiksi.

Vanhat WC-kalusteet hävitettiin uusien WC-ryhmien valmistuttua v. 1971–72, vaikka useimpia vielä jäljellä olleista vanhoista WC-tiloista ei purettukaan. Kalusteet korvattiin uusilla myös niissä alkuperäisissä WC-tiloissa, nyk. huoneet nro 148 ja 349 (eteishallissa) ja 549:1, jotka suunnitelmista poiketen saivat jäädä käyttöön. Vain edellisten joukkoon kuuluvassa eteishallin nro 450 WC-tilassa on jäljellä emaljoitu valurautainen käsienspesuallas, mahdollisesti 1930–32 huoneiston C 28 jakamisen yhteydessä suoritetuissa muutostöissä asennettu, sekä puukannella ja -istuimella sekä Simplex-vesisäiliöllä varustettu vanha WC-istuin. 1971–72 rakennettuihin siivouskomeroihin asennettiin ruostumattomat teräsaltaat ja seinälle kuivauspatteri kromatusta kupariputkesta.

Tullilaboratorion kalustukseen kuului alusta lähtien kiinteitä seinille kiinnitettyjä työskentelytasoja, niiden yläpuolelle kiinnitettyjä laboratorioastiakaappeja sekä vetokaappeja. Niiden määrä lisääntyi vähitellen, ja enemmän niitä uusittiin kerralla vuonna 1962 koko laboratorion kunnostustöiden yhteydessä. Erilaisista arkistohyllyköistä tuli kellari-tiloissa 1960-luvun lopulla pääasiallisin kalusteryhmä.

Virastoruokalan tilaryhmäkalustus on vuodesta 1977 käsittänyt kiinteän tarjoilulinjaston ja ulkoseinää vasten järjestetyn tiskilinjan. Niiden väliin keittiössä on sijoitettu keittimiä ym. Ruokasalin kalustus käsittää irtopöydät ja tuolit.

9.5. Konetekniset työt

9.5.1. Lämmitysjärjestelmät

1903–05: (talon kaakeliuunit, hormit ja piiput on käsitelty luvussa 9.4.5. s. 93–97) 1905 palovakuutusasiakirjassa ei ole mainittu rakennuksen lämmitysjärjestelmästä mitään, joten ilmeisen itsestään selvää on kai ollut, että rakennus on ollut puilla lämmitettävä ja tulisijoilla varustettu. Polttopuut varastoitettiin kellariin, josta palvelijat kantoivat ne ylös huoneistoihin, sillä erityisiä halkohissejä suoraan keittiöihin talossa ei ollut, kuten joissakin taloissa (esim. Fabianink. 17, Gesellius, Lindgren, Saarinen 1900–01). Sisällä polttopuita säilytettiin ainakin keittiössä, ehkä myös eteisessä pidettävässä kannellisessa halkolaatikossa. Toisessa keittiönporrashuoneessa (nyk. F-portaassa) oli pieniä komeroita, joita mahdollisesti käytettiin polttopuiden välivarastoina, kuten esim. Kalevan ensimmäisessä talossa (nyk. B-portaassa).

Muutokset: Puulämmitys säilyi rakennuksen, kuten koko kiinteistönkin, vallitsevana lämmitysjärjestelmänä perusparannustöihin 1969–71 asti. Sen rinnalla oli käytetty pitkään irtopattereita ja 1960-luvulla oli ainakin suunniteltu asennettavaksi myös kiinteitä sähköpattereita joihinkin huoneisiin.

1944–45 rakennettuun kuudennen kerroksen toimistohuoneistoon muurattiin edelleen kaikkiin huoneisiin uunit. Koko kiinteistön lisärakennus- ja pommitusvauriokorjaustöihin sisältyi uuden (ainakin 1914–15 lisärakennusosaan oli alunperin kuulunut osittainen keskuslämmitysjärjestelmä) keskuslämmityslaitteiston asentaminen. Tiedossa ei toistaiseksi ole, minkä kiinteistön osan keskuslämmityksestä tällöin oli kysymys, mutta ainakin kuudennen kerroksen uuden huoneiston varustaminen puulämmityksellä antaa syyä olettaa, että tästä rakennuksesta ei ollut kysymys (kone- ja sähkötekn. töiden tark.ptk. 28.5.1945; VA Rakh Eg 16).

1969–71 rakennukseen asennettiin vesikeskuslämmitys ja koko kiinteistö liitettiin kaupungin kaukolämpöverkoston Yrjönkadulla. Lämmönjakohuone tehtiin kellarin viimeisestä Yrjönkadun puoleisesta huoneesta, jota viimeksi oli käytetty lomakevarastona ja alunperin kolmena ruoka- tai halkovarastona. Lämpöjohdot vietiin pinta-asennuksina seinissä ja katoissa, kiinnitettynä avattavilla putkipitimillä ja säädettävillä riippurautoilla. Lämpöjohtojen läpiviennit välipohjissa ja muissa rakenteissa eristettiin työselityksen mukaan paksuilla muovihylsyillä, joissa putken ja hylsyn välinen tila oli tiivistetty asbestilla. Levypatterit (tyyppiä Puko CTK) asennettiin kellarista alkaen kaikkiin huoneisiin ulkoseinälle ikkunan alle. Vain käytäviin ja WC-tiloihin radiaattoreita ei asennettu. Suunnitelmiin sisältyi yksi 1200 litran paisunta-astia, joka tuli sijoittaa ullakolle 6. kerroksen toimistohuoneiston yläpuolelle, 150 cm korkean muototeräsjalustan varaan 5 mm:n teräslevystä tehtynä ja mitoiltaan 150x150x60 cm.

Alkuperäinen käyttöveden keskuslämmitysjärjestelmä poistettiin ilmeisesti vuonna 1918.(ks. seur. luku, s. 112)

9.5.2. Vesi- ja viemärintijärjestelmät

1903–05: Rakennus liitettiin kaupungin vesijohtoverkoston. Vesi- ja viemäriputket asennettiin rakennukseen vasta valmiiseen runkoon, eikä niille ainakaan 1903 piirustusten mukaan vielä varattu erityisiä kanavia rungon muurauksen yhteydessä. Putket todennäköisesti kuitenkin pyrittiin piilottamaan pintarakenteiden alle. Halkaisijaltaan pienten vesijohtoputkien asentaminen on ollut yksinkertaisempaa kuin paksujen viemäriputkien. Johtojen määrä myöskin oli vielä vähäinen, niitä oli johdettava ainoastaan kylpyhuoneisiin, WC-tiloihin ja keittiöihin, jotka lisäksi sijaitsivat kerroksittain samoissa kohdissa, ja huoneistoissa lähellä toisiaan. Säilyneissä alkuperäisissä WC-tiloissa on edelleen nähtävissä yläkerran vastaavasta tilasta välipohjan läpi kulkeva paksu valurautaviemäriputki. Johtojen vaakasuorista vienneistä välipohjarakenteissa ei ole tietoa.

Rakennukseen asennettiin alunperin lämpimän käyttöveden keskuslämmitys. Lämmin vesi johdettiin kaikkiin keittiöihin ja kylpyhuoneisiin. Sen mahdollisti kellariin sijoitettu höyrypannu, josta putkia pitkin johdettu kuuma ilma lämmitti veden kahdessa ullakolle sijoitetussa vesisäiliössä. Ullakolta lämmin vesi johdettiin omalla paineellaan vesijohtoputkia pitkin alas asuntoihin ("en ångpanna som uppvärmer vattnet i två stora sistärner å vinden derifrån det medelst rörledning är infört till de olika lokalerna"). Pannun alkuperäinen sijainti kellarissa ei piirustuksista selviä kuten ei ullakon vesisäiliöidenkään, sillä keskuslämmitetyn veden johtaminen asuntoihin ei sisältynyt vielä 1903 suunnitelmiin. Yksityiskohtaisempia tietoja laitteiston rakenteesta ja vesijohtojen reiteistä ei ole löytynyt.

Useimmissa huoneistoissa oli kaksi vesiklosettia, sillä koko talossa niitä 1905 palovakuutusasiakirjan mukaan oli 27 kpl. Koska rakennus oli tontin ensimmäinen vesikloseteilla varustettu rakennus, pihalle rakennettiin tällöin hajoituskaivo, 2450–5250 mm:n etäisyydelle rakennuksen ulkoseinästä. Vielä vuonna 1971 käytössä on ollut vanha kaksiosainen hajoituskaivo, jonka tilavuudeksi tällöin on ilmoitettu 21 m³, ja siihen liitettynä 29 WC:tä. (Ins.t:sto J. Salmivalli, vanha hajoituskaivo, nro 12/36 leikkauspiir.1:20, 30.4.1969; Helprt ark.)

1905 palovakuutusasiakirjassa on edellä mainittujen lisäksi luonnollisesti vielä mainittu pihalla sijainneet palopostit. Sen sijaan talossa mainitaan olleen pesutupa, mutta sen vesi- tai viemärijohtoista ei ole mainittu.

Muutokset: Vesi- ja viemärijohtoihin ei kohdistunut korjaus- tai muutostoimenpiteitä vielä 1914–15. Ainoastaan pesutuvan ruostuneet vesijohdot vaativat tällöin jo uusimista.

Alkuperäinen käyttöveden keskuslämmitysjärjestelmä ainakin suunniteltiin vuonna 1918 poistettavaksi ja korvattavaksi paikallisilla lämminvesivaraajilla. Vuonna 1918 suunniteltuihin korjaustoimenpiteisiin sisältyi vesikeskuslämmityksen poistamisen johdosta kaminan ("badkamin") asentaminen kylpyhuoneeseen ja lämminvesikuparisäiliön ("varmvattenkopparcistern") muuraaminen entisen tarjoiluhuoneen seinään niissä huoneistoissa, jotka vielä tuolloin olivat asuntoina. Kyseisellä järjestelyllä on luultavasti suunniteltu hoidettavaksi lämpimän veden saanti kylpyhuoneiden lisäksi ainakin keittiössä. Toteutuksesta tuolloin ei ole tietoa, sillä seuraavat pohjapiirustukset ovat vasta vuodelta 1933, jolloin useimmat kyseisistä asunnoista oli jo otettu virastokäyttöön ja kylpyhuoneita purettu ym. 1969–71 rakennuksen keskuslämmitykseen siirtymisen yhteydessä siirryttiin koko talossa myös lämpimän käyttöveden jakeluun kaikkien vesipisteiden kohdalla.

Sekä vesiklosettien että käsienpesualtaiden määrä eri tiloissa oli lisääntynyt vähitellen käyttötarkoitusten muutosten yhteydessä. Esimerkiksi tullilaboratoriolla oli vesipisteet laboratoriotiloiksi muutetuissa Uudenmaankadun puoleisissa huoneissa (nyk. huoneet nro 149 ja 150) paitsi seinällä (mm. lämminvesivaraajat) myös huoneen keskellä olleen työpöydän päissä.

1969–72 rakennuksen sisäistä vesi- ja viemärijohtoverkostoa oli täydennettävä, sillä taloon sijoitettiin yhteensä 11 uutta WC-ryhmää tiloihin, joissa vesipisteitä ei aikaisemmin ollut. Samalla suunniteltiin purettavaksi tai käytöstä poistettavaksi kaikki aikaisemmat WC:t ja jäljellä olleet kylpyhuoneet. Kuitenkin kolme alkuperäistä WC:tä (myöhemmin uusitut kalusteet) jätettiin käyttöön (eteishalleissa 349, 450 ja 549:1), mutta muita kalusteet ja vesipisteet poistettiin ja kylpyhuoneiden lattiakaivot tukittiin betonilla. Useimmat rakennuksen alkuperäisistä kylpyhuoneista oli purettu jo aikaisemmin, vuodesta 1914 lähtien. Uudet WC-ryhmät sijoitettiin kerroksiin pystysuorassa linjassa (WC-ryhmä 1: 1.–5. krs, WC-ryhmä 2: 2.–6. krs). Kuhunkin WC-ryhmään sisältyi kaksi WC:tä, käsienpesualtaat sekä siivouskomero. Keittiö-kahvioissa oli ollut vesipisteet ennestään, mutta ei uusien keittokomeroiden kohdalla. Keittokomerot kuuluivat WC-ryhmä 2:n vesi- ja viemäriinlinjaan. (hyv. vesi- ja viemäripiirustukset, Ins.t:sto J. Salmivalli 1969–71; Helprt ark.)

Uudet vesi- ja viemärijohdot vietiin kellarin katossa pinta-asennuksina WC-ryhmä 1:n ja 2:n linjaan. Uudet viemärit liitettiin kellarissa vanhoihin. Helsingin kaupungin vesilaitoksen tarkastustoimisto vaati vanhan hajoituskaivon poistettavaksi 31.8.1971 (Ins.t:sto J. Salmivalli, vesi- ja viemärijohdot, nro 2/36 pääpiir. 1:50, 15.4.71; Helprt ark., hyv. vesi- ja viemäripiir:t).

Tietokonehallissa ei ilmastointikoneen vesijohtoliitäntää lukuun ottamatta muita vesipisteitä ollut.

1976 virastoruokalan laitoskeittiöön asennettiin neljä vesipistettä (astianpesukone ym.) sekä lattiakaivo. Kaikki keittiön viemärit johdettiin kellariin (nyk. huonenroon 081) sijoitetun rasvanerotimen kautta olemassa olleisiin (v:lta 1969–72) viemärijohtoihin kellarin käytävässä. Keittiön lisäksi virastoruokalan yhteyteen rakennettiin uusi WC (nyk. huoneet nro 198 ja 199). Virastoruokalan henkilökunnan sosiaalilat (nyk. huoneet nro 158a–160) sijoitettiin entiseen toimistohuoneeseen, jossa vesipisteitä ei ollut. Pesuhuoneen ja WC:n 159 a ja b paikalla oli ollut ilmeisesti jo alunperin WC ja käsienpesuallas (ks. liite 1). Ne purettiin 1971–72 ja ne korvasi viereiseen huoneeseen valmistunut WC-ryhmä (nyk. huoneet nro 161–165). Saman sosiaalitalan toinen pukuhuone-WC (nyk. huone nro 159 a ja b) sijoitettiin huoneesta puretun uunin kohdalle, siis paikkaan, jossa vesipisteitä tai viemäreitä ei aikaisemmin ollut.

1979–1980 tullilaboratorion muutettua pois talosta uusittiin laboratorion käytössä olleet WC:t (nyk. huonenrot 180–183). Samalla paikalla ovat vastaavat toiminnot sijainneet alusta lähtien (ks. liite 1). Yksi alkuperäinen WC (kalusteet myöhemmin uusittu) muutettiin siivouskomeroksi (nyk. huone nro 184 b).

9.5.3. Ilmanvaihtojärjestelmät

1903–05: Rakennuksessa on alusta lähtien ollut painovoimainen ilmanvaihto. Ulkoseiniin rajoittuvissa huoneissa oli ulkoseinällä, lattiasta noin 3000 mm:n korkeudella venttiilillä varustettu raitisilmakanava suoraan seinän läpi ulos. Ensimmäisen kerroksen huoneiden kanavat johdettiin aluksi seinän sisällä ylöspäin ja ulos vasta graniittiverhouksen yläpuolella (ks. valokuva s. 12). Vastapäisellä seinällä sijaitsevaa uunia lämmitettäessä venttiili pidettiin avoinna, jolloin korvausilma tuli suoraan ulkoa, eikä esimerkiksi muista huoneista. Lisäksi näissä huoneissa oli avattavat ikkunat.

Rungon keskelle, ulkoseiniin rajoittuvien huoneiden väliin jäivät (keittiötä lukuunottamatta) huoneiston ilmanvaihdon kannalta vaativimmat tilat, WC ja kylpyhuone. Vesiklosetti oli rakennusjärjestyksen § 111:n mukaan varustettava hajulukolla ja siitä ulos ylös katolle johtavalla vetojohdolla. Osa WC-tiloista oli lisäksi venttiilillä liitetty katolle johtavaan hormiin, osa oli ilmeisesti erillisellä tuuletusputkella liitettävä hormiin jonkun muun huoneen kautta (viimeksi mainitut on kaikki jo purettu). Poikkeuksellinen oli huoneiston E 21 järjestely, jossa 1916 mittauspiirustuksen mukaan WC ja kylpyhuone oli yhdistetty. Kylpyhuoneet oli jokainen venttiilillä liitetty omaan poistoilmahormiinsa niitä rajaavassa seinämuurissa. Venttiiliin lisäksi kaikissa kylpyhuoneissa oli myös ikkuna, jota ehkä voitiin käyttää myös tuulettamiseen, joskin ehkä sen ensisijainen tehtävä oli välittää valoa vain keinovalon varassa oleviin kylpyhuoneisiin (vain pihasiiven huoneistojen kylpyhuoneissa oli ikkuna ulos).

Keittiön poistoilmahormi sijoitettiin muurissa lieden savuhormin viereen, josta johtuva lämpö paransi vetoa poistoilmahormissa. Sen venttiili sijoitettiin keittiössä yleensä korkealle lähelle katon rajaa. Lisäksi lieden yllä on ehkä ollut käryjä kerännyt huuva. Ulkoseinässä oli suoraan seinän läpi tehty raitisilmakanava venttiileineen. Keittiön ulkoseinää vasten sijaitsevista ruokakomeroista toinen oli varustettu suoraan ulos aukeavalla ilmanvaihtokanavalla, toinen ikkunalla. Pyrkimyksenä oli pienen alipaineen säilyttäminen keittiössä koko ajan.

1903 piirustuksissa kaikkia toteutettuja ilmanvaihtokanavia ei ole huomioitu. Uudesta rakennuksesta otetusta valokuvasta kuitenkin on nähtävissä esimerkiksi Uudenmaan-

kadun puoleisen julkisivun ilmanvaihtokanavien säleiköt, ja 1916 mittauspiirustuksiin kanavat on merkitty.

Muurien pystysuorat katolle johtavat ilmahormit on muurattu sisämitoiltaan samankokoisiksi kuin tulisijojen savuhormit, 1916 piirustuksista mitattuna noin 150x150 mm, ja niiden poikkileikkausmuoto on neliö. Huoneista poikkisuunnassa ulkoseinän läpi suoraan ulos johtavien raitisilmakanavien leveys oli noin 150 mm 1916 piirustuksista mitattuna (ks. ilmahormeista enemmän luku 9.4.5.1., s. 94). Venttiiliaukkojen muoto oli sekä ulko- että sisäpuolella suorakulmainen. Ulkopuolella se oli varustettu säleiköllä, sisäpuolella sileäpintaisella alareunastaan saranoidulla jousiläpällä. Läppä päällystettiin tapetilla tai maalaamalla ympäröivän seinäpinnan mukaan (ks. valokuvat s.12 ja 40)

Muutokset: Alkuperäiset ilmanvaihtokanavat ovat edelleen käytössä. Purettujen uusien hormeja hyödynnetään nykyisin poistoilmahormeina ja ilmanvaihtoaukko on varustettu lautasventtiilillä. Tässä yhteydessä ei ole selvitetty hormoneihin kohdistuneita tiivistys- ym. toimenpiteitä myöhemmissä vaiheissa. Vanhat läppäventtiilit ulkoseinissä on korvattu lautasventtiileillä v. 1969–71 perusparannustöiden yhteydessä.

Talon sisäilman laatuun ja ilmanvaihdolle asetettaviin vaatimuksiin vaikuttavissa tekijöissä on tapahtunut alkuperäiseen tilanteeseen nähden huomattavia muutoksia: alunperin kaikkien huoneiden noin 3500 mm:n huonekorkeus on lähes puolessa talon huonetiloista madallettu 2700 mm:iin ja huoneita on jaettu väliseinillä pienemmiksi, uusitut seinien pintarakenteet ovat tiiviimpiä kuin alunperin (lateksimaalit, muovitapetit kosteissa tiloissa) ja aluksi myös haitallisia kaasuja huoneilmaan erittäviä. Lisäksi vaikuttavat uunilämmityksen loppuminen ja lämpöä ja haitallisia kaasuja työtiloihin tuottavat kopio- ja tietokoneet. Korvausilman ottaminen suoraan ulkoilmasta on tullut viereisten katujen vilkkaan liikenteen pakokaasujen vuoksi ongelmallisemmaksi. Huoneilman suhteellinen kosteus on luonnollisesti laskenut niistä ajoista, kun rakennus vielä oli alkuperäisessä käytössään asuntona; korvausilman otto suoraan ulkoa, runsaat huonekasvit, tilojen tehokas käyttö (isoja perheitä palvelusväkineen ja asunnossa oleskelua kaikkina vuorokauden aikoina), ruoanvalmistus, kylpeminen jne vaikuttivat kaikki asunnon ilman suhteellisen kosteuden pysymiseen suhteellisen korkeana. Pelkääntään em. tekijöiden häviämisen myötä huoneiden ilman suhteellinen kosteus on laskenut.

Aluksi asuntojen ottaminen virastokäyttöön ei edellyttänyt minkäänlaisia toimenpiteitä ilmanvaihdon suhteen. Ilmanvaihdon keinotekoiseen tehostamiseen ryhdyttiin vasta 1960-luvulla. 1969–71 suunniteltiin koko rakennuksen kattava ilmanvaihtolaitos, josta vuoteen 1978 mennessä oli toteutettu vain WC-ryhmien ja keittiö-kahvioiden koneellinen poisto ja E-portaan tuloilmakoje hormoneineen. Toteutuksen hidastumiseen 1970-luvulla vaikutti mm. järjestelmästä puuttuva lämmön talteenotto.

Tullilaboratoriossa (C 18) oli aluksi kaksi vetokaappia, jotka liitettiin entisessä keittiössä lieden yläpuoliseen ilmahormiin (nyk huoneissa nrot 179 ja 185). Vetoa tehostettiin katolle asennetulla huippuimurilla vuonna 1962 (Helprt Dn:o 560 R/62; Helprt ark.). Myöhemmin vetokaappeja asennettiin myös laboratorion Uudenmaankadun puoleisiin huoneisiin. Laboratorion varustamista koneellisella ilmanvaihdolla vuonna 1976 samassa yhteydessä virastoruokalan kanssa suunniteltiin, mutta sen toteuttamiseen ei tiettävästi enää ryhdytty.

Metsähallituksen ATK-keskuksen tietokonehallissa oli 1969–76 tietokonelaitteiston vaatima paikallinen ilmastointijärjestelmä. Halliin asennettiin Carriers Ba 008 kaappikoje (hallin eteläpäätyyn D-porrashuoneesta johtavan oven eteen), jossa suodatettu, lämmitetty, jäähdytetty, kostutettu tai kuivattu ilma puhallettiin huoneeseen alaslasketun katon kautta. Tuloilma otettiin ulkoa pihan puoleisen seinän venttiin kautta. (Valmet

ilmastointi, metsähallituksen ATK-keskus. IV-piirustus 1:50, 5.8.1968, Helprt ark.)

1969–71 rakennettujen uusien WC-ryhmien, keittiö-kahvioiksi muutettujen entisten keittiöiden ja käytävien ilmanvaihto järjestettiin alaslasketun katon kautta. Myös vanhoja hormeja hyödynnettiin lautasventtiilillä varustettuna.

1976 tietokonehallin ilmastointijärjestelmä poistettiin kun paikalle sijoitettiin virasto-ruokalan laitoskeittiö. Ruokalan LI-kojetta varten rakennettiin ullakolle uusi IV-konehuone (nyk. huone nro 621) (rak.lupa vahv. 4.10.1977 § 1675). Keittiön poistoputki sijoitettiin rakennuksen ulkopuolelle, E-porrashuoneen vieressä pihan puolella katolle johtaen. Galvanoidusta pellistä valmistettu ja julkisivun väriin maalattu putki on edelleen käytössä.

9.5.4.Sähkö- ja kaasu- sekä puhelinjärjestelmät

1903-05: Rakennus liitettiin kaupungin kaasuverkostoon ja kaasu johdettiin porrashuoneisiin ja keittiöihin kellarin kautta. Kaasua käytettiin ainakin porrashuoneiden valaistukseen, pihan valaistukseen ja keittiön kaasukeittimessä. Mahdollisesti kellarissakin oli kaasuvalaistus.

Jo Kalevan ensimmäisessä talossa oli sähköllä valaistu porrashuoneet, Erottajankadun sisäänkäynti ja piha. Tiedossa ei ole, oliko Kalevalla aluksi oma sähkögeneraattori (kuten esim. Helsingin suurimmissa rakennuksissa Grönqvistin kivitalossa ja Wreden kauppiastalossa tuolloin oli) vai ostiko se sähköä joltakin yksityiseltä sähköntuottajalta. Sähkön tarve talossa oli kuitenkin vielä vähäinen. Mutta kun Kalevan toinen talo varustettiin kokonaan edellä mainittuja kaasulla valaistuja tiloja lukuunottamatta sähkövalaistuksella 1903–05, sähkön tarve kasvoi moninkertaisesti ja mahdollinen generaattori oli uusittava tai hankittava rinnalle toinen, sillä Helsingin kaupungin sähkölaitos perustettiin vasta vuonna 1909. Kaleva liittyi kaupungin sähköjakeluun heti sen alusta alkaen. Sähkö toimitettiin tasavirtana.

Alkuperäisistä sähköasennuksista ei ole löytynyt asiakirjatietoja. Rakennuksen sähköpääkeskus on todennäköisesti ollut tuolloin tavalliseen tapaan kellariin, ehkä vielä erilliseen paloturvalliseen tilaansa, sijoitettu ja jakotauluna avonainen marmoritaulu. Nousujohtoja on luultavasti kuljetettu alusta lähtien ainakin porrashuoneiden seinien rei-loissa. Myös ainakin ei-kantavissa massaväliseinissä johtoja saatettiin kuljettaa upp-asennuksina, mutta katon valaisimiin myös pinta-asennuksina messinkipintaisia ns. Bergmannin putkia käyttäen (samoin kuin esim. naapuritalossa Yrjönk. 7; Lindberg 1903, s. 65). Valokuvassa s. 34 näkyy valaisimen kahdesta tekstiilipunospäällysteisestä johtimesta kierretty johto. Katkaisijoita ja jakorasioita ei valokuvista ole ollut nähtävissä. Sähköllä toimivia laitteita ei kotitalouksissa tuolloin vielä juuri ollut.

Rakennukseen asennettiin puhelinliittymät alusta lähtien, ja useimmissa uuden talon asunnoissa myös oli puhelimet. Puhelinjohtojen reiteistä ja asennuksista ei ole tietoa.

Alkuperäiset jakotaulut, katkaisijat ja johdot ainakin pinta-asennusten osalta on myöhemmin poistettu.

Muutokset: Jo ennen rakennusten myyntiä aloitettu hissien asennustyö oli edellyttänyt taloon tuotavan sähkövirran määrällistä lisäämistä. Kalevan omistusaikana asuntojen sähköistystä ei ollut vielä tarvetta lisätä, sillä kotitalouksien sähkönkulutus kasvoi vasta seuraavien vuosikymmenten aikana erilaisten sähkölaitteiden yleistymisen myötä. Sähköasennusten uusimis- ja laajentamisvaiheiden seuraaminen tässä rakennuksessa on omistajanvaihdoksen jälkeen vaikeaa, sillä kuten useimpien muidenkin muu-

tostöiden kohdalla, ei muutoksen kohteena olleita alueita koko kiinteistössä ole asiakirjoissa tarkasti rajattu.

Merkittävimmät muutosvaiheet liittyvät yleensä rakennuksen eri osissa kulloinkin tapahtuneisiin käyttötarkoituksen muutoksiin. Heti 1914–15 korjaussuunnitelmiin sisältyi kelvottomiksi todettujen sähköjohtojen uusiminen koko kiinteistössä. Tämän rakennuksen kohdalla olivat hyvin todennäköisesti kysymyksessä vielä alkuperäiset sähköasennukset. Ainakin uusia johtoja vietiin pintarakenteiden alle, sillä sähköjohtojen uusimistyöt sisälsivät myös lopuksi seinien rappauspaikkauksen. Myös liittymä kaupungin sähkölinjasta talon sähköpäätauluun uusittiin. Tässä rakennuksessa uusittiin nousujohdot. (isänn:n kust.arvio 27.2.1915 ja laskut 14.4. ja 14.5.1915; VA Rakh Eb 81)

Entisten asuntojen vaihtuessa toimistoiksi niihin tuotiin sähköllä toimivia konttorikoneita. Vielä vaativampi sähkön suhteen oli vuonna 1921 taloon sijoitettu hienomekaaninen verstaas, sillä sille oli järjestettävä myös voimavirran saanti. Tullilaboratorion käytössä oli sekä sähkö että kaasu koko sen talossa toimimisen ajan (esim. kaasulla toimivat lämminvesivaraajat Uudenmaank:n puol. huoneissa). Myöhemmin merkittäviä sähkömuutostöitä aiheuttivat metsähallituksen tietokonehalli sekä virastoruokala, jonne asennettiin myös kaasulla toimivia laitoskeittiökojeita.

Omistajanvaihdoksen jälkeen 1914–15 uusittiin runsaasti myös puhelinasennuksia. Vähitellen puhelimia alkoi olla moninkertainen määrä alkuperäiseen yksi /huoneisto verrattuna. Myöhemmin tietoliikennetekniikan käyttöönotto on asettanut kokonaan uudet vaatimukset myös rakennuksen sisäiselle puhelinverkostolle. Talon sähköasennuksia on lisäksi uusittu tarvittaessa vuosikorjaustöinä vähin erin. Vasta erityisesti viimeisten runsaan parin vuosikymmenen aikana tapahtunut toimistotekniikan kehitys on moninkertaistanut talon sähköntarpeen. Ennen koko talon kattavaan vesikeskuslämmitykseen siirtymistä osa toimistohuoneista oli 1960-luvun kuluessa ainakin suunniteltu varustettavaksi kiinteillä sähköpattereilla.

Sekä sähköpääkeskus että puhelinsisäjohtoverkosto uusittiin kokonaan viimeksi 1969–70 ja tällöin käytettiin osittain hyväksi aikaisempia nousujohtokanavia pääporashuoneissa, ja lisäksi tehtiin uusia entisiin keittiöporashuoneisiin (D- ja F-portaat). (Helprt Dn:ot 268, 408, 597, 1032, 1042 /R.69, loppukatselmukset 1043/R.69 sekä 70 ja 258 /R.70) Kellarin sähköasennusten uusiminen tehtiin erikseen liittyen kellarin laajoihin muutostöihin vuonna 1972 (Helprt Dn:o 330/R.72) Samoihin aikoihin hankittiin C-porashuoneen neljä uutta ryhmäkeskustaulua, jotka sijoitettiin 2.–6. krs:ssa huoneistoon hissikuilun vastaiselle seinälle. Uudet sähkö- ja puhelinjohdot kiinnitettiin pinta-asennuksina. Läpiviennit väliseinissä tehtiin paikoin hyvin suurpiirteisesti ja karkeasti, osittain sen vuoksi, että ne käytävissä, keittiö-kahvioissa ja uusien WC-ryhmien yhteydessä tiedettiin peitettäväksi alaslasketuilla katoilla ja toisaalta tulossa oli lähivuosina varsinainen peruskorjaus, joten osa asennuksista tuli jäämään vain tilapäiseksi.

Toistaiseksi ei ole tarkkaa tietoa, milloin porashuoneiden kaasuväläistys on täysin korvattu sähköväläistyksellä, mahdollisesti ainakin osittain jo 1915. C-porashuoneessa paikoillaan säilytetyt alkuperäiset kaasuväläistimet "entistettiin" ja muutettiin 1976–77 sähköväläistimiksi ja porashuoneen keinoväläistystä samalla lisättiin kokonaan uusilla sähköväläistimillä (sähköpiirustus 18.11.1976, UPRT sähköos., ja Dn:o 370/ 4/ 77; Helprt ark.). E-porashuoneen sähköistys on uusittu viimeksi 1978–79 porashuoneen muiden kunnostustöiden yhteydessä (Helprt Dn:o 1189/4/78). Muissa kuin C-porashuoneessa ei kaasuväläistimiä ole säilytetty vaan ne on korvattu uusilla sähköväläistimillä.

Tässä yhteydessä ei ole selvitetty, milloin sähkö- ja puhelinliitynnät kaupungin verkostosta taloon muutettiin ilmakaapeloinnista maakaapeloinniksi. Kaupungin sähkölaitos lopetti sähkön toimittamisen kiinteistöön tasavirtana kokonaan vuonna 1959. Saman vuoden kesäkuussa tehtiin vuokrasopimus sähkölaitoksen kanssa tämän talon kellariin sijoitettavaa muuntamoaa varten. Muuntamo sijoitettiin tällöin Yrjönkadun ja Uudenmaankadun kulmaan huoneeseen, jossa se edelleenkin on (nyk. huone nro 059). (Helprt Dn:ot 172 ja 959 /R.59; Helprt ark.)

Työtiloissa ja käytävissä pääasiallinen valaisintyyppi on 1969–72 muutostöiden jälkeen ollut kattoon asennettu riippuva loisteputkivalaisin. Keittiö-kahvioissa ym. sosiaali-tiloissa, porrashuoneissa sekä huoneissa, joissa ei ole siirrytty alaslaskettuun kattoon, on hehkulamppuvalaisimia (valaisintyyppi, ks. Inventointi 1991, osa 1, s.186; RAKH).

9.5.5. Hissi

1903–05: 1903 suunnitelmiin ei sisällynyt rakennuksen varustaminen hisseillä. Vasta 1905 rakennustöiden viime vaiheessa päädyttiin C-porrashuoneeseen rakentamaan tilavaraus hissiä varten porrashuoneen nurkkaan (ks. piir. s. 23). Hissi asennuksineen tilattiin Oy Gottfried Strömbergiltä vuonna 1913 ja samalla kertaa rakennettiin hissikuilu ja asennettiin hissi myös kiinteistön vanhimman osan A-portaaseen. (ks. luku 7.2., s 41).

Muutokset: Hissiin on kohdistunut vain tavanomaisia koneiston korjaus- ja huoltotöitä, hihnojen uusimista jne. Sähkö tarkastuslaitos oli suositellut kiinteistön molempien hissien uusimista tarkastuksessaan vuonna 1973. Niitä kuitenkin vielä korjattiin ainakin vuonna 1976, ja samalla niiden uusimista suunniteltiin. Hissit peruskorjattiin vuonna 1981, peruskorjaus käsitti myös hissikuilujen kunnostamisen. Ullakolle rakennettiin uusi hissikonehuone ja aikaisemmin kellarissa (nyk. huone nro 052) sijainnut konehuone poistettiin. Alkuperäiset muutoksitta säilyneet hissikorit säilytettiin ennallaan, vain pintakäsittelyt uusittiin museoviraston antamien ohjeiden mukaan. (Helprt Dn:ot 1061/4/76 ja 537/ 4/77, 309,655, 852,1361, 1399 /4/80, 363/4/81; Helprt ark.)

LÄHDELUETTELO 1

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin kaupunginarkisto, maistraatin arkisto (HKA ma.)
maistraatin pöytäkirjat
maistraatin piirustusarkisto
tonttirekisteri

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)
kuva-arkisto

Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto (Ksu)
keskusarkisto

Helsingin kaupungin kiinteistövirasto, kaupunkimittaosasto (Kiiv)
kiinteistörekisteri

Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto (Rakvv ark.)
piirustusarkisto (mikrofilmit)

Helsingin piirakennustoimiston arkisto (Helprt ark.)
kirjeistö 1956–91
piirustusarkisto
työselitykset
vuosikertomukset

Helsingin yliopiston taidehistorian laitos (THL)
Amberg, A-L., Helsinkiläisten kerrostalojen porrashuoneet vuosina 1896–1903. Pro gradu -työ 1972.
Hansson, J., Svenska arkitekters verksamhet i Finland. Synpunkter på gemensamma drag i den finländska och svenska arkitekturen vid sekelskiftet 1900. Licenciat avhandling 1989.

Korkein hallinto-oikeus, Helsinki (KHO)
valokuvakokoelma

Museovirasto, Helsinki
historian toimiston kuva-arkisto
rakennushistorian osasto (MV rho)
arkisto; Uudenmaank.1–5
luettelo suojelluista valtion omistamista rakennuksista.

Postimuseo, Helsinki
kuva-arkisto

Rakennushallitus, Helsinki (RAKH)

piirustusarkisto
suunnitteluosasto

piirustusjäljennöksiä

Valtion virastotalon Uudenmaankatu 1–5 peruskorjauksen
esisuunnitelma 15.1.1979.

Uudenmaank. 1–5 (osa) – Inventointi 1991. M. Mandelin, A. Pietilä, J. Sinkkilä
Osat 1–3.

Olevat rakenteet, mitta- ja rakenneselvitys v. -90. 28.2.1991. K. Kekoni,
K. Myllyharju.

Parkettiselvitys 13.5.1991, K.Kekoni.

Reenkola, Pirkko ja Juhani, Helsinki

valokuvat

Sairio, Eino, Helsinki

suulliset tiedot

valokuvat

Sampo-yhtiöt, Turku (S-o)

Vakuutusyhtiö Kalevan arkisto

Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki (SRM)

kuva-arkisto

Tullilaboratorio, Espoo

ins. Stig Hannén, valokuvat ja suulliset tiedot

Tullimuseo, Helsinki

kuva-arkisto

Valtionarkisto (VA)

Uudenmaan läänin henkikirjat; Helsinki (U)

rakennushallituksen arkisto (Rakh)

piirustuskokoelma (Rakh II)

saapuneet kirjeet 1913–1955 (Eaa, Eb, Eba)

tarkastuspöytäkirjat (Cb, Eg)

siviilirakennusten rakennus- ja korjausasiakirjat (Hc)

vuosikorjaukset (Hb)

Valtion teknillinen tutkimuskeskus, instrumenttiteknlaboratorio, Espoo (VTT ins.)

Yrittäjien Fennia, Helsinki

Palovakuutusyhtiö Fennian arkisto

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ackté, Aino, 1935. Taiteeni taipaleelta. Helsinki.

Adress- och yrkeskalender för Helsingfors stad järnte förorter. 1904–1933.

H:fors 1904–1933.

Wilh. Andsténs Fabriks Aktiebolag, kaakeliuunien myyntiluettelot 1903–.

Arabia aktiefabrik, kaakeliuunien myyntiluettelot 1900–.

- Asp, G.E., Huonerakenteiden oppi 1–6. Turku 1900–1908.
- Auer, Jaakko, 1964. Hyvinvoinnin rakennuspuita. Postisäästöpankki vuosina 1886–1961. Helsinki.
- Berättelse angående Helsingfors stads kommunalförvaltning år 1903, jämte statistiska uppgifter för samma och föregående tid. Helsingfors 1903.
- Brunila, Birger ja af Schultén, Marius, 1955. "Asemakaava ja rakennustaide." Helsingin kaupungin historia, osa IV:1, s. 7–104. Helsinki.
- Byggnadsordning för Helsingfors stad, 4.5.1895. Helsingfors 1895.
- Castrén, U. J., 1943. "Korkeimman hallinto-oikeuden täyttäessä 25 vuotta". Korkein hallinto-oikeus 1918–1943, s. 7–58. Helsinki.
- Eskelinen, Heikki, 1978. Sata vuotta suomalaista henkivakuutus toimintaa. Vakuutusyhtiö Kaleva 1874–1974. Espoo.
- "Försäkringsbolaget Kalevas hus i Helsingfors", Teknikern 19/1891, s. 147–148, ja kuvallitteet nro 16–17.
- Hausen, Marika – Mikkola, Kirjo – Amberg, Anna-Liisa – Valto, Tytti, 1990. Eliel Saarinen. Suomen aika. Keuruu.
- Helsingin puhelinyhdistyksen puhelinluettelot 1934–. Helsinki 1934–.
- Kivinen, Paula, 1982. Tampereen jugend. Arkkitehtuuri ja taideteollisuus. Tampere.
- Kukkonen, Asko, 1976. Posti- ja telemuseo 50 vuotta. Helsinki.
- Laati, Iisakki, 1946. Suomen Luotsi- ja majakkalaitoksen historia 1808–1946. Helsinki.
- Lahti, Matti J., 1960. Kuinka Helsinkiä on rakennettu. Vammala.
- Leppänen, Glory, 1966. Elämäni teatteria. Keuruu.
- Liikekeskustan kaavoitus- ja kehittämisperiaatteet. Helsingin liikekeskusta. Kaupunkisuunnitteluvirasto, asemakaavaosasto, julkaisu AB 4/86. Helsinki 1987.
- Lilius, Henrik, 1984. Esplanadi 1800-luvulla. Esplanaden på 1800-talet. The Esplanade during the 19th century. Rungstedt Kyst.
- Lilius, Henrik, 1983. "Kaupunkiyhteisö ja sen rakennukset". Suomen kaupunkilaitoksen historia, osa 2:1870-luvulta autonomian ajan loppuun. s. 180–220. Vantaa.
- Lindberg, Carolus ja Rein, Gabriel, 1950. "Asemakaavoittelu ja rakennustoiminta." Helsingin kaupungin historia, osa III:1, s. 7–155. Helsinki
- Lindberg, Hugo, 1903. "Nybyggnaden å Georgsgatan n:o 7". Arkitekten V/1903, s.65–67.
- Lähdeoja, V., 1969. Maataloushallituksen 75-vuotistaival. Helsinki.
- Moorhouse, Jonathan – Carapetian, Michael – Ahtola-Moorhouse, Leena, 1987. Helsingin jugendarkkitehtuuri 1895-1915. Helsinki.
- Ollila, Kaija – Toppari, Kirsti, 1975. Puhvelista punatulkkuun. Helsingin vanhoja kortteleita. Helsinki.
- Pakkanen, Outi, 1988. Aino Ackté, Pariisin primadonna. Porvoo.
- Putkonen, Lauri, 1991. "Betonin käyttö talonrakennuksessa 1800-luvun lopulta 1930-luvulle." Betoni Suomessa 1860–1960. Jyväskylä.
- "Pääkonttorin muuttaessa". Kaleva (asiamieslehti) joulukuu 1913, s. 199–207.
- Rakennushallinto 1961–1986. Rakennushallinnon 175-vuotisjuhlakirja. Forssa 1976.
- Rakennushallituksen kertomukset vuosilta 1936–1979. Suomen virallinen tilasto. Valtion rakennushallinto. Helsinki 1937–1981.
- Rönkkö, Marja-Liisa – Lehto, Marja-Liisa – Lönnqvist, Bo, 1986. Koti kaupungissa. 100 vuotta asumista Helsingissä. Helsinki.
- Sairio, Eino, 1974. Manufaktuuridirektionin verstaasta kojetekniikan laboratoriksi. Keuruu.
- Steinby, Gunnar, 1976. Oss väl och ingen illa. Gustaf Mattsson publicisten och kemisten 1902–1914. Helsingfors.
- Steinby, Torsten, 1979. Amos Anderson. Helsingfors.
- Suomen rakennushallinto 1811–61. Helsinki 1967.
- Suomen rakennusmestarien matrikkeli 1905–30. Toim. Aug. Tolonen. Helsinki 1930.
- Teknikern nro 235/1900, s. 152 ("Arkitektoniska ströftåg").
- Tiihonen, Seppo – Tiihonen, Paula, 1984. Suomen hallintohistoria. Helsinki.
- Tullihallitus 150 vuotta. Helsinki 1962.
- Turun kaakelitehdas, kaakeliuunien myyntiluettelot 1903–.

- Vakuutusosakeyhtiö Kalevan vuosikertomukset 1902–1913. Helsinki 1903–1914.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 1824–1974. Helsinki 1974.
- Wasastjerna, Nils, 1903. "Polyteknikernas förenings nya hem". Arkitekten IV/1903, s. 51–58.
- Wasastjerna Nils, 1907. Finsk Arkitektur – Suomalaista rakennustaidetta. Exteriörer och interiörer – ulko- ja sisäkuvia, osa III. Helsinki 1907.
- Wasastjerna Nils, 1946. "Arkkitehtoninen huolto". Arkkitehti 1946, s. 45–46.
- Wilenius, Waldemar, 1905. "Öfversikt af byggnadskonsten i Finland under åren 1880–1905. Tekniska föreningens i Finland förhandlingar 1905, s. 3–82.
- Viljanen T.V., 1965. "Helsinki toisessa maailmansodassa 1939–45." Helsingin kaupungin historia, osa V:2, s. 423–459. Helsinki.
- Viljo, Eeva-Maija, 1989. "Kaupungistuvan yhteiskunnan rakennustaide." Ars Suomen taide 4, s. 76–111. Keuruu.
- Viljo, Eeva-Maija, 1985. Theodor Höijer. En arkitekt under den moderna storstadsarkitekturens genombrottstid i Finland från 1870 till sekelskiftet. Vammala.
- Wäre, Ritva, 1989. "Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa." Ars Suomen taide 4, s. 112–169. Keuruu.
- Wäre, Ritva, 1991. Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa. SMYA 95. Helsinki.
- "Yhtiön uusi talo", Kaleva (asiamieslehti) helmikuu 1912, s. 23–24. Helsinki 1912.
- Yleisten rakennusten ylihallituksen vuosikertomukset 1920–1935. Suomen virallinen tilasto, rakennustilasto. Helsinki 1925–1936.
- Zetterman, G.L., 1915. Vakuutusosakeyhtiö Kaleva 1874–1914. Osa I: historiikki. Helsinki.
- Öfverstyrelsen för allmänna byggnaderna. Berättelse för åren 1911–1913. Finlands officiella statistik XVI. Byggnadsstatistik 6. H:fors 1916.
- Öfverstyrelsen för allmänna byggnaderna. Årsberättelse för åren 1911–1916. Finlands officiella statistik XVII. Byggnadsstatistik 7. H:fors 1920.
- Öfverstyrelsen för allmänna byggnaderna. Årsberättelse för åren 1917–1919. Finlands officiella statistik. Byggnadsstatistik. H:fors 1923.

LÄHDELUETTELO 2

RAKENNUS-, MUUTOS- ja MITTAUSPIIRUSTUKSET

Piirustukset on järjestetty luetteloon kronologisesti, pohjapiirustukset kerroskohtaisesti.

	sivunumerot
pohjapiirustukset:	
kellari	123–124
1. krs	125–126
2. krs	127–128
3. krs	129–130
4. krs	131–132
5. krs	133–134
6. krs	135–136

julkisivu- ja leikkauspiirustukset .. 137–138

Luettelossa käytetyt lyhenteet:

GH&W:	arkkitehtuuritoimisto Grahn, Hedman & Wasastjerna
HKA ma.:	Helsingin kaupunginarkisto, maistraatin arkisto
Rakvv ark.:	Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto
Helprt ark.:	Helsingin piirirakennustoimiston arkisto
MV rho :	Museovirasto, rakennushistorian osasto
RAKH:	Rakennushallitus; ark. : arkisto, s.os.: suunnitteluosasto
ULRT:	Uudenmaan lääninrakennustoimisto, Helsinki
VA Rakh:	Valtionarkisto, rakennushallituksen arkisto
YRYH:	Yleisten rakennusten ylihallitus

orig.:	piirustusoriginaali
mf.:	mikrofilmattu piirustusoriginaali-
jäljt:	paperikopiot

ma.:	maistraatti
ku.:	(Uudenmaan läänin) kuvernööri

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu			VA Rakh
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
1955	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				VA Rakh
10.1.1964	muutospiirustus 1:100	061-079	ULRT	10.3.1964 § 80	1964	1. Helprt ark. 2.Rakvv ark.,mf
16.9.1968	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
11.3.1969, muut. 8.10.1970	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
19.8.1969	muutospiirustus 1:100	054, 058, 074	ULRT	19.9.1969 §1486	1969-70	1. Helprt ark. 2. Rakvv ark.,mf
19.8.1969, täyd. 22.9.1969,	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
26.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus (kosk. v.1891 valm.rak:ta) 1:100	koko krs	ULRT	23.3.1971 § 406		1. Helprt ark. 2. Rakvv ark.,mf
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH s.os., 2. MV rho (mol.jälj:ää)
29.1.1976	työpiirustus 1:50	081	LL-toimistot ky /Pekka Linkola		1976-77	Helprt ark.
11.11.1980	muutospiirustus 1:100	061-079	UPRT			
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs.	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu		eroaa tot: sta ja1903 piir:sta	VA Rakh
April 1905	muutospiirustus 1:100	157-173	GH&W	ma. 29.4.1905, ku. 10.5.1905	1905	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
1955	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				1. Helprt ark. 2. VA Rakh
18.11.1955	muutospiirustus 1:100	175 (osa) - 176	Rakh, s.os / A.Virtanen		1956	RAKH ark.
9.9.1961	muutossuunnit. (+ tark. muutokset v.-55 jälk.)	koko krs	ULRT	?	(suunnit. ei koske tätä osaa)	Helprt ark.
30.4.1962	muutossuunnitelma 1:100	180-83, 198-99	ULRT	?	1962	Helprt ark.

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
20.4.1964, 7.5.1968	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
2.12.68,viim . 9.7.70	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT	-	-	Helprt ark.
10.6.1969	muutospiirustus 1:100	175-176	ULRT	18.7.1969 § 1149	1969-70	1. Helprt ark. 2. Rakvv ark. mf
27.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus 1:100	158, 160-66, 180-99	ULRT	23.3.1971 § 406	1971-73	1. Helprt ark. 2. Rakvv ark. mf
22.8.1973	muutospiirustus 1:100	168-171	HPR	7.6.1974 § 943	tot., ilm. 1973-74	1. Helprt ark. 2. Rakvv ark. mf
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs.	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH/s.os, 2. MV rho
22.2.1976	muutospiirustus 1:100	154-60, 174-83, 198-99	LL-toimistot Ky / Pekka Linkola	23.3.1976 § 440	1976-77	Rakvv ark. mf.
19.3.1980	muutospiirustus 1:100	179-185	PL-toimistot Ky / Pekka Linkola	9.6.1980 § 938a	1980	Rakvv ark. mf.
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1. HKA ma. orig 2. Rakvv ark. mf
April 1905	muutospiirustus 1:100	251,253, 266-288	GH&W	ma. 29.4.1905, ku. 10.5.1905	1905	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu			VA Rakh
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
1955	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				1. Helprt ark. 2.VA Rakh
10.5.1967	muutospiirustus 1:100	koko krs	ULRT	29.6.1967 § 836	ei tot.	1. Helprt ark. 2.Rakvv ark. mf
2.12.1968, korj. 18.12.1968	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
2.12.68, korj. 18.12.68,	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
15.12.1968, korj. 19.2.1969	muutospiirustus 1:100	koko krs	ULRT	28.1.1969 § 128	1969-70	1.Rakv ark. mf 2. MV rho
4.8.1969	sähköpiirustus 1:100	koko krs	ULRT sähköos./ MH		1969	Helprt ark.
26.10.1971, korj. 27.1.1971	muutospiir. 1:100 (kosk. v.1891 valm.rakennusta)	koko krs	ULRT	23.3.1971 § 406		Rakv ark. mf.
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH/s.os. 2. MV rho
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K. Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
April 1905	muutospiirustus 1:100	349-350, 364-386	GH&W	ma. 29.4.1905, ku. 10.5.1905	1905	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu	?	?	VA Rakh
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
1955	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				1. Helprt ark. 2. VA Rakh
6.4.1962	muutospiirustus 1:100	349-361, 374-383	ULRT	12.5.1962 § 93	1962 ilm. osittain	Rakvv ark. mf.
20.4.1964	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
20.4.1964, korj. 23.1.69,	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs	ULRT			1. Helprt ark. 2. MV rho
7.3.1969, muut. 8.10.1970	muutosehdotus 1:50	koko krs	ULRT, K.M.			Helprt ark.
23.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus 1:100	365-371, 378-383	ULRT	23.3.1971 § 406	1971-72	Rakw ark. mf.
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1.RAKH s.os. 2. MV rho
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1. HKA ma.orig 2.Rakvv ark. mf
April 1905	muutospiirustus 1:100	450-452, 465-487	GH&W	ma. 29.4.1905, ku. 10.5.1905	1905	1. HKA ma.orig 2.Rakvv ark. mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu			VA Rakh
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
1955	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				1. VA Rakh 2. Helprt ark.
1.2.1956	muutosehdotus 1:100	465-487	RAKH s.os./ A. Virtanen	?	?	RAKH ark.
7.2.1963	muutospiirustus 1:100	koko krs	ULRT	30.5.1963 § 62	vain jotakin 1963-64	1. Helprt ark. 2. Rakvv ark. mf

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
20.4.1964, muutos 27.3.1968	tark., muutosehd. kosk.v.1891 valm. rak:ta 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
20.4.1964, muutos 27.3.1968,k	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs	ULRT			MV rho (jäljt)
26.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus 1:100	450, 466-70, 478-84	ULRT	23.3.1971 § 406	1971-72	Rakw ark. mf.
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH s.os., 2. MV rho (mol. jälj:ä)
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
April 1905	muutospiirustus 1:100	548-552, 565-571b	GH&W	ma. 29.4.1905, ku. 10.5.1905	1905	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu	? 1:100	koko krs	puuttuu			VA Rakh
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1933	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
1955	tark. mittauspiirustus	koko krs				VA Rakh
9.9.1961	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs	ULRT			MV rho (jälj.)
20.4.1964, muutos 29.3.1968	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
20.4.64, muut.29.3.6 8, 10.10.69,	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
11.3.1969, muut. 8.10.1970	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
26.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus 1:100	549, 565-70, 579-85	ULRT	23.3.1971 § 406	1971-72	Rakv ark. mf.
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH s.os.. 2. MV rho (mol. jälj:iä)
30.9.1980	muutospiirustus 1:100	(571 a-d; ei kohd. muu- toksia)	UPRT	10.11.1980 § 1832a		Rakv ark.,mf
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:100	koko krs	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
puuttuu (joulukuu 1916)	mittauspiirustus 1:200	koko krs	puutt.(piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm & R.Finnilä)			VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus 1:100	koko krs				Helprt ark.
22.4.1944	muutospiirustus 1:100	koko krs	RAKH / s.os. (A.Pernaja)	26.5.1945 § 3	1944-45	1.RAKH ark. orig 2.Rakvv ark.,mf
20.4.1964	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			1.Helprt ark., 2. MV rho (jälj.)
20.4.1964, korj. 8.7.1970	muutosehdotus 1:100	koko krs	ULRT			Helprt ark.
26.10.1970, korj. 27.1.1971	muutospiirustus 1:100	611-618	ULRT	23.3.1971 § 406	1971-72	Rakvv ark.,mf
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH s.os., 2. MV rho (mol.jäljiä)
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
8.6.1944	muutospiirustus 1:100	korotettu osa	RAKH/s.os. (A.Pernaja)	työpiirustus ?	1944	RAKH ark.
3.11.1970, viim. muut. 25.11.1971	muutospiirustus 1:100	koko krs	ULRT	8.2.1972 § 172	1971-72 ?	Rakv ark. mf.
20.3.1974	alustava perus- korjausluonnos 1:100	koko krs	Arkkitehtitoimisto A&N Pulkka			1. RAKH s.os., 2. MV rho (mol.jälj:iä)
28.2.1991	olevien rakentei- den mitta- ja rak. selvitys -90 1:50	koko krs	RAKH/ K. Kekoni, K.Myllyharju			RAKH, K.Kekoni

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
April 1903	rakennuspiirustus 1:67 (1,5 cm=1m)	julkisivu Uudenm.k., leikkaus Yrjönk.	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:67 (1,5 cm=1m)	julkisivu Yrjönk. (lounaaseen)	GH&W	YRYH 25.4.1903	1903-05	VA Rakh
April 1903	rakennuspiirustus 1:67 (1,5 cm=1m)	julkisivu Uudenm.k., leikkaus Yrjönk.	GH&W	ma. 22.8.1903, ku. 16.9.1903	1903-05	Rakvv ark.,mf
April 1903	rakennuspiirustus 1:67 (1,5 cm=1m)	julkisivu Yrjönk. (lounaaseen)	GH&W		1903-05	1.HKA ma.,orig 2.Rakvv ark.,mf
joulukuu 1916	mittauspiirustus	pihajulkisivu os. leikkaus Yrjönk. ja Erottajank.	mitt. &piirt.YRYH/ P.-E. af Enehjelm, R.Finnilä			VA Rakh
joulukuu 1943	tark. mittauspiirustus	pihajulkisivu os. leikkaus Yrjönk. ja Erottajank.				1.VA Rakh, 2.Helprt ark. jälj.
12.4.1944	muutospiirustus 1:100	julkisivu Uudenmaanka- dulle	RAKH, s.os. (A. Pernaja)		1944-45	RAKH ark. orig.
12.4.1944	muutospiirustus 1:100	julkisivu Yrjönkadulle	RAKH, s.os. (A. Pernaja)		1944-45	RAKH ark. orig.
15.12.1968	muutospiirustus 1:100	leikkaus Yrjönk. E-porrashuo- neen kohd.	ULRT	28.1.1969 § 128	1969-70	1. Helprt ark. 2.Rakvv ark.,mf
22.2.1976	muutospiirustus 1:100	pihajulkisivu	LL-toimistot Ky / P. Linkola	23.3.1976 § 440	1976-77	Rakvv ark., mf

<u>päiväys</u>	<u>piirustuslaji ja MK</u>	<u>sisältö</u>	<u>suunnittelija tai mitt. ja piirt.</u>	<u>rak.lupa vahv.</u>	<u>toteutus</u>	<u>säilytyspaikka</u>
1.7.1991	pääpiirustus 1:100	julkisivu Uudenmaank. (kaakkoon)	RAKH/ suunnitteluyksikkö			RAKH/ suunnitteluyks.
1.7.1991	pääpiirustus 1:100	julkisivu Yrjönk. (lounaaseen)	RAKH/ suunnitteluyksikkö			RAKH/ suunnitteluyks.
1.6.1991	L 2 (nro 11) 1:100	pihajulkis. osa, leikkaus osa (A-A)	RAKH/ suunnitteluyksikkö			RAKH/ suunnitteluyks.
8.5.1991	L 2 (nro 12) 1:100	pihajulkis. osa, leikkaus osa (B-B)	RAKH/ suunnitteluyksikkö			RAKH/ suunnitteluyks.
1.6.1991	L 2 (nro 13) 1:100	pihajulkis. osa, leikkaus osa (D-D)	RAKH/ suunnitteluyksikkö			RAKH/ suunnitteluyks.

RAKENTEIDEN AJOITUS POHJAPIIRUSTUKSISSA VÄREILLÄ HAVAINNOLLISTETTUNA

Johdanto:

Ajoituksen pääasiallinen tavoite on havainnollistaa peruskorjaussuunnittelun avuksi eri kohdissa rakennusta eri aikoina olleet rakenteet (esim. aikaisempi tilajako, myöhemmin umpeen laitetut oviaukot nykyisissä väliseinissä; siis yleensä vasta rakennusvaiheessa esiin tulevien yllätysten määrän vähentäminen minimiin), sekä nykyisten rakenteiden rakentamisajankohta. Tarkoituksena ei siis ole ollut koko rakennushistorian visualisointi, eikä rakenteiden purkuajankohtia ole esitetty tässä yhteydessä, vaan tiedot purku- ja muutostoimenpiteistä alkuperäisten ja muiden varhaisempien rakenteiden osalta sisältyvät selvityksen tekstiosaan.

Huomioidut rakenteet ovat vain niitä, jotka pohjapiirustuksista on nähtävissä, eli kaikki seinät, ikkuna-aukot, oviaukot ja ovet, komerot ja uunit sekä ne kiinteät kalusteet, varusteet tai laitteet, joita piirustuksissa on esitetty, kuten WC-kalusteet, kylpyamme, keittiön liesi ja tiskipöytä. Ovien aukeamissuunta on huomioitu, mikäli se on lähteenä käytetyissä piirustuksissa esitetty (varhaisimmissa piirustuksissa on vain keskelle oviaukkoa kohtisuoraan vedetty viiva, jota merkintää on noudatettu tässäkin yhteydessä). Koska vanhoja ovia on monessa kohdassa siirretty uusiin seiiniin tehtyihin uusiin aukkoihin, on ovelle tällöin ajoituksessa annettu väri rakennusajankohtansa mukaan, mikäli se on ollut tiedossa.

Vain toteutuneet rakenteet on huomioitu, lukuunottamatta muutamia poikkeuksia (ks. myöh.). Rakennus- ja muutossuunnitelmissa esitettyjen uusien rakenteiden ja muutosten toteutuminen on varmistettu myöhemmistä piirustuksista tai muiden dokumenttien avulla.

Lisäksi yhtenäisellä, pääasiassa rakennuksen ulkopuolelle vedetyillä viivoilla on korostettu kerrosten jakoa eri huoneistoiksi eri aikoina. Täältä osin informaatio on kuitenkin melko puutteellista, tilojen jakautumista eri käyttäjien kesken osoittavia pohjapiirustuksia tai muita dokumentteja ei joitakin poikkeuksia lukuunottamatta ole ollut käytettävissä. Viivan väri viittaa ajankohtaan jolloin kyseinen huoneistojako on ollut käytössä. Piirustuksiin on lisätty käytetyt huoneistotunnukset, joiden perusteella huoneistojen käytöstä löytyy lisää tietoja liitteestä nro 2.

Mitat:

Merkintöjen pohjana on käytetty viimeisimmän tilanteen kiinteistössä osoittavia, tulevan peruskorjauksen 1.7.1991 päivättyjä L2 -suunnitelmien pohjapiirustuksia, mitta-kaavassa 1:100. Tässä yhteydessä piirustukset on kuitenkin pienennetty mittakaavaan 1:125, ja niistä on leikattu kiinteistön muut rakennukset pois.

Mikäli joitakin piirustuksissa myöhemmin puretuiksi esitetyistä rakenteista mahdollisesti halutaan rekonstruoida, on sen tarkat mitat ja muut tiedot tarkistettava ajoituksen lähteenä käytetystä piirustusoriginaalista tai -jäljennöksestä, sekä mahdollisista muista lähteistä. Mittatarkkuuden vaihtelu eri piirustusten kesken on aiheuttanut vaikeuksia joidenkin jo purettujen rakenteiden sijoittamisessa kyseisiin viimeisintä tilannetta kuvaaviin pohjapiirustuksiin

Värit:

Värit viittaavat rakentamisajankohdan kymmenlukuun. Kullekin piirustukselle oman värin antamiseen ja siten rakentamisajankohdan määrittämiseen yhden vuoden tarkkuudella ei ole voitu mennä, sillä piirustuksia on varsinkin viimeisiltä vuosikymmeniltä runsaasti ja eri kerroksista eri ajoilta.

Periaatteeksi värien antamisessa vuosikymmenille on valittu värin muuttuminen lämpimästä sitä kylmemmäksi, mitä kauemmas rakennusajankohdasta (lue: mitä vieraammiksi muutokset alkuperäisiä rakenteita kohtaan tulleet) on tultu. Mustalla katkoviivalla merkityt rakenteet ovat sellaisia, joiden toteutuminen aikanaan on vahvasti oletettavissa, mutta sitä ei ole pystytty muista lähteistä tarkistamaan. Tällaisia ovat pääasiassa monet rakennuspiirustuksissa v. 1903 esitetyt komerot trns., joita ei kuitenkaan mittauspiirustuksissa v:lta 1916 ole. Kun tässä vaiheessa kuitenkin oli rakennuksen omistaja ja ehkä myös huoneiston käyttötarkoitus muuttunut, olisi hyvin mahdollista, että muiden muutosten ohessa rakenteita olisi myös purettu.

Täysin väritetty tai yhtenäisellä viivalla merkitty rakenne on olemassa edelleenkin, katkoviivalla piirretty rakenne on purettu myöhemmin ja katkoviivan väri viittaa sen rakentamisajankohtaan.

Lähteet:

Ajoitus perustuu arkistolähteisiin, pääasiallisesti rakennus-, korjaus-, muutos- ja mittauspiirustuksiin. Piirustusten antama tieto on useissa tapauksissa voitu tarkistaa kirjoitetuista lähteistä, mutta valokuvia on ollut käytettävissä erittäin vähän.

Lähdeluettelo 2 sisältää kaikki tämän selvityksen lähteenä käytetyt piirustukset kerroskohtaisesti kronologisesti järjestettynä. Rakennetutkimuksia ei tässä yhteydessä ole tehty, ei myöskään rakenteiden pintakerros- tai väritystutkimuksia.

HUONEISTOJEN KÄYTTÖ

Huoneistotunnukset, joita tässä selvitystyössä on käytetty, on otettu talossa käyttöön pian omistajanvaihdoksen jälkeen. Niistä porrashuoneiden kirjaintunnukset ovat pysyneet samoina ja ovat käytössä edelleen, huoneistonumerointi sen sijaan on huoneistojen myöhemmän yhdistelyn myötä menettänyt merkityksensä. Alkuperäiset huoneistonumerot, jotka eivät ole olleet tiedossa, on tässä korvattu ?:llä (E ?a, E ?b ja E ?c).

Huoneistotunnukset on merkitty liitteen 1 pohjapiirustuksiin.

Lähteet: ks. Rakennushistorian selvityksen lähdeluettelo 1 ja lähdeviitteet luvuissa 7.1., 8.3.1. ja 8.3.2..

kerros	h:stotunnus	ajanjakso	käyttötarkoitus	käyttäjä	huom.
1	C 18	1905–10	?	?	
		1911(?)–13	toimisto + asiakaspalvelu	Kaleva, kansanvakuutusos.	
		1914–19	toimisto	maanviljelyshallitus	yhd. E ?:iin
		1919–25	?	?	
		1926–79 1980–	laboratorio, toimisto toimisto	tullilaboratorio tullihallitus	ei yhd. muihin
1	D 18	1955–69	siivoojan asunto	Haatanen (metsähallitus?)	erot.E ?a:sta
		1970–75	tietokonehalli	metsähallitus	vt. E ?a
1	E ?a	1905–13	? (mahd. 2 eri liikeh:stoa)	?	
		1914–19	toimisto	maanviljelyshallitus	yhd. C 18:aan
		1919–24	?	?	
		1925(?)–69	toimisto	metsähallitus	
		1970–76 1977–	toimisto + tietokonehalli virastoruokala	– “ – vark	yhd. D 18:aan v. -80 yhd. h.
1	E ?b	1905–13(?)	liikehuoneisto(?)	?	
		1914–19	toimisto	maanviljelyshallitus	yhd.E ?c:hen
		1919–26	?	?	
		1927–29	toimisto/ var./ näyttely	postimuseo	
		1930–46	verstas	valtion hienomek. konepaja	
		1947–77 1977–	toimisto sosiaalitilat	metsähallitus (?) vark, metsähallitus	erot. E?c:stä
1	E ?c	1905–15(?)	asunto	talonmies (?)	
		1916–19	toimisto	maanviljelyshallitus	yhd.E ?b:hen
		1919–26	?	?	
		1926–29	toimisto/ var./ näyttely	postimuseo	
		1930–46	verstas	valtion hienomek.konepaja	
		1946–73(?) 1974–	toimisto (?) toimisto, taukotila	metsähallitus (?) metsähallitus	-77 erot. E?c
2	E 20	1905–14	asunto	? (vähint. 2 ei jaksoa)	
		1915–18	asunto	Nudschefskij ?	vt.E 21
		1919–24	asunto	Reuter	
		1925–	toimisto	metsähallitus	vt. E21,C22

kerros	h:stotunnus	ajanjakso	käyttötarkoitus	käyttäjä	huom.
2	E 21	1905-14 1915-18 1919-24 1925-	asunto toimisto (?) asunto toimisto	? (vähint. 2 ei jaksoa) maanviljelyshallitus (?) von Bonsdorff metsähallitus	vert. E 20 vert. E 20,C 22
2	C 22	1905-24 1925-	asunto toimisto	Krogius metsähallitus	vert. E 21+E 20
3	E 23	1905-21 1922-32 1932-36 1936-	asunto asunto toimisto, asunto toimisto	? (useampia eri jaksoja) Selin yliopiston kanslerinvirasto valtion revisiolaitos (?)	jaettu yhd. takaisin
3	E 24	1905-14 1915-18 1919-24 1925-	asunto asunto (?) asunto toimisto	? ? Erich metsähallitus	vert. C 25
3	D 24	1927-32 1927-	vahtimestarin asunto toimisto	metsähallitus (Ruotsalainen) metsähallitus	erot. E 24:stä yhd. E 24:ään
3	C 25	1905-09 1910-21 1922-24 1925-	asunto asunto (+kotikoulu) asunto toimisto	? Runeberg Charpentier metsähallitus	vert. E 24
3 (?)	D 25	1925-46 1947-	asunto toimisto	Bernström metsähallitus	erot. C 25:stä? yhd. C 25:een
4	E 26	1905-21 1922-24 1925--60-l. 1927-32 1932-39 1940-	asunto asunto vahtimestarin asunto(?) toimisto näyttelyhuone toimisto	Ahola Nylenius metsähallitus yliopiston kanslerinvirasto postimuseo metsähallitus	jaettu 2:ksi ? vert. edellä - " - vert. E 27
4	E 27	1905-22 1922-28 1930-39 1940-42 1942-46 1946-71 1971-	asunto asunto näyttely, varasto, toimisto varasto, toimisto toimisto (?) toimisto, vahtimest. as:o toimisto	? Ruotzi postimuseo - " - , metsähallitus metsähallitus - " - - " -	pien:tytty 1h:lla jaettu jaettu yhd. E 26:een
4	C 28	1905-15 1915-18 1919-30 1931-34 1935-36 1936-40 1940-43 1944(?)	asunto asunto maaherran virka-asunto ? ministeri asunto(2 h:tta) ministeri asunto(- " -) ministeri asunto(- " -) toimisto (paitsi as. D ?)	? ? Jalander, Ackté ? Linna Niukkanen Kukkonen metsähallitus	lisätty 1 h. h:sto jaettu vert. E 27

kerros	h:stotunnus	ajanjakso	käyttötarkoitus	käyttäjä	huom.
5	E 29	1905–14 1915–22 1923–27 1928 (?)– ?–	asunto asunto asunto (isännöitsijä) toimisto toimisto	Sundberg Åberg Tötterström mm. Veitsiluoto Oy ym. tullihallitus	y. E30+C31
5	E 30	1905–14 1915–18 1918–23 1923–38 1938–	asunto toimisto toimisto toimisto toimisto	? maanviljelyshallitus korkein hallinto-oikeus postisäästöpankin hallitus tullihallitus	yhd. C 31
5	C 31	1905–11 1911–17 1918–23 1923–38 1938–	asunto asunto toimisto toimisto toimisto	? Renvall, Ackté korkein hallinto-oikeus postisäästöpankin hallitus tullihallitus (tilastot:sto)	virt. E 30 virt. C 6.krs.
6	C	1905–38 1938–44 1945–	ullakkovarastoja arkistovarasto toimisto	tullihallitus (tilastot:sto) – “ –	yht.C 31:een

HUONEIDEN KÄYTTÖ

LIITE 2b

1

Kerros	Huone nro	Huoneen käyttö v.1905	Huoneen käyttö myöhemmin	Huonetila myöhemmin jaettu
1	148:1	eteishalli ym.	välikkö ym.	x
1	149	?	asiakassali≤-13,t:stoh.≤-25,labor.h.≤-79	
1	150	?	toimistoh. ≤-25, labor.h.≤-79, toimistoh.	
1	151	?	toimisto (johtajan) huone	
1	152	?	toimistoh. ≤-25, labor.h.≤-79, toimistoh.	
1	153	?	t:stoh. ≤-25, labor.h. ≤-79, t:sto-kahvih.	
1	154	3 ?- huonetta	3 toimistohuonetta ≤1976, ruokasali	yhdistetty
1	155	liikehuone	toimistohuone 1914-76, kabinetti	
1	156	holvi	varasto	
1	158-160	mahd. liikehuone	näyttelyh.,verstas, t:stoh., sos.tilat	x
1	166	eteishalli ja liikehuone (?)	näytt.h. -27-29, verstas≤46, t:stoh.≤-71	x
1	167	holvi (?)	välikkö ≥1914	läpikulku
1	168-70	asuinhuone	t:stoh.-15-29,verstas≤46,t:stoh, sos.til.	yhdist.&x
1	167	välikkö	käytävä, osa verstasta 1930-46	yhdist.&x
1	171	asuinhuone	t:stoh., osa verstasta 1930-46, t:stoh.	x
1	174	eteishalli	eteinen	
1	175-76	?	3 x t:stoh (as.h.)≤-69, ATK-h.≤-76, keitt.	yhdistetty
1	179	keittiö (?)	t:stoh.≤-25, labor.h. ≤-79, laitoskeittiö	x
1	184b	WC	WC vuoteen1979, siivouskomero	
1	185	?	t:stoh. ≤-25, labor.h. ≤-79, laitoskeittiö	x
2	251	2x: et.halli - tarjoiluh.- kylpyh.	(väliseinät purettu 1925) käytävä	yhdistetty
2	253	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	254	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	255	sali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	256	ruokasali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	

Kerros	Huone nro	Huoneen käyttö v.1905	Huoneen käyttö myöhemmin	Huonetila myöhem- min jaettu
2	257	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	258	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	259	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	260	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	261	välikkö	välikkö	x
2	263	sali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	264	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
2	265	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
2	266	sali	asuinhuone(sali) ≤1924, toimistohuone	
2	251:7	ruokasali	asuinh.≤-24, toimistoh.≤-71, WC-ryhmä	x
2	272a	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
2	272d	keittiö ja palvelijan huone	asuinh. ≤1924, toimistoh. ja eteinen	x ja yhdist.
2	272e	välikkö	käytävä	x
2	275	ruokasali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
2	276	palvelijan huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	277	keittiö	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
2	279	keittiö	asuinh. ≤-24, t:stoh.≤-71, keittiö-kahvio	x
2	281-85	palvelijan huone	asuinh. ≤-24, toimistoh.≤-71, WC-ryhmä	x
3	349	2x: et.halli - tarjoiluh.- kylpyh.	(väliseinät purettu 1960-l:lla) käytävä	yhdistetty
3	350	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	351	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	352	sali	asuinhuone(sali) ≤1924, toimistohuone	
3	353	ruokasali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	354	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	355	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	

Kerros	Huone nro	Huoneen käyttö v.1905	Huoneen käyttö myöhemmin	Huonetila myöhem- min jaettu
3	356	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	357	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
3	358	välikkö	välikkö	x
3	360	sali	asuinhuone (sali) ≤1924, toimistohuone	
3	361	asuinhuone	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	
3	363a	asuinhuone	asuinhuone ≤1932, toimistohuone	
3	363bc	2 eteistä	2 komeroa	
3	364	sali	asuinhuone(sali) ≤1932, toimistohuone	
3	370a	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1932, toimistohuone	x
3	370d	keittiö ja palvelijan huone	asuinhuone ≤1932, toimistohuone	x
3	371	eteishalli, ruokasali, välikkö	as.h:et ≤-32, t:stoh. ≤-71, Wc-ryhmä ym	x
3	374	ruokasali	asuinhuone ≤1924, toimistohuone	x
3	375	palvelijan huone	asuinhuone ≤-32, toimistohuone	
3	376	keittiö	asuinhuone ≤-32, toimistohuone	
3	378	keittiö	as.h.≤-46 ?, t:stoh. ≤-71 keittiö-kahvio	x
4	450	2x: et.halli - tarjoiluh.- kylpyh.	(väliseinät purettu 1960-l:lla) käytävä	yhdistetty
4	452	asuinhuone	asuinhuone ≤1943, toimistohuone	
4	453	asuinhuone	asuinhuone ≤1943, toimistohuone	
4	454	sali	asuinhuone ≤1930, toimistohuone	
4	455	ruokasali	asuinhuone ≤1930, toimistohuone	
4	456	asuinhuone	asuinhuone ≤1930, toimistohuone	
4	457	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1930, toimistohuone	
4	458	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1930, toimistohuone	
4	459	asuin(makuu-)huone	asuinh. ≤-30, museoh. ≤-41, toimistoh.	x
4	460	välikkö	välikkö	

Kerros	Huone nro	Huoneen käyttö v.1905	Huoneen käyttö myöhemmin	Huonetilä myöhemmin jaettu
4	462	sali	asuinhuone ≤-28, museoh.≤-41, toimistoh.	
4	463	asuinhuone	asuinhuone ≤-28, museoh.≤-41, toimistoh.	x
4	464	asuinhuone	asuinhuone ≤-27 (?), toimistohuone	x
4	465	sali	asuinhuone ≤-27 (?), toimistohuone	x
4	466-50	ruokasali	asuinhuone ≤1960-l., välikkö	x
4	471a	välikkö	käytävä	
4	471b	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1960-luvulle, toimistoh.	
4	471c	keittiö ja palvelijanhuone	keittiö (asuinhuone) ≤1960-l., toimistoh.	yhdistetty
4	474	ruokasali	as.h.≤-28, museoh.≤-41, as.h.≤-71, t:sto	x
4	475	palvelijan huone	as.h.≤-28, museoh.≤-41, as.h.≤-71, t:sto	yhdistetty
4	476	keittiö	as.h.≤-28, museoh.≤-41, as.h.≤-71, t:sto	x
4	478	keittiö	as.h.≤-46 ?, t:stoh. ≤-71 keittiö-kahvio	x
4	480-84	palvelijan huone	asuinhuone ≤-46, toimistoh. ≤71, WC -ryhmä	x
5	549	2x: et.halli - tarjoiluh.- kylpyh.	(väliseinät purettu 1918) käytävä	yhdistetty
5	551	asuinhuone	asuinhuone ≤1917, toimistohuone	
5	552	asuinhuone	asuinhuone ≤1917, toimistohuone	
5	553	sali	asuinhuone ≤1917, toimistohuone	
5	554	ruokasali	asuinhuone ≤1917, toimistohuone	
5	555-56	2 asuinhuonetta	asuinhuone ≤1917, toimistohuone	yhdistetty
5	557	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1915, toimistohuone	
5	558	asuin(makuu-)huone	asuinhuone ≤1915, toimistohuone	x
5	559	välikkö	asuinhuone(välikkö) ≤1915, toimistoh.	
5	561	sali	asuinhuone (sali) ≤1915, toimistohuone	x
5	562	asuinhuone	toimistohuone	
5	564	asuinhuone	asuinhuone ≤1927, toimistohuone	

Kerros	Huone nro	Huoneen käyttö v.1905	Huoneen käyttö myöhemmin	Huonetila myöhemmin jaettu
5	565	sali	asuinhuone(sali) ≤1927, toimistohuone	
5	566-70	ruokasali	asuinhuone ≤-27, toimistohuone ≤-71, WC-ryhmä	x
5	571a	asuin(makuu-)h.	asuinhuone ≤-27, toimistohuone	x
5	571b	keittiö ja palvelelijan huone	asuinhuone ≤-27, toimistohuone	yhdistetty
5	571c	välikkö	käytävä	x
5	572	eteishalli	eteinen	
5	574	2 eteistä	komero	yhdistetty
5	575	ruokasali	asuinhuone ≤1915, toimistohuone	x
5	576	palvelijan huone	asuinhuone ≤1915, toimistohuone	
5	577	keittiö	asuinhuone ≤1915, toimistohuone	
5	579	keittiö	asuinhuone ≤-17, t:stoh. ≤-71, keittiö-kahvio	x
6	601	ullakko	rak.v.1944-45; käytävä	x
6	603	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	604	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	605	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	606	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	607	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	608	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	609	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	
6	611a	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	x
6	616-17	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	x
6	618	ullakko	rak.v.1944-45; toimistohuone	?

TALOSSA SÄILYNEITÄ KAAKELIUUNEJA, JOTKA ON TUNNISTETTU ERI VALMISTAJIEN MYYNTILUETTELOISTA:

Tässä liitteessä lyhenteinä ilmoitetut kaakeliuunien

- valmistajat:

Arabia: Arabia aktiefabrik (Helsingissä)

Wilh. Andstén: Wilhelm Andsténs Fabriks Aktiebolag (Helsingissä)

Turun kaakelitehdas (Turussa)

- suunnittelijat:

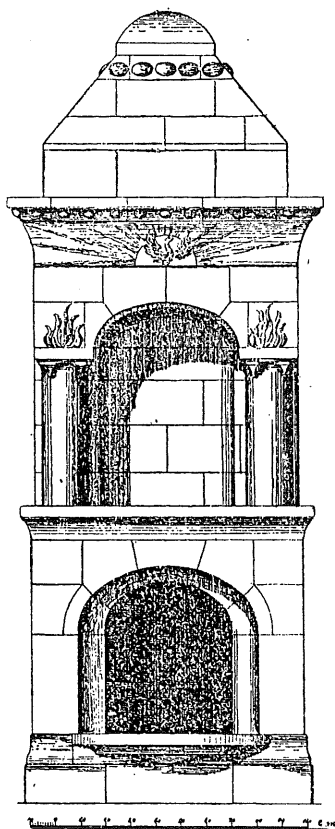
GH&W: Grahn, Hedman & Wasastjerna

GLS: Gesellius, Lindgren, Saarinen.

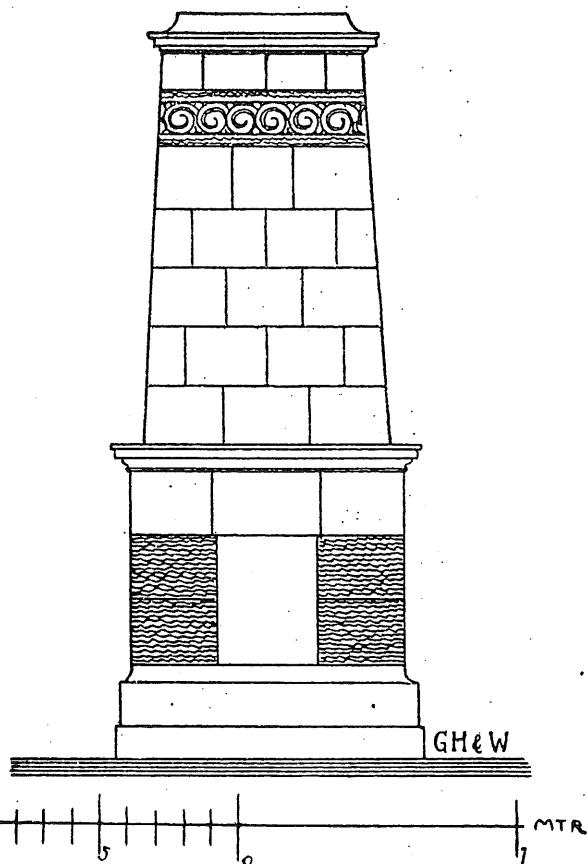
? : myyntiluettelossa ei ole ilmoitettu suunnittelijan nimeä.

Liitteen kuvat on kopioitu em. valmistajien myyntiluetteloista. Kuvien mittakaava vaihtelee.

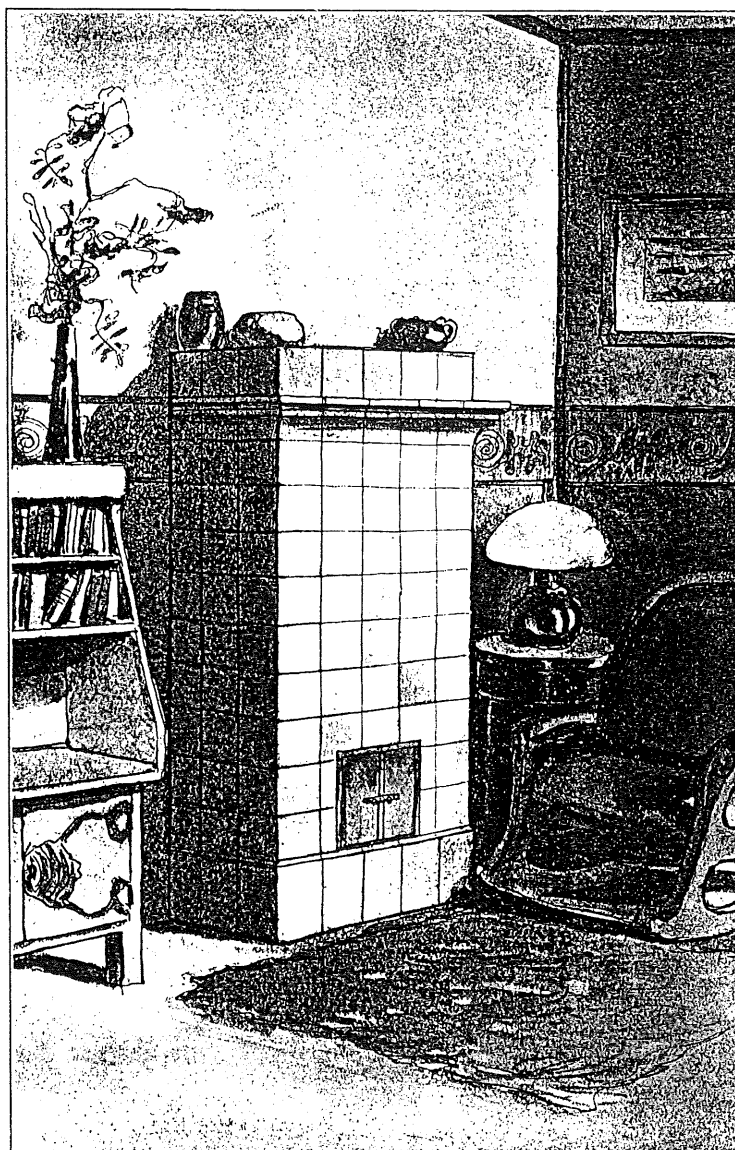
valmistaja	suunnittelija	myyntiluettelossa 1. kerran	mallin nro	säilynyt huoneessa nro
Arabia	?	1900	A 4.	352
Arabia	GH&W	1903	A 22	360, 462, 465
Arabia	?	1903	A 23	349:2, 450:2, 549:2
Arabia	?	1903	A 30	564
Arabia	GH&W	1904	A 13	562
Wilh.Andstén	GLS	1903 tai -05	67 tai 68	350, 551
Wilh.Andstén	GLS	1903	75	364, 553, 565
Wilh.Andstén	GH&W	1905	104	254, 453, 552
Wilh.Andstén	GH&W	1905	106	256, 353, 455, 554
Wilh.Andstén	GH&W	1905	107	454
Wilh.Andstén	?	1903	?	355
Turun kaakelit.	?	1903	218	351, 361
Turun kaakelit.	?	viimeistään1916 (?)	249	155

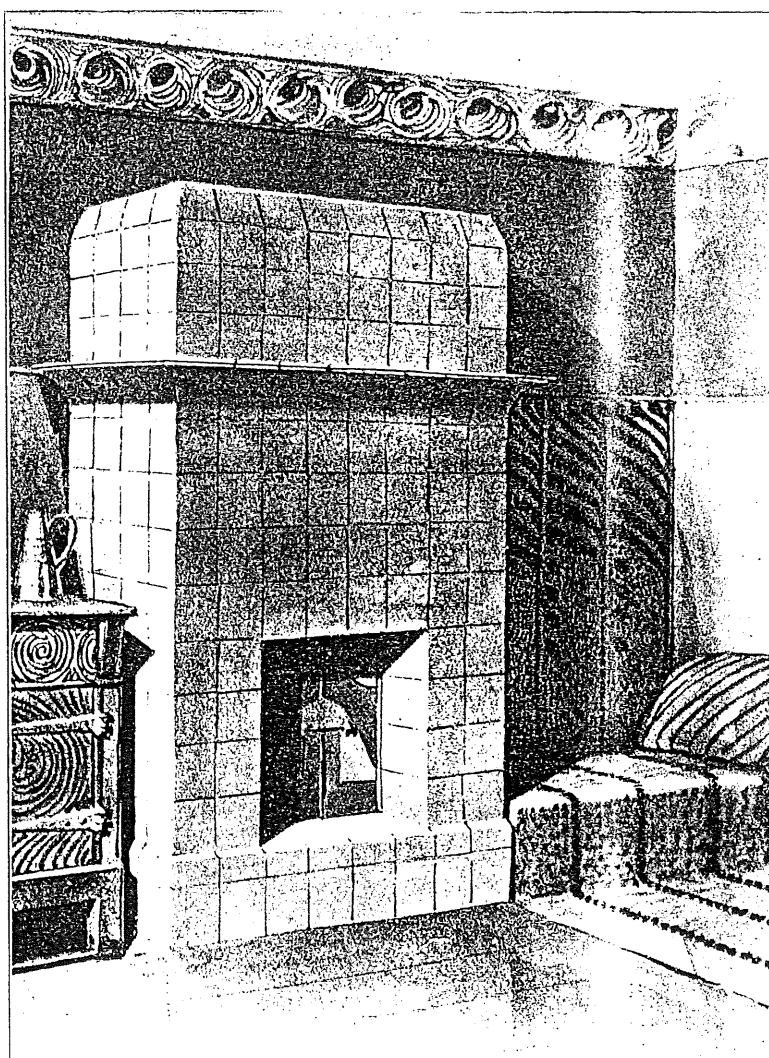
Malli A 4 Arabian myyntiluettelossa 1900.

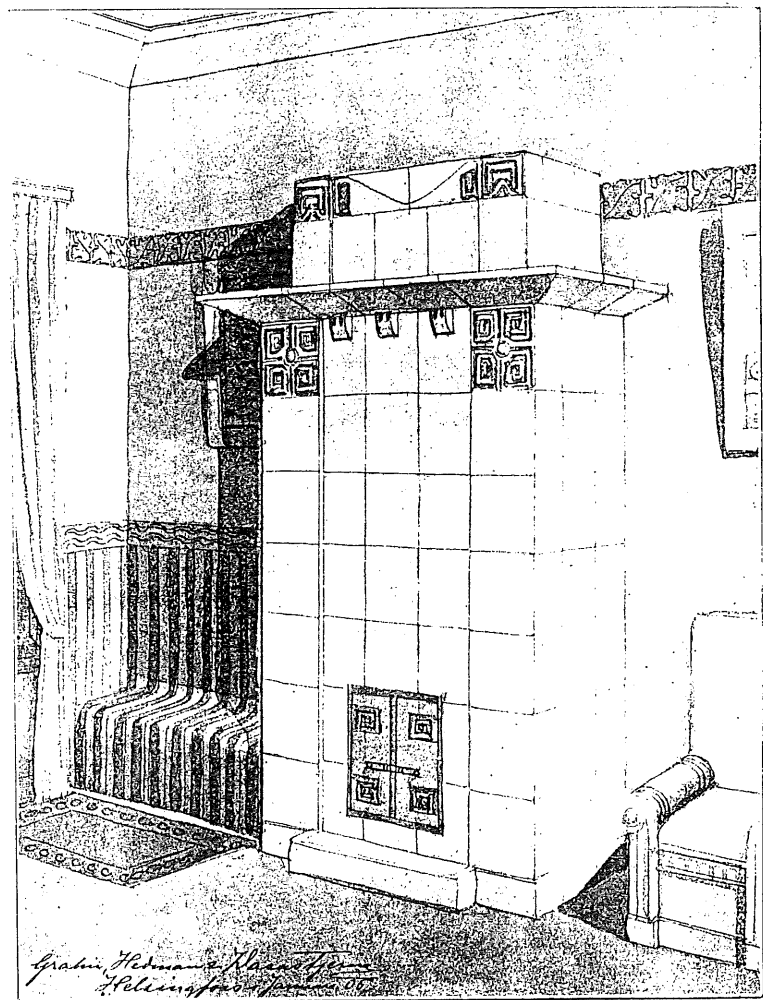
Malli A 13 Arabian myyntiluettelossa 1904.

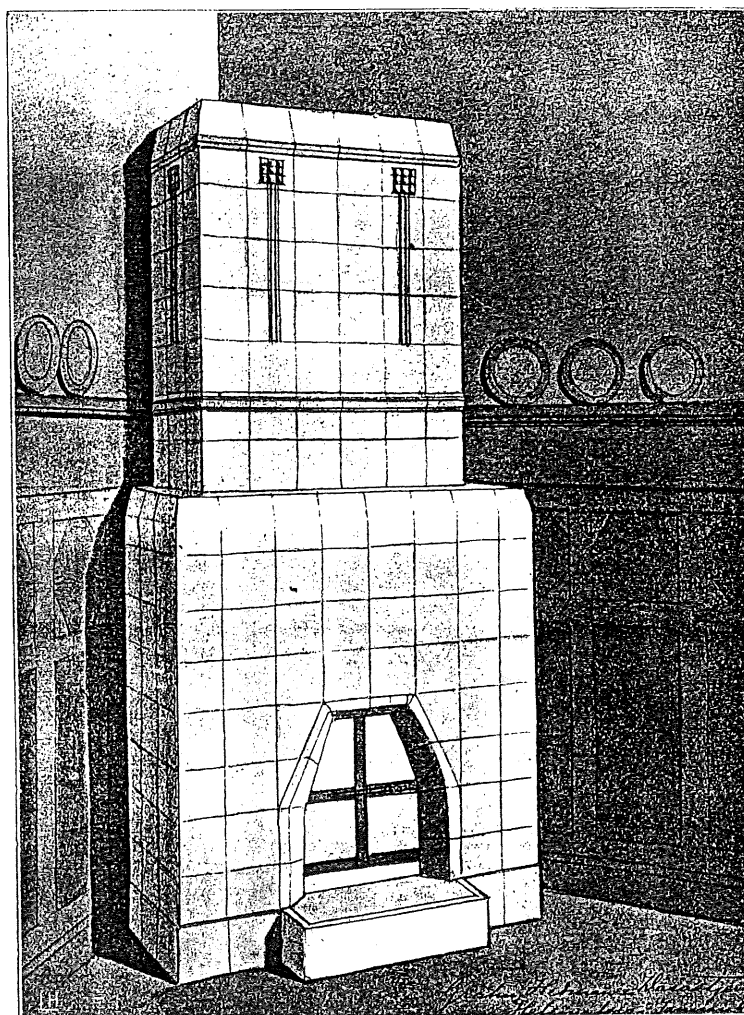
Malli nro 67 Wilh. Andsténin myyntiluettelossa 1903.

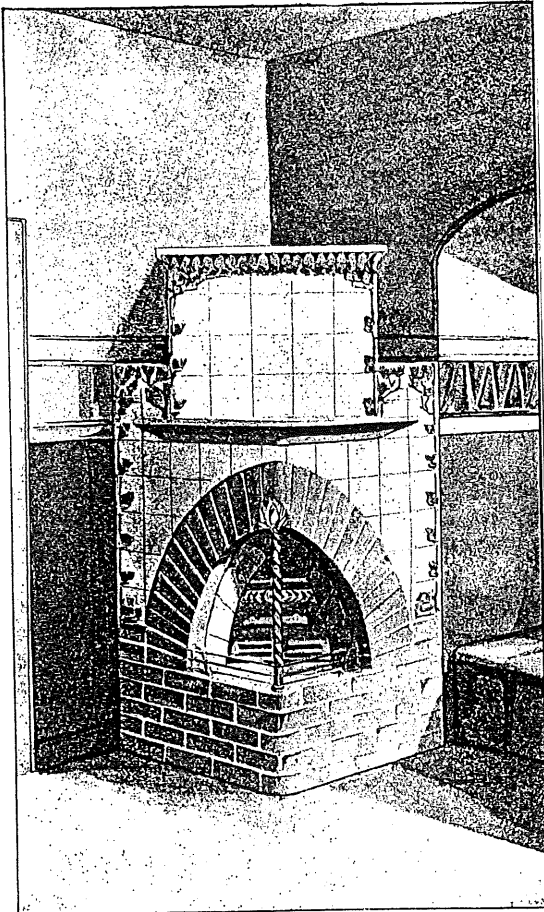
Malli nro 75 Wilh. Andsténin myyntiluettelossa 1903.

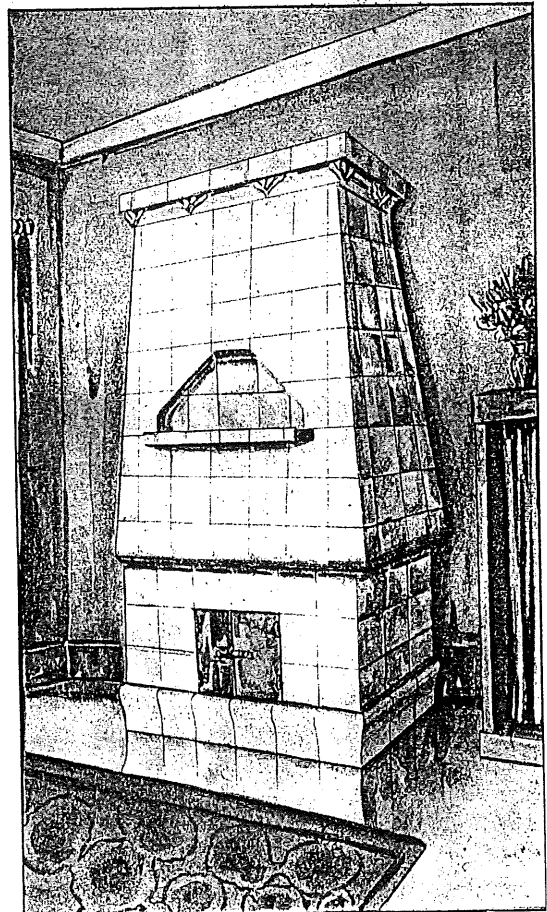
Malli nro 104 Wilh. Andsténin myyntiluettelossa 1905.

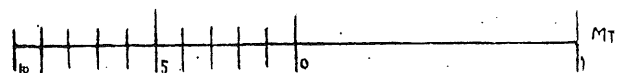
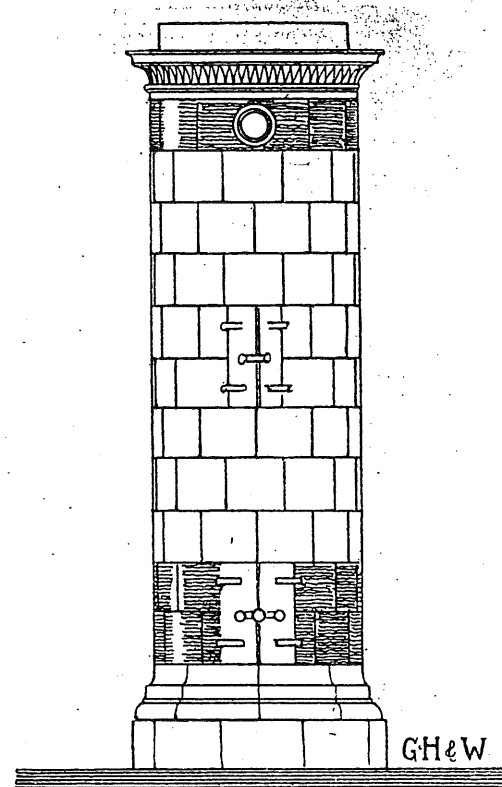
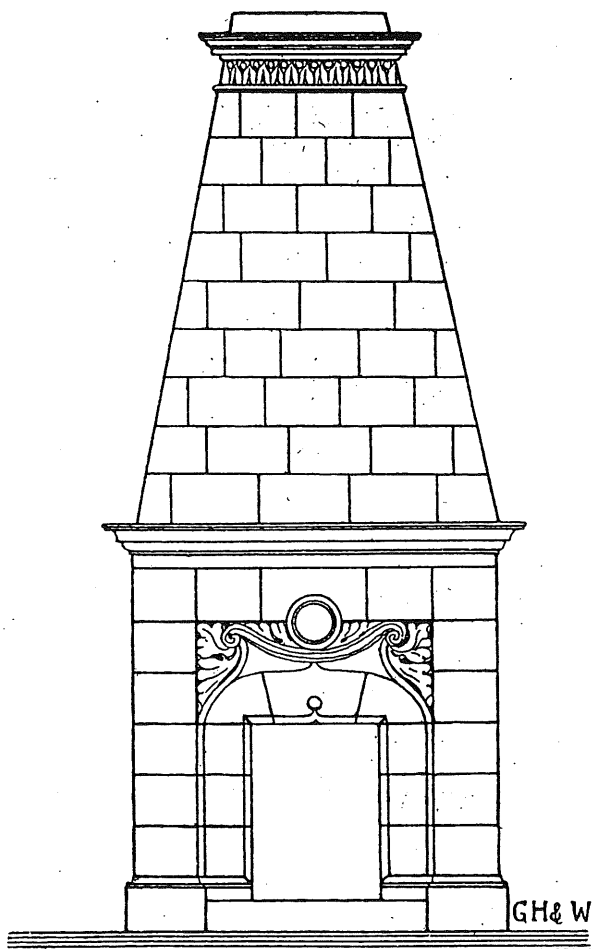
Malli nro 106 Wilh. Andsténin myyntiluettelossa 1905.

Malli nro 218
Turun kaakelitehtaan myynti-
luettelossa 1916.

Malli nro 249
Turun kaakelitehtaan myynti-
luettelossa 1916.

Malli A 12
Arabian myyntiluettelossa 1904,
suunnittelija GH&W.

Malli A 14
Arabian myyntiluettelossa
1904, suunnittelija GH&W.

Mallien A 12 ja A 14 mukaisia uuneja ei talossa ole, mutta on saattanut kuulua jo purettujen uunien joukkoon.

KÄYTETYT VUOSIKORJAUSMÄÄRÄRAHAT v. 1917–1977

Virastotalo Uudenmaank. 1–5:n kaikissa rakennuksissa yhteensä

Lähteet: vuodet 1917–70: valtion rakennushallinnon vuosikertomukset 1917–1970,
vuodet 1969–77: peruskorjauksen perustamissuunnitelma, RAKH, Dno 4820/411/77

Käytetty vuosikorjauksiin		Käytetty vuosikorjausmäärärahojen lisäksi ennalta arvaamattomiin pienempiin korjauksiin	
Vuosi	mk	Vuosi	mk
1917	13.023,33		
1918	89.503,45		
1919	26.697,58	1917–19	1.469,40
1920	20.434,50		
1921	27.801,38		
1922	86.227,78	1920–22	4.816,80
1923	100.423,48		
1924	136.017,23		
1925	83.604,33	1923–25	82.907,81
1926	129.725,27		
1927	197.267,77	1926–27	17.624,50
1928	272.283,50		
1929	131.306,90	1928–29	7.274,-
1930	86.758,60		
1931	159.148,60	1930–31	24.328,85
1932	318.096,10		
1933	3.556,10	1932–33	2.749,85
1934	108.385,65		
1935	76.849,30	1934–35	23.694,25
1936	45.107,55		
1937	149.076,55		
1938	140.364,75		
1939	2.687,10		
1940	31.819,-		
1941	6.094,70	1941	8.152,20
1942	412.613,55	1942	10.069,40
1943	1 088.797,35	1943	18.846,45
1944	1 846.593,65	1944	7.663,50
1945	462.535,55	1945	7.000,-
1946	638.254,50	1946	-
1947	388.347,50	1947	-

Käytetty vuosikorjauksiin

Käytetty vuosikorjausmäärärahojen lisäksi
ennalta arvaamattomiin pienempiin korjauksiin

Vuosi	mk	Vuosi	mk
1948	669.743,-	1948	29.350,-
1949	1 577.049,-		
1950	2 355.487,-		
1951	2 433.058,-		
1952	3 439.498,-		
1953	4 732.091,-		
1954	3 846.793,-		
1955	3 144.990,-		
1956	2 530.959,-		
1957	2 735.136,-		
1958	3 730.449,-		
1959	4 764.267,-		
1960	4 044.543,-		
1961	7 916.801,-		
1962	21 949.958,-		
1963	121.304,-		
1964	220.480,-		
1965	33.519,-		
1966	82.377,-		
1967	25.467,-		
1968	81.291,-		
1969	501.000,-		
1970	1 036.000,-		
1971	525.000,-		
1972	669.000,-		
1973	210.000,-		
1974	22.000,-		
1975	191.000,-		
1976	345.000,-		
1977	1 332.000,-		

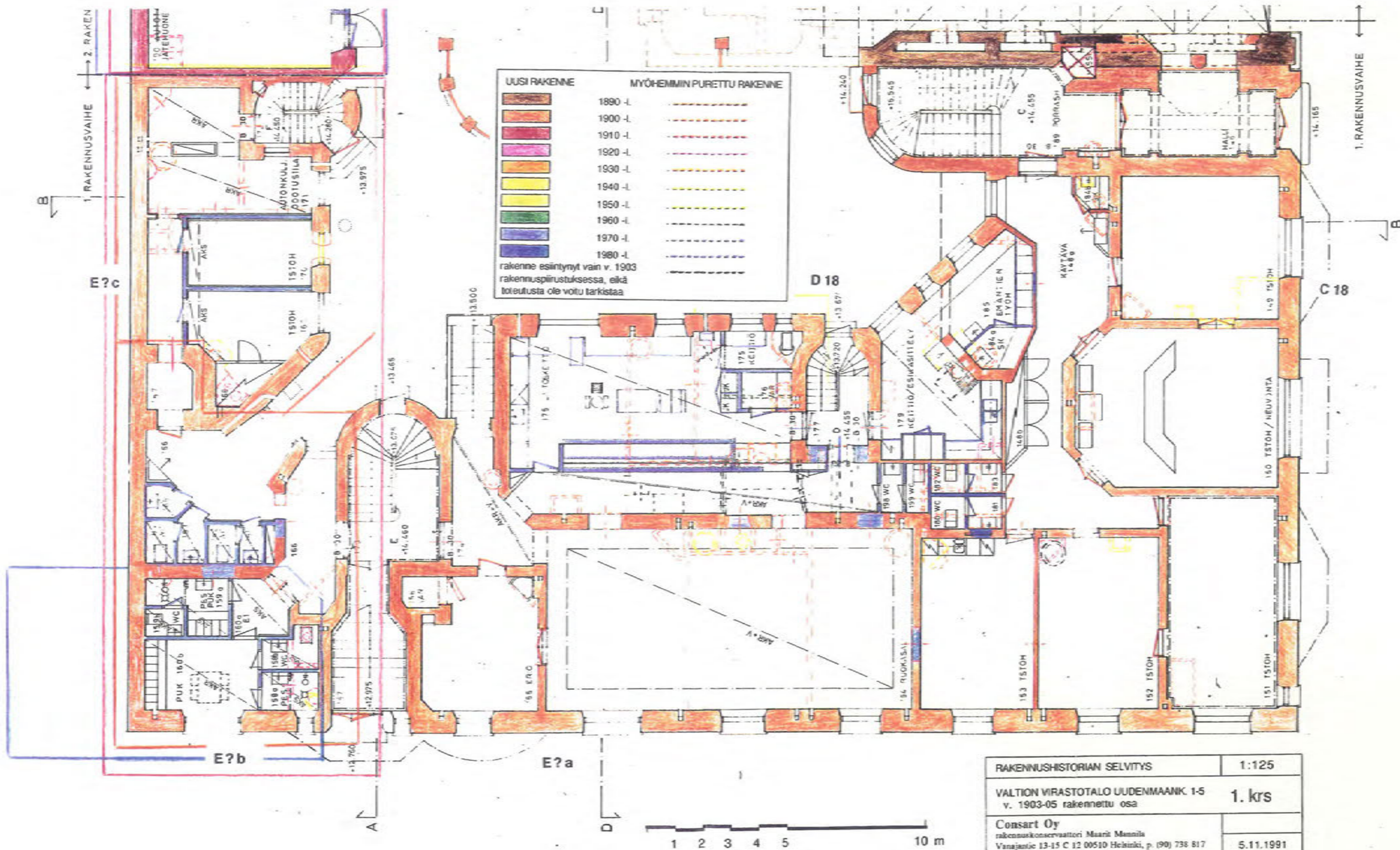

UUSI RAKENNE	MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE
1890-l.	-----
1900-l.	-----
1910-l.	-----
1920-l.	-----
1930-l.	-----
1940-l.	-----
1950-l.	-----
1960-l.	-----
1970-l.	-----
1980-l.	-----

rakenne esiintynyt vain v. 1903 rakennuspinustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	KELLARI- KERROS
Consart Oy rakennuskonservointi: Maarit Mansila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

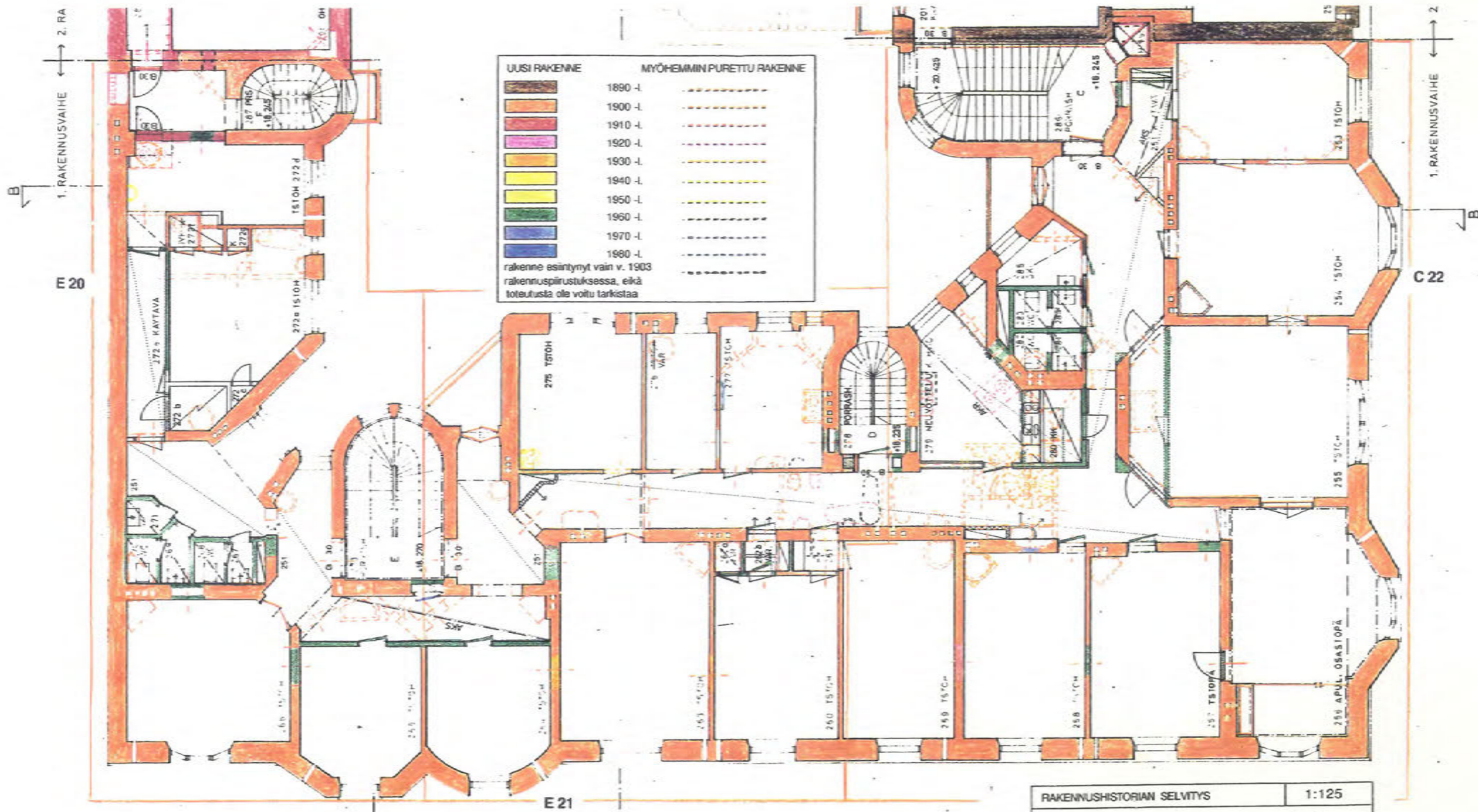

UUSI RAKENNE		MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE	
[Color swatch]	1890 -l.	[Color swatch]	1890 -l.
[Color swatch]	1900 -l.	[Color swatch]	1900 -l.
[Color swatch]	1910 -l.	[Color swatch]	1910 -l.
[Color swatch]	1920 -l.	[Color swatch]	1920 -l.
[Color swatch]	1930 -l.	[Color swatch]	1930 -l.
[Color swatch]	1940 -l.	[Color swatch]	1940 -l.
[Color swatch]	1950 -l.	[Color swatch]	1950 -l.
[Color swatch]	1960 -l.	[Color swatch]	1960 -l.
[Color swatch]	1970 -l.	[Color swatch]	1970 -l.
[Color swatch]	1980 -l.	[Color swatch]	1980 -l.

rakenne esiintynyt vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

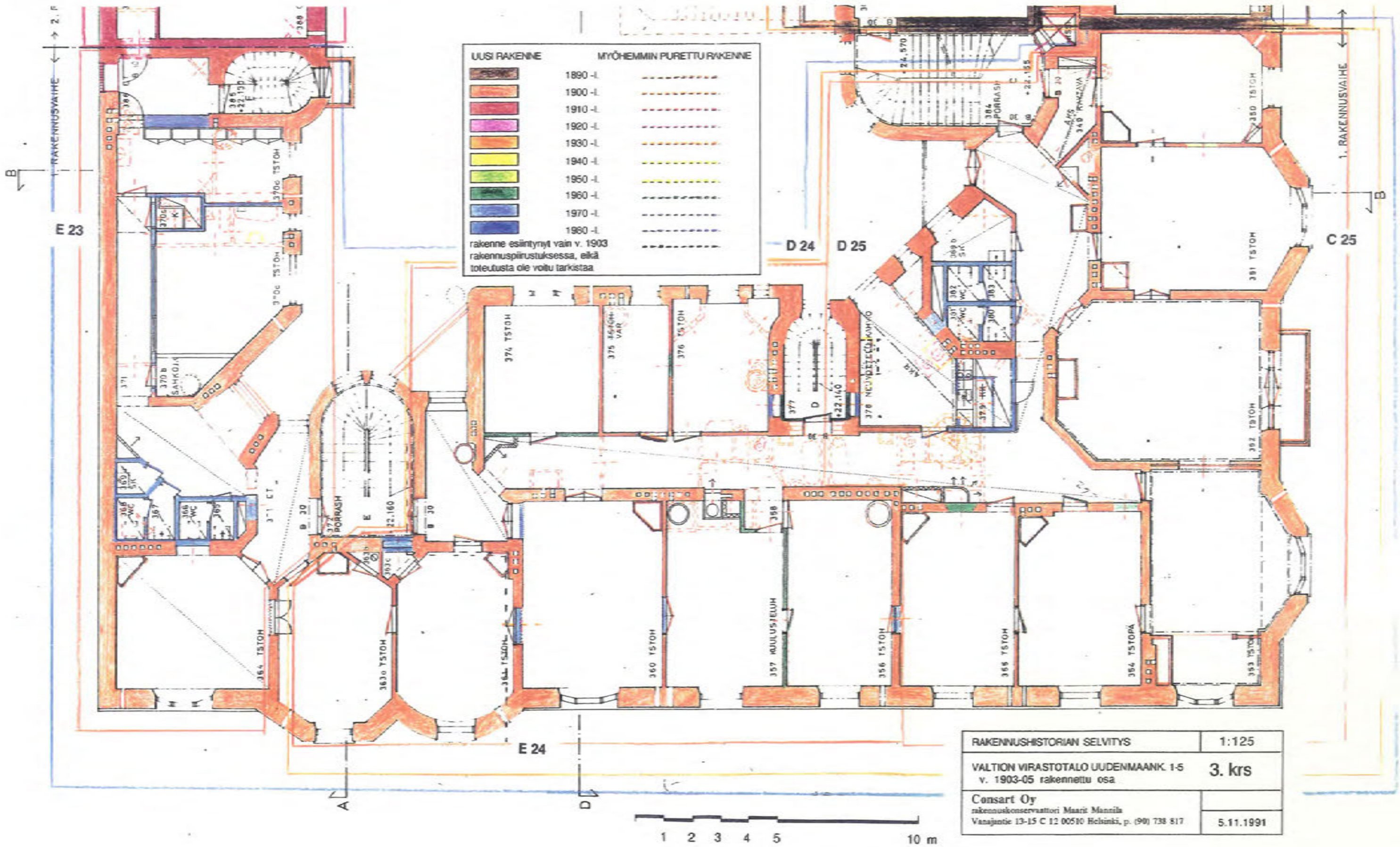
RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTALO UUDENMAANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	1. krs
Consart Oy rakennuskonservattori Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

UUSI RAKENNE		MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE	
[Color swatch]	1890 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1900 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1910 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1920 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1930 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1940 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1950 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1960 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1970 -l.	[Dashed line]	
[Color swatch]	1980 -l.	[Dashed line]	

rakenne esiintynyt vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

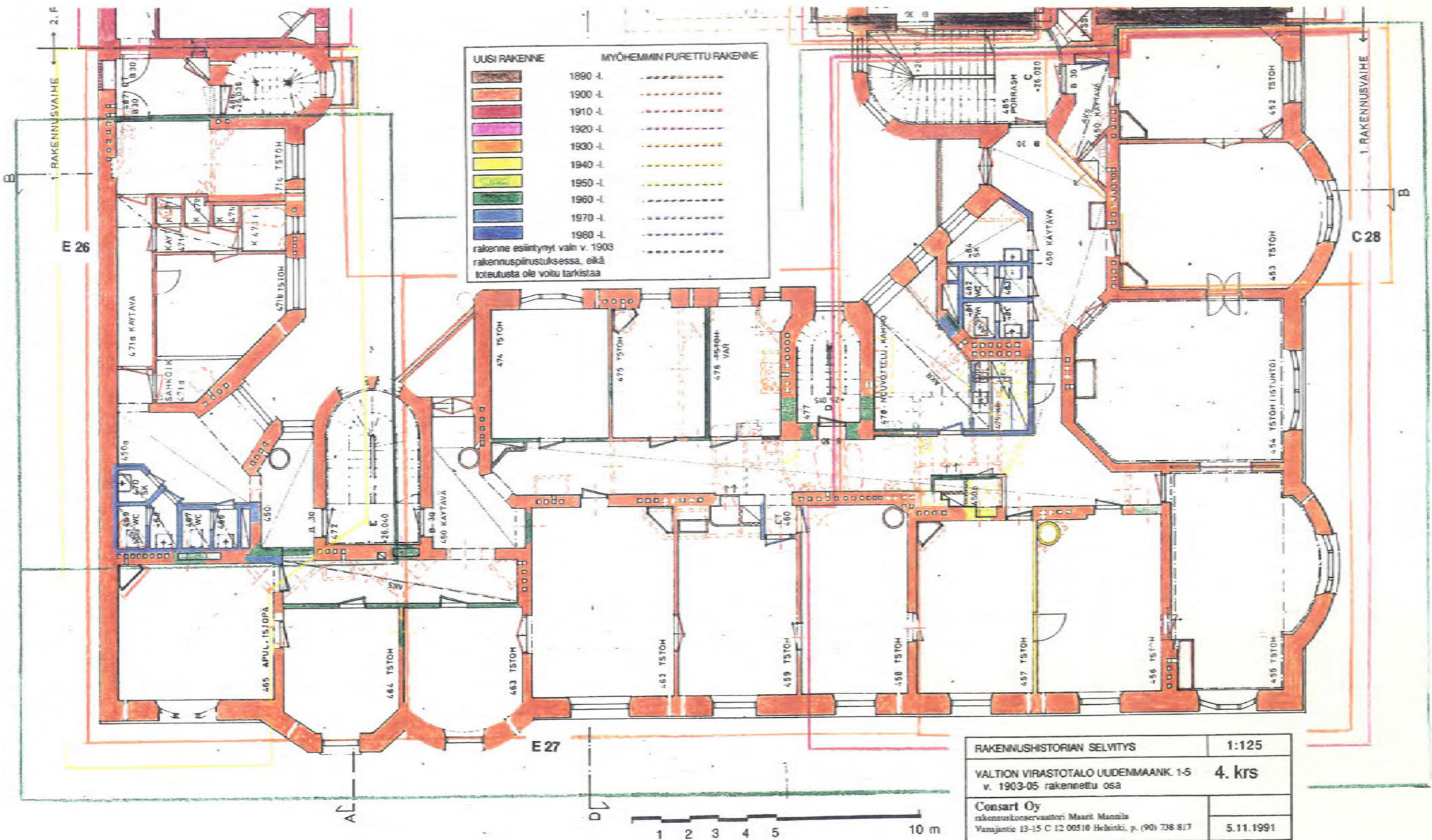
RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	2. krs
Consart Oy rakennuskonservantti Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 758 817	5.11.1991

UUSI RAKENNE	MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE
[Red]	1890-l.
[Orange]	1900-l.
[Pink]	1910-l.
[Purple]	1920-l.
[Yellow]	1930-l.
[Light Green]	1940-l.
[Green]	1950-l.
[Dark Green]	1960-l.
[Blue]	1970-l.
[Dark Blue]	1980-l.

rakenne esiintynyt vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

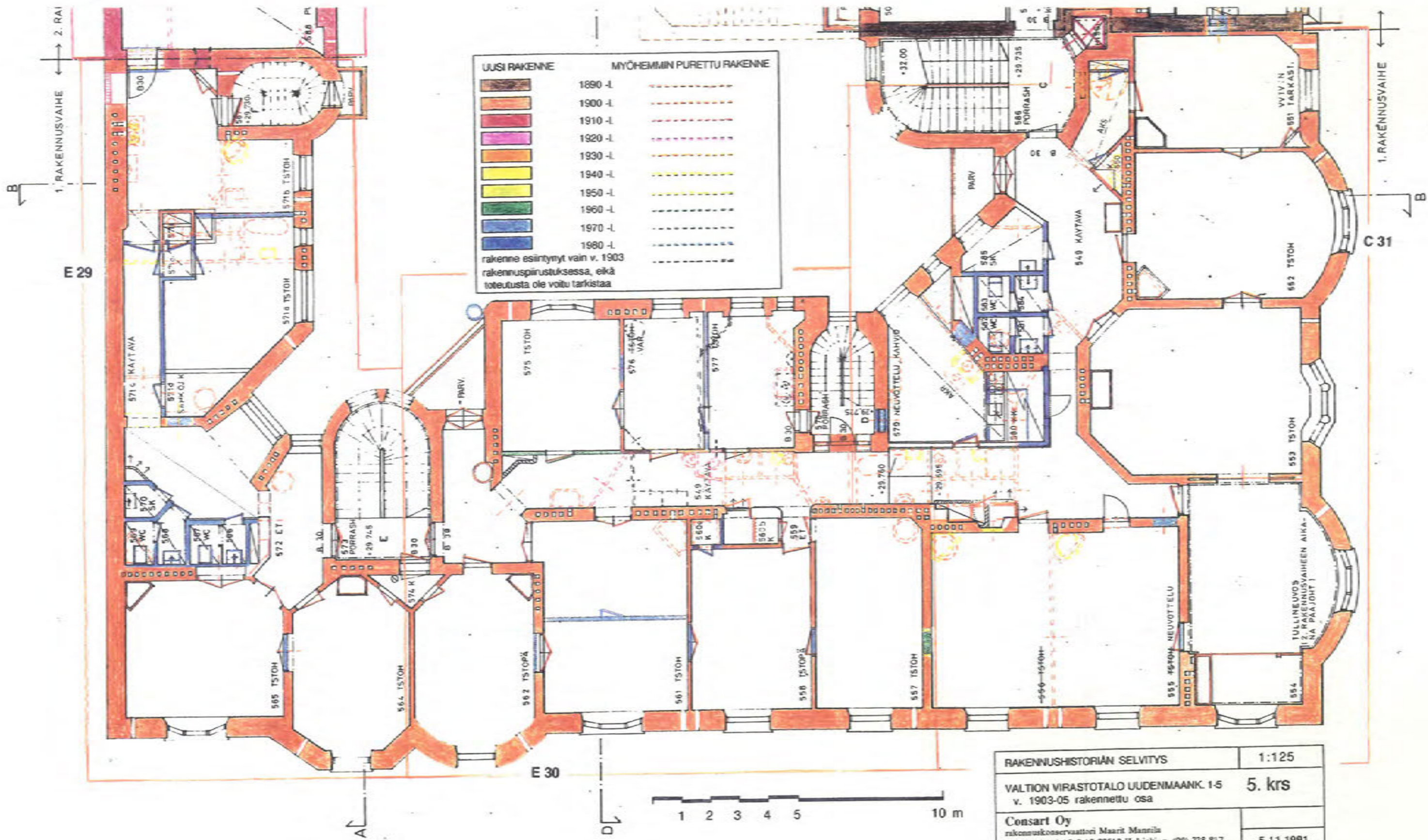
RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	3. krs
Consart Oy rakennuskonservattori Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 02 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

UUSI RAKENNE	MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE
[Red]	1890-l.
[Orange]	1900-l.
[Pink]	1910-l.
[Purple]	1920-l.
[Yellow]	1930-l.
[Light Green]	1940-l.
[Green]	1950-l.
[Dark Green]	1960-l.
[Blue]	1970-l.
[Dark Blue]	1980-l.

rakenne esiintymyt vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

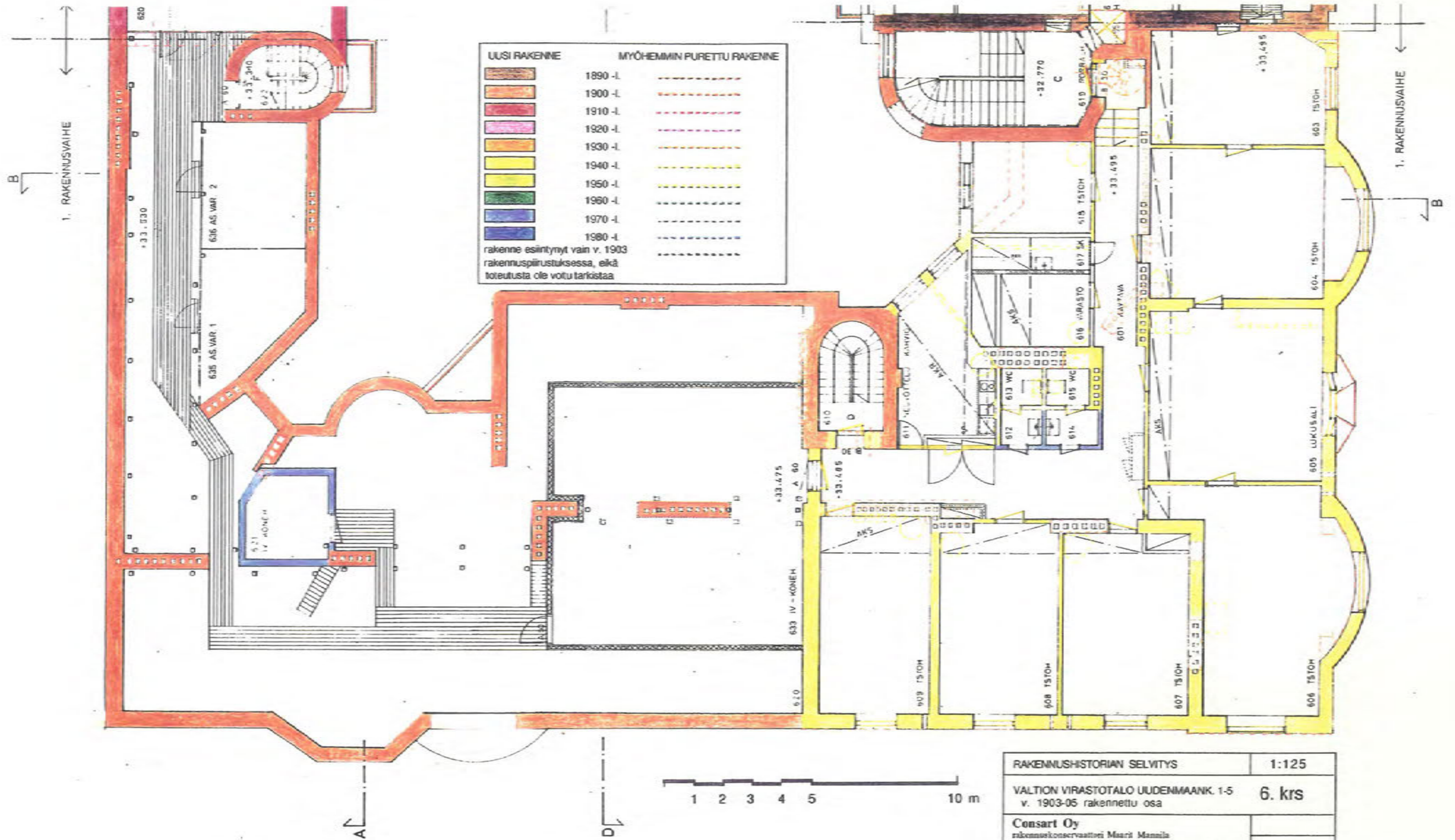
RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	4. krs
Consart Oy rakennuskonservattori Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

UUSI RAKENNE		MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE	
	1890 -l.		
	1900 -l.		
	1910 -l.		
	1920 -l.		
	1930 -l.		
	1940 -l.		
	1950 -l.		
	1960 -l.		
	1970 -l.		
	1980 -l.		

rakenne esiintymät vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

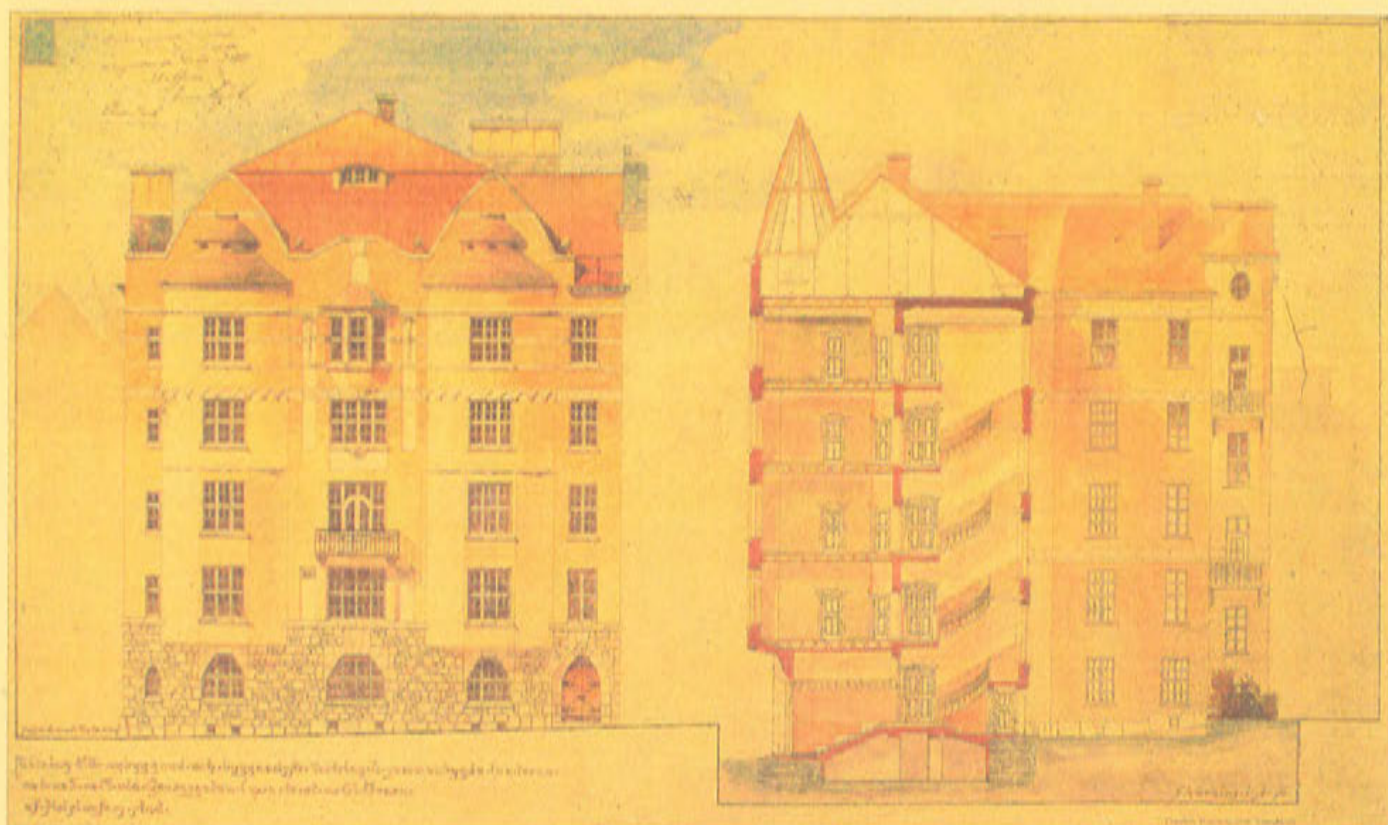
RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMAANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	5. krs
Consart Oy rakennuskonservattori Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

UUSI RAKENNE		MYÖHEMMIN PURETTU RAKENNE	
[Red]	1890 -l.	[Dashed Red]	1890 -l.
[Orange]	1900 -l.	[Dashed Orange]	1900 -l.
[Pink]	1910 -l.	[Dashed Pink]	1910 -l.
[Light Orange]	1920 -l.	[Dashed Light Orange]	1920 -l.
[Yellow]	1930 -l.	[Dashed Yellow]	1930 -l.
[Light Yellow]	1940 -l.	[Dashed Light Yellow]	1940 -l.
[Green]	1950 -l.	[Dashed Green]	1950 -l.
[Blue-Green]	1960 -l.	[Dashed Blue-Green]	1960 -l.
[Blue]	1970 -l.	[Dashed Blue]	1970 -l.
[Dark Blue]	1980 -l.	[Dashed Dark Blue]	1980 -l.

rakenne esiintymyt vain v. 1903 rakennuspiirustuksessa, eikä toteutusta ole voitu tarkistaa

RAKENNUSHISTORIAN SELVITYS	1:125
VALTION VIRASTOTALO UUDENMANK. 1-5 v. 1903-05 rakennettu osa	6. krs
Consart Oy rakennuskonservaatit Maarit Mannila Vanajantie 13-15 C 12 00510 Helsinki, p. (90) 738 817	5.11.1991

Kannen piirustukset: Grahn, Hedman & Wasastjerna 1903. Valtionarkisto.
Etukannessa julkisivu Yrjönkadulle,
takakannessa julkisivu Uudenmaankadulle ja leikkaus nyk. E-porrashuoneen kohdasta.